

**COLEGIUL TEHNIC «MEDIENSIS»
CATEDRA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE SOCIO-UMANE**

**BIBLIOTHECA HISTORICA, PHILOSOPHICA ET GEOGRAPHICA
XXI**

**COLLEGIUM MEDIENSE
XII
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
XXI**

**MEDIAȘ
2022**

**COLEGIUL TEHNIC «MEDIENSIS» DIN MEDIAȘ
CATEDRA DE ISTORIE**

**BIBLIOTHECA HISTORICA, PHILOSOPHICA ET GEOGRAPHICA
XXI**

**COLLEGIUM MEDIENSE
XII
COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
XXI**

Editura Știință, Cultură și Artă
Mediaș, 2022

Consiliul științific

Dr. Andreea Atanasiu-Croitoru – Muzeul Național al Marinei Române, Constanța
Dr. Gherghina Boda – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
Dr. Constantin Ittu – Muzeul Brukenthal, Sibiu
Dr. Cătălina Mărculeț – Institutul de Geografie al Academiei Române, București
Dr. Vasile Mărculeț – Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș
Dr. Sime Piroțici – Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București
Dr. Nicolae Rusan – Institutul Meteorologic, Sibiu
Dr. Dumitru-Cătălin Rogoianu – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

Comitetul de redacție

Ana Bocioancă – director – Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș
Dr. Vasile Mărculeț – redactor șef – Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș
Dr. Ioan Mărculeț – redactor șef adjunct – Colegiul Național „I.L. Caragiale”, București
Delia Crișan – secretar de redacție – Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș
Corina Tănase – membru – Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș
Dr. Alexandru Bucur – membru – Sibiu
Dr. Dragoș-Lucian Țigău – membru – Școala Superioară Comercială „Nicolae Kretzulescu”, București

Traducerea rezumatelor

Limba engleză: Theodora Mărculeț; Anca Vulcănescu-Florea
Limba franceză: Elena Jampa

Corespondența, schimburile de carte și comenzile se vor trimite la:
La correspondance, les échanges et toutes commandes seront envoyés au:
The correspondence, the book exchange and the orders could be sent to:

COLEGIUL TEHNIC „MEDIENSIS”

Str. Sticlei, nr. 9

551130, Mediaș

jud. Sibiu, România

colegiultehnicmediensis@gmail.com; ctmediensis@gmail.com

Susținători financiari:
Asociația „Promediensis” din Mediaș

Responsabilitatea pentru ideile exprimate, conținut și acuratețea corecturii materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Editura Știință, Cultură și Artă

Mediaș, str. Aurel Vlaicu, nr. 10, cod. 551041

Tel. 0752-180433

e-mail: tipomed@gmail.com

office@tipomed.ro

ISSN 2247 – 7772
ISSN-L = 2247 – 7772

NOTA REDACȚIEI

Anuarul *Collegium Mediense*, XII reunește lucrările prezentate de autori în cadrul Sesiunii naționale de comunicări științifice organizată în mai 2022, de Colegiul Tehnic „Medienseis”, prin Catedra de Istorie și Științe Socio-Umane, în parteneriat cu Primăria Municipiului Mediaș, prin Direcția Municipală pentru Cultură, Sport, Turism și Tineret.

Ediția din mai 2022 a Sesiunii naționale de comunicări științifice s-a desfășurat în cadrul Programului de activități culturale, artistice și științifice, stabilit de Primăria Municipiului Mediaș, care a inclus totalitatea acțiunilor din aceste domenii.

Manifestare științifică de amploare și ținută națională, sesiunea a reunit specialiști din importante institute de cercetare și muzee din țară (București, Chișinău, Constanța, Cluj-Napoca, Deva, Sibiu, Turda, Sighișoara, Mediaș), cadre didactice din învățământul superior și preuniversitar. O parte însemnată a comunicărilor prezentate în cadrul sesiunii, pe care autorii lor le-au pus la dispoziția redacției, au fost cuprinse în prezentul număr al anuarului.

Structura actualului număr al anuarului *Collegium Mediense* urmează, pe cât posibil, pe cea a sesiunii de comunicări științifice. În consecință, în prezentul număr au fost incluse 21 de studii, cu o tematică, a subiectelor abordate, extrem de variată, grupate în cadrul a trei secțiuni: „Istorie și Arheologie” – 9 lucrări, „Cultură și Civilizație” – 6 lucrări și „Geografie și Științele Mediului” – 6 lucrări.

În procesul de realizare a anuarului, redacția s-a limitat doar la a asigura forma materialelor publicate și respectarea de către autorii lor a normelor de redactare. În consecință, unele dintre acesta au suferit o serie de modificări față de forma transmisă de autori, fără a se face nicio intervenție în conținutul lor. În redarea aparatului critic, autorii studiilor de geografie au avut libertatea utilizării sistemului folosit în cadrul acestei științe.

În încheiere, precizăm faptul că întreaga responsabilitate pentru conținutul materialelor, a ideilor și opiniilor exprimate revine în exclusivitate autorilor.

Redacția
Mediaș, septembrie 2022

**ISTORIE
ȘI
ARHEOLOGIE**

REZULTATELE A DOUĂ PERIEGHEZE EFECTUATE ÎN CARTIERUL GUȘTERIȚA (2012)

Dr. Alexandru Bucur

Resumé: *Les résultats de deux enquêtes réalisées dans le quartier de Gușterița (2012). Suite à une périégèse, à partir de 2012, réalisée sur le territoire du quartier sud de Gușterița, nous avons découvert des artefacts datant de la préhistoire à la période contemporaine. Les artefacts étaient: adobe, fragments de céramique, représentations anthropomorphes et matériel lithique. Ces découvertes archéologiques démontrent la continuité ininterrompue de l'habitation dans la région, depuis la préhistoire.*

Cuvinte cheie: *Gușterița, periegheză, paleolitic, neolitic, ceramică.*

Mots clés: *Gușterița, périégèse, paléolithique, néolithique, céramique.*

În anul 2012 am efectuat două periegheze pe terenul din stânga râului Cibin, situat pe teritoriul cartierului Gușterița din municipiul Sibiu. Acestea au fost realizate în 25 martie și 1 aprilie. Anterior, în anul 2007, fiind în trecere prin zonă, am efectuat o periegheză, în urma căreia am recoltat mai multe fragmente ceramice de factură dacică. Toate descoperirile au fost predate la *Muzeul de Istorie „Casa Altenberger”*, din Sibiu.

Scurt istoric al descoperirilor arheologice din Gușterița. În trecut, Gușterița a fost o localitate de sine stătătoare, atestată documentar în anul 1309, sub numele de „*villa Vmbert*”. Se presupune că pe teritoriul acesteia s-a aflat castrul roman Cedonia. În zona Gușteriței s-a realizat un număr însemnat de descoperiri arheologice, dintre care merită scoase în evidență cele două depozite de bronzuri, cunoscute ca Gușterița I și II¹. Totodată, lângă podul peste Cibin, la stânga șoselei care duce la Daia și, în continuare, pe teritoriul fostei cărămidării *Schramm*, a fost descoperită o întinsă așezare de epoca bronzului². În grădinile caselor, dispuse între strada Podului și râul Cibin, au fost descoperite fragmente de ceramică: neolitice, eneolitice, din epoca bronzului, grecească, romană și medievală. Tot acolo s-au găsit și microlite. Pe amândouă lateralele căii ferate industriale, între strada Podului și podul căii ferate de pe râul Cibin, au fost descoperite fragmente ceramice (din secolele X-XI) și ceramică modernă³. Totalitatea descoperirilor din Gușterița demonstrează, fără tăgadă, neîntrerupta continuitate a locuirii, din preistorie până în prezent.

Rezultatele perieghezelor din anul 2012. În zonele arate, din partea dreaptă a râului Cibin, situate între DJ 106 (la N și NE), limita de E a zonei locuite și râul Cibin (la V) și 600 m S de podul de peste Cibin, am remarcat o multitudine de fragmente ceramice, majoritatea din epoca bronzului⁴.

I. Chirpic. În urma perieghezelor am descoperit un număr mare de fragmente de chirpic, provenit de la locuințele construite în zonă (Pl. I/1-14). Acestea pot aparține locuirilor din neolitic și până în antichitate. Pe unele fragmente se pot distinge urmele crengilor (Pl. I/1, 2, 4, 8) care acopereau pereții locuințelor (semibordeie sau bordeie), peste care s-a aplicat lutul. Unele fragmente au o suprafață dreaptă, atent lucrată (Pl. I/5, 7, 13) și ar putea proveni de la locuințele cu podină mai groasă, confecționată din lut galben bătătorit, numite „*locuințe cu platformă din lut ars*”. Similitudini: Cașolț și Păuca (jud. Sibiu), Daia Română (jud. Alba); Turdaș, Lumea Nouă; Ocna Sibiului, Pianu de Jos, Mihalt⁵.

II. Fragmente ceramice. A. Ceramică paleolitică. Cultura Petrești. Din respectiva cultură provin două fragmente ale unor vase, de mici dimensiuni, nepictate (Pl. II/2-3). Amândouă sunt decorate. Unul are incizate linii scurte, oblice și paralele (Pl. II/2), realizate în exterior, pe partea superioară a corpului vasului. Decorul se întindea pe toată circumferința vasului. Câteva similitudini: Daia Română și Ghibom (jud. Alba)⁶. Altul este ornamentat, prin imprimare, în tehnica „*cu alveole în creste*” (Pl. II/3). Similitudini: Petrești⁷. Pasta din care au fost realizate vasele este uniformă și fină, foarte bine arsă și conține mică și nisip cu bobul fin și foarte fin. Culoarea fragmentelor ceramice este cărămie sau neagră iar, pe suprafețele exterioară și interioară (foarte bine lustruite), a fost aplicat – în strat uniform – un slip foarte fin, de culoare cărămie.

¹ Luca, Pinter, Georgescu 2003, 108, 109-110; Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001, p. 339-341.

² Luca, Pinter, Georgescu 2003, 110; Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001, p. 68-69.

³ Munteanu 2014, p. 106; Munteanu 2018, p. 35.

⁴ Mulțumesc, și pe această cale, domnului arheolog Adrian Georgescu, de la *Muzeul de Istorie „Casa Altenberger”* din Sibiu, care m-a îndrumat la selectarea și încadrarea fragmentelor ceramice.

⁵ Paul 1992, p. 22-23, 31, 27-28, 50.

⁶ Paul 1992, p. 48-49, 52-54, Pl. XXII/1-3, 6, 9, 11, 16.

⁷ Paul 1992, p. 197, Pl. XXIa/2-5, 6-7.

B. Ceramică neolitică. Este destul de puțin prezentă. Cea descoperită este lucrată cu mâna, foarte bine arsă, de culoare neagră, la interior, și cărămizie, la exterior, unde are aplicat un slip uniform, bine lustruit (Pl. I/15-18). Este o ceramică grosieră, care aparține unor vase, în marea lor majoritate, de mari dimensiuni. Pasta este compusă din lut, amestecat cu nisip cu bobul mic și mare, pietricele și mică. Arderea pastei este de foarte bună calitate. Unul dintre fragmente este al unui vas de mari dimensiuni, cu buza evazată spre exterior (Pl. I/15). Alt fragment, aparținând unui vas borcan, are aplicată – pe partea superioară a corpului vasului – o apucătoare cu impresiune digitală, în centru (Pl. I/17).

C. Ceramică din epoca bronzului. a) Ceramică Coțofeni (Pl. II/6-19). A fost realizată în perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, continuându-se în bronzul timpuriu. Foarte bine reprezentată în zonă, acest tip de ceramică aparține unor vase de diferite dimensiuni. Șase fragmente (Pl. II/6-7, 9-12) sunt din partea superioară a unor vase (buze). Patru dintre acestea au aparținut unor vase cu buza dreaptă (Pl. II/6, 9, 11, 12) iar două, unora cu buza ușor evazată spre exterior (Pl. II/7, 10). Arderea a fost foarte bună iar pasta conține mică, nisip fin (la unele) și nisip cu bob mare (la altele). La patru dintre ele culoarea este neagră (Pl. II/6, 7, 10, 12) iar la două, cărămizie (Pl. II/9, 11). Două dintre fragmente au realizat, imediat sub buză, o linie incizată orizontală, circulară (Pl. II/9, 12) iar unul dintre ele, linii incizate, dispuse oblic și paralele (Pl. II/10). Alte patru fragmente sunt ale unor corpuri de vase, de mari dimensiuni (Pl. II/13-16). Dintre ele, două păstrează urmele apucătoarelor (toartelor, butonilor) dispuse orizontal (Pl. II/15, 16), unul este simplu (Pl. II/13) iar celălalt are prevăzută o apucătoare proeminentă, dispusă orizontal (Pl. II/14). Un alt fragment aparține corpului unui vas borcan, de mari dimensiuni (Pl. II/8). Printre descoperiri s-au numărat și trei fragmente din fundul unor vase (Pl. II/17-19), două din pastă grosieră, cu nisip cu bobul mare (Pl. II/18, 19), unul din pastă fină (Pl. II/17). b) Ceramică de epoca bronzului timpuriu. Este cel mai răspândit tip de ceramică de pe tot cuprinsul suprafeței cercetate, ceea ce demonstrează intensitatea locuirii zonei, în perioada respectivă. Fragmentele ceramice aparțin, majoritatea, unor vase de mari dimensiuni, lucrate cu mâna (Pl. III/1-7). Sunt foarte bine arse iar pasta este grosieră, cu mică, nisip cu bobul mic și mare și pietricele. Culoarea ceramicii este diferită, oscilând de la cărămiziu-albicioasă la neagră. c) Ceramică de epoca bronzului mijlociu. Mai multe fragmente (8) au decor stil „cu măturicea” („Besenstrich”), iar striurile trasate neregulat acoperă zonele exterioare ale vaselor (Pl. III/9-15). De regulă, striurile sunt dese. Excepție face un singur fragment (Pl. II/9), care are decorarea realizată în două registre, despărțite prin două linii incizate, oblice și paralele. În registrul din dreapta, decorarea s-a efectuat prin striuri mai rare, dispuse neregulat. Registrul inferior are decorarea specifică, cu striuri dese, neregulate. Câteva similitudini: Ocna Sibiului și Miercurea Sibiului (jud. Sibiu); Gligorești (jud. Cluj); Iernut (jud. Mureș); Războieni, Vințu de Jos, Sebeș, Săsciori și Lancrăm (jud. Alba); Zoltan (jud. Covasna); Costișa, Siliștea și Văleni (jud. Neamț)⁸. d) Cultura Wietenberg. Din păcate, am descoperit doar două fragmente de vase, ambele decorate (Pl. III/4 și III/8). Primul fragment Wietenberg aparține ceramicii fine (Pl. II/4). Provine, cel mai probabil, de la un vas cvadrilobat (sau a unui vas prevăzut cu lobi în zona toartelor) și este decorat cu caneluri late, oblice și paralele. Fragmentul este foarte bine ars și are culoare brun-cărămizie. Este confecționat din pastă foarte fină, cu mică și nisip cu bobul foarte mic. Al doilea fragment reprezentativ (Pl. III/8) este al unui vas din pastă fină, foarte bine arsă, de culoare cenușie, pe care s-a păstrat un segment al unui brâu orizontal, decorat – la mijloc – cu impresiuni late și paralele. Atât deasupra cât și dedesubtul decorului au fost realizate incizii de mici dimensiuni, orizontale. Câteva similitudini: Obreja și Sebeș (jud. Alba); Zoltan (jud. Covasna)⁹. Am descoperit și fragmente de buză de vas (12), din care șase ale unor vase cu buza dreaptă, iar alte șase, cu buza ușor evazată spre exterior. Sunt realizate din pastă bine arsă, cu mică și nisip cu bob mijlociu și mare. Culoarea acestora variază între negru și cărămiziu. Un alt fragment ceramic, important, aparține unui lustritor de vas. I s-a păstrat, fragmentar, atât mânerul cât și talpa (Pl. II/1).

D. Ceramică din epoca fierului. a) Ceramică din perioada Hallstatt. Câteva fragmente (5), bine arse, de culoare neagră, sunt realizate la roată, din pastă fină, degresată cu mică, nisip cu bobul foarte fin și fin. Arderea și lustruirea sunt de foarte bună calitate. La interior sunt de culoare cenușiu-negricioasă iar la exterior, de culoare cărămizie. Trei dintre acestea nu sunt ornamentate. Două păstrează câte o linie incizată, orizontală. 1) Cultura Noua. Am avut șansa să descoperim doar un fragment ceramic, al unei căni cu toartă (Pl. III/20). S-au păstrat, parțial, o mică parte din cană și, în continuarea ei, o parte din toartă. Fragmentul este realizat din pastă fină și nisip cu bobul foarte mic și mic. Arderea a fost de foarte bună calitate iar culoarea ceramicii, la exterior, este negricioasă. La interior, în mijloc, culoarea este negricioasă iar, spre exterior, cărămizie. Câteva similitudini: Tilișca și Mediaș (jud. Sibiu); Sebeș, Petrești și Vinerea (jud. Alba); Reci și Cernatu (jud. Covasna)¹⁰. 2) Cultura Gáva. Este reprezentată doar printr-un fragment ceramic, de mici dimensiuni (Pl. III/19). Pasta din care a fost realizat este fină (cu nisip cu bobul foarte mic), arsă și lustruită foarte bine.

⁸ Popa 2001-2009, p. 93-97, Pl. IV/1-3, 5-8, Pl. V/9-10, Pl. VI/8-9, Pl. VII/4-6; Diaconu 2009, p. 46-47, 52-53, fig. 8/6-8, 10; Popa, Totoianu 2010, p. 31-35, 70, 72-73, 85, 88, 92, Pl. 7/1-2, 7-4, Pl. 9/2, 4-13, Pl. 10/1-3, 5-7, Pl. 15/12-15, Pl. 18/3, 5, 8, 9, 11, Pl. 22/2-4, 6-12; Popa 2011b, p. 34, 36.

⁹ Popa, Totoianu 2010, p. 125, 126, 128, 149, 150, 304, Pl. 37/4, 17, 20; Pl. 43/8, Pl. 44/14, Pl. 86/c, d; Soroceanu 1973, p. 505, 506, 511, 513, 514, Pl. II/1, 3, 8, Pl. VIII/2, Pl. IX/H, 1, Pl. X/3, 7; Voicu 2015, p. 158, fig. 3/3.

¹⁰ Zaharia 1965, p. 83; Szekely 1966, p. 53, Pl.: II/3, p. 47; IV /1; IV /4; Lupu 1989, p. 57, 95, 98, 117; Cavruc 1996, p. 67-78; Popa, Totoianu 2010, p. 258, 259, 266, 275, Pl. 51/9, 13, Pl. 52/1-2, Pl. 59/1-3, Pl. 68/1.

Lustruirea atentă, la interior/exterior, conferă fragmentului un luciu metalic. b) Ceramică din perioada Laténe. ragmentele descoperite, doar trei (Pl. III/16-18), aparțin binecunoscutei ceramici dacice. Sunt lucrate la roată, din pastă fină, cu mică și nisip cu bobul foarte mic și mic. Arderea și lustruirea sunt de foarte bună calitate. La interior sunt de culoare cenușiu-negricioasă iar la exterior, de culoare cărămizie. Primul fragment provine de la buza unui vas borcan, de mari dimensiuni (Pl. III/16). Buza este atent și uniform realizată, evazată spre exterior. Al doilea fragment reprezintă buza larg evazată a unei fructiere (Pl. III/17). Al treilea fragment provine din partea superioară (buza) a unui vas tronconic, cel mai probabil o strachină, și este cu buza dreaptă (Pl. III/18). Similitudini: Tilișca; Târgu Secuiesc, Poian, Cernat (jud. Covasna); Merești, Șoimușu Mic, Jigodin, Odorheiu Secuiesc (jud. Harghita)¹¹.

E. Ceramică medievală, modernă și contemporană. Fragmentele descoperite au aparținut unor vase nesmălțuite și smălțuite. Alte fragmente au aparținut unor cărămizi și țigle.

III. Reprezentări antropomorfe. Un mic fragment, probabil o protomă a unui vas de mici dimensiuni (poate chiar un fragment de idol antropomorf), are două incizii – reprezentând ochii – și un nas, puțin scos în relief (Pl. I/19). Un alt fragment are păstrat doar nasul reprezentării antropomorfe (Pl. I/20), al unui idol. Cele două fragmente sunt din pastă de culoare cărămizie, amestecată cu nisip fin, bine arsă. Similitudini: Cașolț și Păuca (jud. Sibiu); Răchita (jud. Alba)¹².

IV. Obiecte de cult. Am mai descoperit și un fragment dintr-un altăraș (unul din cele patru picioare), atent confecționat, cu ardere foarte bună, din pastă amestecată cu nisip fin (Pl. I/21). Similitudini: Tărtăria (jud. Alba); Goreni (jud. Mureș)¹³. Reprezentările antropomorfe și fragmentul de altăraș pot fi încadrate în cultura Petrești.

V. Utilaj litic. Pe suprafața cercetată am descoperit doar două fragmente (Pl. II/20, 21) ale unor unelte din piatră cioplită (gratoare), dar și două fragmente rezultate în urma prelucrării pietrei (Pl. II/22, 23). Acestea aparțin, probabil, epocii bronzului. Din epoca contemporană am descoperit două fragmente de gresie pentru ascuțit coasa.

Bibliografie

- Cavruc 1996 – V. Cavruc, *Câteva considerații privind originea culturii Noua*, în „Angvstia”, 1, 1996, p. 67-78.
- Crîșan 2000 – Viorica Crîșan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe, 2000.
- Diaconu 2009 – V. Diaconu, *Date preliminare despre o nouă așezare a culturii Costișa din județul Neamț*, în „Carpica”, XXXVIII, 2009, p. 43-56.
- Luca, Aldea 2019 – S.A. Luca, I. Al. Aldea, *Album. Evoluția picturii în situl neolitic și eneolitic de la Tărtăria-Gura Luncii (II)*, Sibiu, 2019.
- Luca, Pinter, Georgescu 2003 – S.A. Luca, Z.K. Pinter, A. Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu (situri, monumente arheologice și istorice)*, Sibiu, 2003.
- Lupu 1989 – N. Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățănaș*, 1989.
- Munteanu 2014 - Munteanu I. Claudiu, *Contributions to the Sibiu archaeological repertoire*, în „Brukenthal. Acta Musei”, anul IX, nr. 1, 2014, p. 103-108.
- Munteanu 2018 - Munteanu I. Claudiu, *Contribuții la Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2018.
- Paul 1992 – I. Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992.
- Petrescu-Dîmbovița, Vulpe (coord.) 2001 – M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001.
- Popa 2001-2009 – C.I. Popa, *Materiale aparținând bronzului timpuriu și debutului bronzului mijlociu din colecțiile Muzeului „Ioan Roșca” - Sebeș*, în „Sargetia”, XXX, 2001-2009, p. 79-98.
- Popa 2011a – C.I. Popa, *Din nou despre locuirea Petrești de la Răchita*, în „Terra Sebus”, nr. 3, 2011, p. 91-100.
- Popa 2011b – D. Popa, *Un atelier ceramic în așezarea romană rurală de la Ocna Sibiului (punctul „Fața Vacilor-La Făgădău”)*, în „Studia Universitatis Cibiniensis. Seria Historica”, tomul 8, 2011, p. 33-40.
- Popa, Totoianu 2010 – C.I. Popa, R. Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (între vechile și noile cercetări)*, Alba Iulia, 2010.
- Soroceanu 1973 – T. Soroceanu, *Descoperirile din epoca bronzului de la Obreja (jud. Alba)*, în „Acta Musei Napocensis”, X, 1973, p. 493-515.
- Szekely 1966 – Z.K. Szekely, *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Brașov, 1966.
- Voicu 2015 – Mădălina Voicu, *Technology and functionality of the quadrilobed Wietenberg vessel*, în „Studii de preistorie”, 12, 2015, p. 151-159.
- Zaharia 1965 - Eugenia Zaharia, *Remarques sur le Hallstatt ancien de Transilvanie. Fouilles et trouvailles de Mediaș, 1958*, în „Dacia”, IX, București, 1965, p. 81-93.

¹¹ Lupu 1989, p. 130-132, 134, Pl. 6/5, Pl. 7/5-8, Pl. 8/5, Pl. 10/13; Crîșan 2000, Pl. 74/3-6, Pl. 80/1-4, Pl. 81/1-5, Pl. 83/1-4.

¹² Paul 1992, p. 98, 99, 199, Pl.: L/1, LI/5; Popa 2011a, p. 99, 100, Pl. 1/2, Pl. 2/2.

¹³ Paul 1992, p. 199, Pl. LII/4; Luca, Aldea 2019, p. 132, 136.

PLAŢAI

1

2

3

4

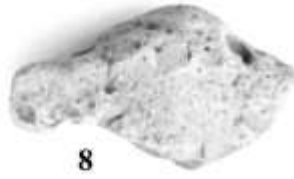
5

6

7

8

9

10

11

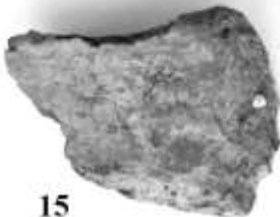
12

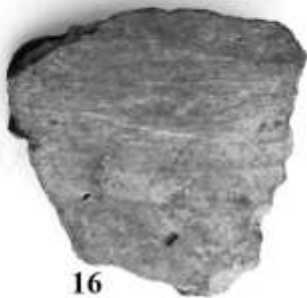
13

14

15

16

17

18

19

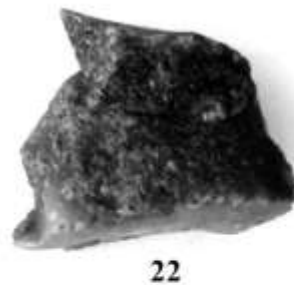
20

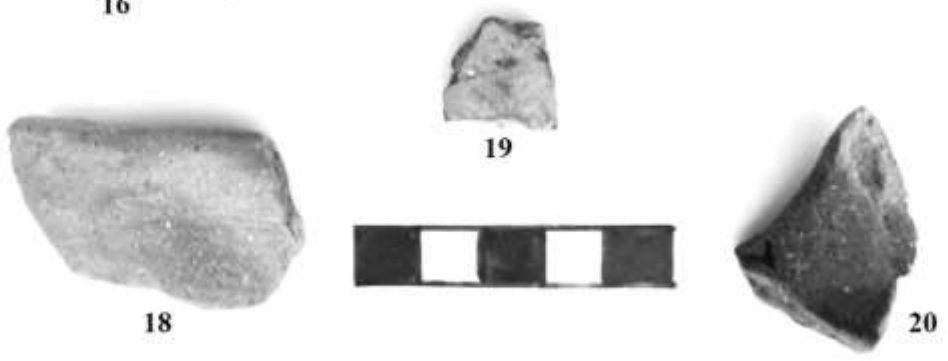
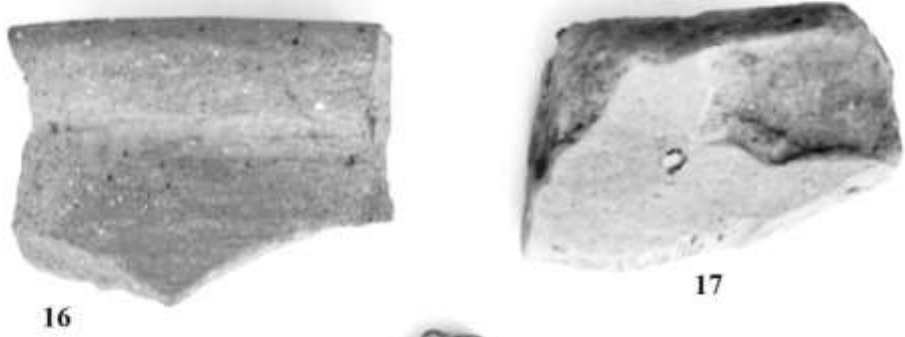
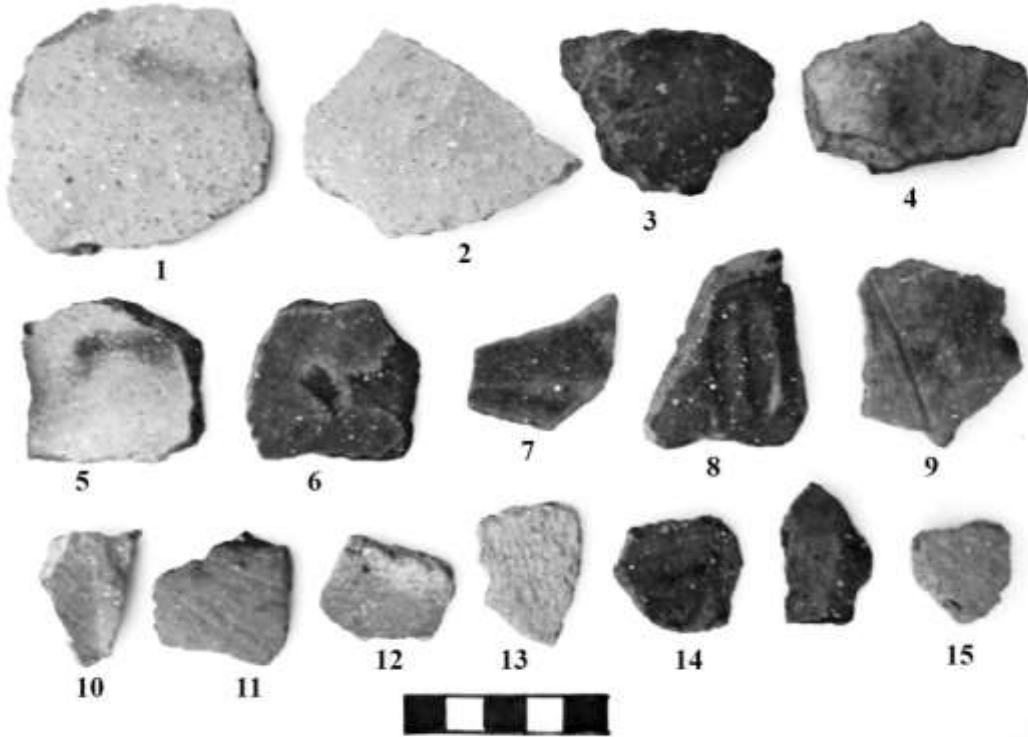
21

PLANŞA II

PLANŞA III

SECUII DE PE VALEA MIJLOCIE A TÂRNAVEI MARI (SECOLELE XII-XIII)

Dr. Adrian N. Șovrea

Summary: Székelys from the middle valley of Târnava Mare river (12-13th centuries). The advance of the Hungarian kingdom into Transylvania was mainly due to external factors such as the decline of the Pecheneg confederation in the 11th century, which left a political gap in Transylvania, which benefited the Hungarian kings. During the twelfth century the Hungarian kings consolidated the occupied lands of Transylvania by erecting fortified lines called *Prisăci* in Romanian, *Indagines* in Latin and *Gyepü* in Hungarian, and the colonization of border populations: Szeklers, Bissen (Pechenegs) and German settlers. Under the kings Ladislaus I and Coloman I Târnava Mare valley was reached and during the 12th century Szeklers communities were placed as border guards in the Târnava Mare valley. The 12th century is the end of the Bjelo-Brdo archaeological horizon in Transylvania as well. Within this horizon the tombs no longer have offerings and only in a few tombs the archaeological inventory is composed of temple rings with an "S" -shaped end, finger rings or beads. Starting with the 13th century, the inventory of graves is simplified, as only coins deposited as obol are rarely found. The only cemetery researched in the middle valley of Târnava Mare attributed to the 12th-13th centuries is the one from Sighișoara - Dealul Viilor, the "Necropolis" point. Here, regarding the tombs with inventory, there are temple rings with an "S" -shaped end and coins deposited as obol, but not in the same tomb. Temple rings with an "S" -shaped end were also discovered in 9 tombs at Mediaș-Evangelical Church under the foundations of the church-hall from the 13th century. Regarding the settlements, the archeological discoveries from Bratei-Nisipărie, Sighișoara-Dealul Viilor/Settlement, Albești-Curtea Școlii shows the existence of an archeological material specific to the Szeklers: pottery made on wheels with decoration in lines or horizontal waves, pot bottoms with marks of potter, but also arrowheads, spurs. The houses have a round or quadrilateral shape, they can be surface or in the ground, a hut. Archaeological discoveries, place names and historical information show that in the 12-13th centuries on the middle valley of Târnava Mare were settled Szekler communities with military responsibilities having the role of guarding the borders of the Hungarian kingdom.

Cuvinte cheie: secolele XII-XIII, secui, așezări, cimitire, ceramică, descoperiri arheologice, valea Târnavei Mari.

Key words: 12th-13th centuries, Szeklers, settlements, cemeteries, pottery, archeological discoveries, Târnava Mare valley.

I. Introducere. Pătrunderea maghiarilor în Transilvania s-a realizat treptat în secolele XI-XIII și nu într-o singură fază, ci, după Kurt Horedt¹, în cinci etape. Sursele istorice, descoperirile arheologice și toponimia sunt cel care au stat la baza acestei teorii. De asemenea descoperirile de monedă arată o înaintare treptată a regatului maghiar în Transilvania, cum ar fi de exemplu primele monede maghiare de pe valea Târnavei Mari și a Hârtibaciului, care sunt de pe timpul lui Ladislaus I (1077-1095), dar mai ales Coloman I (1095-1116)².

Aceste etape sunt următoarele³:

- 1) În secolul al X-lea are loc pătrunderea triburilor maghiare pe valea Someșului Mic.
- 2) În jurul anului 1000 regele Ștefan I al Ungariei cucerește Alba Iulia de la Gyula.
- 3) În jurul anului 1100 regatul Ungariei atinge linia Târnavei Mari.
- 4) În jurul anului 1150 este atinsă linia Oltului, iar în sudul Transilvaniei sunt aduși coloniștii germani.
- 5) După 1200 este atinsă linia Carpaților.

Etapă a treia, marcată de ofensiva regatului maghiar înspre centrul și sudul Transilvaniei, arată stabilirea hotarului pe valea Târnavei Mari, unde sunt ridicate o linie de prisăci⁴. Acestea sunt fortificații ce presupun întreținerea unei zone împădurită, care formau fâșii de „garduri vii”, dificil de pătruns și cu puncte obligatorii de trecere așa numitele porți (kapus) apărate de întărituri de tip palisade construite din stâlpi groși, înfipti în pământ și legați unul lângă altul, cu îngrădituri și valuri de pământ⁵. Prisăcile sunt identificate toponimic prin denumiri precum Ghipeș, Prisaca, Posada, Poarta, Straja, Gyepü, Kapu, Ör etc.

În aceeași perioadă este ocupat și sud-vestul Transilvaniei, anume Podișul Secașelor. Acest avans al regatului maghiar se datorează înfrângerii pecenegilor conduși de Osul la Chiraleș sau în apropierea cetății Șirioara de către regele Solomon la 1068 și urmată de pierderea influenței și superiorității militare de către pecenegi în tot spațiul de la Dunărea de Jos în urma înfrângerii de la Leunion din 1091 în fața împăratului bizantin Alexios Comnenul⁶.

Perioada regilor Ladislaus I (1077-1095) și Coloman I (1095-1116) este marcată de ridicarea de linii de fortificații de tip prisăci în centrul și sudul Transilvaniei și așezarea la frontieră a unor populații grănicere care să supravegheze

¹ Horedt 1958, p. 109-131; Năgler 1976, p. 17.

² Velter 2002, p. 163-185.

³ Horedt 1958, p. 113.

⁴ Ferenc, 1936, p. 123; Năgler 1976, p. 17; Țiplic 2002, p. 147-164; Sălăgean 2006, p. 103-126; Țiplic 2007, p. 111-121;

⁵ Țiplic 2007, p. 112-113.

⁶ Mărculeț 2012, p. 74.

aceste prisăci. Populații cu rol grăniceresc erau secuii, bissenii (pecenegii maghiarizați), coloniștii germani, dar și românii. Bissenii sunt pecenegi care au intrat în confederația maghiară începând din secolul al X-lea⁷.

Secuii au avut un rol bine determinat în cadrul regatului maghiar: cel de grăniceri. Astfel îi găsim în grupuri compacte în vestul și în estul regatului maghiar la Poszony (azi Bratislava), pe râul Morava în Baranya și în jurul localității Nagyváty, în Bihor, în regiunile Sebeșului, Gârbovei și a Saschizului⁸. Din Bihor, Sebeș, Gârbova și Saschiz secuii sunt mutați în sud-estul Transilvaniei cândva în cursul secolelor XII-XIII unde vor fi create Scaunele secuiești Odorhei (sau Telegd – localitate aflată în regiunea Bihor), Sepsi (după Sebus – Sebeș), Orbai (după Orbó – Gârbova) și Kézdi (după Kézd – azi Saschiz). Alte unități administrative din sud-estul Transilvaniei sunt Ciuc și Mureș și pe valea Arieșului, Scaunul Arieș, colonizat cu secui din zona Saschizului.

Societatea secuiască era împărțită în patru mari clanuri: Örlöc, Meggyes, Adorján, Ábrán⁹. Cele patru neamuri se împart în mai multe familii: Sovát, Bod, Sepröd, Ecken, Dudor, Gyáros, Meggyes, Vaja, Telegd, Vácmán, Poson, Boroszló, Balási, Szomorú, Halond, Náznán¹⁰. Așa cum era și clanul Jenő, preponderent maghiar, printre secui existau alte familii, care însă se întâlnesc mai des la maghiari și pecenegi și astfel se exclud: Kürt, Besenyő, Koromza. Familii precum Új, Péter, György sunt mai târzii¹¹. Așezările secuiesc primesc în documente adesea sufixe precum „-falva”, „-telke”, „-háza”¹².

Cel mai probabil creștinarea secuilor s-a petrecut la modul general pe timpul regelui Ștefan I. Oricum la așezarea acestora în sud-vestul Transilvaniei (zona Sebeș și Gârbova) secuii erau deja creștinați. În sprijinul acestei afirmații vin izvoarele documentare care arată existența arhidiaconatelor de Telegd, Orbó și Sebus, aflate în sud-estul Transilvaniei, care au localități omonime în Bihor (Telegd) și în sud-vestul Transilvaniei: Gârbova-Orbo, Sebeș-Sebus-Sepsi, Telegd-Telegd. De asemenea descoperirile arheologice arată că cimitirele secuiești sunt de tip Bjelo-Brdo și anterioare monumentelor de cult romanice¹³.

II. Așezarea secuilor în Transilvania. Așezarea secuilor în Transilvania are mai multe secvențe istorice aflate în legătură directă cu expansiunea regatului maghiar, fiind deseori dislocați din locul inițial și așezați la hotarele regatului maghiar după ce sunt cucerite noi teritorii. Secuii aveau rolul de avangardă și de grăniceri și se ocupau cu fortificarea și păzirea granițelor regatului. De aceea îi vedem pe secui așezați inițial în regiunea Bihorului, apoi în Podișul Secașelor și pe valea Târnavei Mari, iar în final în sud-estul Transilvaniei.

În ceea ce privește Transilvania propriu-zisă, până la domnia lui Ladislau I (1077-1095), din punctul de vedere al lui Gyula Kristó¹⁴, teritoriul în care s-au extins urmașii lui Ștefan I este teritoriul de la nord de Mureș (comitatele Solnoc, Dăbâca și Cluj), în ceea ce ar fi a doua etapă a pătrunderii maghiare după Kurt Horedt. De asemenea putem vorbi de existența comitatului Alba încă din această perioadă¹⁵. Extinderea în nord-vestul Transilvaniei este marcată de toponimele de tip „gyepű”, „prisacă” sau „straja” și de puncte obligatorii de trecere numite „kapus” sau „porți”. În ținutul Someșelor astfel de toponime avem la Poarta Sălajului (magh. Vaskapu), Căpușul Mic (Kiskapus/Oláhkapus), Căpușul Mare (Nagykapus/Magyarkapus), Straja (Gesztrágy).

Expansiunea pe valea Târnavei Mari și în Podișul Secașelor are loc după evenimentele din 1068 și din 1091 când pecenegii sunt înfrânți la Chiraleș de maghiari și respectiv la Leunion de către bizantini. Pătrunderea în Podișul Secașelor aduce cu sine dislocarea secuilor din zona Bihor și așezarea lor în sud-vestul Transilvaniei unde vor forma două comunități importante: la Sebeș (Sebus) și la Gârbova (Orbó). Pe valea Târnavei Mari comunitățile secuiești se vor grupa în jurul Kézd-ului (Saschiz). Așezarea lor în aceste teritorii se petrece în perioada 1077-1116 pe timpul regilor Ladislau I (1077-1095) și Coloman I (1095-1116)¹⁶.

În final, după a doua jumătate a secolului al XIII-lea, secuii sunt mutați în sud-estul Transilvaniei, iar comunitățile de Orbó și Kézd vor forma viitoarele scaune Orbai și Kézdi din Terra Siculorum¹⁷, iar Sebus cel de Sepsi. De asemenea dinspre zona Bihor grupuri de secui ce se vor așeza în sud-estul Transilvaniei vor alcătui scaunul Telegd (Odorhei). Scaunul Mureș poartă denumirea unui râu local, prin urmare reunește comunități ce s-au așezat în partea superioară a Mureșului. În privința Scaunului Ciuc sunt păreri că acesta poartă numele unui râu din estul Austriei, unde

⁷ Șovrea 2020, p. 31-42.

⁸ Engel 2011, p. 145.

⁹ Gábor 1984, p. 55.

¹⁰ Gábor 1984, p. 55.

¹¹ Gábor 1984, p. 54-55.

¹² Gábor 1984, p. 60.

¹³ Țiplic 2006, p. 77.

¹⁴ Kristó 2004, p. 131.

¹⁵ Kristó 2004, p. 150-153.

¹⁶ Velter 2002, p. 163-185.

¹⁷ Țiplic 2004, p. 70.

au fost de asemenea așezați secui și de aici au fost aduse comunități pentru a forma unități grănicerești în zona munților din estul Transilvaniei ce se vor numi Ciuc¹⁸. Scaunul Arieș este format de secuii de pe valea Târnavei Mari relocați pe valea Arieșului de către Ștefan al V-lea (1270-1272) și Ladislau al IV-lea (1272-1290)¹⁹.

Așadar, **toponimia** poate fi un indiciu ce arată deplasări și relocări de comunități secuiești. Iată câteva observații. Așezarea secuilor în zona Bihorului (secuii de Tileagd/Telegd) este dată de o serie de toponime ce amintesc de prezența lor în această regiune: Săcuieni (în magh. Székelyhid), Crestur (Apátikeresztúr), Tileagd (Mezőtelegd), Calea Mare (Magyargyepes), Lăzăreni (Oláhgyepes), Sititelec (Székelytelek), Homorog (Oláhhomorog). De aici secuii de Telegd au fost dislocați în podișul Secașelor și mai târziu în sud-estul Transilvaniei²⁰. În aceeași perioadă au fost așezați secui și în zona Satu Mare. De aici avem toponime de tipul oiconime (localități) și hidronime (ape) ce țin de denumirea de Homorod: râul Homorodul Vechi (tributar al Crasnei), localitățile Homordul de Sus (magh. Alsóhomoród), Homorodul de Mijloc (Középhomoród; la 1424 – poss. valahalis Megerlehomorod) și Homorodul de Jos (Felsőhomorod). Astfel secuii au fost poziționați inițial în zona Satu Mare-Bihor, așa cum arată toponimele de acolo, oiconimele (nume de localități) ce conțin particula „szekely” din zona Bihor, de oronimele (nume de unități de relief) ce poartă numele de „gyepü” din aceeași zonă și de hidronimele (nume de ape) Hortobagy și Homorod, primul aflat în Ungaria fiind un râu tributar Tisei, iar Homorod la sud de Satu Mare un râu tributar Crasnei. Râul Hortobagy se varsă în Tisa, fiind un râu care se află în Ungaria, curge în paralel cu Tisa până ce se varsă în acesta. De asemenea există și o localitate care se numește Hortobagy. Acest toponim îl întâlnim în sudul Transilvaniei atât pentru o localitate, Hortobagyfalva (azi Cornățel, jud. Sibiu), cât și pentru un râu, Hârtibaciu (Hortobagy). Râul Homorod se află în nord-vestul României de azi, curge între Someș și Crasna vărsându-se în Crasna, fiind aproape de Satu Mare. Toponimul Homorod se întâlnește în apropiere de Geoagiu, zona Orăștie-Sebeș, dar mai ales sud-estul Transilvaniei atât la râuri cât și la localități.

De aici putem vorbi de trei momente care arată strămutarea secuilor. Un prim moment are loc în cursul secolului al XI-lea când secuii din zona Bihorului au fost așezați în zona de confluență a Târnavei cu Mureșul și în podișul Secașelor. Acest fapt se putea întâmpla pe timpul regelui Coloman I (1095-1116), când granița sud-estică era pe râurile Secaș și Calva (afluent al Hârtibaciului), iar descoperiri arheologice ce pot fi atribuite secuilor în sud-vestul Transilvaniei sunt la Sebeș, Călnic, Gârbova²¹. Toponimele de aici arată puncte de fortificații de graniță, precum Straja, Secaș, Presaca. Controlând podișul Secașelor și a sud-vestului Transilvaniei, secuii vor forma comunități în jurul Sebeșului (Sebus) și a Gârbovei (Orbó)²². Totuși aceste toponime arată că secuii au venit într-o zonă care era locuită anterior. Conform lui Gyula Kristo toponime maghiare precum Récse (azi Reciu), Orbó (azi Gârbova), Straja sunt la origine denumiri slave (récse = șanț, orbó = sălciniș, straja = strajă)²³.

A doua fază este legată de venirea unor grupuri de secui pe valea Târnavei Mari, cel mai probabil tot pe timpul regelui Coloman I. Mediașul are forma maghiară „Medgyes”. Toponimul „medgyes” sau „megyes” îl mai întâlnim la Mediașul Aurit (Aranyosmegyes, județul Satu Mare), Mureșeni (Megyesfalva, județul Mureș), Tăgădău (Tagadómedgyes, județul Arad). În privința originii numelui o analiză succintă este prezentată de Vasile Mărculeț și Ioan Mărculeț, al căror concluzii arată că toponimul este „de origine maghiară, el fiind impus de prezența secuilor în regiune” și că acest toponim s-ar referi la existența unor vișini²⁴. Printre triburile secuiești se numără și tribul „meggyes” a căror prezență în acest areal ar fi putut da numele actualei localități²⁵. O altă comunitate secuiască se formează în jurul Kézdului (azi localitatea Saschiz, jud. Mureș).

Pe valea Târnavei Mari avem toponime ce arată existența unor „porți” (în maghiară „kapus”) precum sunt localitățile Copșa Mică și Copșa Mare. Porțile/kapus sunt puncte importante de trecere pe linia de fortificații de tipul „prisăci” aflate la un moment dat pe granița regatului maghiar. Valea Târnavelor, din punct de vedere militar, era apărată și de cetăți regale precum Cetatea de Baltă (Küküllővár - atestată documentar la 1202-1203²⁶) și Sighișoara (Segesvár – atestată documentar la 1280²⁷).

În final secuii sunt mutați în sud-estul Transilvaniei, iar comunitățile de Orbó și Kézd vor forma viitoarele scaune Orbai și Kézdi din Terra Sicularum²⁸. De asemenea secuii de Tileagd (lângă Oradea) și Sebus (Sebeș) vor forma scaunele secuiești Telegd (mai târziu Odorhei) și Sebus (Seps).

¹⁸ Kristó 2004, p. 210.

¹⁹ Kristó 2004, p. 215; Baltag 2021, p. 251.

²⁰ Kristó 2004, p. 214.

²¹ Țiplic 2006, p. 77.

²² Țiplic 2004, p. 69-71.

²³ Kristó 2004, p. 56-57.

²⁴ Mărculeț – Mărculeț 2011, p. 15-24.; Buza – Mărculeț 2013, p. 254.

²⁵ Gábor 1984, p. 55.

²⁶ DIR C (1075-1250), doc. 39, p. 21; Țiplic 2006, p. 242.

²⁷ Sighișoara este atestată documentar abia la 1280, dar se presupune existent unei fortificații secuiești pe Dealul Școlii dinainte de venirea sașilor în zonă. O așezare secuiască a fost descoperită la Dealul Viilor (Baltag 2021, p. 166-167).

²⁸ Țiplic 2004, p. 70.

III. Secuii de pe valea mijlocie a Târnavei Mari. 1. Observații arheologice. Din punct de vedere arheologic pătrunderea maghiarilor în Transilvania, cucerirea și integrarea în sistemul administrativ și politic sunt văzute prin prisma a trei grupuri arheologice specifice Transilvaniei²⁹:

1. Descoperirile arheologice de la Cluj-Napoca – str. Zapolya, Gâmbaș – Pădurice, Lopadea Nouă, Blandiana (B)– În Vii, Alba Iulia – Stația de Salvare II faza I, adică ceea ce numim grupul cultural arheologic Cluj și care cuprinde secolul al X-lea.

2) Descoperirile arheologice de la Deva – Micro 15, Orăștie – Dealul Pemilor X2, Alba Iulia – Stația de Salvare II faza II, Morești, anume grupul cultural arheologic Bjelo Brdo I (timpuriu) cuprinzând sfârșitul secolului al X-lea - secolul al XI-lea.

3. Descoperirile arheologice ce țin de Bjelo Brdo II (târziu) arată prezența în cea mai mare parte a Transilvaniei a grupurilor de maghiari, de secui și alte populații alăturate maghiarilor. Specific secolului al XII-lea. Astfel de descoperiri sunt la Alba Iulia – Catedrală, Mediaș, Sighișoara, Viscri etc.

Un „*grup cultural arheologic*” cuprinde descoperiri arheologice cu caracteristici comune dintr-o zonă delimitată sau dintr-o regiune (cum e Transilvania) aflate între granițele unei țări actuale, dar la rândul lor aceste grupuri arheologice fac parte dintr-un „*orizont cultural arheologic*”, care este răspândit pe o suprafață mult mai mare și care trece granițele țărilor actuale. De exemplu dacă luăm orizontul cultural Bjelo-Brdo, acesta se răspândește în întreg regatul maghiar cuprinzând Pannonia, Croația, Slovacia și Transilvania și se caracterizează prin prezența printre altele a unor inele de tâmplă (sau de păr) cu un capăt în formă de „S”. Pentru faza târzie a acestui orizont, în Transilvania se remarcă grupul Ciffalău (după situl de la Morești punctul Ciffalău)³⁰. Orizontul Bjelo-Brdo arată trecerea populațiilor din cadrul regatului maghiar de la manifestări păgâne la uniformizare creștină datorată unor legi impuse de regii maghiari, care afectează ritul și ritualul de înmormântare a populațiilor în regat.

Cimitirele de tip Bjelo-Brdo se caracterizează prin prezența la defuncții a depunerilor de inele de tâmplă cu un capăt în formă de „S”. Astfel de depuneri sunt totuși rare în cimitire de secole XI-XIII. Pe lângă astfel de inele de tâmplă (de păr) în mormintele creștine mai apar monede, depuse ca obol pe gură sau în palmă, dar și aceste cazuri sunt rare³¹. Din perioada secuiască astfel de morminte au fost descoperite sub fundațiile bisericilor romanice sau gotice săsești, deci dinaintea așezării sașilor, precum e cazul la Gârbova, Mediaș, Sighișoara, Viscri etc.

Cimitirele creștine au foarte rar inventar arheologic deoarece regulile ritualului creștin interzic ofranda și depunerile de obiecte cu rol ritualic. O altă cauză a interzicerii depunerilor materiale e îndepărtarea față de păgânism, care în secolul al XI-lea încă se manifesta la unele grupuri de comunități în regatul maghiar și care au dus la două mari revolte păgâne în 1046 și 1061³². De asemenea legile regilor Ștefan I, Ladislav I și Coloman I decretează că cimitirul trebuie să funcționeze în jurul unei biserici (centrul spiritual al comunității)³³ și stabilesc ca înmormântările creștine să se facă într-un cimitir creștin și de regulă aranjate în jurul bisericilor, iar cele păgâne să fie abandonate. Nu se depune ofrandă. Cei care aveau un statut social aparte își rezervau „dreptul la odihnă” cât mai aproape de biserică sau chiar în biserică³⁴.

În Transilvania aspectele materiale ale grupului cultural arheologic Bjelo-Brdo se încadrează cronologic între a doua jumătate a secolului al X-lea până în secolul al XII-lea, având două perioade:

a) faza I (timpurie) în care în morminte dispar depunerile de vârfuri săgeți și piese de harnașament specifice orizontului vechi maghiar, dar se mențin unele piese de port și podoabă (brățări, pandantive, clopoței, butoni) și apar formele timpurii ale inelelor de tâmplă (de păr) cu un capăt în formă de „S” cu deschiderea în diametru mai redusă la aprox. 2 cm³⁵.

b) faza a II-a cu un ritual simplu cu elemente de depunere de tip podoabă în care apar inele de tâmplă (de păr) cu un capăt în formă de „S” cu deschiderea în diametru mai mare și cu firul circular mai gros; unele morminte conțin și alte obiecte personale precum inele pentru deget sau măргеle³⁶.

Bjelo-Brdo este considerată o grupă culturală ce se manifestă la slavii vestici după care se extinde la toate comunitățile din bazinul carpatic și se evocă faptul că aparține populației de rând din bazinul carpatic (Pannonia și Transilvania)³⁷, devenind o cultură materială prezentă în morminte din perioada regatului maghiar.

²⁹ Heitel 2005, p. 77-79; Țiplic 2005, p. 129-130.

³⁰ Țiplic 2005, p. 127; Horedt 1986, p. 112-120.

³¹ Crângaci Țiplic, 2017.

³² Engel 2011, p. 59-60 și 75-78.

³³ Harhoiu-Gáll 2014, p. 207.

³⁴ Harhoiu-Gáll 2014, p. 244-260.

³⁵ Dragotă 2006, p. 35-36 și p. 68.

³⁶ Dragotă 2006, p. 36-37 și p. 68.

³⁷ Madgearu 2019, p. 72.

În cadrul orizontului Bjelo-Brdo, pentru Transilvania se remarcă grupul cultural arheologic Cîțfalău (Morești-Cîțfalău). Acesta cuprinde descoperiri de la Almașu, Chidea, Cristuru Secuiesc, Dăbâca, Viscri, Drăușeni, Făgăraș, Gălățeni, Gheorgheni, Alba Iulia – Catedrală, Cluj-Napoca – Piața centrală, Cluj-Mănăstur, Mediaș, Moldovenești – Biserica Unitariană, Morești, Târgu Mureș, Peteni, Sâncrai de Mureș, Streisângeorgiu, Sângeorgiu de Mureș, Șirioara, Gârbova, Zăbala³⁸.

2. Repertoriu arheologic. a) Mediaș. La Mediaș – Biserica evanghelică a fost cercetat un cimitir din secolele XII-XIII. În cadrul cimitirului au fost descoperite 9 inele de tâmplă cu un capăt în formă de „S” dintre care 3 sunt de la morminte nederanjate, iar 6 din umplutura unor morminte mai vechi³⁹. Mormintele au fost descoperite sub fundațiile bisericii-sală din secolul al XIII-lea. Aceste inele se încadrează în perioada Bjelo-Brdo-târziu, specifice secolului al XII-lea fiind atribuite unei populații secuiești.

b) Bratei. O așezare secuiască este la *Bratei-Nisipărie*⁴⁰, însă aici nu avem și cimitirul. Așezarea se întinde pe 3-4 generații. Locuințele sunt semi-adâncite (20-80 cm) cu o suprafață medie din 10-11 mp, majoritatea monocamerale, plan rectangular și mai rar rotunjit, având vetre simple sau cuptoare ovale sau circulare săpate în pereții locuințelor. Ceramica este lucrată la roată având ca tipuri în majoritatea cazurilor vasul-borcan, dar au fost descoperite și căldări de lut. Ornamentul este compus din linii în val, linii orizontale, împunsături succesive, șiruri realizate cu roțița dințată, canelura. Au fost descoperite funduri de vase cu marcă de olar. În afară de ceramică au fost descoperite vârfuri de săgeată, piteni cu spin piramidal, umbo de scut, seceră, cuțite, topor, dălți etc.

c) Sighișoara. Cercetările arheologice de la Sighișoara din punctul „Dealul Viilor” arată o locuire multi-seculară începând cu secolul al IV-lea până în secolul al XII-lea, excepție fiind perioada secolelor IX-X. În ceea ce privește secolul al XII-lea au fost cercetate două puncte „Așezare” și „Necropolă” ce sunt atribuite populației secuiești. Cimitirul este la 250 m est față de așezare.

La *Sighișoara-Dealul Viilor / Așezare* au fost cercetate 10 complexe arheologice constând în locuințe, anexe, vetre, cuptoare de piatră. Din inventar se remarcă ceramica, pitenii de fier cu spin piramidal, cuțite de fier, nasturi de os, catarama de bronz pentru încălțăminte. Ceramica este toată lucrată la roată, unele funduri de vase au marcă de olar, iar ca ornament pe peretele vaselor se întâlnesc linii în valuri asociate cu linii drepte. Se remarcă vasele de tipul căldări de lut specifice mediului nomad⁴¹.

La *Sighișoara-Dealul Viilor / Necropolă* a fost cercetat un cimitir datat în secolul al XII-lea. Aici doar în 2 din cele 98 de morminte cercetate au fost descoperit inele de tâmplă cu capătul în formă de S, iar în alte șase morminte au fost descoperite monede depuse ca obol⁴².

După autorii săpăturilor situl face parte din categoria „cimitirelor din jurul bisericilor”⁴³, dar sunt opinii care pun cimitirul în categoria „cimitirelor pe șiruri”⁴⁴, cu biserica în apropiere. Aici au fost cercetate 98 de morminte și descoperite 106 schelete (suprapuneri în aceeași groapă) în părțile de nord și sud a cimitirului, partea centrală nefiind cercetată fiind sub drumul comunal actual, care leagă Sighișoara de Boiu, drum de pământ și care trece prin mijlocul cimitirului. Gropile defuncțiilor erau majoritar rectangulare simple, dar sunt și trei morminte antropomorfe (adică morminte cu groapa prevăzută cu o nișă pentru cap, aceasta fiind săpată după conturul uman). La 36 de morminte nu s-a putut stabili conturul gropii datorită suprapunerilor de morminte, cimitirul având 3-4 orizonturi de înmormântare întinse de-a lungul secolului al XII-lea. Poziția scheletelor e decubit dorsal (întinși pe spate) fiind un caz și de poziție chircită. Decedații erau înveliți în giulgiu, fiind descoperit doar un mormânt cu urme de sicriu. Orientarea mormintelor urmează direcția V-E cu ușoare deviații VSV-ENE și SV-NE. La 61 dintre cei decedați mâinile erau întinse pe lângă corp, alții aveau ambele mâini pe piept sau pe bazin sau doar o mână pe bazin.

Cimitirul a fost încadrat în secolul al XII-lea și arată prezența unei comunități secuiești în regiunea Sighișoarei. „Inelele de buclă/tâmplă în formă de S” sunt specifice orizontului Bjelo-Brdo, faza II, secolele XI-XII, dispărând din portul cotidian în secolul al XIII-lea. Unul dintre inele are dimensiuni de 4.2x2.9cm fiind parte a inelelor în formă de „S” cu diametrul foarte mare și caracteristice secolului al XII-lea.

Cercetarea din punctul „Așezare” și din punctul „Necropolă” arată prezența în secolele XII-XIII a unei comunități secuiești la Dealul Viilor ce avea atribuții militare și o economie bazată pe creșterea animalelor mari. Cele trei morminte antropomorfe pot arăta prezența în comunitate a unor elemente străine, coloniști germani⁴⁵. Rolul comunității era acela de a supraveghea defileul Târnavei Mari, care se închide la vest de așezare. Nu departe era și cetatea regală

³⁸ Țiplic 2005, p. 110.

³⁹ Dumitrache 1981, p. 269; Crîngaci Țiplic 2011, p. 239.

⁴⁰ Ioniță 2009.

⁴¹ Baltag 2021, p. 166-167.

⁴² Harhoiu-Gáll 2014, p. 244-260; Purece-Crîngaci Țiplic 2014, p. 19-28; Crîngaci Țiplic-Purece 2016, p. 33-53; Crîngaci Țiplic 2017, p. 301-323.

⁴³ Harhoiu-Gáll 2014, p. 244-260.

⁴⁴ Crîngaci Țiplic 2017, p. 306-310.

⁴⁵ Baltag 2000, p. 201-202.

Segesvár, unde este actuala cetate a Sighișoarei, dar dacă aceasta ținea de comunitatea de la Dealul Viilor nu se poate preciza, existând opinii pro și contra⁴⁶.

d) Albești. d.1. La *Albești - La Cetățea* avem o așezare cu mai multe nivele de locuire dintre care unul este specific secolelor XI-XII⁴⁷, iar în punctul Cetățuia a fost cercetată o fortificație în care s-a descoperit și o biserică de mici dimensiuni sau o capelă⁴⁸, însă aceasta a fost încadrată cronologic în secolele XIII-XIV. Situl se află pe valea Șapartocului, la aprox. 5 km sud-est de Sighișoara – Dealul Viilor și la 2-3 km de centrul localității de azi. Așezarea de secole XI-XII are o ceramică cu analogii la Sighișoara – Dealul Viilor, dar se remarcă lipsa „căldărilor de lut, a pintenilor de fier cu spin piramidal, a mărcilor de olar pe fundul vaselor și a locuințelor de plan circular”⁴⁹. Prin urmare atribuirea așezării populației secuiești este sub semnul întrebării.

d.2. Cercetările preventive de la *Albești – Curtea Școlii*⁵⁰ au dezvelit o așezare ce poate fi atribuită mediului secuiesc. În urma cercetării au fost descoperite două locuințe, una bordei și una semiadâncită, și posibil o a treia locuință-bordei (surprinsă parțial *in situ*). Locuințele conțineau ca material arheologic ceramică specifică secolelor XII-XIII, printre care amintesc un fund de vas fragmentar cu marcă de olar de tip cruce înscrisă în cerc și un fund de vas fragmentar cu marcă de olar de tip cruce înscrisă în pătrat. Alte obiecte descoperite sunt vârfuri de săgeți, pinten și monedă de la Andrei al II-lea.

e) Periegeze. În urma cercetărilor de suprafață arheologul Gheorghe Baltag arată posibile așezări în punctele Seleuș - „La pâraul Nadeșului”, Hetiur – „La Șipote”, Criș - „În Ciorănel” și Criș - „Unghiul lui Schmidt”, datate în secolul al XII-lea pe baza unor fragmente ceramice⁵¹.

IV. Concluzii. Înaintarea regatului maghiar în Transilvania este favorizată și de factori externi precum decăderea confederației pecenege în secolul al XI-lea, care a lăsat un gol politic în Transilvania, de care au profitat regii maghiari. Pe parcursul secolului al XII-lea regii maghiari consolidează ținuturile ocupate din Transilvania prin ridicarea de linii fortificate de tipul prisăcilor (indagines, gypü) și colonizarea de populații grănicere: secuii, bisenii (pecenege) și coloniștii germani. Sub regii Ladislav I și Coloman I este atinsă linia Târnavei Mari, iar pe parcursul secolului al XII-lea sunt așezați pe valea Târnavei Mari comunități grănicere de secuii.

În secolul al XII-lea se încheie orizontul arheologic Bjelo-Brdo și în Transilvania. În cadrul acestui orizont mormintele nu mai prezintă ofrande și doar în câteva morminte inventarul arheologic este compus din inele de tâmplă cu un capăt în formă de „S”, inele de deget sau mărgel. Începând cu secolul al XIII-lea inventarul mormintelor se simplifică fiind găsite rar doar monede depuse ca obol.

Singurul cimitir cercetat de pe valea mijlocie a Târnavei Mari atribuit secolelor XII-XIII este cel de la Sighișoara – Dealul Viilor punctul „Necropolă”. Aici, în privința mormintelor cu inventar se găsesc inele de tâmplă cu un capăt în formă de „S” și monede depuse ca obol, însă nu în același mormânt. Inele de tâmplă cu un capăt în formă de S au mai fost descoperite în 9 morminte la Mediaș - Biserica evanghelică sub fundațiile bisericii-sală din secolul al XIII-lea.

În privința așezărilor, descoperirile arheologice de la Bratei - Nisipărie, Sighișoara-Dealul Viilor/Așezare, Albești - Curtea Școlii arată existența unui material arheologic specific secuilor: ceramică lucrată la roată cu decor în linii sau în valuri orizontale, funduri de vase cu mărci de olar, căldări de lut, dar și vârfuri de săgeți, piteni. Locuințele au formă rotundă sau patrulateră, pot fi de suprafață sau bordeie.

Descoperirile arheologice, toponimia și informațiile istorice arată că în secolele XII-XIII pe valea mijlocie a Târnavei Mari au fost așezate comunități secuiești cu atribuții militare având rolul de a păzi granițele regatului maghiar.

Bibliografie

Baltag 2000 - Gheorghe Baltag, Sighișoara înainte de Sighișoara. elemente de demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. al XIII-lea d. Hr., cu privire specială asupra zonei municipiului Sighișoara, București, 2000.

Baltag 2004 - Gheorghe Baltag, Sighișoara-Shässburg-Segesvár, 2004.

Baltag 2021 – Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara. Demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. al XIII-lea d.Hr., cu privire specială asupra zonei municipiului Sighișoara*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, 2021.

⁴⁶ Baltag 2004, p. 24; Harhoiu-Gáll 2014, p. 244-260.

⁴⁷ Baltag 2000, p. 203-215; Baltag 2021, p. 200-201.

⁴⁸ Baltag 2000, p. 217; Rusu 2012, p. 112-115.

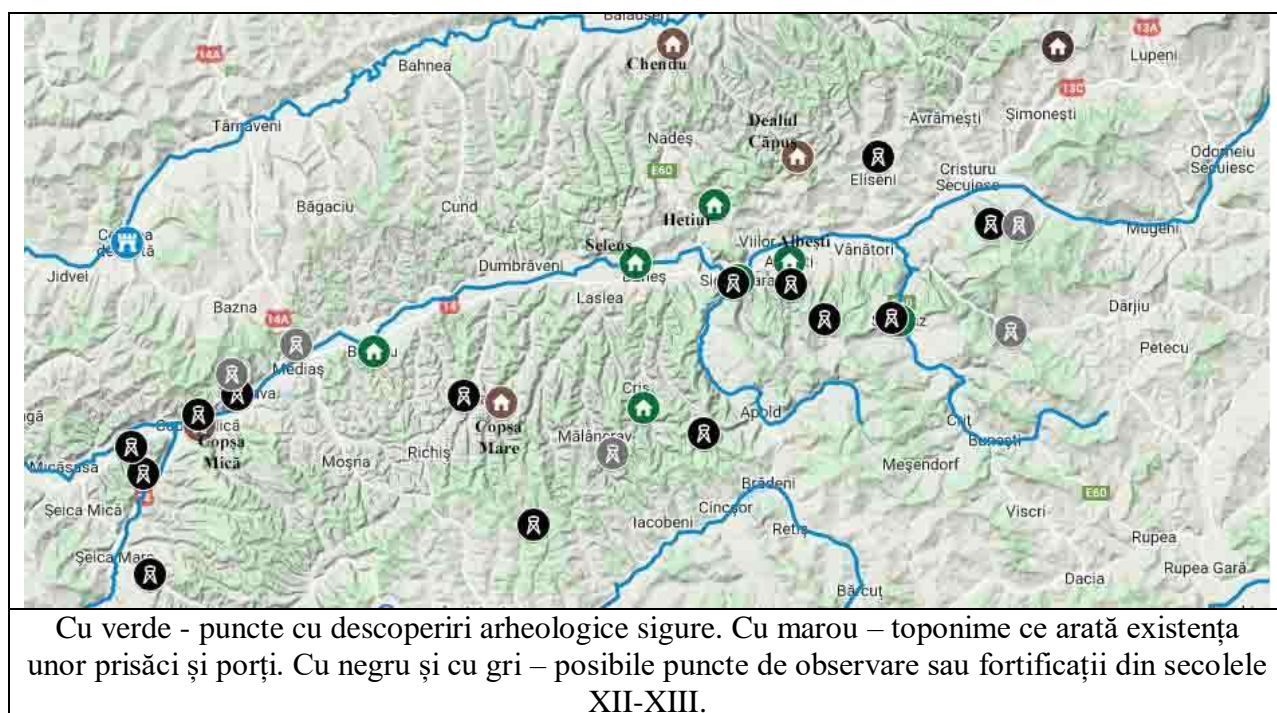
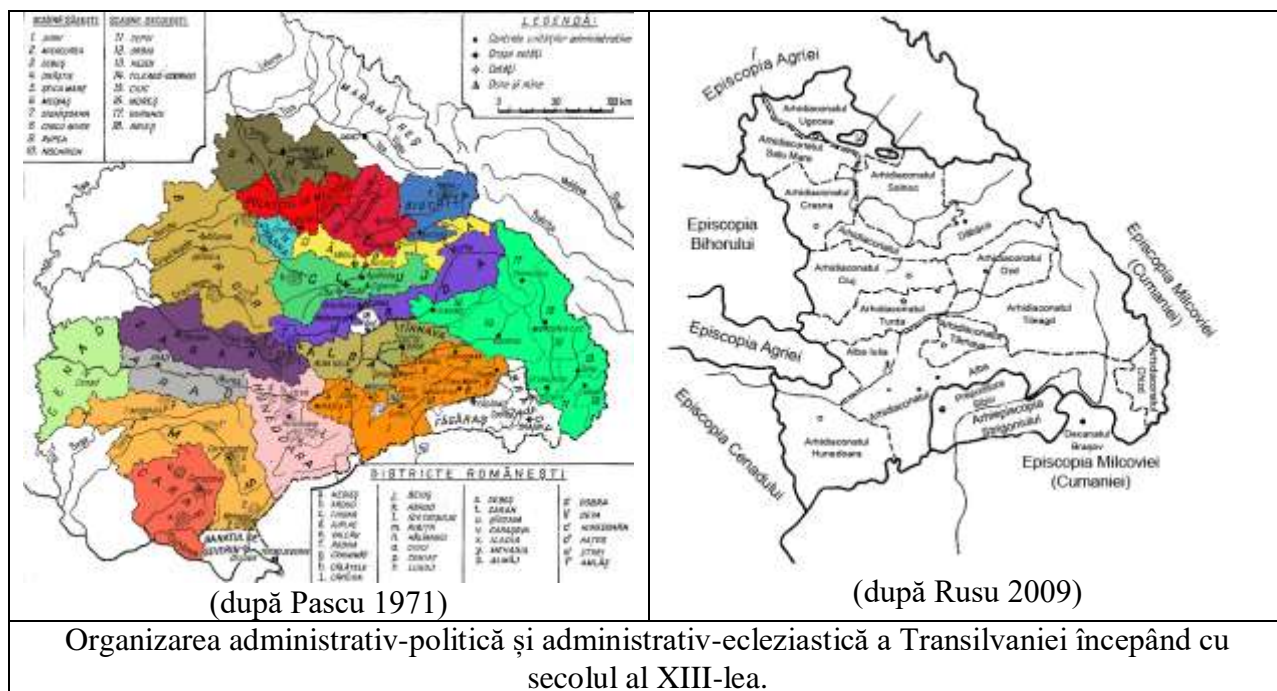
⁴⁹ Baltag 2021, p. 201.

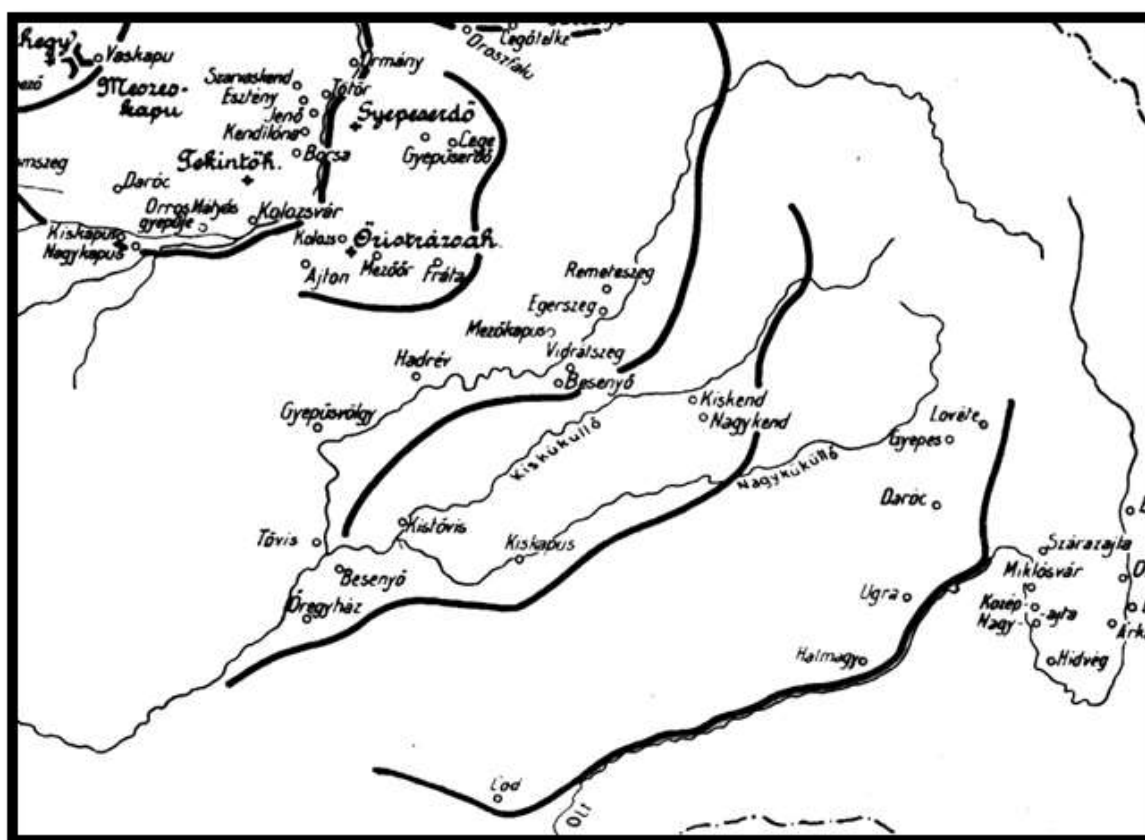
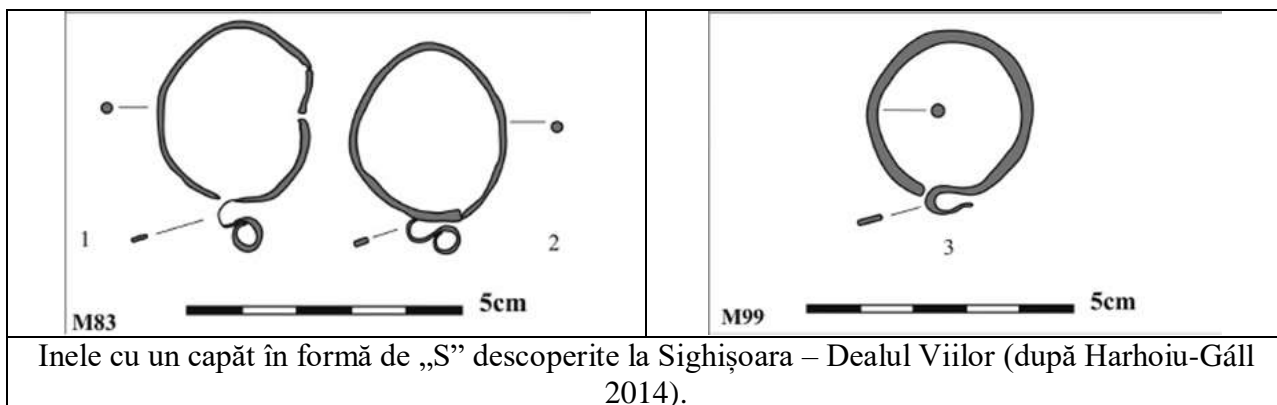
⁵⁰ Cercetări efectuate în lunile martie-aprilie 2022, nepublicate.

⁵¹ Baltag 2021, p. 257-259.

- Buza – Mărculeț 2013 - Mircea Buza, Ioan Mărculeț, *Considerații privind originea numelor așezărilor din dealurile Mediașului*, în *Collegium Mediense*, XII, Mediaș, 2013.
- Crîngaci Țiplic 2011 - Maria Crîngaci Țiplic, *Oaspeți germani în sudul Transilvaniei*, București, 2011.
- Crîngaci Țiplic 2017 - Maria Crîngaci Țiplic, *Practica depunerii de monede în cimitirele din Transilvania (sec. XI-XIII). Interpretări și perspective*, în *Orbis Mediaevalis*, I, Arad, 2017.
- Crîngaci Țiplic-Purece 2016 - Maria Crîngaci Țiplic, Silviu I. Purece, *Biserici și cimitire medievale în lumina descoperirilor monetare (a doua jumătate a secolului al XI-lea/secolul al XIII-lea)*, în *Revista Transilvania*, 10, 2016.
- Dragotă 2006 - Aurel Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și Europa centrală și de sud-est (secolele IX-XI)*, Alba Iulia, 2006.
- Dumitrache 1981 - Mariana Dumitrache, *Evoluția cetății țărănești de la Viscri, jud. Brașov, în Lumina cercetărilor arheologice și de arhitectură*, în CA, IV, 1981.
- Gábor 1984 - Balás Gábor, *A székelyek nyomában*, 1984.
- Engel 2011 - Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medieval 895-1526*, ediția a II-a, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011.
- Ferenc 1936 – Fodor Ferenc, *Adatok a magyar gyepük földrajzához*, în *Hadtörténelmi Közlemények*, 36, 1936.
- Harhoiu-Gáll 2014 - Radu Harhoiu, Erwin Gáll, *Necropola din secolul XII de la Sighișoara-Dealul Viilor, punctul „Necropolă”. Contribuții privind habitatul epocii medievale timpurii în Transilvania estică*, în *Analele Banatului*, 22, 2014.
- Heitel 2005 - R. R. Heitel, *Arheologia etapelor de pătrundere a maghiarilor în Transilvania intracarpatică*, în *SymThrac*, V, 1987.
- Horedt 1958 – Kurt Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958.
- Horedt 1986 - K. Horedt, *Siebenbürgen in Frühmittelalter*, Bonn, 1986.
- Ioniță 2009 - Adrian Ioniță, *Așezarea din secolele XII-XIII de la Bratei*, Alba Iulia, 2009.
- Kristó 2004 - Gyula Kristó, *Ardealul timpuriu (895-1324)*, Szeged, 2004.
- Madgearu 2019 - Alexandru Madgearu, *Expansiunea maghiarilor în Transilvania*, Târgoviște, 2019.
- Mărculeț 2012 - Vasile Mărculeț, *Campanii și confruntări militare în secolele IV-XV. Studii de istorie militară*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2012.
- Mărculeț – Mărculeț 2011 - Vasile Mărculeț, Ioan Mărculeț, *Terra Medies. Noi considerații asupra localizării, originii și semnificației numelui*, în „Mediaș. Istorie, demografie, personalități. Studii, comunicări, articole, Brăila, 2011, p. 15-24.
- Nägler 1976 – Thomas Nägler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, în *Studii de istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei națiunea română*, vol. I, București, 1976.
- Pascu 1971 – Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971.
- Purece-Crîngaci Țiplic 2014 - Silviu Istrate Purece, Maria Crîngaci Țiplic, *Prezența monedelor arpadiene în cimitirele din jurul bisericilor transilvănene*, în *Revista Transilvania*, 4, 2014.
- Rusu 2009 - Adrian Andrei Rusu, *Alba Iulia între fondarea eparhiei și capitala principatului Transilvaniei*, Ghimbav, Editura Haco International, 2009.
- Rusu 2012 - Adrian Andrei Rusu, *Două biserici arheologice din județul Mureș. Analize și interpretări*, în *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*, V, Satu Mare, 2012.
- Sălăgean 2006 – Tudor Sălăgean, *Țara lui Gelou. Contribuții la istoria Transilvaniei de nord în secolele IX-XI*, Cluj-Napoca, 2006.
- Șovrea 2020 – Adrian N. Șovrea, *Grupuri de pecenegi pe valea mijlocie a Târnavei Mari*, AMP, 42, p. 2020.
- Țiplic 2002 – Ioan Marian Țiplic, *Considerații cu privire la liniile întărite de tipul prisăcilor din Transilvania (sec. IX-XIII)*, în *Acta Terrae Septemcrastrensis*, I, 2002.
- Țiplic 2004 - Ioan Marian Țiplic, *Contribuția pecenegilor, secuilor și sașilor la constituirea frontierei de sud a Transilvaniei (sec. XI-XIII)*, în *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historia*, I, 2004.
- Țiplic 2005 - I. M. Țiplic, *Contribuții la istoria spațiului românesc în period migrațiilor și evul mediu timpuriu*, 2005.

Anexe

Liniile de prisăci din Transilvania (după Fodor 1936).

**PROPRIETĂȚI TERAPEUTICE ALE UNOR PLANTE ȘI FRUCTE,
PREZENTATE DE SHIHĀB AL-DĪN AL-NUWAYRĪ ÎN LUCRAREA
AMBIȚIA SUPREMĂ ÎN ARTELE ERUDIȚIEI**

**Dr. Vasile Mărculeț
Delia Cacovean**

Abstract. *Therapeutic properties of Some Plants and Fruits Presented by Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī in the Work Supreme Ambition in the Arts of Knowledge.* The work of Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, *The Supreme Ambition in the Arts of Knowledge*, made in the early fourteenth century, presents a series of therapeutic effects of some plants and fruits, known in the Islamic World at that time. Among these effects could be identified those on the digestive and excretory system, circulatory system, respiratory system, skin, reproductive system and other effects. As fruits with such therapeutic effects al-Nuwayrī mentions: almonds, pistachios, hazelnuts, apricots, pomegranates, bananas, peaches, raisins, figs, olives, plums, apples, pears, dates, mulberries or grapes.

Cuvinte cheie: al-Nuwayrī, Ambiția supremă în artele erudiției, migdala, fisticul, aluna, caisa, rodia, banana, piersica, stafida, smochina, măslina, pruna, mărul, para, curmala, dudu sau strugurele

Key-words: al-Nuwayrī, The Supreme Ambition in the Arts of Erudition, almonds, pistachios, hazelnuts, apricots, pomegranates, bananas, peaches, raisins, figs, olives, plums, apples, pears, dates, mulberries or grapes

Plantele au suscitāt o atenție deosebită din partea omului încă din cele mai vechi timpuri, mai ales prin importanța proprietăților pe care le au asupra stării de sănătate a organismului și a celei de bine, în general. Lucrarea lui Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, *Ambiția supremă în artele erudiției*, realizată la începutul secolului al XIV-lea, prezintă o serie de efecte terapeutice ale unor plante și fructe, cunoscute în lumea islamică de la acea vreme. Diversitatea utilizărilor acestora și cunoștințele legate de lumea vegetală sunt, de asemenea impresionante. Câteva dintre efectele terapeutice la care face referire respectiva lucrare constituie subiectul studiului prezent.

Al-Nuwayrī, scurte considerații asupra vieții și operei. Pe numele său complet Shihāb al-Dīn ibn 'Abd al-Wahhāb al-Nuwayrī, s-a născut în 1278 în orașul Qūs, după unele păreri, respectiv în 5 aprilie 1279 în orașul egiptean Akhmīm, după altele, într-o familie care aparținea elitei intelectuale civile din statul mameluk¹. Se pare că tatăl său a fost un cărturar, iar unele rude au ocupat funcții în administrație². Și-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei în orașul Qūs, unul din centrele culturale ale Sultanatului Mameluk. A studiat cu diverși profesori, între care Ibn Daqīq al-Īd, viitorul judecător, care i-a facilitat, probabil, și pătrunderea în cadrul administrației guvernamentale³.

În anul 1302, la vârsta de 23 de ani, al-Nuwayrī, a părăsit Egiptul deplasându-se în Siria, pentru a ocupa funcția de administrator al proprietăților sultanului al-Nāsir Muhammad (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341). A rămas în Siria, o zonă de conflict între mameluci și mongoli, timp de doi ani și jumătate. În această perioadă a participat la bătălia de la Marj al-Suffar din aprilie 1303, încheiată cu victoria forțelor mameluce, asupra celor ale ilhanului Persiei, Ghazan, care avea să pună capăt invaziilor mongole în Siria⁴.

Al-Nuwayrī a revenit în Egipt, la Cairo în 1304. Odată cu revenirea a fost încadrat ca funcționar cu rang înalt în cadrul unor instituții guvernamentale înființate de fostul sultan Qalāwūn, tatăl lui al-Nāsir⁵.

În septembrie 1309, al-Nuwayrī a părăsit din nou Cairo alăturându-se lui al-Nāsir, în Siria, la al-Karak, în timpul celui de-al doilea interregnum, dintre domniile acestuia. Revenirea lui al-Nāsir Muhammad la Cairo, în februarie 1310, pentru a-și începe cea de-a treia domnie, nu a fost una benefică pentru al-Nuwayrī. În urma unor intrigi ale administratorului sultanului, un anume Ibn 'Ubāda, în loc să beneficieze de recunoștința sultanului pentru fidelitatea arătată, al-Nuwayrī a căzut într-o oarecare dizgrație⁶. În consecință, spre sfârșitul anului 1310, a fost trimis în orașul Tripoli în calitate de suprăintendent al finanțelor armatei și șef al cancelariei de aici. Rămâne la Tripoli până în noiembrie 1312, când revine la Cairo, fiind însărcinat cu administrarea veniturilor financiare a două provincii din Delta Nilului⁷.

¹ Cf. Gacek 1987, p. 126; Cf. Muhanna 2016a, p. 14.

² Muhanna 2016a, p. 14.

³ Muhanna 2016a, p. 14.

⁴ Muhanna 2016a, p. 14.

⁵ Muhanna 2016a, p. 14.

⁶ Muhanna 2016a, p. 15.

⁷ Muhanna 2016a, p. 15.

Cât timp a exercitat al-Nuwayrī această funcție nu este cunoscut cu exactitate. Se pare, însă, că în jurul anului 1316 el s-a retras din administrație, dedicându-se, până la sfârșitul vieții, elaborării enciclopediei sale. A încetat din viață, la Cairo, la 17 iunie 1332, după unele opinii mai vechi, sau la 5 iunie 1333, după altele mai noi⁸.

Enciclopedia lui al-Nuwayrī, *Ambiția supremă în artele erudiției*, cu titlul în limba arabă *Nihāyat al-arab fi funūn al-adab*, are, potrivit cercetătorilor, forma unui compendiu universal de cunoștințe. Ea este o lucrare de mari dimensiuni numărând 31 de volume de manuscris și peste 2,3 milioane de cuvinte⁹.

Parcursul lucrării lui al-Nuwayrī ne relevă marea erudiție a autorului. Pentru validarea opiniilor sau concluziilor exprimate, autorul egiptean face în repetate rânduri recurs la informațiile conținute în lucrările unor autori ai antichității greco-romane și lumii islamice precum Pitagoras, Platon, Aristotel, Galenus, Claudius Ptolemeus, Avicenna, Alī ibn Zāfir, Ibn al-Mutazz, Ibn al-Qurtubiyya, Al-Iskandarī și mulți alții¹⁰.

Lucrarea realizată a fost concepută de al-Nuwayrī pe cinci secțiuni principale: I. *Despre ceruri și pământ*, II. *Despre ființa umană*, III. *Despre fiarele necuvântătoare*, IV. *Despre plante*, V. *O istorie universală*. În prima parte sunt incluse referiri la pământ, cer, stele, fenomene meteorologice, și altele. Partea a doua cuprinde materiale referitoare la fiziologie, genealogie, poezie, femei, muzică, distracții, guvernare politică, atribuții ale cancelariei și așa mai departe. În partea a treia și a patra sunt incluse subiecte cu privire la diferite plante și fructe, de cultură sau sălbatice, despre o serie de animale domestice sau sălbatice. În partea a cincea, autorul realizează o istorie universală mergând de la Adam și Eva până la evenimentele contemporane cu el¹¹.

Încheiem această prezentare a conținutului enciclopediei lui al-Nuwayrī cu succinta dar consistentă concluzie a istoricului Elias Ibrahim Muhanna, probabil cel mai autorizat cercetător contemporan al operei autorului egiptean. Potrivit acestuia, „parcursând paginile *Nihāya*, oricine întâlnește subiecte variate ca: substanța norilor; dispozițiile innăscute ale locuitorilor din zone de climă diferite; poezie despre fiecare parte a corpului uman; descrieri ale speciilor de animale, păsări, flori, arbori; calitățile și caracterele bunilor conducători și ale consilierilor acestora; detalii administrative referitoare la biletele la ordin, parteneriate în comun, întreprinderi comerciale, împrumuturi, cadouri, donații, caritate, transferuri de proprietate și multe, multe altele”¹². În consecință, conchide autorul, fiind „un document remarcabil de bogat *Nihāya* este o fereastră spre social, aspecte economice și intelectuale ale unei societăți islamice medievale”¹³.

Efecte asupra sistemului digestiv și excretor. Parcursul lucrării lui al-Nuwayrī permite identificarea în această categorie de a unui număr apreciabil de fructe cu proprietăți de curățare și purificare a organismului. Între acestea se numără migdala, aluna, fisticul, rodia banana, stafida, smochina, măslina, pruna, caisa, smochina, mărul și para.

Migdala, afirmă al-Nuwayrī, preluându-l pe Avicenna, are efect laxativ, realizând chiar o diferențiere între soiuri, în sensul că „migdala amară are efect laxativ mai puternic” față de migdala dulce¹⁴. În prezent este cunoscut faptul că introducerea în alimentație a fructelor, legumelor, cerealelor cu conținut mare de fibre contribuie la îmbunătățirea tranzitului intestinal, ceea ce favorizează digestia și împiedică constipația. Acest fapt este datorat particularităților sistemului digestiv la om, care neavând enzime pentru digestia celulozei (componentă a peretelui celular al celulelor vegetale), nu poate digera acest glucid. Ca efect, hrana de natură vegetală antrenează conținutul intestinal și contribuie la deplasarea lui în tractul digestiv.

Despre **alună**, aflăm că „dacă se prăjește și se mănâncă cu piper, curăță secrețiile”¹⁵. Proprietățile acestora se bazează, probabil, pe conținutul de fibre, dar și pe conținutul de minerale, în special calciu, fosfor și fier¹⁶.

Fisticul este, de asemenea, menționat în legătură cu proprietățile pe care le are asupra intestinelor. Potrivit consemnării lui al-Nuwayrī, acesta determină o mai bună digestie, „în special varietatea siriană”¹⁷. În prezent se cunosc numeroase proprietăți benefice ale fisticului, precum conținutul mare în vitamina E și combaterea radicalilor liberi (asociați de multe ori cu apariția cancerului).

Rodia este amintită pentru utilizarea în detoxifierea organismului. În lucrarea lui, al-Nuwayrī evidențiază proprietățile rodiei dulci ca purgativ¹⁸. În prezent sunt cunoscute efectele benefice ale consumului de rodie pentru

⁸ Cf. Kratschkowsky, 1936, p. 968; Cf. Amitai, 2001, p. 23; Cf. Muhanna 2016a, p. 15; Cf. Keegan 2018, p. 174; Cf. Gherseti 2020, p. 753.

⁹ Muhanna 2012, p. 1; Muhanna 2016b, p. 16; Muhanna 2018, p. 1; Keegan 2018, p. 174.

¹⁰ Al-Nuwayrī 2016, pass.

¹¹ Muhanna 2012, p. 1; Muhanna 2016b, p. 16; Muhanna 2018, p. 1; Gherseti 2020, p. 751-752.

¹² Muhanna 2012, p. 1; Muhanna 2018, p. 1.

¹³ Muhanna 2012, p. 1; Muhanna 2018, p. 1.

¹⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

¹⁵ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

¹⁶ Cusin 2013, p. 65-69.

¹⁷ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

¹⁸ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

sănătate, în special datorită conținutului de antioxidanți, vitamina C și fibre. În continuarea lucrării lui, al-Nuwayrī afirmă, pe baza constatărilor lui Avicenna, că rodiile erau cunoscute, atât pentru efectele benefice împotriva icterului, cât și asupra detoxifierii organismului¹⁹. Rodiile, sunt prezentate ca fiind un fruct ușor de digerat, din care se folosesc semințele sau sucul obținut din acestea. Alfām, de asemenea, din relatarea lui al-Nuwayrī, că „sâmburii de rodie în miere sunt eficienți împotriva ulcerelor urâte”²⁰. Și în zilele noastre consumul de sâmburi de rodie este recomandat, pentru susținerea funcției imunitare, pentru rolul în circulația bună a sângelui, precum și pentru conținutul de antioxidanți. Aceștia din urmă s-a dovedit că au acțiune antiinflamatoare la nivelul tractului digestiv sau al colonului.

Despre **banană**, al-Nuwayrī afirmă că are un efect benefic asupra funcției renale, manifestat în creșterea producției de urină²¹. În zilele noastre, banana este cunoscută, mai ales, ca un fruct foarte bogat în substanțe nutritive, fiind recomandată în perioadele de creștere a copiilor sau în alimentația sportivilor. De asemenea, este cunoscut efectul ei diferit asupra sistemului digestiv în funcție de stadiul de coacere. Astfel, dacă se află în primul stadiu de coacere, banana previne diareea, iar dacă este coaptă bine previne constipația²².

Cu privire la **piersici**, al-Nuwayrī consemnează, preluându-l pe Avicenna, că acțiunea celor coapte este una laxativă, iar că „soiul uscat previne diareea”²³. Totodată, este amintit efectul împotriva viermilor intestinali, prin utilizarea cataplasmelor „cu frunze de piersic sau lichidul rezultat din fierberea florilor și frunzelor”²⁴. Se mai precizează, de asemenea, că piersica coaptă este „bună pentru stomac și crește pofta de mâncare”²⁵. Deosebit de interesantă este și referirea la faptul că ar trebui consumate înainte de masă și că dacă se consumă după alt aliment, gustul este alterat, precum și precizarea că piersica uscată se digeră lent²⁶. În prezent sunt binecunoscute, atât aceste efecte, cât și rolul hidratant pe care îl au piersicile datorită conținutului mare de apă al fructului.

Stafida este prezentată de al-Nuwayrī drept „prietena stomacului și a intestinelor”²⁷. Azi știm că în organism se rehidratează și acest lucru îi conferă un efect laxativ și o prevenție a constipației, iar datorită conținutului de fibre contribuie la neutralizarea acidității intragastrice²⁸.

Informațiile transmise de al-Nuwayrī conduc la concluzia că efectele purgative puternice ale **smochinei** erau binecunoscute în epocă²⁹. Cunoscute și astăzi, ele sunt datorate, în mare măsură, faptului că fibrele conținute reprezintă o bună sursă de hrană pentru bacteriile simbiote din intestin. Alături de fruct, al-Nuwayrī evidențiază efectele avute asupra sistemului digestiv și a funcționării lui normale de frunzele de smochin. Conform relatării autorului, sucul frunzelor de smochin era folosit cu „efect de curățare” și efect purgativ, ce „previne putrefacția pielii”³⁰. Deși autorul nu precizează, considerăm că această concluzie face, cel mai probabil, referire la rolul pielii în procesul de eliminare a toxinelor.

Măslina, cunoscută și foarte utilizată, atât în vechime, cât și în prezent, a fost și este utilizată ca atare sau sub formă de extracte obținute mai ales prin fierbere. Importanța și rolul plantei și al fructului nu au scăpat atenției lui al-Nuwayrī. Din lucrarea acestuia aflăm că uleiul produs din frunzele de măslin, obținut prin fierbere îndelungată, „până se obține un fluid ca mierea”, poate fi aplicat pe dinți pentru care are efecte benefice³¹. Numeroase surse indică și în prezent folosirea uleiului de măslin pentru tratarea dinților și a gingiilor sensibile. Pe lângă rolul curățării cavității bucale, acesta are și rolul de a albi dinții. Este menționat, totodată, și efectul constipator al consumului de măslin mari și sărate, precizându-se, totodată, că „măslinile în oțet sunt cel mai ușor și mai rapid de digerat”³².

Bazat pe informațiile preluate de la pe Avicenna, al-Nuwayrī notează că **prunele** armenesti (cele mai dulci) au „efectul laxativ cel mai puternic”, comparativ cu pruna de grădină, neagră, galbenă sau roșie³³. Aflăm, de asemenea, și că prunele albe și mari nu au aproape deloc efect laxativ³⁴. Astăzi este binecunoscut acest efect, iar explicația constă, atât în conținutul de fibre, cât și în conținutul mare de sorbitol (polialcool cu efecte ușor laxative)³⁵.

¹⁹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁰ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²¹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²² Liegéois, Rémésy, Mottay 2013, p. 47-49.

²³ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁵ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁶ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁷ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

²⁸ Houdret, de Paillette 2013, p. 297-298.

²⁹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁰ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³¹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³² Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³³ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁵ Liegéois, Rémésy, Mottay 2013, p. 160-161.

Caisa este un alt fruct, cu efecte terapeutice, aflat în atenția lui al-Nuwayrī. Cu privire la aceasta aflăm că, în special, uleiul obținut din aceste fructe era folosit ca adjuvant împotriva hemoroizilor³⁶. Apariția hemoroizilor este pusă, cu precădere, în relație de cauzalitate cu un consum redus de fibre naturale și cu o cronicizare a constipației, motiv pentru care consumul de fructe este considerat și azi o parte a luptei împotriva acestei afecțiuni.

Un fruct inclus de al-Nuwayrī în categoria celor ale căror efecte terapeutice erau cunoscute este **mărul**. Din informațiile transmise de enciclopedia lui al-Nuwayrī aflăm că mărul că are efecte benefice „*împotriva viermilor abdominali și a dizenteriei*”³⁷. Acest lucru este confirmat în zilele noastre, când mărul este recomandat în prevenirea diareei.

Para este un fruct zemos înrudit cu mărul, care se întâlnește, acum ca și în vechime, sub forma mai multor soiuri. În temeiul informațiilor preluate de la Avicenna, al-Nuwayrī precizează că para chinezească ajută la buna funcționare a stomacului și că „*potolește setea și ameliorează bila*”³⁸. Mai aflăm, de asemenea, că, mai ales, soiul uscat provoacă constipație. Recomandarea autorului este aceea „*să bei apă cu miere condimentată*” după consumarea perelor deoarece acest fruct posedă proprietatea să provoace colici³⁹. Conținutul mare al perelor în vitamine și antioxidanți este binecunoscut azi. Se pare, de asemenea, că acidul hidroxicinamic pe care îl conțin perele are un anumit rol în prevenirea cancerului la stomac. Fibrele au un rol important în sănătatea tractului digestiv, prevenind și cancerul de colon⁴⁰.

Efecte asupra sistemului circulator. Multe dintre efectele benefice ale fructelor și derivatelor din acestea se referă la acțiuni asupra fluidității sângelui sau asupra vaselor de sânge, în special efecte vasoconstrictoare. Între frunțele cu asemenea efecte terapeutice, al-Nuwayrī înregistrează *nuca, aluna, rodia, curmala, piersica, pruna, duda, mărul și para*.

Informațiile transmise de lucrarea lui al-Nuwayrī permit concluzia potrivit căreia contemporanilor autorului le erau cunoscute efectele vasoconstrictoare ale **nucilor** prăjite, ale *cojii de nucă și ale frunzelor de nuc*⁴¹. Studiile existente în prezent fac referire la faptul că uleiul de nucă reduce colesterolul și riscul apariției bolilor cardiace.

Cu privire la **alune**, al-Nuwayrī, preluând informațiile transmise de Avicenna, consemnează aceste fructe „*au efect vasoconstrictor mai puternic decât nucile*”⁴². Despre alune se știe astăzi că sunt bogate în nutrienți și în acizi grași nesaturați care reduc nivelul de colesterol ceea ce conduce la limitarea riscului apariției bolilor cardio-vasculare (de ex: ateroscleroza).

Un alt fruct despre care aflăm, din compendiumul lui al-Nuwayrī, că are efecte vasoconstrictoare este **rodia**⁴³. Efectul său benefic asupra aparatului circulator este cunoscut și în prezent când se recomandă consumul semințelor rodiilor pentru reglarea tensiunii arteriale, în special a celei sistolice.

Curmalele, supranumite și „*fructele paradisului*” în Orient, au proprietăți benefice asupra sănătății omului, proprietăți cunoscute și folosite din vechime. Al-Nuwayrī consemnează în enciclopedia lui că cele „*necoapte au efect mai puternic decât cele uscate*”, cu referire la efectul lor vasoconstrictor⁴⁴. Ceea ce știm azi despre curmale, ne confirmă efectul lor benefic asupra sănătății, în special prin conținutul mare în fibre, dar mai ales prin cel de zaharuri naturale și ușor de metabolizat. Sunt folosite de multe ori ca înlocuitor natural al zahărului⁴⁵.

Cu privire la piersică, al-Nuwayrī, întemeiat pe știrile preluate din lucrările lui Avicenna, înregistrează în lucrarea lui și informația că **piersica**, „*în special soiul uscat*” are efect vasoconstrictor⁴⁶. Studiile recente arată că piersica are un conținut mare de acid nicotinic ce asigură circulația normală a sângelui și crește eficiența proceselor oxido-reducătoare din organism.

Cu efect vasoconstrictor este creditată de al-Nuwayrī și **pruna**. Din lucrarea acestuia aflăm că „*prunele trebuie consumate înainte de masă, iar omul suplu trebuie să bea apă cu miere și vin după ce a mâncat prune*”⁴⁷. În prezent, se confirmă efectul lor benefic asupra sistemului circulator, deoarece au un conținut redus de grăsimi, nu duc la creșterea colesterolului și scad riscul atacului de cord.

³⁶ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁷ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁸ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

³⁹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴⁰ Li et alii, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22880800/> (accesat: 04.04.2022)

⁴¹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴² Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴³ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴⁵ Maqsood et alii, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31669945/> (accesat: 04.04.2022).

⁴⁶ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴⁷ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

Sucul **dudelor** este un alt produs care, potrivit lui al-Nuwayrī, are efect vasoconstrictor. Efectul acestuia este cu atat mai pronunțat „*mai ales dacă este gătit în vas de alamă*”, susține autorul⁴⁸. În prezent găsim studii care arată că ducele previn formarea cheagurilor de sânge și scad riscul bolilor de inimă. Prin conținutul de minerale ajută la reglarea tensiunii, iar conținutul mare de fier ajută la detoxifierea sângelui și previne anemiile.

Alt fruct despre care ne vorbește al-Nuwayrī este **mărul**. Aflăm, astfel, că „*merele necoapte și cele acre au efecte vasoconstrictoare*” și că în special tipul de măr dulce sirian „*întărește inima*”⁴⁹. Asia Centrală este considerată locul de naștere al mărului, care apoi a ajuns în Europa și ulterior în întreaga lume, în prezent fiind cunoscute peste 7.500 de soiuri. Dintre efectele benefice ale merelor asupra aparatului circulator, se numără: reducerea colesterolului, prevenirea aterosclerozei, reglarea tensiunii arteriale, motiv pentru care merele sunt printre cele mai recomandate fructe⁵⁰.

Despre ruda mărului, **para**, aflăm de la al-Nuwayrī că toate soiurile au efecte vasoconstrictoare „*și sunt folosite în bandaje ce împiedică curgerea fluidelor*”⁵¹. Azi știm că perele au un indice glicemic redus și sunt recomandate în prevenirea bolilor coronariene. De asemenea au un rol cicatrizant, fiind folosite în cosmetică și în tratarea acneei.

Efecte asupra sistemului respirator. Ca fruct cu efect asupra aparatului respirator, al-Nuwayrī menționează **aluna**. Potrivit consemnărilor din enciclopedia lui al-Nuwayrī alunele „*consumate cu apă cu miere au efect benefic împotriva tusei persistente*”⁵². Probabil acest fapt este datorat fitosterolilor pe care îi conțin aceste fructe, care stimulează producția de interferon și de globule albe ce contribuie la creșterea imunității organismului.

Efecte asupra pielii. Al-Nuwayrī confirmă că preocupările legate de întreținerea pielii datează din vechime. El identifică o serie de efecte ale diferitelor plante sau fructe împotriva pistruiilor, înțepăturilor unor insecte sau a rănilor mai grave.

Cu privire la efectele asupra diferitelor pete de pe piele, în compendiumul lui al-Nuwayrī întâlnim informația conform căreia **migdala amară** are efecte asupra pistruiilor, precum și a alor semne faciale. În acest scop el recomandă prin folosirea rădăcinii de migdal amar „*ce poate fi gătită și apoi aplicată pe față*”⁵³. Informațiile pe care le deținem astăzi confirmă că acidul mandelic este un alfa-hidroxiacid derivat din extractul de migdale și determină o exfoliere ușoară și progresivă a pielii, fiind folosit în combatarea tuturor tipurilor de hiperpigmentare având mai puține efecte secundare decât alte substanțe.

Enciclopedia lui al-Nuwayrī dezvăluie, de asemenea, și un leac natural împotriva înțepăturilor scorpionului. Acesta constă în **alune** amestecate cu „*rue*” – un arbust peren cu frunze amare și puternic parfumate – preluând, astfel, ideea enunțată, cu mult timp în urmă, de către Hipocrates⁵⁴.

Din lucrarea aceluiași autor aflăm, de asemenea, că diferite fructe, fruze sau flori ale unor plante au efecte benefice în tratarea rănilor. De exemplu, florile de **rodie** pot fi folosite pentru tratarea diferitelor răni⁵⁵. Astăzi, rodia este folosită în cosmetică datorită vitaminelor pe care le conține: vitamina E, care susține sănătatea pielii, vitamina A, care asigură integritatea membranelor sau vitamina C, care fiind antioxidant poate reduce simptomele unor afecțiuni dermatologice⁵⁶.

Stafidele sunt amintite de către al-Nuwayrī în legătură cu efectele benefice împotriva ulcerelor dureroase „*atunci când sunt presărate pe acestea sau aplicate ca și cataplasma*”⁵⁷. Aceste efecte apar probabil datorită conținutului mare în vitamina C, un antioxidant puternic.

Despre **smochine** aflăm că au un efect purgativ benefic, care „*previne putrefacția pielii*”⁵⁸. Explicația poate fi dată de faptul că îndepărtarea toxinelor din corp este cheia pentru un aspect sănătos al pielii.

În temeiul unor informații preluate din lucrările lui Avicenna, al-Nuwayrī afirmă că frunzele de **măslină** sălbatică „*sunt eficiente împotriva panarițului și previn transpirația când sunt frecate de piele*”, precum și că „*rășina de măslină sălbatică este eficientă împotriva crustelor ulcerose*”⁵⁹. Astăzi efectul uleiului de măslină în cosmetică și vasta sa

⁴⁸ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁴⁹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁰ Liegeois, Rémésy, Mottay 2013, p.124-126.

⁵¹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵² Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵³ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁵ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁶ Liegeois, Rémésy, Mottay 2013, p. 167-169.

⁵⁷ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁸ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁵⁹ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

întrebuințare în întreținerea pielii sunt cunoscute de către toată lumea. Vitamina E pe care măslinile o conțin în cantitate mare, este un antioxidant solubil esențial, asigurând integritatea membranelor celulare prin protecția sporită împotriva radicalilor liberi⁶⁰.

Efecte asupra sistemului reproducător. Potrivit enciclopediei lui al-Nuwayrî între fructele cu efecte asupra sistemului reproducător se numără măslinea, banana, piersica sau mărul.

Lucrarea lui al-Nuwayrî conține o serie de știri care susțin că efectele **măslinelor** sunt extrem de diverse, cu influențe pozitive asupra funcționării multor organe și sisteme ale corpului. Aflăm, astfel din compendiul autorului egiptean că „*măslinile mari sărate ajută la trezirea apetitului sexual*”⁶¹. Rețete moderne prin care folosirea ingredientelor naturale ajută la creșterea libidoului, fac referire la uleiul de măsline folosit de multe ori în combinație cu busuioc și roșii. Tot enciclopedia scrisă de al-Nuwayrî ne informează că „*măslinele determină eliminarea embrionului mort*”⁶². În prezent, consumul de ulei de măsline este recomandat în special femeilor aflate la prima sarcină, deoarece prin conținutul în uleiuri determină o creștere a elasticității uterului. Se specifică însă că nu se recomandă a fi băut pe stomacul gol în primele stadii ale sarcinii pentru că poate duce la avort spontan și nici în stadiile târzii deoarece poate induce o naștere prematură.

Banana este un alt fruct inclus de al-Nuwayrî în această categorie. Aflăm din cartea lui al-Nuwayrî că bananele „*cresc producția de spermatozoizi*”, fapt confirmat prin studii care recomandă bărbaților consumul de banane pentru sporirea șanselor reproductive⁶³. Ele conțin cantități mari de vitamine A, B1 și C, precum și o enzimă care este implicată în stimularea producerii spermatozoidelor⁶⁴.

Un alt set de informații din lucrarea lui al-Nuwayrî înregistrează, de asemenea, faptul că **piersicile** cresc apetitul sexual, dar se poate ca efectele acestora să se manifeste „*doar cazul persoanelor pasionale*”⁶⁵. Cercetările contemporane relevă faptul că conținutul mare de zinc al piersicilor reglează nivelul hormonal din corpul bărbaților și previne apariția afecțiunilor prostatei.

Tot pentru creșterea apetitului sexual, compendiul lui al-Nuwayrî recomandă și **merele** „*la grătar în aluat*”⁶⁶. Merele sunt cunoscute, de altfel, pentru efectele lor benefice asupra sănătății și chiar asupra reproducerii. Conținutul mare în quercetină este responsabil de creșterea rezistenței fizice prin stimularea sintezei de mitocondrii la nivelul cărora se obține energia în celulă și prin inhibarea eliberării cortizolului (hormonul stresului) care întârzie instalarea obosealii.

Alte efecte. Lucrarea lui al-Nuwayrî ne oferă, de asemenea, o suită de informații cu privire la alte efecte pe care consumul de fructe sau extractele din acestea le au.

O astfel de informație din enciclopedia autorului egiptean se referă la **caisele**. Aflăm, astfel, că „*apa în care sunt înmuiate caisele uscate este benefică împotriva febei ridicate*”⁶⁷. După cum se știe, febra este creșterea temperaturii corpului ca urmare a efortului sistemului imunitar de a menține sănătatea organismului. Prin conținutul în minerale și vitamine, caisele luptă împotriva infecțiilor din corp și prin acest lucru determină scăderea febrei.

Unul dintre aspectele asupra cărora insistă al-Nuwayrî în descrierea proprietăților fructelor este conținutul acestora în substanțe hrănitoare. Spre exemplu, acesta relatează că **smochinele** „*sunt mai hrănitoare decât toate celelalte fructe*” și că **strugurii** „*oferă un tip de hrană asemănător cu smochinul*”, dar că „*nu sunt chiar așa hrănitoare ca smochinul*”⁶⁸. **Dudul**, pe de altă parte, „*este mai puțin hrănitor decât smochinul*”, iar unele fructe deși au proprietăți terapeutice deosebite nu au un conținut mare de substanțe nutritive. Între acestea, autorul egiptean include **fisticul**, care „*conține puține substanțe hrănitoare*”, **pruna** necoaptă, care „*nu este foarte hrănitoare*”, **măslinea**, care „*oferă puțină hrană*” sau **piersica**, care „*nu este foarte hrănitoare*”⁶⁹.

Pe de altă parte, a consuma **migdale dulci** „*înseamnă îngrășare*”, afirmă al-Nuwayrî⁷⁰. De altfel, în prezent știm că de exemplu că o migdală conține aproximativ 7 calorii, dar consumate rațional, nu determină probleme cu greutatea. Orice exces vine însă cu consecințe nedorite. Despre **strugurii** „*care au fost puși deoparte două sau trei zile după ce au fost tăiați din viță sunt mai buni decât strugurii proaspăt tăiați*”, înregistrează al-Nuwayrî în lucrarea lui⁷¹. Cu această

⁶⁰ Abdallah et alii, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29128095/> (accesat: 04.04.2022).

⁶¹ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶² Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶³ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶⁴ Liegéois, Rémésy, Mottay 2013, p. 47-49.

⁶⁵ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶⁶ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶⁷ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶⁸ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁶⁹ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁷⁰ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

⁷¹ Al-Nuwayrî 2016, § 4.2.

ocazie ne sunt transmise și câte ceva informații despre observațiile directe și exacte ale autorului asupra comportamentului fructelor cunoscute în vremea lui. Pe baza constatării făcute, al-Nuwayrī consemnează că evaporarea apei face ca soluția de zaharuri din interior să devină mai concentrată și ca urmare strugurii devin mai dulci⁷².

Încă din cele mai vechi timpuri, consumul de alcool a atras după sine și problemele legate de mahmureala generată de beție. Ca urmare, consemnează al-Nuwayrī, sucii de *migdale amare* „consumat înainte de a bea vin, previne beția”⁷³.

Din lucrarea lui al-Nuwayrī mai aflăm de asemenea că apa sărată a **măslinelor** „poate fi administrată prin climă pentru tratarea sciaticii”⁷⁴. Piersicile au și ele numeroase alte proprietăți fiind indicate și pentru probleme, pe lângă consumul pentru gustul dulce și plăcut⁷⁵. al-Nuwayrī notează în enciclopedia sa că picături din extractul din frunzele de **piersic**, puse în ureche, distrug „viermii din ureche” și că unguentul obținut din piersică poate fi folosit „împotriva migrenelor și a durerilor de urechi”⁷⁶. Unele tratamente naturiste recomandă și în prezent frunzele de piersic din care se poate obține o pudră fină care poate combate diminuarea auzului.

Concluzie. Finalizarea prezentului demers ne permite formularea concluziei potrivit căreia lucrarea lui Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, *Ambiția supremă în artele erudiției*, realizată la începutul secolului al XIV-lea, prezintă o serie de efecte terapeutice ale unor plante și fructe, cunoscute în lumea islamică de la acea vreme. Între aceste efecte au putut fi identificate cele asupra sistemului digestiv și excretor, a sistemului circulator, a sistemului respirator, a pielii, a sistemului reproducător, precum și alte efecte. Ca fructe cu asemenea efecte terapeutice al-Nuwayrī menționează: migdala, fisticul, aluna, caisa, rodia, banana, piersica, stafida, smochina, măslinea, pruna, mărul, para, curmala, dudu sau strugurele.

Bibliografie

- Abdallah et alii – Marwa Abdallah, Stefania Marzocco, Simona Adesso, M. Zarrouk, M. Guerfel, *Olive oil polyphenols extracts inhibit inflammatory markers in J774A.1 murine macrophages and scavenge free radicals*, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29128095/> (accesat: 04.04.2022).
- Al-Nuwayrī 2016 – Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, *The Ultimate Ambition in the Arts of Erudition. A Compendium of Knowledge from the Classical Islamic World*. Edited, Translated, and with an Introduction and Notes by E. Muhanna, e-book, Penguin Books, 2016.
- Amitai 2001 – R. Amitai, *Al-Nuwayrī as a Historian of the Mongols*, în „The Historiography of Islamic Egypt (c. 950-1800)”. Edited by H. Kennedy, Leiden-Boston-Köln, 2001, p. 23-36.
- Cusin 2013 – J.-P. Cusin, *Hrana vie – sursă de sănătate*, București, 2013.
- Ghersetti 2020 – Antonella Ghersetti, *The World in a Book: Al-Nuwayrī and the Islamic Encyclopedic Tradition*. By Elias Muhanna, Princeton: Princeton University Press, 2018. Pp xiii + 214, în „Journal of the American Oriental Society”, 140, 2020, 3, p. 571-573.
- Houdret, de Paillette 2013 – J.-Cl. Houdret, Isabelle de Paillette, *Utilizarea plantelor în tratarea bolilor*, București, 2013.
- Keegan 2018 – M.L. Keegan, *The World in a Book: Al-Nuwayrī and the Islamic Encyclopedic Tradition*, Elias Muhanna Princeton NJ: Princeton University Press, 2018 (xiii + 214 pages, bibliography, index, tables, appendices), în „Arab Studies Journal”, XXVI, fall 2018, 2, p. 174-178.
- Kratschkowsky 1936 – I. Kratschkowsky, *Al-Nuwayrī*, în „The Encyclopaedia of Islam. A Dictionary of the Geography, Ethnography and Biography of the Muhammadan Peoples”. Edited by M. Th. Houtsma, A.J. Wensinck, E. Lévi-Provençal, H.A.R. Gibb et W. Heffening, Leiden-London, 1936, p. 968-969.
- Li et alii – X. Li, J.-Y. Zhang, W.-Y. Gao, Y. Wang, H.-Y. Wang, J.-G. Cao, L.-Q. Huang, *Chemical composition and anti-inflammatory and antioxidant activities of eight pear cultivars*, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22880800/> (accesat: 04.04.2022)
- Liegéois, Rémésy, Mottay 2013 – Véronique Liegéois, Chr. Rémésy, St. Mottay, *100 de alimente pentru o viață sănătoasă*, București, 2013.
- Maqsood et alii – S. Maqsood, O. Adiamo, M. Ahmad, P. Mudgil, *Bioactive compounds from date fruit and seed as potential nutraceutical and functional food ingredients*, pe <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31669945/> (accesat: 04.04.2022).
- Muhanna 2012 – E.I. Muhanna, *Encyclopaedism in the Mamluk Period: The Composition of Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī's (D. 1333) Nihāyat al-Arab fī Funūn al-Adab*. Doctoral dissertation, Harvard University, 2012.
- Muhanna 2016a – E. Muhanna, *Al-Nuwayrī's Life and Times*, în Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, „The Ultimate Ambition in the Arts of Erudition. A Compendium of Knowledge from the Classical Islamic World”. Edited, Translated, and with an Introduction and Notes by E. Muhanna, e-book, Penguin Books, 2016, p. 12-16.

⁷² Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁷³ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁷⁴ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁷⁵ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

⁷⁶ Al-Nuwayrī 2016, § 4.2.

Muhanna 2016b – E. Muhanna, *The Ultimate Ambition in the Arts of Erudition*, în Shihāb al-Dīn al-Nuwayrī, „The Ultimate Ambition in the Arts of Erudition. A Compendium of Knowledge from the Classical Islamic World”. Edited, Translated, and with an Introduction and Notes by E. Muhanna, e-book, Penguin Books, 2016, p. 16-18.

Muhanna 2018 – E. Muhanna, *The World in a Book Al-Nuwayri and the Islamic Encyclopedic Tradition*, Princeton and Oxford, 2018.

ANEXĂ

FISTICUL

Abū Ishāq al-Sābī a descris fisticul astfel:

„În timp ce gust fistic tânăr umed
Ce tocmai începe să se usuce
Îl descriu așa cum ar face un filozof,
Cu cuvinte plăcute și fermecătoare:
Un smarald învelit în mătase
Închis într-un vas de fildeș”

BANANA

Al-Sāhib Jamāl al-Dīn ‘Alī ibn Zāfir (**Jamāl al-Dīn ‘Alī ibn Zāfir al-Azdī**) a descris banana în versuri:

„Este ca și cum bananele
Pe care le privesc cu mirare
Erau colții de elefanți mici
Îmbracați în aur”

Shihāb al-Dīn Ahmad ibn Mansūr al-Dimyātī care era cunoscut ca Ibn al-J’Abbās – versuri:

„Este ca și cum bananele
Ce se coc în copaci
Erau pletele de păr de pe capul unei cântărețe
Împletit după ce le-a adunat
Iar cel care le-a adunat și le-a împletit
A adăugat un ciucure la capătul lor”

PORTOCALA

Ibn al-Mutazz a descris-o astfel:

Galben înghițit în roșu
În flăcări, apare portocaliu
Ca obrazul celei care și-a văzut iubitul
Apoi s-a albit și s-a înroșit, de teamă să nu fie văzută. . .

MĂSLINA

Ibn Wakī’ descrie măslinea astfel:

„Luați în considerare măslinile
Care vindecă toate sufețele.
Îmi par ca niște ochi
De cel mai profund negru albăstrui, întins și întunecat
Verdele din ei ca smaraltele
Negrul, ca cărbunele”

PRUNA

Un poet a descris-o astfel:

„Este ca și cum pruna, pentru colorantul ei
A furat culoarea sângelui inimii.
Nu putea fi confundată, în culoarea și forma frumoasă
Și cu parfum dulce,
Bucăți de chihlimbar adunat
Sau mărgelile strunjite din șuvoi”

PIERSICA

Un poet a spus despre piersică:

„Piersica este o minune de privit
Nu există nimic asemănător în toată creația
Este ca și cum ar fi obrazul iubitului
Fiind înțepat de purici”.

Abū Bakr ibn al-Qurtubiyya a descris-o astfel:

„Mirosind dulce, a revenit în august,
Mă vizitează în hainele unui beduin
Într-un halat de catifea, suveranitatea sa asupra tuturor
fructelor
Nu are deficiențe sau imperfecțiuni
I-am aruncat o privire și s-a înroșit cu timiditate
Apoi s-a întors de la mine cu suspiciune
Unul al cărui nume **se** citește la fel înapoi și înainte
Depășește chiar și migdala în finețea mantiiilor sale”

CAISA

Ibn Wakī’ a descris-o astfel:

„Caise au apărut în copaci,
Aprinse ca o flăcără
Ca niște foișoare regale verzi,
Împodobite cu clopote lustruite cu aur”

Ibn Mutazz a spus:

„Și din cais a apărut cea mai minunată dintre minuni
Ispitind pe cineva cu plăcere și extaz
Ca și cum, în ramurile copacului mare au apărut
Alune turnate din aur pur”.

SMOCHINA

Ibrāhīm ibn Khafāja a scris (descriind smochine culese dimineața):

„Întunecate, culoarea munților
Ele rād de întunericul încruntat

Apoi, când lumina după amiază se sparge
Sunt pistrui pe fața dimineții
Parcă aş aduna, dimineața
Sânii mici ai fetelor abisiniene”

Muhammad ibn Sharaf al-Qayrawānī descrie smochinele în poezie:

„Nu salut smochina când apare
Întunecată ca noaptea, în șalul ei subțire
Un halat rupt care ni se pare a semăna
Cu capul rănit al unui african”.

DUDA

Muhammad ibn Sharaf al-Qayrawānī a descris dudu astfel:

„Uită-te la dudu din livezi
Pe care grădinarul ni le aduce într-o ceașcă de argint
Sucurile lor arată ca rănilor sângeroase
Dintre fiii lui Ham”.

MĂRUL

Ibn al-Mutazz a descris mărul astfel:

„Un măr roșu și verde, proaspăt
Uns peste tot cu parfum dulce
Frumusețea a ajuns la perfecțiune în el, ca și cum
Era un obraz roz lângă o mustață închisă la culoare”.

PARA

Zafir al-Haddhad al-Iskandari scrie despre pară:

„De Dumnezeu, Furnizorul unei astfel de pere,
amintindu-mi
De ceea ce obișnuiam să văd în primele mele zile
Mi-o aduc la gură și o socotesc
Un sân, delicios de mușcat și sărutat
Gustul ei aproape că mă copleșește
Ca sărutul grăbit al unei iubite
Prețuiesc scurta ei vizită; dacă ar dura mai mult!
De nu ar fi atât de detașată în timpul șederii!
Dacă aş stăpâni pământul, nu ar conta
O alta plantă pe lângă aceasta, pe munte sau câmpie”.

O CAZANIAE A LUI VARLAAM DIN PATRIMONIUL MNIR ȘI ISTORIA SA, PÂNĂ DE CURÂND NEȘTIUTĂ

Dr. Ginel Lazăr

Abstract. A Homiliary by Varlaam from the collection of the National History Museum of Romania and its until recently unknown history. In its original form, Varlaam's Homiliary is a monument of the literary Romanian language, being printed in an elaborate and beautiful style, with ample sentences and figures of speech, enriching the sweet Romanian language in all the Romanians' historical provinces, both in the cities and in the villages. This work is also the first printed book in Romanian in Moldavia in the 17th century, and its role is essential, namely delivering the message of salvation, not in a foreign language (i.e. Slavonic), but in the language of our ancestors. The religious book had a large circulation and an amazing impact, being useful both in schools and within the family, becoming, throughout time, the most read book in our old culture. It was widely spread in the intra-Carpathian Romanian provinces (Transylvania, Banat, Bihor, Maramureș), where 400 copies were found, very appreciated by the Romanian Orthodox believers, due to an elaborate form of expression in Romanian, close to the popular one. In its collections, the National Museum of Romanian History preserves several copies of Varlaam's Homiliary, but each book has its own specificity and story. The volume that was the exhibit of April 2018 at NMRH has a special memorial value, related to the personality of St. Hierarch Pachomius from Gledin, the bishop of Roman. Pious Pachomius's scholar and monastic activity is acknowledged in Moldavia, Transylvania and in the area of spiritual influence exercised by the Great Pecerska Lavra near Kiev, where he died in 1724. As a founder of the Pocrov Hermitage in the Neamț County, Pachomius has also remained in our memory due to an important annotation, found as a footnote on the first pages of Varlaam's Homiliary. Thus, we find out that it was bought from the Pecerska Monastery by hieromonk Lazarus from the Pocrov Hermitage, who went to the Great Kievan Lavra to bring St. Pachomius's remains to the country. The annotation, written in Romanian, but in the Cyrillic alphabet, explains the following: "This holy book, with good teachings and for great use to the souls, was bought by me, the pious hieromonk Lazarus, from Kiev, from the room in Pecerska where the books are sold at Podolia, when I went there to bring the remains of the late Pachomius, who was a bishop in Roman. Year 7234 (1725), September, the 16th day". Going back to the journey in 1725, we must specify, as we infer from the content of the annotation, but especially from the historical context of the events, that it was necessary to establish a route for the return, so that he would not have raised any suspicion from the Moldavian authorities and the ruler Mihail Racoviță. This journey may not have lasted longer than October 1726, when Racoviță's reign in Moldova ended. Thus, after solving the problem of taking St. Pachomius's relics from the tomb in Pecerska, Hieromonk Lazarus Ursu bought Varlaam's Homiliary, mentioning there the completion of his mission on the Slavic land. Nevertheless, the return route is revealed by another annotation in the Homiliary, which continues the abovementioned one. So, we find out that monk Lazarus Ursu was in Transylvania, with St. Pachomius's relics, on his way to Pocrov and, at a certain moment, he sold to priest Irimie from Apăfaia (Apalina, a neighbourhood in Reghin) the Homiliary he had bought in Kiev. We can infer that Hieromonk Lazarus had run out of money for his journey and found this practical solution. Under these circumstances, we can assume that the return route established by the monk from Neamț was supposed to pass through Transylvania, from which, on unknown paths over the mountains, he could have got to Neamț County, at the Pocrov Hermitage.

Cuvinte cheie: O Cazanie a lui Varlaam, monument de limbă literară românească, Muzeul Național de Istorie a României, Sf. ierarh Pahomie de la Gledin, Marea Lavră Pecerska, Schitul Pocrov de la Neamț, ieromonahul Lazăr, însemnare, anul 7234 (1725).

Keywords: A Homiliary by Varlaam, monument of the literary Romanian language, National History Museum of Romania, St. Hierarch Pachomius from Gledin, the Great Pecerska Lavra, Pocrov Hermitage in the Neamț County, hieromonk Lazarus, The annotation, Year 7234 (1725).

Cazania lui Varlaam sau „Carte românească de învățătură la dumenecele preste an și la praznicele împărătești și la svânti mari”, tipărită la Iași în anul 1643 este cea mai însemnată lucrare a mitropolitului Varlaam al Moldovei, unul dintre marii cărturari ai românilor și un ctitor al limbii literare. Considerată de Nicolae Iorga, drept „opera cea mai populară a epocii noastre vechi”, cartea este tipărită în limba română cu alfabet chirilic, conținând 506 file, ilustrate cu multe gravuri de factură religioasă ortodoxă (scene biblice, chipuri de sfinți), precum și frontispicii bogat decorate, viniete, inițiale ornamentale, podoabe de final etc. Cartea are două părți principale. Prima parte cuprinde 54 de cazanii la duminici, iar a doua parte are în componență 21 de cazanii la sărbătorile împărătești și ale sfinților. În Predoslovia adresată de domnitorul Vasile Lupu către pravoslavnicii creștini, se precizează că se oferă „acest dar limbii românești, carte pre limba românească, întâiu de laudă lui Dumnezeu, după aceea, de învățătură și de folos sufletelor pravoslavnici”¹.

În forma sa originală, *Cazania lui Varlaam* reprezintă un monument al limbii românești literare, fiind tipărită într-un stil elevat și pitoresc, cu fraze bogate și expresii plastice, îmbogățind dulcele grai românesc în toate provinciile istorice ale românilor, atât la orașe, cât și la sate. Opera prezentă este, de asemenea, prima carte tipărită în limba

¹ Lazăr 2018, p. 31.

română din Moldova secolului al XVII-lea, iar rolul său este esențial, respectiv transmiterea mesajului mântuirii, nu într-o limbă străină, recte slavona, ci în graiul strămoșesc².

Cartea de cult a avut o largă circulație și un impact fenomenal, fiind folosită atât în școli, cât și în spațiul familial, devenind în timp cea mai citită carte din cultura noastră veche. A cunoscut o foarte mare răspândire în provinciile românești intracarpătice (Transilvania, Banat, Bihor, Maramureș), unde s-au găsit aproximativ 400 de exemplare, extrem de apreciate de românii ortodocși, datorită unei îngrijite forme de exprimare a limbii române, apropiată de cea populară.

Muzeul Național de Istorie a României conservă în colecțiile sale mai multe exemplare ale *Cazaniei lui Varlaam*, însă fiecare carte are particularitatea sa, dar și povestea sa. Volumul care a fost „*exponatul lunii aprilie 2018 la MNIR*”³ are o valoare memorială specială, legată de personalitatea sfântului ierarh Pahomie de la Gledin, episcopul Romanului. Activitatea cărturărească și duhovnicească a cuviosului Pahomie este recunoscută în Moldova, Transilvania și în zona de influență spirituală a Marii Lavre Pecerska de lângă Kiev, unde a și murit în anul 1724. Cător al schitului Pocrov, din județul Neamț, Pahomie a rămas în amintirea noastră și datorită unei importante însemnări marginale, care se găsește în subsolul primelor file ale *Cazaniei lui Varlaam*. Aflăm astfel că aceasta a fost cumpărată de la mănăstirea Pecerska de ieromonahul Lazăr de la Schitul Pocrov, aflat la Marea Lavră Kieveană pentru a aduce în țară osemintele sfântului Pahomie. Însemnarea, de redacție română, cu alfabet chirilic ne explică următoarele: „*Această sfântă carte, cu bune învățături și de mare folos sufletesc, o am cumpărat eu smeritul ieromonah Lazăr, de la Kiev, din cămara Pecerskii din care se vând cărțile la Podolia, când am fost după rămășițele răposatului Pahomie, carele a fost episcop la Roman. Văleat 7234 (1725), luna septembrie, 16 zile*”⁴.

Cu bunăvoința starețului schitului Pocrov, ieromonahul Ambrozie Ghinescu, am putut recepta mai bine amănunte importante din viața sfântului Pahomie, cât și informații utile legate de circulația *Cazaniei lui Varlaam*, exemplarul căruia îi este dedicat acest studiu. Sfinția Sa ne-a pus la dispoziție o monografie dedicată sfântului Pahomie, apărută în format on-line, la care a lucrat în ultima perioadă⁵.

SFÂNTUL PAHOMIE DE LA GLEDIN.

Odiseea reîntoarcerii la schitul Pocrov

Născut în străvechea localitate Gledin din ținutul Bistriței, Pahomie devine de tânăr un viețuitor autentic al monahismului, formându-se duhovnicește în Marea Lavră de la Neamț, considerată de mulți drept cel mai vechi și important centru monastic din Moldova. Fiind un dascăl al liniștii, Pahomie ctitorește schitul Pocrov, afirmându-și dragostea după isihie și nevoiță sihăstrească⁶.

Pahomie intră în rândurile ierarhilor care au păstorit eparhia Romanului, viața sa de sfânt fiind consemnată în Pomelnicul mare al schitului Pocrov și în *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, redactată în anul 1874, de către Episcopul Melchisedec Ștefănescu. Viața și activitatea sfântului au făcut obiectul unor monografii dedicate lui Pahomie sau schitului Pocrov⁷.

Legătura episcopului de Roman cu Marea Lavră Pecerska, unde a și murit, este cauzată de exilul ucrainean, impus de anumite condiții istorice. Însotit de câțiva ucenici, Pahomie părăsește țara, datorită suspiciunii de trădare și

² Lazăr 2018, p. 31.

³ CAZANIA LUI VARLAAM

Nr. inv MNIR: 75481

Material: Scoarțe din lemn, piele, hârtie cu filigran, cerneluri de culoare neagră și roșie (cinabru)

Tehnică: Tipărire, legare, gravare, presare

Dimensiuni: L= 32 cm; La= 20 cm

Dată: 1643

Locul realizării: Tipografia Domnească a Bisericii „Trei Ierarhi” din Iași

Perioadă tipărire: 1641-1643

Gravor: Meșterul gravor Ilia

Editor: Mitropolitul Varlaam al Moldovei

Comanditar: Domnitorul Vasile Lupu și Mitropolia Moldovei

Beneficiar: „Pravoslavnicii creștini din întreg spațiul românesc”

Cercetare: dr. Ginel Lazăr

Investigarea materialelor: dr. Cristina Carșote, dr. Migdonia Georgescu

Restaurare: Expert restaurator Cristina Petcu

Foto: Ing. Marius Amarie, MNIR

⁴ *Cazania lui Varlaam*, f. 8 r. – f. 12 r.; Vezi și Caproșu, Chiaburu 2009, p. 434; Lazăr 2018, p. 31; Ghinescu 2017, p. 16 și 21.

⁵ Ghinescu 2017.

⁶ Lazăr 2018, p. 32.

⁷ Ghinescu 2017, p. 12; Lazăr 2018, p. 32.

acuzelor domnitorului Mihail Racoviță. În tot acest timp, scurs până la moartea sa, a ținut legătura cu schitul Pocrov. În urma corespondenței sale cu cei aflați în țară s-a mai păstrat, din nefericire, doar testamentul și câteva cărți.

De la Episcopul Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), care a vizitat Lavra Pecerska în anul 1885, aflăm că sfântul Pahomie a petrecut la Kiev ultimii opt ani ai vieții, respectiv perioada 1717-1724, aflându-și sfârșitul la 26 aprilie 1724. A fost îngropat înaintea marilor uși ale bisericii mănăstirii Pecerska. Această importantă mărturie este consemnată în detaliu pe capacul cutiei în care s-au aflat moaștele Sfântului Arhidiacon Ștefan, duse la Kiev de episcopul Pahomie al Romanului (este vorba de degetul sfântului, care inițial se păstra la mănăstirea Neamț)⁸.

La moartea sa, sfântul Pahomie a lăsat un testament, păstrat în prezent la Academia Română, prin care își exprima dorința arzătoare de a se întoarce la Pocrov⁹. Ținându-se cont de ultima sa dorință, călugărul ieromonah Lazăr Ursu, ucenic al lui Pahomie, a plecat degrabă în misiunea de repatriere a moaștelor sfântului. După o adevărată odisee, derulată cel puțin în anul 1725, sfântul Pahomie se odihnește astăzi în ctitoria sa la de schitul Pocrov. Călătoria ieromonahului Lazăr Ursu este confirmată de însemnarea amintită, din *Cazania lui Varlaam*. Acest exemplar, cumpărat de la Kiev, a ajuns ulterior în proprietatea Parohiei Ortodoxe Apalina din județul Mureș¹⁰.

Înainte de a reconstitui traseul monahului Lazăr, de la Kiev către spațiul românesc, trebuie amintit, pe scurt, anumite informații despre ieromonahul Lazăr Ursu. Se crede că era nepot al cuviosului, călugăr iubitor de carte și cărturar (întâlnit în multe însemnări de circulație, probând printr-un scris îngrijit formația sa intelectuală), ucenic al episcopului Pahomie, așa cum se autointitulează într-o însemnare din 1735, demonstrează chemarea sa pentru duhovnicie. Școlit și tuns în monahism la mănăstirea Neamț, ctitor al schiturilor Brătești și Ioneasa, devine ulterior starețul Mănăstirii Neamțului, pe care o păstorește timp de trei ani. Datorită virtuților sale spirituale și calităților culturale, Lazăr Ursu este propus pentru funcția de episcop al Hușilor, însă refuză cu smerenie înălțarea în rândul ierarhilor¹¹.

Revenind la călătoria din anul 1725, trebuie precizată, așa cum deducem din cuprinsul însemnării, dar, mai ales, din contextul istoric al evenimentelor, necesitatea stabilirii unui itinerar de întoarcere care să nu trezească nicio bănuială din partea autorităților moldave și ale domnitorului Mihail Racoviță¹². Pesemne că această călătorie nu a durat mai târziu de octombrie 1726, finalul domniei lui Racoviță în Țara Moldovei. Astfel, ieromonahul Lazăr Ursu, după ce a rezolvat chestiunea preluării osemintelor sfântului Pahomie din mormântul de la Pecerska, a cumpărat *Cazania lui Varlaam*, consemnând acolo, finalizarea misiunii sale de pe pământ slav. Însă, traseul de întoarcere este descifrat de o altă însemnare aflată în *Cazanie*, în continuarea celei amintite deja, scrisă de popa Irimie din Apăfaia¹³. Aflăm așadar că monahul Lazăr Ursu se afla în Ardeal cu moaștele sfântului Pahomie, în drumul său spre Pocrov, iar la un moment dat îi vinde preotului Irimie din Apăfaia (Apalina, cartier din Reghin) *Cazania* cumpărată de la Kiev, cu prețul de zece lei¹⁴. Se poate deduce că ieromonahul Lazăr își epuizase fondurile de călătorie și a recurs la acest gest pragmatic. În aceste condiții putem presupune că traseul stabilit de monahul nemțean viza întoarcerea prin Transilvania, iar de aici, peste munți, pe poteci neumblate, să ajungă în ținutul Neamțului, la schitul Pocrov.

Un exemplar din *Cazania lui Varlaam* se vindea în epocă, în Ardeal, cu 20 sau chiar cu 30 de florini. De asemenea, conform însemnărilor marginale din asemenea cărți, aflăm că o *Cazanie* putea fi cumpărată la prețul unei perechi de boi, sau a zece oi și opt miei. Dacă ne raportăm la faptul că o pereche de boi buni costa în medie 20-25 de florini, apreciem drept o mică comoară deținerea unei cazanii într-o casă de români gospodari. „*Cartea aceasta a cunoscut o circulație impresionantă în Țările Române, cu deosebire în Transilvania, unde, în decursul secolelor XIX și XX, au fost atestate peste 350 exemplare precum și un număr de aproape 50 copii manuscrise*”¹⁵.

Iată cum *Cazania lui Varlaam*, cumpărată din librăria Lavrei Pecerska, conținând însemnări de o mare importanță istorică și memorială, legate de amintirea sfântului Pahomie, episcopul Romanului, a ajuns în proprietatea Parohiei Ortodoxe Apalina din județul Mureș, vândută de ieromonahul Lazăr Ursu, părintelui paroh Irimie, deoarece avea nevoie stridentă de bani pentru continuarea călătoriei funerare spre Moldova. Contextul special, învăluit în tăcere, al reîntoarcerii osemintelor sfântului Pahomie de la Gledin la Pocrov și depunerea lor în biserica schitului a fost unul misterios, dovadă că mult timp după aceea nu s-a știut nimic despre acest ritual. Mai mult, la momentul vizitei la Kiev a episcopului Melchisedec Ștefănescu, s-a constatat, de către acesta, că mormântul lui Pahomie nu se mai afla în locul

⁸ Ghinescu 2017, p. 15; Lazăr 2018, p. 32.

⁹ Ghinescu 2017, p. 22-24; Lazăr 2018, p. 33.

¹⁰ Lazăr 2018, p. 33.

¹¹ Lazăr 2019, p. 465, n. 29.

¹² Lazăr 2019, p. 464, n. 28.

¹³ *Cazania lui Varlaam*, f. 13 r. – f. 17 r.

¹⁴ *Cazania lui Varlaam*, f. 14 r.; Lazăr 2018, p. 33; Lazăr 2019, p. 466; Ghinescu 2017, p. 25, n. 27.

¹⁵ F. Dudaș, raport de expertiză, nr. 13, din 14 decembrie 2010: *Varlaam, carte românească de învățătură*, Iași, 1643. Exemplar provenit din ținutul Sătmăruului. Beneficiar: Emilian Radu, colecționar din localitatea Corbeanca, jud. Ilfov. Pentru informații generale privind *Cazania lui Varlaam*, a se consulta următoarele lucrări ale expertului F. Dudaș: F. Dudaș, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983; Idem, *Vechi cărți românești călătore*, București, 1987; Idem, *Cazania lui Varlaam în Transilvania. Studiu bibliologic*, Timișoara, 2005.

unde fusese îngropat inițial, conform inscripției de pe capacul cutiei amintite. Acest fapt confirmă reușita misiunii monahului Lazăr Ursu, începută în anul 1725¹⁶.

Ca urmare a efectuării unor reparații la pardoseala bisericii schitului Pocrov, la 9 septembrie 2013, au fost descoperite în pronaos, la o adâncime relativ mică, osemintele „unui cuvios monah”. După investigații antropologice, s-a stabilit că trupul defunctului nu era așezat în poziția anatomică, ci într-un anume fel, certificând faptul că a fost reînhumat. Pentru o mai mare siguranță, a fost realizată reconstrucția facială postmortem, stabilindu-se o asemănare mare între chipul rezultat și cel al tabloului votiv aflat în pronaosul bisericii schitului Pocrov¹⁷.

La data de 14 aprilie 2007, Biserica Ortodoxă Română îl canonizează pe ctitorul Pocrovului și episcopul Romanului, supranumit „liniștitorul de sub Muntele Chiriacu”, sub numele: *Sfântul Cuvios Ierarh Pahomie de la Gledin*. Ceremonia s-a desfășurat la Gledin¹⁸.

Cazania lui Varlaam a fost surprinsă într-un amplu material, dedicat exponatului lunii aprilie 2018 la MNIR, realizat la sediul MNIR de către Lucian Muntean, în momentul vernisajului¹⁹. De asemenea, în data de 9 aprilie 2018, ora 18:25, ieromonahul Ambrozie Ghinescu, acordă un amplu interviu de specialitate din care reproducem ultimele cuvinte: „Această expoziție are o mare importanță pentru biografia Sfântului Pahomie, pomenit nu de mult în calendarul Bisericii noastre, fapt pentru care salutăm inițiativa Muzeului Național de Istorie al României și învităm cu drag pe cei care vor să se întâlnească cu una dintre măturile legate de personalitatea Sfântului Pahomie de la Gledin”²⁰.

În încheiere, doresc să le mulțumesc colegelor din cadrul Laboratorului de Investigații Fizico-Chimice, dr. Cristina Carșote și dr. Migdonia Georgescu pentru efortul despuns la investigarea materialelor ce compun *Cazania* și doamnei expert restaurator Cristina Petcu, de la Secția Restaurare, care a salvat de la degradare, cartea de cult. Activitatea doamnelor amintite poate fi urmărită în volumul Capodopere 2018²¹.

Explicațiile ilustrațiilor:

1. Cazania lui Varlaam: legătura și blocul cărții restaurate
2. Cazania lui Varlaam: pagina de titlu
3. Cazania lui Varlaam: stihurile la stema Moldovei și frontispiciul subcapitolului Duminica Fariseului și a Vameșului.
4. Cazania lui Varlaam: Începutul însemnării ieromonahului Lazăr Ursu, din 16 septembrie 1725, în subsolul paginii.

Bibliografie

- Caproșu, Chiaburu 2009 – I. Caproșu, E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. I, Iași, 2009.
- Carșote, Georgescu 2018 – Cristina Carșote, Migdonia Georgescu, *Investigarea Cazaniei lui Varlaam*, în „Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României”, București, 2018, p. 39-42 (studiu bilingv român-englez).
- Cazania lui Varlaam – Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643 (MNIR: 75481).
- Ghinescu 2017 – A. Ghinescu, *Sfântul Pahomie – „liniștitorul din Sihăstria Pocrovului”. Măturii și evocări*, Schitul Pocrov, 2017 (ediție on-line).
- Lazăr 2018 – G. Lazăr, *Cazania lui Varlaam. Capodoperă a culturii medievale românești*, studiu bilingv român-englez, în „Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României”, București, 2018, p. 30-38.
- Lazăr 2019 – G. Lazăr, *Scurtă privire asupra unor importante însemnări marginale, de redacție chirilică, din cuprinsul unor cărți vechi deținute de MNIR*, în „Acta terrae Fogarasiensis”, vol. VIII, Făgăraș, p. 458-473.
- Petcu 2018 – Cristina Petcu, *Restaurarea Cazaniei lui Varlaam*, studiu bilingv român-englez. în „Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României”, București, 2018, p. 43.

¹⁶ Lazăr 2018, p. 34.

¹⁷ Lazăr 2018, p. 34.

¹⁸ Lazăr 2018, p. 34.

¹⁹ <https://pressone.ro/sectiuni/cazania-lui-varlaam-intinerita-fila-cu-fila-pentru-a-se-arata-lumii-la-375-de-ani/>

²⁰ <https://doxologia.ro/cazania-lui-varlaam-exponatul-lunii-aprilie-exemplar-de-o-mare-valoare-memoriala-legata-de-sfantul>

²¹ Vezi, Carșote, Georgescu 2018, p. 39-42; Petcu 2018, p. 43.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

EPIDEMII, CALAMITĂȚI NATURALE ȘI ANTROPICE, INTEMPERII ÎN ȚARA FĂGĂRAȘULUI (MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA - 1918). INFORMAȚII PRELIMINARE

Dr. Constantin Băjenaru

Abstract: *Epidemics, natural and anthropogenic calamities, unfavorable weather in Făgăraș County (middle of the 18th century - 1918).* The evolution of human society was influenced and happened in close connection with the natural environmental conditions, not only physical-geographical but also climatic, not as absolute factors, but as favorable or unfavorable premises on human activity. In Romania too, so implicitly in Făgăraș County, history is saturated with epidemics, natural calamities and relatively many events, sometimes catastrophic, the latter having either natural origins or caused by human neglection (especially regarding arsons). The geographical area of Făgăraș County has suffered over time various changes in some geographical-climatic characteristics, which caused the manifestation of risk factors that evolved towards unfavorable weather or event catastrophes. According to the specialists in the field, the classification of the disasters is made as a result of the natural phenomenons of geological or meteorological origins: heavy rains, earthquakes, landslides, avalanches, storms and blizzards, prolonged droughts, fires, heavy snow, extreme frosts, epidemics and epizootics, and others. Largely, the majority of these disasters were recorded in documents, dated or anonymous notes on church books and minutes, and press releases for the entire period presented in the title and in the area surrounding Făgăraș. However, in the current state of the research on this topic, I will only try to prefigure a map of these phenomenons, inserting information on many of the categories of disasters above-mentioned, following that in the future the subject will be developed to have a much clearer and substantiated image.

Cuvinte cheie: epidemii, calamități, intemperii, Țara Făgărașului, 1750-1918.

Keywords: epidemics, calamities, unfavorable weather, Făgăraș County, 1750-1918.

Evoluția societății umane a fost influențată și s-a desfășurat în strânsă legătură cu condițiile naturale de mediu, atât fizico-geografice, cât și climatice, dar nu ca factori absoluți, ci doar ca premise favorabile sau nefavorabile asupra activității umane.

Și în România, deci implicit în Țara Făgărașului, istoria este saturată de epidemii, calamități naturale și relativ multe evenimente, uneori catastrofale, cele din urmă având fie origini naturale, fie cauzate de neglijența umană (în special în privința incendiilor). Zona geografică a Țării Făgărașului a suferit și ea de-a lungul timpului diverse modificări ale unor caracteristici geo-climatice, care au cauzat manifestarea unor factori de risc ce au evoluat spre intemperii și chiar catastrofe.

Conform specialiștilor în domeniu, clasificarea dezastrelor se realizează ca urmare a fenomenelor naturale de origine geologică sau meteorologică: ploi abundente (diluviu), inundații datorate revărsării cursurilor de apă, cutremure de pământ, alunecări de teren, avalanșe, furtuni și viscole, secete prelungite, incendii (aici, însă, trebuie luat în calcul și factorul uman), înzăpeziri, înghețuri extreme, epidemii și epizotii ș.a.

În mare măsură, majoritatea acestora au fost consemnate în documente, însemnări semnate sau anonime pe cărți și protocoale bisericești, și știri de presă, pentru întreaga perioadă enunțată în titlu, și în arealul făgărășean. Însă, în stadiul actual al cercetării acestei teme, voi încerca doar să prefigurez o hartă a acestor fenomene, inserând informații asupra multora dintre categoriile de dezastre amintite anterior, urmând ca pe viitor subiectul să fie dezvoltat, pentru a avea o imagine mult mai clară și fundamentată.

O primă categorie este cea a **epidemiilor (bolilor infecțioase)** care s-au manifestat în spațiul făgărășean, dar fără exclusivitate. Astfel, imediat după jumătatea secolului al XVIII-lea, în anul 1755, a erupt **ciuma** în zona de sud-est a Transilvaniei – Brașov, Prejmer, Săcele, Sânpetru, Zărnești, Zaizon, Hărman, Poiana Mărului și Holbav (cele două din urmă aflate în estul Țării Făgărașului) –, „numai prin lipiciune (contaminare-n.n.), fără să fi fost favori[za]tă de vreun element miasmatic (emanație rău mirositoare-n.n.)”¹.

Doi ani mai târziu, în 16 iunie 1757, Comisia de sănătate din Ardeal elabora un protocol cu propuneri pentru Guberniu în scopul contracarării unei alte boli infecțioase, **holera**, care izbucnise peste Carpați, în Țara Românească, și anume: instalarea de cordoane sanitare pe râul Olt și la Brașov, acesta din urmă trebuind să aibă 100 de paznici salariați, și un alt cordon identic în zona Făgăraș, organizarea punctelor de trecere, precum și asigurarea lor cu medicamente și tot ceea ce se considera necesar etc.².

Holera sau o boală cu caracteristici aproape identice s-a manifestat și peste aproximativ un secol, informația descoperită aducându-ne la cunoștință că în 8 august 1848 căpitanul districtului Făgăraș, Bethlen Gábor, raporta

¹ GT 39, 1847, p. 153.

² ANIC, *Colecția Microfilme Ungaria*, inv. 2.056, Rolele 449-453.

gubernatorului Transilvaniei că în zonă existau cazuri de holeră³. Și presa informa publicul vremii despre această epidemie, cu lux de amănunte, știre pe care o redau în cele ce urmează: „O boală care se lățește în țara Oltului și care atrage atenția stăpânirii ne îndeamnă și pe noi a o descrie în coloanele acestui jurnal spre știința și ținerea poporului nostru. La arătarea Preturei Avrigului cum că în Oprea și Streza Cârțișoara s-ar fi ivit o boală ce ar avea asemănare cu holera, a trimis Prefectura Sibiului de loc pe fisicul (medicul-n.n.) Prefecturei, Dr. Capesius, în fața locului ca să constate boala. La arătarea acestuia, că boala nu ar fi holera, ci Rafania (rapăna), a poftit Serenitatea Sa pe Dr. Vasici, care este însărcinat și cu referata sănătății, să adune de loc comisia medicinală statornică și să se sfătuiască despre natura și caracterul boalei, precum și despre mijloacele dietetice și terapeutice și alte măsuri ce sunt de luat în această împrejurare.

Deci adunându-se membrii comisiei medicinale statornice în 19/7 aug[ust], au hotărât următoarele. Boala este întru adevăr Rafania (convulsio cercalis). Această boală s-a ivit cam pe la sfârșitul lui iulie și s-au [im]bolnăvit de ea până atunci 75 de oameni, dintre care 6 au și murit; ea este o boală rău renumită, periculoasă și decurge mai cu s[e]jamă repede, și mai totde[a]una se naște după un seceriș rău. În decursul anilor 1770-1772 s-a lățit această boală de la Suedia (Suedia-n.n.) mai peste toată Europa și s-a arătat în multe ținuturi foarte ucigătoare; de atunci a fost foarte rară.

Ea se naște din mâncarea bucatelor nesănătoase și mai cu seamă a coarnelor de secară (secară tăciunoasă, secale cornutum). Și fiindcă aceste[a] în anul acesta în mai multe ținuturi, iară mai vârtos în țara Oltului, sunt în o mulțime foarte mare [a]mestecate cu secara, s-au născut întru adevăr și boala mai cu seamă în părțile aceste[a].

Boala aceasta începe obicinuit cu o oboseală a trupului, cu o tragere și întindere în mă[î]ni, brațe, degete și picioare, se naște un simț de amorțeală a mădulărilor (sensus formicationis), ca [și] când ar umbla furnici prin ele, acuși în un mădulariu al trupului, acum în altul, care apoi trece într-o simțire proprie de usturime, mâncărime, apoi în dureri cumplite și în stropsiri felurite, aceste dureri trec prin toate mădulările și se simțesc și în cap, limbă, ochi, pleo[a]pe și buze. Picioarele și mă[î]nile se constrâng laolaltă și apoi iarăși se întind fără ca bolnavul să-și pearză mintea, el se silește a împ[ie]dedeca aceste mișcări însă nu poate. Temperatura trupului este mai mult rădăcată decât apăsată, pulsul mic, repede, contras, nu toarnă, nici nu urdină⁴ bolnavul, ci mai totde[a]una scaunul este încuiat, răsuflarea nu este mai repede, nu să ivește nici tusă, nici reținerea udului. Simptome gastrice, adecă limbă mucoasă, apăsare la precordii (capul p[ie]ptului), dureri de cap, amețeli, căldură și frig schimbătoare în grad amăsurat, sete mare se arată mai mult sau mai puțin la toți bolnavii. Cele mai de căpetenie simptome sânt însă la toate întâmplările stropsirile descrise ale mușchilor.

La mulți țin aceste stropsiri acuși mai tare, acuși mai slab mai multe zile, la alții țin 3-4 ceasuri, înceată și se întorc iarăși de 3-4 ori pe zi. După astfel de paroxisme se va[ie]tă bolnavii de oboseală mare, d-abea se ridică, unii cad după 6-8 zile într-o tâmpitură de minte, se smintesc la minte, se leagănă ca și cei beți și se va[ie]tă asupra spasmiilor celor văzuți acuși în picioare, acuși în mă[î]ni și brațe, și sub sudori bogate și somn liniștit s-au însănoțat unii, la alții însă se face p[ie]lelea uscată, sudorile sunt reci, cleioase, spasmii cresc, se naște trismu (încleștarea gurii), bulguri (?), se p[ie]rde vederea și azul, se ivește meteorismul (umflarea foalelui) și bolnavii mor în decurs de 7 zile.

După rapoartele cele mai nouă, boala aceasta se tot lățește pe țara Oltului, pe unde se află coarne în secară. Spre [im]năbușirea ei se recomandă în privința dietetică mai întâi curățirea secării de aceste coarne primejdioase, care se poate face prin ciuruit, vânturat și spălat, căci coarnele ca mai ușoare și mai mari rămân în ciur sau înotă deasupra apei, sau cad la o parte cu plevele. Măncăr[ur]i sănătoase: lapte, ouă, carne, legumi gătite cu oțet, făsoale verde ș.a.

Spre acest sfârșit, la rugarea guvernului, Excelența Sa Il. Episcop Baron de Șaguna a dat oamenilor, unde se naște boala, binecuvântare a putea mânca de dulce și în post; în privința terapeutică se recomandă vinul, oțetul, iară mai vârtos cafe[a]ua neagră, ca un antidot asupra boalei, și scaldă în apă caldă⁵.

O știre ulterioară ne informează că epidemia se lățișe până dincolo de Făgăraș, înspre estul zonei, dar și că în urma măsurilor profilactice apăruseră semne de scădere în intensitate: „Boala Rafania de care am vorbit în numărul trecut, cu toate că s-a întins până la Șercaia, totuși după măsurile luate a p[ie]rduț din intensitatea sa și nu mai este așa de periculoasă. Rapoartele ce vin din părțile aceste[a] ne dau destulă nădejde că curând va înceta cu totul, numai oamenii să dea ascultare mai marilor săi care povățuiesc numai spre bine⁶.”

La începutul lui iunie 1873, „importată” din Rusia, începe să se manifeste din nou holera în Transilvania⁷. Se presupune că principalul mijloc de propagare a acesteia l-a constituit cursul râurilor, cunoscut fiind și faptul că bacilul se dezvoltă cel mai bine în apă, astfel încât cele mai afectate localități au fost cele situate lângă o importantă sursă de apă. În Ardeal și Banat, perioada de maximă intensitate a fost atinsă la sfârșitul lunii iulie și începutul lui august, pentru ca în luna următoare să se stingă încet. Cele mai grav afectate au fost zonele Hunedoara, Cluj și Bistrița, în urma epidemiei

³ ANIC, *Colecția Microfilme Ungaria*, inv. 2.056, Rola 145.

⁴ A urdina – a avea diaree.

⁵ TR 65, 1857, p. 257-258.

⁶ TR 66, 1857, p. 262.

⁷ Asupra acesteia, vezi: Stanciu 2006, p. 807-812; Gămănescu 1984.

fiind secerate aproximativ 50.000 de vieți umane, alte câteva zeci rămânând expuse riscului de deces în anii următori. În zona Făgărașului epidemia nu s-a manifestat cu aceeași virulență, astfel încât nu s-au pierdut decât câteva vieți umane, în comparație cu cele înregistrate în zonele amintite.

O categorie importantă a dezastrelor, în majoritate având cauze antropice, au constituit-o **incendiile**, care au avut loc în permanență în mai toată perioada în discuție. Cu certitudine, chiar dacă informațiile din acest moment sunt preliminare, acestea au avut în zonă o frecvență foarte mare, fiind înregistrate anual destul de multe, atât în ceea ce privește incendiari de gospodării, cât și de păduri sau vegetație. Pe baza informațiilor avute la dispoziție pe moment voi expune câteva cazuri, soldate cu pagube și distrugerii materiale consistente și chiar cu pierderi de vieți omenești și de animale.

Pentru început amintesc despre unul dintre cele mai mari incendii din Făgăraș, care aproape a distrus orașul în întregime: „*În acest an (1760-n.n.), în 31 mai, la 4 ore după amiază, în opidul Făgăraș a fost un incendiu înfiorător. Focul, după istoria domus a părinților franciscani de aici, se născuse din bordeiul unui neorustic (țigan-n.n.) la extremitatea străzii Brașovului (aflată la est-n.n.) și s-a extins până la marginea opidului de către Beclean (la vest-n.n.), consumând toate edificiile ce i-au stat în cale, afară de biserica unită, Monasteriul Franciscanilor, curtea domeniului fiscal și biserica reformată*”⁸.

Două decenii mai târziu, o însemnare de pe un registru parohial ne aduce la cunoștință că în 26 martie 1782 tot un mare incendiu a pustiit satul Berivoiul Mic, fără a se specifica pricina care a stat la baza sa⁹. Ulterior, în anul 1815, un alt incendiu puternic a ars din nou același sat, conform însemnării făcute pe un protocol bisericesc ortodox de un anume „popa Pavel parohul Berivoi[ului] Mic”¹⁰.

La 16 ianuarie 1798, Guvernul Ardelean, cu sediul în Cluj, înainta un ordin către oficialii Companiei grecești de comerț din Brașov ca, prin perceptorii regali și preoții din localități, să colecteze fonduri pe care apoi să le verse la Casieria Provincială, începând din 1 aprilie și până la sfârșitul lunii septembrie, drept „pomană” pentru 27 de locuitori din satul Felmer, de peste Olt de Făgăraș, care și-au pierdut bunurile și locuințele în urma unui puternic incendiu ce se abătuse asupra comunității majoritar săsești¹¹.

Peste mai mult de doi ani, la 28 noiembrie 1800, același Guvern emitea un alt ordin către oficialii Companiei grecești din Brașov, invitându-i de această dată să strângă fonduri, începând cu 1 ianuarie 1801 și până la sfârșitul lui iunie, pe care să le expedieze la Casieria Provincială drept ajutor pentru locuitorii din satul/cătunul Lupșa, aflat în districtul Făgăraș, cărora le-au fost distruse bunurile și locuințele tot în urma unui incendiu puternic¹².

Pe un *Minei* pe luna septembrie dăruit bisericii ortodoxe din satul Calbor, aflat tot dincolo de Olt, la 9 km de Făgăraș, între alte însemnări se află și aceea a dascălului Ioan Căloiu, care pomenește despre un mare foc ce a mistuit nu mai puțin de 50 de gospodării ale locuitorilor de acolo, la 13 iunie 1811; cu aceeași ocazie, mai amintește și alte două evenimente, având cauze naturale – anume că „s-a cutremurat pământul” la 5 mai 1812 și că „a bătut piatra” la 12 iunie 1812¹³.

În luna iulie a anului 1839 arseseră în satul Lisa nu mai puțin de 60 de gospodării, în urma incendiului decedând și o localnică, care, din „[im]boldul dragostei părintești, voia a-și scăpa pe doi prunci ai săi, se făcu jertfă prădătorului foc (...)”. De asemenea, cu ocazia aceluiași eveniment, ni se spune că se făcuse scrum și locuința căpitanului grănicerilor de aici¹⁴. Cauza dezastrului ar fi constituit-o un cuptor de copt pâine care, fiind prea încins, a aprins acoperișul de paie al casei respective¹⁵.

În anul 1843, „*În 25 iunie dimineața la 3 ceasuri s-a aprins Moara (manufactura-n.n.) de hârtie, depărtată numai un pătrar de ceas de la Făgăraș, și s-a prefăcut cu totul în cenușă. Se spune cum că în acea noapte niște bărbați bețivi ar fi petrecut la moară și se crede că focul prin negrija acelora s-ar fi iscat*”¹⁶.

Apoi, în aprilie 1844, datorită neglijenței unei femei din satul Șona și a vântului, focul din sobă a urcat la acoperișul de paie care s-a aprins imediat, iar în câteva ore 220 de care de fân și cereale, împreună cu dependențele gospodăriilor, s-au făcut scrum. Patru femei, doi bărbați și o tânără au murit în flăcări. Autoarea dezastrului a fugit și „se spune că s-ar fi aruncat în Olt”. Numai 40 de case au rămas neafectate¹⁷.

⁸ Antonelli 1871, p. 226.

⁹ SJBvAN, nr. 615, Berivoii Mici - Protocol botezați ortodocși, 1821-1893, fila de gardă.

¹⁰ SJBvAN, nr. 615, Berivoii Mici - Protocol botezați ortodocși, 1821-1893, fila de gardă.

¹¹ ANIC, Fond *Colecția Documente Istorice, pachetele MDCCXLI-MDCCXLV*, nr. inv. 12.

¹² ANIC, Fond *Colecția Documente Istorice, pachetele MDCCXLI-MDCCXLV*, nr. inv. 209.

¹³ Literat 1996, p. 207-208.

¹⁴ La Lisa se afla sediul Companiei a IX-a din cadrul Regimentului I românesc de graniță.

¹⁵ GT 30, 1839, p. 118.

¹⁶ GT 52, 1843, p. 205.

¹⁷ GT 37, 1844, p. 146.

Însemnatele daune ce s-au iscat prin foc și „întâmplări elementare” în întreaga Transilvanie în anul 1852 se observă din următorul conspect oficial: „În anul trecut s-au întâmplat 350 focuri, din care pe districtul Sibiului cad 57, pe al Bălgradului 52, pe al Clujului 94, pe al Odorheiului 88, pe al Reteagului 40. La această daună cășunată prin foc se însoțește și aceea ce s-a făcut prin vărsarea apelor, prin grindină, vifor și alte întâmplări elementare. Aceste întâmplări elementare au cerut 24 oameni jertfă și au cauzat o daună în valoare de 486,334 fl[orini] m[onedă] c[onvențională]. Districtul Sibiului cu al Făgărașului au pierdut 7 oameni și au avut o daună de 188,840 fl[orini], al Belgradului 6 oameni și 26,791 fl[orini], al Clujului 3 oameni și 89,052 fl[orini], al Odorheiului cu 4 oameni și 151,086 fl[orini], al Reteagului cu 4 oameni și 30,564 fl[orini]. De la începutul anului 1853 sunt cunoscute 58 focuri, din care mai mult de jumătate cad pe districtul Sibiului”¹⁸.

Într-o corespondență din Făgăraș, datată 21 martie 1855, se informează publicul cititor asupra unui incendiu devastator petrecut în localitatea Șercaia: „Mă grăbesc a vă înștiința despre trista nenorocire ce veni astă-noapte asupra satului Șercaia. După 11 ceasuri se iscă în partea săs[e]ască în ulița de la cărci[u]ma mare, către Hălmeag, un foc mare și mistui mai multe clădiri, apoi sări focul peste râu și mistui toate casele românilor, afară de una și de cele două bisericuțe (românești-n.n.). Se spune că ar fi ars și un soldat și mai multe haine, și scule cătănești, și la o biată văduvă patru copii în pat. Vântul era cumplit. Paguba o veți afla cât de curând (se vorbește de 75 șure și 65 case care ar fi ars; așteptăm o descriere mai pe larg despre această cumplită nenorocire ce aduse pe bieții oameni la sapă de lemn)”¹⁹.

În același an, la o lună distanță, mai multe zeci de case din Făgăraș au căzut din nou pradă focului: „Făgăraș 28 mai. După ce M[i]ercuri noaptea, între 10-11 ceasuri, ne deșteaptă un alarm groaznic, vestindu-ne foc în partea despre miazăzi a orașului, scăpărăm numai cu frica, căci fiind vremea lipă (urâtă-n.n.) și ajutor de ajuns se potoli de (pe-nn.) loc focul. Astăzi, însă, 2 ceasuri după amiază se încinse focul la casa unui tată de vecini în partea românească de sus și în timp de 1^{1/2} ceas se făcură mai bine ca 35 case cu toate ale sale prada focului, și oamenii care erau la cap în holdele de cucuruz rămaseră numai cu aveau pe sine sub ceru[] slobod. Groaza de care îmi tremură mâna scriind aceste[a] era cu atâta mai mare, cu cât elementul înfuriat trăgând hrană de la un vânt mai lin ce se ridică de către răsărit se părea că se va slobozi asupra orașului întreg. Pronia însă [a] lui Dumnezeu și energica stăruință a D[omnului] Comisar Dombai, a jandarmilor și a bravilor militari croați gradișcani²⁰, ce se află de 7 luni în orașul nostru, ne-au mântuit de o catastrofă ce ne amenința cu p[]jire[a] pe toți. Dauna ce a făcut-o focul bieților români încă nu se cunoaște în mărimea ei, destul că și aci se rupse ața unde fu mai subțire, adică arseră numai românii săraci, care se hrănea[u] câte cu două vițișoare și cu palmele. Datorința creștinească cere dar, că aceia pe care i-au miluit Dumnezeu să scape de înfuriatul element, să întindă mână de ajutor sârmanilor și lipsiților cei vecini și să-i sprijinească în nevoile sale cu ce îi va îndemna Dumnezeu”²¹.

Este posibil sau nu, datorită numărului apropiat de case arse raportat, ca o știre dată publicității trei zile mai târziu să se refere la aceeași tragedie, combinată însă și cu cădere de grindină: „De la Făgăraș ni se scrie că în 31 mai au ars 38 de case și vreo 12 au fost descoperite, au ars și 2 viței și că după ce nu plouase acolo din sâmbăta Rusali[]lor, la 1 iunie se descărcă un nor care lăpădă și grindină mare ca alunele. Plo[a]ia ținu ½ [de] ceas, apoi s-a tras la munți; [de] paguba ce a cășunat (provocat-n.n.) grindina vom auzi curând”²².

Doi ani mai târziu, în 8 mai 1857, Șercaia avea iarăși parte de un incendiu devastator, care a cuprins aproape toată comunitatea. Un corespondent din Făgăraș relatează pe marginea evenimentului funest, amintind însă și de dezastrul petrecut anterior din aceleași cauze, precum și de cel provocat cu un an în urmă de căderea de grindină, următoarele: „Mă grăbesc a-ți împărtăși o știre prea tristă și demnă de toată compătimirea. Comuna Șercaia, din cercul Veneției de jos, după ce în anul 1855 fu cercetată de un foc groaznic și înfricoșat, care prefăcu în cenușă mai întreaga comună, iar în anul trecut i se zdrobiră toate semănăturile prin gheață, care se descărcă într-o măsură și mărime nemaipomenită, așa încât sfărâmă chiar și țiglele de pe acoperișul caselor, mai suferi și în anul acesta o pagubă foarte însemnată. În 8 ale curgătoarei, la 3 ore după amiază, venind o furtună cu puțină ploa[]ie, însă multe tunete și trăsnete, și slobozindu-se fulgerul într-o șură se aprinse numaidecât și se prefăcu în cenușă. Însă focul nu se îndestulă numai cu atâta, ci lățindu-se mai departe mistui și [de] astădată peste 70 de case, și așa rămaseră bieții locuitori despuiți de toate. În urma arătării făcute de către dregătoria cercuală din Veneția ce[saro-]r[egeștii] Prefecturi din Brașov despre nenorocirea aceasta, s-a făcut acolo o colectă pentru cei nenorociți și așa adunându-se mijloace pentru hrană și 200 fl[orini] m[onedă] c[omună] a venit însuși D[omnul] President de prefectură în fața locului ca să împărț[e]ască cele adunate pentru cei arși”²³.

¹⁸ TR 43, 1853, p. 135.

¹⁹ TR 25, 1855, p. 99.

²⁰ Soldați proveniți dintr-o probabilă unitate militară habsburgică aflată cu garnizoana în orașul croat Stara Gradiška.

²¹ TR 43, 1855, p. 170-171.

²² TR 44, 1855, p. 175.

²³ TR 38, 1857, p. 149-150.

În a doua parte a lunii aprilie 1858, într-un interval de cinci zile s-au abătut asupra satului Poiana Mărului două catastrofe diferite – mai întâi un mare incendiu, urmat de o rupere de nori combinată cu inundație: „Astăzi (23 aprilie-n.n.) fu cercetată comuna noastră de o nenorocire grea. După ce în 18 ale acesteia tot aici a dat un foc mistuitoriu de 9 case și 6 șopuri, dimpreună cu averea lor până-n pământ, nefiind oamenii pe acasă – iată că nu a fost destul cu aceasta – păcatele noastre! – ci o rupere de nor[i] a înecat locurile care le-au avut oamenii mai bune de fânașuri, luncile de la un cap de hotar până la celălalt, din țermuri până în țermuri, cum nu știu oamenii să mai fi fost; iar sămănăturile care au fost pe aproape de dealuri s-au dus toate în vale grămadă. A rămas pământul gol și oamenii la sapă de lemn, pe care i-a atins plaga, și o parte din ei au fost cercetați și de foc. Acum numai D[umne]zeu să ajute Înaltei Stăpâniri pământene, care înțelepțește se știe griji de toate!”²⁴.

În noiembrie 1891 era consemnat și un grav incendiu de pădure: „În pădurile erariale (fiscale-n.n.) de la Șinca-veche, comitatul Făgărașului, a erupt un incendiu, cauzând daune enorme. Se spune că ar fi ars la 2.000 de jugăre de pădure. Mai ales noaptea prezentau flăcările pădurilor arzând o privescătoare; iar fumul acoperia tot ținutul din jur. Miliția din Făgăraș și sătenii din ținutul acela, pe lângă toată silița lor, nu au putut să stingă focul, până ce nu a venit ninsoarea din săptămâna trecută, care apoi l-a stins. Cauza focului până acum nu se știe”²⁵.

Predispoziția pentru incendii a localității Berivoiul Mic își avea din nou confirmarea la începutul lui martie 1910, „Un vecin al păgubiților” relatând următoarea situație: „**Mare foc în Berivoiul Mic.** Ni se scrie: În comuna Berivoiul mic, în 3 luna curentă, cam la 2 ore din noapte în nimeștiile (dependințele-n.n.) acoperite cu paie ale proprietarului Andrei M. Fratu s-a iscat un foc. Un vânt puternic de la nord-est a spulberat paiele aprinse de pe coperiș și astfel cu deosebire clădirile economice acoperite cu paie a 13 proprietari, în timp de un sfert de oră au fost încinse de o mare de flăcări. Au ars și 3 case de locuit. Furia cu care s-a dezlănțuit această primejdie a fost atât de mare și atât de repentină încât unii din proprietari nu au avut răgaz să-și scoată nici vitele din grajd și astfel au ars 2 boi, 7 bivolițe și mai mulți porci, și o sumedenie de oi. La început, pe stradă nu se puteau vedea decât femei dezbrăcate țipând dimpreună cu copiii lor și oameni disperati alergând printre limbile de foc și suluri groase de fum, care mânate de vântul turbat îngreunau trecerea pe stradă. Mai târziu, au sosit ajutoare la stins. Între străinii care au alergat cu tulumbele sunt comunele: Berivoiul mare, Hârseni, Săsciori, Săvăstreni, Recea și Hurez. O deosebită laudă pentru activitatea dezvoltată la stingerea focului se cuvine preotului I. Micu din Săvăstreni și economului George Fătu din Hârseni. În genere străinilor [le] suntem foarte recunoscători. Paguba se urcă la zeci de mii de coroane. Presupunerea ce circulă asupra cauzei focului nu se adevărează până acum”²⁶.

Un incendiu cauzat ca urmare a beției s-a iscat în ianuarie 1911 în localitatea Vad: „Luni seara s-a iscat un foc în comuna Vad (Făgăraș) (...). Focul a mistuit șurile lui I. Cristian și Eva Popa împreună cu tot nutrețul. Focul s-a iscat din vina servitorului celei din urmă, care împreună cu alți tovarăși au beut rachiu și pe urmă au aprins țigări în șură”²⁷.

O altă sursă de catastrofe au constituit-o **inundațiile**, care ca și în cazul incendiilor, au fost relativ numeroase, fiind provocate atât de ploile diluviene ori ruperile de nori, cât și de revărsarea râurilor de munte sau a râului Olt. Evident aceste fenomene aveau loc an de an, însă o primă informație pe care o inserăm provine de la începutul lunii august 1851, când o rupere de nori a adus cu sine cantități imense de apă, care practic au măturat câteva sate submontane, epilogul având loc la Făgăraș. Corespondentul de presă ne relatează și nouă cele întâmplate: în seara zilei de 4 august a avut loc o rupere de nori groaznică în munții Făgărașului care a ocazionat pagube atât de mari, „de care în țara noastră produse prin furia acestui element de mult nu s-a auzit”. Apele ce s-au revărsat de pe munți, „cu o furie înfiorătoare”, în satele Recea, Netot (azi Gura Văii), Copăcel și Berivoi, au măturat și noroiit sămănăturile de primăvară și de toamnă, pășunile și fânașele, și au ruinat multe case. La miezul nopții apele au ajuns în Făgăraș, târgul fiind „înconjurat și atacat din toate părțile, încât mulți dintre noi nu mai aveam speranță de scăpare”. Pe lângă alte pagube provocate, apele au ruinat și câteva case. De asemenea, trei băieți de aproximativ 13 ani au fost găsiți morți, aduși de râul Berivoi în Făgăraș²⁸.

În mai 1856, ploile masive căzute câteva zile la rând au provocat inundații puternice: „Prin vărsarea ploilor celor mari din zilele trecute au crescut într-atâta văile și râurile pe la noi, încât ieșind din albiile lor au înecat toate locurile de primprejur. După cum se aude, la Șercaia au rupt o parte a podului (de peste Olt, către satul Hălmeag-n.n.)”²⁹.

Un an mai târziu inundațiile loveau din nou Făgărașul, de astădată provocate de revărsarea râului Olt: „Din Făgăraș ni se scrie că în urma ploii ce[le]i grozave de sămbătă a crescut într-atâta Oltul încât [i]eșind afară din albia sa a înecat toate câmpurile de primprejur. În partea orașului de către Olt a fost apa atât de mare încât a ajuns până la ferestre și așa bieții locuitori și-au scăpat viața de urgența acestui element grozav numai în podurile caselor.

²⁴ TR 18, 1858, p. 71.

²⁵ Unirea, nr. 45/1891, p. 357.

²⁶ GT 41, 1910, p. 3.

²⁷ GT 4, 1911, p. 3.

²⁸ GT 61, 1851, p. 255.

²⁹ TR 37, 1856, p. 146.

Starea aceasta tristă și vrednică de toată compătimirea a acestor locuitori făcu ca ce[saro-]r[egeasca] dregătorie de cerc să ieie măsurile cele de lipsă pentru ajutorul acestor nenorociți și așa plutiră mai multe cinuri (luntri mici-n.n.) în partea aceea înecată și primind în lăuntru lor pe familiile ce se află prin podurile caselor le scoaseră la uscat. Vărsarea aceasta mare de apă a lăsat în urma sa stricăciune și pagube foarte mari”³⁰.

Despre furtuni și inundații aflăm pentru anul 1864 informații din înscrisurile descoperite într-un Penticostar aflător în arhiva bisericii din satul Calbor. Una dintre însemnări relatează: „N-am mai pomenit potopuri de ape n-am mai pomenit nice de la Părinți de părinți[i] noștri și tunete înfricoșate ca în [ac]est an; planeta au fost vinerea întru acest an [1]864 a 15 zi lunie [1]864. M[oise] Farcaș, D.G.C.”.

Apoi informația că „De când s-au făcut podu[i] Făgărașului³¹ nu s-au mai auzit să să fie suit apa Oltului și în pod ca în [ac]est an”, urmată de un text mai amplu în care se relatează despre mersul vremii din vara aceluiași an: „După călindariul cel vechi este planeta Mercurius pe anul [1]864, și precum au spus așa au și fost, în lunie 20 de zile au ținut vreme frumoasă, apoi până în 2 zile August tot lulie au plouat, de s-au vărsat apa Oltului mai groaznic ca dintru-ntâi și au nins o zăpadă pe munți de s-au prăpădit oi cu ciobani cu tot și vite cu coarne, apoi din a 3 zi August s-au început zile foarte frumoase și călduroase, și aceasta să să știe că de 60 de ani la Calbor nu s-au mai cărat grâu după Sf. Mărie, dară în [ac]est an încă s-au cărat grâu după Sf. Mărie, și în primăvară s-au arătat holdele foarte rare în tot hotariul[i], fiind holdele cătră Olt dară cum le-au sporit. Dară de la vremea secerișului au fost clăile pe locuri peste una de alta de nu s-a mai pomenit ...”³².

O jumătate de secol mai târziu, inundații puternice au lovit din nou Țara Făgărașului. În 3 septembrie 1912 s-a abătut asupra zonei o ploaie diluviană, însoțită de ruperi de nori, care a dus la inundări „nemaipomenite”. În satele Berivoiul Mare și Berivoiul Mic apele au adus la vale morile și pivele de pănură aflate înspre munți, iar râul Racovița, care trece prin localitatea Iași, a ieșit din matcă, ajungând până în hotarele Berivoiului. Pe de altă parte, râul Sebeș, care în mod regulat curgea prin satul Ileni, a ieșit din matcă spre Făgăraș, unde s-a unit cu Berivoiul, măturând zonele centrale ale orașului și producând pagube imense. Se informa publicul cititor că Berivoiul ajunsese la o lățime de zece metri și o adâncime de trei metri³³. Pagubele s-au ridicat la un total de peste un milion și jumătate de coroane în întregul areal făgărașean, dintre care la 14.200 pentru cele două comunități amintite la început³⁴.

Cutremurele. Masivul Făgăraș este considerat ca al doilea cel mai puternic punct seismic al României, după cel din Vrancea, însă, spun specialiștii seismologi, fără a produce cutremure de o ritmicitate ridicată, ci unul, mai puternic, la aproximativ 80-85 de ani. Pentru perioada în discuție sunt amintite în unele scrieri, ca având epicentrul în Munții Făgărașului, cutremurele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de la mijlocul secolului următor. Totuși, este posibil ca unele cutremure de magnitudine relativ joasă să mai fi avut loc, bazându-ne pe un înscris din anul 1812, în care se pomenește despre un astfel de fenomen, dar despre care nu am aflat nici o altă informație. Relatarea apare pe un Minei al lunii ianuarie, tipărit la Buda în 1804 sau 1805, aparținător bisericii ortodoxe din Calbor: „Scris-am eu Iacob Paicu, neunit, Calbor, să să știe că în anul 1812, în luna lui Maiu 5 zile s-au cutremurat pământul nu prea tare și să vedem fi-va de bine [s]au de rău”³⁵.

Păstrând ciclicitatea amintită, următorul mare cutremur cu epicentrul în masivul Făgăraș a avut loc la sfârșitul lunii ianuarie 1916, cu o magnitudine situată în jurul a 7 grade pe scara Richter, despre ale cărui urmări imediate presa vremii consemna următoarele: „După știrile primite până acum despre întâmplările cutremurului (din 26 ianuarie-n.n.) dăm următoarele informațiuni. În comitatul nostru nu s-a întâmplat nici o pierdere de viață, afară de unele stricăciuni, ce au obvenit (apărut-n.n.) în edificii, și mai mare spaimă între locuitori, care nu au știut până acum ce înseamnă cutremurul de pământ, în care moment se pot prăpădi toate viețile pământești și se pot nimici toate bogățiile și averile omenești ce sunt pe fața pământului.

În comuna Vad s-a dărâmat o casă și în alte comune de pe ținutul Oltului, care în anul trecut cu [i]eșirea apelor s-au slăbit, acum cu sguduirea pământului s-au prăbușit, în unele locuri de la case a căzut câte un perete în comuna Dridif și alte etc., iar în comuna Perșani biserica s-a crepat așa de tare încât probabil va trebui dărâmată și din nou zidită. De la începutul zilei din 26 ianuarie până acuma, în toate zilele s-a întâmplat câte 3-5 sguduiri cutremuri peste zi și noapte, pe locuitori i-a adus între spaimă îngrozitoare și într-o neliniște generală, nu le este asigurată viața de azi pe mâine, sunt cu totul sperați. În alte părți în Ardeal sguduirea cutremurului a crepat multe edificii, case, biserici și mai ales cele nou zidite.

³⁰ TR 32, 1857, p. 128.

³¹ Era vorba despre podul de lemn, acoperit cu șindriță, construit către sfârșitul secolului al XVIII-lea cu sprijinul guvernatorului Ardealului, baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803), al cărui bust fusese așezat la mijlocul construcției.

³² ABC.

³³ Olteanul 34, 1912, p. 3.

³⁴ Olteanul 37, 1912, p. 5.

³⁵ Literat 1996, p. 207-208.

După știrile de până acum s-a aflat că institutele seismografice din Budapesta, Viena și Pola au arătat încă în 24 ian[uarie] un cutremur de pământ, care a durat de la ora 7 și 59 minute până la ora 9. Cutremurul acesta a fost anunțat și de institutele meteorologice din Triest și Sofia. Până acum nu se știe cu punctuositate unde a avut loc cutremurul de pământ. Institutele seismografice arată că cutremurul de pământ a fost prin Italia mai mare.

Observatorul de la universitatea din B[uda]pesta anunța după știrile telegrafice ce le primește că în comitatul Sibiului, unde Oltul se desparte de Ardeal, la Turnu Roșu, în 26 ianuarie s-au simțit de vreo 20 de ori puternice sguduiri, dintre care o sguduire tare și puternică s-a observat la 3 ore după amiază. Pământul a fost continuu în clătinare (...). Atât e adevărat că în acest raion din partea Turnului Roșu a fost punctul de sguduire. Oamenii s-au pus pe gânduri și e întrebare că oare nu aici în munții Turnului roșu va izbucni un Vulcan?!!

În București încă s-a simțit cutremurul de pământ mai puțin lin, din două sguduiri al doilea a fost mai puternic³⁶.

Cât despre ziua respectivă, sub titlul „Groaznic cutremur de pământ la Făgăraș”, cititorii erau informați sumar: „Miercuri în 26 (...) la oarele 8:35 m. s-a resimțit pretutindeni un puternic cutremur de pământ, care a ținut vreo 30 secunde. Cutremurul s-a simțit venind din partea miazăzi spre răsărit. Locuitorii erau fieștecăre ocupat cu ale sale, atât acasă cât și prin oficii; deodată fură surprinși de un mare sgomot subteran și un murmur înfiorător, credeai că sunetul infernal ce să auzea de sub pământ cu atâta tărie înseamnă că a sosit ceasul din urmă al lumii³⁷”. O altă sursă, în schimb, consemnează o durată de timp mai mare de desfășurare a seismului – de aproximativ cinci minute³⁸.

Fenomenul teluric s-a resimțit puternic și la Sibiu, după cum ne precizează o sursă din presa vremii: „(...) s-a remarcat un violent cutremur de pământ la Sibiu, care a ținut 30 de secunde, succedat după două minute de o nouă sguduire, mult mai scurtă și lentă. După un interval de ½ ceas și a treia sguduire destul de remarcabilă a urmat celor dintâi. Panica a fost mare. Din cafenele, oficii, școli și case particulare lumea a [i]eșit speriată pe stradă, din spitale bolnavii desbrăcați. Norocul a fost mare că cutremurul a luat direcție verticală, nu undulantă, altcum întreg orașul era azi în ruine. Acestui norocos fapt se mulțumesc și puținele stricăciuni ce a produs, ca surparea unor urloaie și mici crepături de ziduri la încăperile Sparkasse³⁹ și la spitalul garnisoanei, în casele particulare spargerii de geam și de sticlărie etc.”; tot aici era inserată și o scurtă știre cu efectele avute de seism în satul Iacobeni (jud. Sibiu), care s-a manifestat timp de 17 secunde: îndeosebi spaimă, dar și crăparea unor ziduri, căderea unor coșuri de fum și oprirea orologiilor (probabil de la biserică)⁴⁰.

Câteva zile mai târziu, știrile de presă plasau cu certitudine epicentrul seismului în zona Turnu Roșu și comunicau noi informații privind efectele acestuia, resimțite până în părțile Dejului și Bistriței.

Cutremurul a fost urmat lunile următoare de numeroase replici – precum cea din 13 martie resimțită în Sibiu, urmată a doua zi de una în Făgăraș⁴¹ –, dintre care, se pare, cea mai puternică a avut loc în luna octombrie, când armata română, care se retrăgea pe valea Oltului din fața contraofensivei trupelor germane și austro-ungare, a rămas ușor panicată de manifestarea telurică.

Extreme ale vremii. Geruri-zăpezi mari. Aceste tipuri de manifestări extreme ale vremii se regăsesc cu mare frecvență consemnate în timp atât pe cărțile bisericești, cât și, mai târziu, în presa vremii. Din multitudinea lor, inserez aici numai câteva cazuri, spre exemplificare. De pildă, pe o carte religioasă sunt consemnate știri consecutive despre astfel de fenomene care s-au manifestat la începutul secolului al XIX-lea: „Să să știe că în anul acesta 1805, vara au fost tot ploi mari de s-au rupt vile”, dar au fost și „o iarnă și un viscol cât au fost să pie (piară-n.n.) oameni cu fâmei și cu copii și dobitoace și au stat carăle acolo o săptămână, căzile pline cu zăpadă, înghețate, și numai pe supt vii au mers carăle către Blejoare, puind țărani prin gloduri adecă corduri⁴² și nice așa n-au mai putut, fără în deal cu boturile⁴³ au scos prin tină până la genunchie, pe unele locuri o mare pedeapsă carea nu s-au mai fost știut de nime și vile au rămas neîngropate toate și apoi vara s-au făcut vin puțin (...). Pe cât am putut am și scris. Anul mai sus Noemvrie 29 Vasilie Vâja dascăl din Calbor”.

La sfârșitul cărții, o notă a aceluiași dascăl: „Să să știe că în anul 1808 de la începutul lunii lui Fevruarie au fost tot vânt rece în toate zilele, iară după ce au intrat luna lui Martie au bătut așa de rece câtă nice până în Făgăraș nu era puțință de-a merge. Iară carele au și mers au căpătat beteșug și junghiuri dintr-aceea și miei[i] pe care au vrut să-i ducă la Făgăraș au murit în brațele omului(!). În toată luna tot așa, cât să spăriese oamenii că pier de frig, și în Dumineca

³⁶ Olteanul 4, 1916, p. 3.

³⁷ Olteanul 3, 1916, p. 3.

³⁸ APV, *Noul Testament*, f.l., f.d., fila 3.

³⁹ Casa Generală de Economii din Sibiu (săsească), înființată în anul 1841.

⁴⁰ GT 11, 1916, p. 2.

⁴¹ GT 50, 1916, p. 2.

⁴² Literat 1996, p. 207. N.a. – Lemne groase, așezate de-a curmezișul drumului ca să nu se scufunde carul.

⁴³ Literat 1996, p. 207. N.a. – Vase de lemn, de purtat în spinare.

floriilor au nins o zăpadă mare și să știe și aceasta că în pustul (postul-n.n.) Păresimilor întreg nimic în câmp] n-au lucrat omul, măcar să împrânte un par de vie (...)"⁴⁴.

În același sat (Calbor), peste o jumătate de secol erau consemnate, pe un „Penticostar”, fenomene similare: „La anul [1]864 au fost iarna foarte tare geroasă (...); cine au zis că la Blagoveștenie trebu[ie] un car de fân la o sută de oi, dară însă le-au trebuit ci 2 cară de fân, că zăpada au căz[u]t în zioa de Blagoveștenie, de încât 2 săptămâni oile și porc[ii] n-au put[ut] să iasă la câmp, ci în zioa de Sf. Gheorghe iară au căzut o zăpadă mare, dară pomi[i] fiind înfloriți nu au stricat nimica zăpada (...). Farcaș Dascăl”⁴⁵;

Cu un deceniu și jumătate înainte, între 10/22-12/24 ianuarie 1850 a fost de asemenea un ger cumplit, „termometrul Reaumur indicând între 18 și 22 grade sub cerul liber”. În satul Porumbacu, la ora 8 dimineața a zilei de 11/23 ianuarie, termometrul indicase minus 25 de grade. În finalul știrii se spunea: „Vai de văduve și orfani, vai de toți săracii care n-au din mână în gură, nici lemne de foc, nici veșminte de iarnă; vai de vitele al căror nutreț îl înghițiră căii oștirilor.

O sumă de călători cu mâ[i]ni sau cu picioare degerate”⁴⁶.

Și în des amintitul Berivoi au avut loc mai târziu astfel de fenomene extreme: „Să știe că în anul 1887, din 13 decembrie până în 26 a fost un frig foarte mare și zăpadă foarte mare”⁴⁷. De asemenea, pentru munții din aceeași zonă erau consemnate ninsori mari în mijlocul verii: între 5-7 iulie 1911 „pe munții Făgărașului de către Berivoii mici, munții Belia, Baba și Negoii au fost [a]coperiți cu zăpadă până jos la poale”⁴⁸.

Furtuni-grindină. Pe un „Triodion” din 1726 al satului Calbor aflăm următoarea însemnare „[În 1838] au zdrobit piatră pe la Calbor foarte tare, holdele pe Dudet și După deal, și veazzele, și în sat, și cucuruzile pe Rimături, cu Coasta dinpreună, și viile pe supt Meal și toate legumile le-au zdrobit ..., gânște s-au prăpădit de potop, garduri s-au rupt de ghiță și de ape multe. Al lui Samuil iermonah par[a]cl[is]iarul ot Mitr[opolie]”⁴⁹.

În mai 1856 se manifestase la Făgăraș și împrejurimi o furtună extrem de puternică, cumulată cu cădere de grindină: „Se scrie din Făgăraș că în 26 mai după amiază s-a iscat o vijelie foarte groaznică, care numaidecât acoperi Cerul cu nori groși și întunecoși, așa încât se părea că e noapte. Neîntreruptul bubuit al tunetelor înădușite zguduia casele din temelie. Fulgere necurmăte despica[u] cerul cel îngreuiat de apropiînda furtună, care pe la 5 ore se descărcă cu o grindină neobișnuită, ce zdrobi toate ferestrele aflătoare în partea aceea dincotro venea dânsa gonită de vijelia cea groaznică. La câmp pe unde a ajuns a zdrobit toate semănăturile. În satul învecinat Șercaia se vede a fi fost într-o măsură mai mare, de vreme ce acolo nu sparse numai ferestrele, ci zdrobi chiar și țiglele de pe acoperișul caselor, răsturnând vântul cel groaznic mai multe șuri din temelie. Și așa se nimici de-odată toată osteneala și crunta sudoare a locuitorilor de acolo, care numai mai în anii trecuți fuseră cercetați de un foc groaznic”⁵⁰. Și mai spre vest s-au manifestat stihiiile naturii: „O furtună grozavă împreună cu grindină a zdrobit în 26 mai semănăturile din hotarele Voivodenilor mari și mici, și Lisei, în unele ținuturi de tot, iară într-altele numai în parte; paguba pricinuită se su[ie] la 21.150 m[onedă] c[omună]”⁵¹.

O lună mai târziu, „Satele Cornățel, Fofeldea, Noul românesc, Arpașul, Cârțișoara și hotarele celorlalte de prin prejur suferiră o pagubă îngrozitoare. În unele ținuturi zdrobi gheața ce a căzut în mărimea ouălelor de găină nu numai semănăturile cu totul, ci omori chiar și porci, capre și găște. Locuitorii din țara oltului povestesc că în urma necentenitelor ploii s-a mărit Otlul într-atâta încât [i]eșind afară din albia sa a înecat cucuruzele și fânațele din apropiere”⁵².

Și către sfârșitul secolului au avut loc manifestări de amploare ale vremii: „O grindină înfricoșată a căzut nu de mult la Făgăraș cauzând mare daună. Acum aflăm dintr-o corespondență a lui Kelet (ziar din Cluj-n.n.) că în 1 iunie a.c. a căzut asemenea grindină în mărimea unei nuci și a nimicit în scurt timp semănăturile, grădinile și viile. Din nenorocire numai câțiva și-au asigurat câmpurile lor”⁵³.

Bibliografie

ABC – Arhiva Bisericii din Calbor (jud. Brașov).

APV – Arhiva Parohiei Vad, Noul Testament, f.a.

⁴⁴ Literat 1996, p. 207-208.

⁴⁵ ABC.

⁴⁶ GT 4, 1850, p. 14.

⁴⁷ SJBvAN, nr. 615, Berivoii Mici - Protocol botezați ortodocși, 1821-1893, foaia de titlu.

⁴⁸ Olteanul 27, 1911, p. 4.

⁴⁹ Literat 1996, p. 207-208.

⁵⁰ TR 43, 1856, p. 171.

⁵¹ TR 45, 1856, p. 178.

⁵² TR 53, 1856, p. 211.

⁵³ GT 42, 1879, p. 3.

ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Colecția Microfilme Ungaria*, inv. 2.056, Rolele 145, 449-453 (<http://arhivelenationale.ro/site/wpfb-file/microfilme-ungaria>).

ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond *Colecția Documente Istorice, pachetele MDCCXLI-MDCCXLV*, nr. inv. 12, 209 (<http://arhivelenationale.ro/site/cercetare/fonduri-si-colectii/>).

SJBvAN – Serviciul Județean Brașov al Arhivelor Naționale, *Colecția Registre parohiale și de stare civilă*, nr. 615, Berivii Mici - Protocol botezați ortodocși, 1821-1893, fila de gardă.

*

GT – *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 30/23 iulie 1839, nr. 52/1 iulie 1843, nr. 37/8 mai 1844, nr. 39/15 mai 1847, nr. 4/1850, nr. 61/30 iulie 1851, nr. 42/1879, nr. 41/8 martie 1910, nr. 4/6 (19) ianuarie 1911, nr. 11/16(29) ianuarie 1916, nr. 50/4(17) martie 1916.

Olteanul – *Olteanul*, Făgăraș, nr. 27/1911, nr. 34/1912, nr. 37/1912, nr. 3/ianuarie 1916, nr. 4/ianuarie 1916.

TR – *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 43/1853, nr. 25/26 martie 1855, nr. 43/1 iunie 1855, nr. 44/4 iunie 1855, nr. 37/12 mai 1856, nr. 43/2 iunie 1856, nr. 45/9 iunie 1856, nr. 53/7 iulie 1856, nr. 32/24 aprilie 1857, nr. 38/15 mai 1857, nr. 65/17 august 1857, nr. 66/21 august 1857, nr. 18/1 mai 1858.

Unirea – *Unirea*, Blaj, nr. 45/1891.

*

Antonelli 1871 – Ioan Antonelli, *Monografia Făgărașului*, în „Transilvania”, nr. 19/1 octombrie 1871.

Gămănescu 1984 – Ștefan Gămănescu, *Epidemia de holeră din 1873 în Banat și Transilvania*, în vol. „Apărarea sănătății ieri și azi”, coord. Gh. Brătescu, București, 1984.

Literat 1996 – Valeriu Literat, *Biserici vechi românești din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996.

Stanciu 2006 – Camelia Stanciu, *Epidemia de holeră din 1873 pe teritoriul Transilvaniei. Cauze și efecte*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, XXXIV, 2006, p. 807-812.

ELEVI ȘI STUDENȚI DIN MEDIAȘ LA ACADEMII COMERCIALE (1849–1919)

Dr. Dragoș Lucian Țigău

Zusammenfassung. Schüler und Studenten aus Mediasch an Handelsakademien (1849-1919). Im 19. Jahrhundert hat sich die europäische Hochschulbildung durch die Einführung der wirtschaftlichen Abteilungen an den schon existierenden Universitäten, dann durch die Gründung der Handelsakademien, diversifiziert. Im Zeitraum 1849–1919 wurden 18 junge Leute aus Mediasch, die wirtschaftlichen Studien in Berlin, Budapest, Klausenburg, Leipzig und Wien gemacht haben, erwähnt. Die meisten haben in dem Bereich, in dem sie sich vorbereitet haben, praktiziert: Händler, Buchhalter, Banken- und Firmendirektoren, Mitglieder der Handelskammern. Die wirtschaftliche Ausbildung hat ihnen materiellen Wohlstand und soziales Ansehen gebracht.

Cuvinte cheie: Transilvania, academie comercială, peregrinare academică, afacerist, contabil.

Schlagwörter: Siebenbürgen, Handelsakademie, Akademische Wanderungen, Geschäftsmann, Buchhalter.

Începuturile unui învățământ comercial practic, adaptat cerințelor meșteșugurilor și negoțului, trebuie căutate în spațiul statelor italiene și al Țărilor de Jos, acolo unde relațiile capitaliste și-au făcut apariția cel mai devreme (secolele XIII-XIV). Inițierea în operațiunile comerciale se realiza îndeosebi în prăvălii și în bănci, locuri considerate în epocă a fi ideale pentru continuarea firească și pe un plan superior a învățării dobândite în școală. Exemplul tânărului florentin Matteo Strozzi, viitor mare bancher, care la 15 ani (1447) era luat „de la abac” și trimis „la bancă” (*Hollo levato dall'abbaco, e appara a scrivere; e porollo al banco, che vi starà questo verno*), pare să illustreze cel mai bine această practică¹.

Școlile comerciale propriu-zise au început să funcționeze abia din secolele XVIII-XIX, când relațiile capitaliste au devenit dominante, Revoluția industrială s-a extins la scara întregului continent european și a apărut o cerere tot mai mare pentru profesioniști cu cunoștințe comerciale și financiare. Inițiative pentru crearea de școli comerciale au avut deopotrivă persoanele particulare, companiile comerciale și statul. Prima școală comercială a fost de stat și a apărut la Lisabona (1759), prin demersurile reformatorului Sebastião José de Carvalho e Mello, marchiz de Pombal (1699-1782) care a conștientizat importanța formării profesionale pentru administrația și economia unei țări. Demersuri similare se fac și în alte părți ale Europei: Trieste (școală nautică și de comerț, 1754), Viena (*Collegium Scientiarum Politico Oeconomico Cameralium*, 1763), Hamburg (*Handelsakademie*, 1768). Impedimente variate, de natură financiară, politică și militară, au determinat însă ca mai toate instituțiile de învățământ comercial fondate în secolul al XVIII-lea să dispară la începutul veacului următor. Perioada liniștită de după epopeea napoleoniană a relansat dezvoltarea industriei și a grăbit disoluția sistemului de bresle tot mai puțin competitiv. În consecință, pregătirea profesională industrială a căpătat un nou impuls, iar în comerț s-a înregistrat o cerere tot mai mare de persoane calificate.

În perioada pre-pășoptistă sunt evidențiate primele preocupări ale medieșenilor pentru instruirea în domeniul economic. Toți s-au îndreptat către secția comercială a politehnicii vieneze, prezența fiind însă intermitentă și modestă numeric (doi cursanți în anii 1821-1822; trei în 1844-1845; ultimul în 1847-1848). În deceniile următoare, frecvența s-a intensificat, iar numărul centrelor academice vizitate a sporit semnificativ. O scurtă prezentare a acestora este cât se poate de necesară pentru subiectul discutat aici.

După Revoluția pășoptistă, politehnica vieneză a rămas, prin departamentul ei comercial, centrul educației economice din imperiu. Dezvoltarea științelor comerciale a impus însă crearea unei instituții specializate de învățământ economic. Astfel, în 1898 a fost fondată Academia de Export (*K.K. Exportakademie*) cu scopul de a oferi educația necesară practicării cu succes a operațiunilor de comerț exterior și de a asigura formarea profesorilor pentru școlile comerciale superioare. Pregătirea în Academia de Export avea o durată de trei ani, începea cu un curs preliminar de un an, urmat de alți doi de studii specializate. Cursurile primului an se derulau în cadrul unui departament general. Aici se studiau (cel puțin 26 de ore de cursuri pe săptămână): limbile engleză, franceză, italiană, olandeză, portugheză, spaniolă, rusă, și sârbo-croată, chiar și germană pentru cei care nu cunoșteau această limbă, apoi corespondența comercială în toate aceste limbi, geografie economică, mărfuri, economie, drept comercial și cambii, aritmetică de comerț, contabilitate, corespondență și lucru de birou, igienă, testări de produse chimice și tehnice, caligrafie, dactilografie și stenografie. În academia propriu-zisă, de doi ani, se studiau: limbile sus menționate și corespondența comercială, geografie economică, comerț internațional, mărfuri, drept civil și comercial, legislația cambiilor și cecurilor, drept administrativ și constituțional, afaceri maritime și dreptul mării, transporturi și tarife, management comercial, tehnologie comercială și cabinet de practică, igienă, steno-dactilografie².

¹ Strozzi 1877, p. 6 (24 august 1447).

² EA, 1918, p. 9-13. O prezentare pentru publicul românesc, în RE, 9, nr. 35, 1 septembrie 1907, p. 324-325.

Admiterea la studiile specializate era condiționată de promovarea examenelor organizate de departamentul general sau de dovada absolvirii unor academii comerciale, școli superioare comerciale ori a unor institute echivalente de comerț exterior³. Toți cursanții (obișnuiți și extraordinari) plăteau o taxă unică de 20 de coroane la înmatriculare. Auditorii obișnuiți ai departamentului general trebuiau să plătească o taxă de 5 coroane pentru fiecare săptămână din semestru. Lecțiile de caligrafie și dactilografie costau 5 coroane pe semestru, iar pentru fiecare limbă străină exersată se achitau 2 coroane semestrial. Studenții regulari din primul și al doilea an al academiei plăteau o taxă fixă de școlarizare de 150 coroane pentru fiecare semestru și alte 30 de coroane pe an pentru materialele didactice utilizate. Auditorii extraordinari achitau 6 coroane pe săptămână pentru cursurile audiate. De asemenea, studenții de la cursurile de formare a profesorilor pentru colegiile comerciale aveau de plătit câte 5 coroane pentru fiecare săptămână de cursuri. Cursanții aveau facilitatea de a participa gratuit la cursurile de îngrijire a sănătății, igienă comercială și stenografie⁴.

Evaluarea studenților regulari se realiza la toate disciplinele predate: un colocviu între 16 și 28 februarie, apoi examene anuale (1–15 iulie) la sfârșitul pregătirii în departamentului general și la finalul primului an, precum și un examen de diplomă la sfârșitul celui de-al doilea an (pe baza reglementărilor speciale de examen). Sesiuni speciale erau organizate la început de octombrie (reexaminare anuală) și decembrie (examen de diplomă)⁵.

Pentru a ușura viața studenților mai puțin înstăriți, Academia de Export a amenajat o cantină unde un prânz decent (supă, carne și legume sau supă, două legume și produse de patiserie) era disponibil în fiecare zi a săptămânii la un preț de 3 coroane. De asemenea, se ofereau următoarele preparate speciale: legume (porție mare – 1 coroană, porție mică – 0,6 coroane), produse de patiserie (1 coroană), ceai sau cafea neagră (0,3 coroane)⁶.

În spațiul german s-au remarcat academiile comerciale din Leipzig și Berlin. Începutul învățământului comercial modern este marcat, la 1831, de înființarea *Öffentliche Handels-Lehranstalt* din Leipzig de către renumitul specialist August Schiebe (1779-1851). Aceasta a fost și prima instituție care a avut concomitent cursuri comerciale elementare și superioare. După modelul ei s-au fondat școli similare la Berlin (1843), Dresda (1845), Augsburg (1845), Zwickau (1847), Chemnitz (1848), Hildburghausen (1849) și Freiburg (1849). Dezvoltarea studiilor comerciale a cunoscut un apogeu la cumpăna secolelor XIX-XX, grație demersurilor întreprinse de *Deutscher Verband für das kaufmännische Unterrichtswesen* (înființată în 1896)⁷. Învățământul economic a fost proiectat pe trei tipuri de școli: colegii comerciale (*Handelshochschulen*), școli comerciale (*Handelsschulen*) și școli de ucenici comerciali (*Fortbildungsschulen*). La inițiativa amintitei asociații, în 1898, la Leipzig, a fost înființat primul Colegiu comercial german (*Handelshochschule*)⁸. Acesta a servit ca exemplul pentru crearea de școli superioare comerciale la Aachen (1898), Köln (1901), Frankfurt (1901), Berlin (1906), Mannheim (1907), München (1910), Königsberg (1915) și Nürnberg (1919).

Colegiul comercial din Leipzig s-a bucurat de la început de o reputație extrem de bună. Era cea mai înaltă instituție de învățământ superior economic din Europa, având un număr mare de studenți străini (englezi, francezi, italieni). Aici se studiau: economia teoretică și practică, știința și tehnologia mărfurilor, finanțele publice, geografia comercială, istoria economică (în special istoria comerțului), teoria generală a dreptului, elemente de comerț, cambii și drept maritim (cu exerciții), legislația falimentului, dreptul comercial, al asigurărilor și muncii, dreptul internațional și politicile coloniale. Se ofereau și cursuri practice de limbi moderne, corespondență comercială în limbile engleză franceză și germană, aritmetică comercială, contabilitate și alte lucrări de birou, experimente chimico-tehnice, steno-dactilografie. Pentru viitorii profesori de discipline economice s-au prevăzut cursuri și seminare speciale de metodică, lucrări practice comerciale, stagii de practică, mostre didactice și discuții despre experiențele realizate⁹. Cei doi ani de studii se finalizau cu examene generale, în urma cărora viitorii comercianți puteau obține o diplomă, iar potențialii profesori primeau dovada calificării pentru a preda la școlile comerciale. Toți candidații la examene achitau o taxă de 50 de mărci, și alte 10 mărci pentru fiecare materie opțională de promovat. Subiectele de examen obligatorii atât pentru oamenii de afaceri, cât și pentru profesorii de științe comerciale erau: matematică superioară comercială, contabilitate, corespondența comercială germană și lucrări de birou, economie, finanțe publice și elementele de bază ale istoriei comerțului, drept comercial și cambii (instrumente de plată), geografie economică. La specializarea didactică evaluarea a fost mai amplă. Astfel, în timpul studiilor, cursanții trebuiau să promoveze două examene didactice, care le-ar fi permis să susțină examenul de calificare la sfârșitul semestrului al patrulea. Lipsa celui de-al doilea examen de predare amâna admiterea la examene până la sfârșitul semestrului al șaselea. Se poate remarca permisiunea de a întreprinde peregrinări academice, cu echivalarea cursurilor, pentru maximum două semestre academice¹⁰.

³ EA, 1918, p. 3.

⁴ EA, 1918, p. 4.

⁵ EA, 1918, p. 5.

⁶ EA, 1918, p. 23.

⁷ Zander 2004, p. 61-65.

⁸ Zander 2004, p. 65-70.

⁹ Zander 2004, p. 86-87.

¹⁰ Zander 2004, p. 84-86.

Școala superioară berlineză a fost o creație a corporației negustorilor din capitala Germaniei (1906), având misiunea de a promova, prin predare și cercetare, cunoștințele necesare și utile pentru profesia comercială. Durata studiilor a fost stabilită la patru semestre. Curriculumul era asemănător cursurilor de la Köln sau Leipzig: 1) Economie: operațiuni bancare și de bursă, transporturi, comerț, politici comerciale, agricole, coloniale și sociale, statistică, finanțe, asigurări, istorie comercială, geografie economică; 2) Teorie juridică: bazele dreptului civil, comercial, maritim și al asigurărilor, legislație socială, protecție juridică în domeniul comercial (brevete, modele și mărci), caracteristici de bază ale urmării penale, drept constituțional, administrativ, internațional și penal; 3) Știința mărfurilor, fizică, chimie, mecanică și tehnologie, educație pentru sănătatea muncii; 4) Tehnologie comercială, contabilitate, aritmetică comercială, corespondență; 5) Metodica predării afacerilor; 6) Limbi moderne: engleză, franceză, spaniolă, italiană, rusă, germană (pentru străini) și altele; 7) Științe umaniste generale: istorie, istoria artei, istoria literaturii, filozofie¹¹. La înființarea academiei s-a preconizat că studenții autohtoni vor cheltui în medie 125 de mărci, iar studenții străini 300 de mărci pe taxele de studii¹².

În Ungaria, învățământul economic a fost reprezentat de Academia Comercială din Budapesta care, din anul 1891, a organizat un curs de comerț cu Orientul. Acest curs a fost ridicat, prin decret imperial, la rangul de Academie Orientală de Comerț având drept scop „educarea practică a persoanelor din comerțul maghiar, fie funcționari comerciali, fie comercianți independenți, ce vor promova legăturile comerciale cu Estul și vor satisface nevoile înalte ale comerțului”¹³. În conformitate cu noua reglementare organizatorică din 1899, studenții de naționalitate maghiară, indiferent de sex, puteau fi admiși la Academia Regală Maghiară de Comerț Oriental pe baza diplomelor de liceu/ școală reală/ școală superioară comercială. Materiile predate la academie au fost româna, greaca modernă (câte 5 ore pe săptămână), italiana, franceza, engleza (4 ore) și germana (2 ore). Limbile franceză și germană erau obligatorii, fiind completate de o limbă vest-europeană și una balcanică, la alegere. Printre disciplinele studiate se află: geografie și popoare orientale, vămi și comerț exterior, știința transporturilor, subiecte comerciale, enciclopedie juridică, legislație comercială și de credit, istoria popoarelor orientale, precum și prelegeri pe subiecte speciale (islamologie și igiena orientală)¹⁴. De asemenea, s-a pus mare accent pe pregătirea practică, parțial sub forma unor călătorii de studiu. Studenții participau la stagii de practică în străinătate (10–14 zile pe an), primind burse pentru ușurarea cheltuielilor. În timpul excursiilor de studii, studenții au avut ocazia să se familiarizeze cu condițiile comerciale, economice și sociale dintr-o regiune/ țară anume. Academia a organizat și cursuri speciale de limbi orientale (română, turcă, rusă, bulgară) pentru personalul din transporturi, producție, finanțe și comerț; ele durau trei ore pe săptămână, din octombrie până în luna mai. Selecția și examenele erau riguroase, astfel că între 1899 și 1918, mai puțin de jumătate din cei 1183 de studenți înscriși la Academia Orientală și-au obținut certificatele. Studenții academiei erau foarte căutați pe piața muncii, iar băncile și corporațiile cereau în mod frecvent directorului să le recomande câte un student pentru reprezentanțele lor din străinătate. Absolvenții erau favorizați și în cercurile de afaceri ale Monarhiei, în primul rând pentru afacerile cu Orientul. Existența Academiei Orientale de comerț se încheie în 1919, când a fost comasată cu Academia Comercială budapestană. Experiența ei a fost recunoscută în 1920, când i s-a permis să funcționeze ca Institut oriental în cadrul Facultății de Economie¹⁵. Specializarea aparte a determinat o adaptare permanentă a curriculumului la schimbările economice și politice ale epocii. Dinamica academiei este frapantă și prin faptul că are profesioniști pregătiți în Balcani, o regiune care trece prin schimbări majore, uneori imprevizibile¹⁶.

În Transilvania, instruirea economică s-a realizat la început prin Școala Superioară de Comerț din Cluj (creată în 1878), apoi în cadrul Academiei comerciale (1885) care a patronat amintita școală superioară de comerț¹⁷. Ambele instituții erau subordonate Camerei clujene de Comerț și Industrie, guvernului maghiar și autorităților orașului gazdă. Scopul declarat al Academiei de Comerț era: 1) să pregătească, la nivel de liceu, tinerii care optau pentru o carieră în domeniile comercial, industrial, bancar și de asigurări, oferindu-le nu doar o educație științifică și de specialitate, ci și una de ordin moral și patriotic; 2) să ofere absolvenților învățământului mediu o instruire academică aprofundată și adecvată exercitării profesiilor economice¹⁸.

În Școala superioară comercială erau admiși băieți cu vârste de 13-18 ani¹⁹. Cursurile aveau o durată de trei ani. Ele se împărțeau în: obligatorii (religie, gramatica și literatura maghiară, limbile germană și franceză, geografie, istorie, aritmetică cantitativă și comercială, științele naturii, birou comercial, contabilitate, corespondență comercială,

¹¹ Zander 2004, p. 154-155.

¹² Zander 2004, p. 156.

¹³ Citat la Kúnos 1899, p. 4. O prezentare pentru publicul românesc, în RE, 3, nr. 1, 1/ 14 ianuarie 1901, p. 14-15.

¹⁴ Planul de studii, defalcat pe ani, la Szögi-Zsidi 2007, p. 22-23.

¹⁵ Nagy 2014, p. 153-155.

¹⁶ Szögi-Zsidi 2007, p. 18.

¹⁷ Nagy 2014, p. 155.

¹⁸ KA 1905-1906, p. 5.

¹⁹ KA 1917-1918, p. 27.

cunoștințe comerciale / economice / juridice / despre chimie și mărfuri, caligrafie) și facultative (limbile engleză sau italiană, experimente chimice, stenografia, gimnastică și jocuri sportive, scrimă, igienă, cor și muzică). Cursurile obligatorii însumau 32-34 ore pe săptămână, iar cele opționale 10-15 ore²⁰.

Academia Comercială primea ca studenți doar pe cei care aveau o diplomă de liceu (4 ani), de școală superioară comercială (3 ani), de școală agricolă sau industrială echivalentă, ori absolviseră cu succes un institut de pregătire a ofițerilor. De asemenea, persoanele care aveau cel puțin 18 ani și demonstrau că înțeleg cursurile alese puteau fi admise ca studenți extraordinari fără o calificare specifică.

Cursurile universitare aveau o durată de patru semestre. Primul semestru al fiecărui an academic se deschidea la începutul lunii septembrie și dura până pe 15 ianuarie, iar al doilea semestru se desfășura din 16 ianuarie până la sfârșitul lunii iunie. Studenții obișnuiți aveau obligația să audieze cel puțin 25 de ore pe săptămână în fiecare semestru. Admiterea în al doilea an era condiționată de promovarea prin examene a disciplinelor studiate în primul an²¹. La Academie, planul de studii pentru anul I cuprindea diferențieri între absolvenții de liceu și cei de școli comerciale, pe motivul că ei studiaseră anterior materii diferite. Abia în anul al II-lea, disciplinele erau uniformizate pentru ambele categorii de cursanți. Planul era format din: 1) științe comerciale (aritmetică comercială și tehnici de calcul; contabilitate și corespondența comercială maghiară); 2) economie și drept; 3) limbi străine; 4) geografie și mărfuri; 5) dexterități (dactilografie, stenografie, scrimă). Numărul total de ore pe săptămână a variat între 37 și 48, în funcție de semestrul parcurs²². Aici trebuie remarcată colaborarea strânsă dintre Academia Comercială și Universitatea „Franz Joseph” din metropola ardeleană. Pe de o parte, studenții economiști erau îndemnați să audieze prelegerile universității, iar pe de altă parte, cursanților de la „Franz Joseph” li se recomanda să urmeze, în cadrul unui colegiu universitar, cursuri de drept și științe politice, contabilitate publică, drept civil / comercial financiar / internațional, statistică, asigurări și transporturi, chimie experimentală generală, sănătate publică, curente filozofice ale secolului al XIX-lea și caligrafie²³.

*

Consultarea anualelor și repertoriilor universitare permite o reconstituire acceptabilă a parcursului academic al viitorilor economiști. În primul rând, se remarcă interesul foarte scăzut pentru studii comerciale în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, stare care contrastează puternic cu situația de după anul 1900. Printre cauze se pot evidenția lipsa unei tradiții a instruirii economice și apariția tardivă a academiilor comerciale. O altă realitate evidentă este ponderea însemnată, de 50%, a tinerilor care au preferat să se pregătească în centrul academic de la Cluj – cel mai apropiat de casă. Avantajele acestei poziționări erau mai ales de ordin material: costul și timpul călătoriei erau mai mici, iar cheltuielile de studii erau moderate comparativ cu cele făcute în marile metropole. Cei care au optat pentru o academie germană au avut foloasele lor: posibilitatea de a cunoaște civilizația capitalelor central europene și mândria că au învățat într-o școală de prestigiu, care le-a oferit cursuri de calitate. De asemenea, utilizarea limbii germane la cursuri și în viața cotidiană a ușurat enorm viața medieșenilor școlii la Berlin, Leipzig sau Viena. Despre studiosii din Cluj se cunoaște că au fost colegi de grupă (Sigmund Deutsch și Marcus Samu) sau în clase/ școli diferite, timp de 1–2 ani (Béla și Sigmund Deutsch, Alexander Guggenberger și Mauriciu Rosmann, Eugen Salamon și Géza Spitz). Majoritatea tinerilor au fost înscriși la o singură facultate: Cluj – 9; Viena – 2; Berlin și Leipzig – câte unul. Un grup restrâns îl formează studiosii care au urmat mai multe specializări din același centru universitar (Berlin și Budapesta), ori au întreprins o peregrinare academică prin mai multe orașe (Viena – München – Giessen, Budapesta – Berlin și Leipzig – Budapesta).

Datele personale ale studenților economiști sunt lacunare, fapt care împiedică formarea unei imagini edificatoare cu privire la etnia, religia, vârsta și situația familială a lor. Doar pentru trei studenți (Haas, Hoffmann, Weisert) se știe că aveau origine germană și erau fie luterani (Haas și Weisert), fie catolici (Hoffmann). Despre Andreas Weisert există confirmarea că vorbea patru limbi: franceză, germană, italiană și română. Tot astfel, ocupațiile părinților abia se întrevăd: proprietar (Heinrich Benedek, Friedrich Binder), croitor (Andreas Weisert) și profesor decedat (Karl Silex). În privința vârstei avute la înscriere, trebuie admis că elevii școlii superioare comerciale aveau 14–16 ani. Pentru studenții Academiei de comerț, vârsta este rar precizată, dar exemplele păstrate arată totuși diferențe semnificative: 18 ani (Buresch), 19 ani (Hedrich, Silex), 21 de ani (Hoffmann, Kappel), 22 de ani (Weisert) și chiar 28 de ani (Haas).

Coroborarea diverselor surse oferă informații despre studiile avute de medieșeni în momentul înscrierii la facultate. Astfel, Edmund Hedrich, Karl Silex și Andreas Weisert erau absolvenții gimnaziului luteran din Mediaș²⁴. Frapează faptul că niciunul dintre absolvenții școlii superioare comerciale clujene nu și-a continuat pregătirea într-o academie economică. Durata studiilor universitare a variat între doi și patru ani, perioadele mai lungi fiind determinate de frecvența mai multor facultăți și de peregrinările academice. Din consultarea anexei studiului se poate constata că

²⁰ KA 1905-1906, p. 59-60.

²¹ KA 1905-1906, p. 8-9.

²² KA 1905-1906, p. 11-12 (pentru anul academic 1906–1907).

²³ KA 1905-1906, p. 9-10, 13.

²⁴ KA 1906-1907, p. 62 (Hedrich); Szabó-Simon-Szőgi 2014, nr. 7831 (Silex); PEG 1906/07, p. 20 (Weisert).

unii studenți economiști au dorit să urmeze și cursuri de filosofie, drept, agronomie sau științe, convingși de utilitatea acestora pentru pregătirea lor generală.

Finalizarea studiilor este dovedită, pentru cei mai mulți studenți, prin obținerea titlului doctoral (Kappel, Haas, Guggenberger și Hoffmann) și prin funcția de contabil etalată în diverse bilanțuri și rapoarte. Majoritatea absolvenților au profesat în domeniul pentru care s-au pregătit: comercianți, contabili, directori de bănci și firme, membri ai camerelor de comerț. Cariera economică le-a asigurat bunăstarea materială și prestigiul social, fiind un exemplu de urmat și pentru generațiile următoare.

Lista elevilor și studenților economiști (1849-1919)

Nr. crt.	Nume și prenume	Academia / școala	Perioada studiilor	Cariera
1.	Kappel Salamon	Politehnica Viena / Inginerie și comerț	1855-1857	Doctorat (1859); chimist, producător și comerciant de oțet (1876-1887), băcan și negustor de articole coloniale la Mediaș (1892) ²⁵ .
		Univ. München / Științe / Chimie	1858-1859	
		Univ. Giessen / Filosofie	1859	
2.	Benedek Heinrich	Școala superioară comercială din Cluj	1897-1900	Comerciant, proprietarul firmei individuale omonime, apoi membru al <i>Mastag S.A. pentru valorificarea vitelor din Sibiu</i> (1924) ²⁶ .
3.	Deutsch Béla	Școala superioară comercială din Cluj	1904-1907	Contabil expert la <i>Ardeleana S.A.</i> (1923) și cenzor la <i>S.A. Piei brute</i> (1926) ambele din Târgu-Mureș ²⁷ .
4.	Deutsch Sigmund	Școala superioară comercială din Cluj	1905-1908	Membru în conducerea firmelor <i>S.A. M. Neumann</i> din București (1925-1927) și <i>Victoria</i> din Mediaș (1946) ²⁸ .
5.	Samu Markus	Școala superioară comercială din Cluj	1905-1908	²⁹
6.	Hedrich Edmund/ Ödön	Academia Comercială din Cluj	1906-1908	Sublocotenent rezervist de artilerie (1917); cenzor la <i>Tipografia Markus S.A. Sighișoara</i> (1932); membru în conducerea <i>Scandia-Română, fabrică de salam și conserve S.A.R. Mediaș</i> (1940); subdirector la sucursala Mediaș a <i>Băncii Generale de Economii din Sibiu și Brașov</i> , de unde se pensionează (1944-1945) ³⁰ .
7.	Weisert Andreas	Academia Orientală de Comerț Budapesta	1906-1908	Funcționar stagiar (1910) și ofițer (1911) la <i>Spar- und Vorschussverein- Aktiengesellschaft in Mediasch</i> ; inspector (1913), director adjunct (1914-1918) la <i>Spar- und Kreditgenossenschaft in Mediasch</i> ; cenzor la <i>Fabrica de piele Samuel Karres</i> din Mediaș (1932-1933) și la <i>Dacia S.A.</i> din Cislădie (1943-1944); director al <i>Fabricii de sticlărie București-Titan</i> (1941); contabil la <i>Gloria S.A.R. pentru comerț și industrie</i> (1943) ³¹ .
		Univ. Budapesta / Filosofie	1916	

²⁵ Szabó-Simon-Szőgi 2014, nr. 3897; Kössler 1970, p. 27, 48; KÉ, 1, nr. 134, 10 decembrie 1876, p. 997; *Czégek* 1887, p. 338; *Magyarország* 1892, p. 617.

²⁶ KA 1897-1898, p. 63; 1898-1899, p. 101; 1899-1900, p. 92; MO, nr. 150, 12 iulie 1924, p. 8024-8026; nr. 152, 16 iulie 1924, p. 8109.

²⁷ KA 1904-1905, p. 63; 1905-1906, p. 66; 1906-1907, p. 74; MO, nr. 144, 5 iulie 1924, p. 7710; nr. 79, 9 aprilie 1927, p. 4708.

²⁸ KA 1905-1906, p. 65; 1906-1907, p. 73; 1907-1908, p. 57; MO, nr. 233, 22 octombrie 1925, p. 11920; nr. 105, 12 mai 1926, p. 6907; nr. 83, 14 aprilie 1927, p. 5073; nr. 84/II, 8 aprilie 1946, p. 2765.

²⁹ KA 1905-1906, p. 65; 1906-1907, p. 73; 1907-1908, p. 57.

³⁰ KA 1906-1907, p. 62; 1907-1908, p. 50; *Ranglisten*, 1918, p. 1105; MO, nr. 118/II, 26 mai 1933, p. 4110; nr. 221/II, 22 septembrie 1940, p. 8029; nr. 299/II, 28 decembrie 1944, p. 6483; nr. 98/II, 28 aprilie 1945, p. 2663.

³¹ <https://konyvtar.elte.hu/hu/magyarorszagi-felsooktatasi-intezmenyek-1580-1918>. *Almanach* 1916, p. 211; MC, 38/1, 1910, p. 766; 39/1, 1911, p. 804; 41/1, 1913, p. 910; MPC, 1914-1915 (II), p. 644; 1916-1917, p. 552; 1917-1918 (II), p. 559; MO, nr. 84/II, 9 aprilie 1933, p. 2752; nr. 225/II, 23 septembrie 1941, p. 6881; nr. 269/II, 12 noiembrie 1941, p. 7754; nr. 162/II, 14 iulie 1943, p. 4843; nr. 66/II, 18 martie 1944, p. 1939.

8.	Guggenberger Sándor/ Alexander	Academia Comercială din Cluj	1910-1912	Doctorat; secretarul Camerei de comerț și industrie din Komárom – Ungaria (1929) ³² .
9.	Rosmann Mauriciu	Școala superioară comercială din Cluj	1910-1913	³³
10.	Binder Friedrich	Școala superioară comercială Berlin / Comerț	1910-1911	O persoană cu acest nume a fost membru în consiliile de administrație ale <i>Spar- und Vorschussverein Aktiengesellschaft in Mediasch</i> (1915–1918) și <i>Băncii de păstrare și de credit S.A. din Mediaș</i> (1926-1940) ³⁴ .
		Univ. Berlin / Drept	1911	
		Univ. agronomie Berlin/ Agronomie	1911-1914	
11.	Hietsch G(ustav).	Univ. Budapesta / Drept	1908	Ofițer financiar la <i>Spar- und Vorschussverein Aktiengesellschaft in Mediasch</i> (1915-1917) ³⁵ .
		Școala superioară comercială Berlin / Comerț și economie	1911-1913	
12.	Buresch Friedrich	Școala superioară de comerț Leipzig / Comerț și economie	1913-1914	Stegar (1916) și sublocotenent de infanterie cezaro-crăiesc (1917) decorat cu Ordinul <i>Coroana de Fier</i> , clasa III și <i>Medalia de argint pentru Vitejie</i> , apoi primit ca rezervist în armata română (1919); un Dr. Fritz Buresch din Brașov a fost ales secretar general al <i>Uniunii Societăților de meseriași patroni săsești ardeleni</i> pentru perioada 1939–1942 ³⁶ .
13.	Salamon Eugen	Școala superioară comercială din Cluj	1914-1917	³⁷
14.	Spitz Géza	Școala superioară comercială din Cluj	1915-1917	³⁸
15.	Silex Karl	Școala superioară de comerț Leipzig / Comerț și economie	1915-1916	Directorul contabilității la fabrica <i>Industria Română de Țesături Imprintate S.A.R. Mediaș-București</i> (IRTI) (1938-1944); cenzor la S.A. <i>Petru Grün Junior. Fabrică de vopsitorie</i> din Periam-Timiș (1940–1943); activ și în 1947 ³⁹ .
		Univ. Budapesta / Drept	1916	
		Univ. Leipzig / Drept	1917-1918	
16.	Graeser M(ichael)	Școala superioară comercială Berlin / Comerț și economie	1918-1919	Cenzor la <i>Tipografia Markus S.A.</i> din Sighișoara (1932); Director de bancă și membru în consiliul de administrație al <i>Siebag</i> din Mediaș (1938); supraveghetor la <i>Banca de Păstrare și de Credit S.A. Mediaș</i> (1941); cenzor la <i>Pharmabit S.A. Fabrică de produse chimice</i> din Mediaș (1943); directorul sucursalei Mediaș a <i>Băncii Generale de Economii din Sibiu și Brașov</i> (1944); președinte lichidator al <i>Institutului de Scrisuri Funciare al Băncilor Ardelene S.A.</i> din Mediaș (1945-1946) ⁴⁰ .
17.	Haas Franz	Academia de Export Viena / Comerț și	1918–1919	Doctorat; profesor la Academia Comercială din Aussig/ Ústí nad Labem – Cehia (1933). Cenzor la

³² KA 1910-1911, p. 49; PMH, 8, nr. 2143, 25 septembrie 1929, p. 11.

³³ KA 1910-1911, p. 54; 1912-1913, p. 63.

³⁴ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 722; MC, 43/ 1, 1915, p. 872; 44/ 1, 1916, p. 877; 45/ 1, 1917, p. 874; MO, nr. 102, 12 mai 1927, p. 6618; nr. 130/II, 17 iunie 1929, p. 7253; nr. 3/II, 3 ianuarie 1941, p. 70.

³⁵ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 3319; BTE, 1908-1909, p. 142; MC, 43/ 1, 1915, p. 872; 45/ 1, 1917, p. 874.

³⁶ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 1169; *Ranglisten*: 1917, p. 261, 443; 1918, p. 324, 569; MO, nr. 168, 5 august 1924, p. 8938; nr. 214/ II, 16 septembrie 1939, p. 8234; nr. 269/ II, 20 noiembrie 1939, p. 9789.

³⁷ KA 1914-1915, p. 52; 1915-1916, p. 54; 1916-1917, p. 26.

³⁸ KA 1915-1916, p. 54; 1916-1917, p. 26. Nu figurează în anul școlar 1917–1918.

³⁹ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 7831; *Almanach*, p. 152; MO, nr. 170/ I, 26 iulie 1938, p. 3511; nr. 141/ II, 22 iunie 1939, p. 6064; nr. 164/ II, 18 iulie 1940, p. 6460; nr. 168/ II, 23 iulie 1940, p. 6565; nr. 174/ II, 25 iulie 1941, p. 5752; nr. 152/ II, 3 iulie 1943, p. 4555; nr. 138/ II, 16 iunie 1944, p. 3630; nr. 70/ II, 25 martie 1947, p. 2103 (mențiunea calității de contabil autorizat din 1928).

⁴⁰ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2749; MO, nr. 118/ II, 26 mai 1933, p. 4110; nr. 146/ II, 28 iunie 1939, p. 6301; nr. 115/ II, 17 mai 1941, p. 4008; nr. 168/ II, 21 iulie 1943, p. 5042; nr. 299/ II, 28 decembrie 1944, p. 6483; nr. 24/ II, 29 ianuarie 1946, p. 648.

Nr. crt.	Nume și prenume	Academia / școală	Perioada studiilor	Cariere
		economie		<i>Orlalth. Fabrica de materii artificiale S.A. din Sibiu (1929-1932) și la J. Theil & Co. S.A. Sibiu (1937)</i> ⁴¹ .
18.	Hoffmann Richard	Academia de Export Viena / Comerț și economie	1918–1919	Doctorat; membru fondator și acționar al <i>Technomedix S.A.R.</i> (1940) ⁴² .

Bibliografie

Lucrări

- Czégek 1887 – *Czégek kézikönyve*, red. Battonyai Ödön, Budapest, 1887.
- Kiss 1896 – Kiss Sándor, *A kolozsvári bentlakással összekötött kereskedelmi akadémia története 1878-1895*, Kolozsvár, 1896.
- Kössler 1970 – Franz Kössler, *Verzeichnis der Doktorpromotionen an der Universität Giessen von 1801-1884*, Giessen, 1970.
- Kúnos 1899 – Kúnos Ignác, *Tájékoztató a Magyar Királyi Keleti Kereskedelmi Akadémia szervezetéről és tantervéről*, Budapest, 1899.
- Magyarország 1892 – *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke*, red. Jekelfalussy József, Budapest, 1892.
- Nagy 2014 – Nagy Adrienn, *A felső kereskedelmi iskolák fejlődéstörténete Magyarországon (1867-1945)*, Pécs, 2014.
- Strozzi 1877 – Alessandra Macinghi negli Strozzi. *Lettere di una gentildonna fiorentina del secolo 15 ai figliuoli esuli*, ed. Cesare Guasti, Firenze, 1877.
- Szabó-Simon-Szögi 2014 – Szabó Miklós, Simon Zsolt, Szögi László, *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849-1919 között*, 2 vol., Marosvásárhely / Târgu-Mureș, 2014.
- Szögi-Zsidi 2007 – *Dokumentumok a Keleti Kereskedelmi Akadémia történetéből 1891–1920*, Szerkesztette Szögi László, Zsidi Vilmos, Budapest, 2007.
- Zander 2004 – Herbert Gunter Zander, *Gründung der Handelshochschulen im deutschen Kaiserreich (1898-1919)*, Bad Homburg, 2004.

Periodice

- Almanach* – *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az 1916–1917 tanévre*, Budapest, 1917.
- BIER – *Buletinul Institutului Economic Românesc*, București, 1922-1943.
- BTE – *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem almanachja*, Budapest, 1872-1943.
- EA – *K.K. Exportakademie*, Wien, 1900-1918.
- KA – *A kolozsvári bentlakással összekötött kereskedelmi akadémia ... évi értesítője/jelentése*, Kolozsvár, 1878-1917.
- KÉ – *Központi Értesítő*, Budapest, 1876-1948.
- MC – *Magyar Compass*, Budapest, 1873-1944.
- MO – *Monitorul Oficial*, București, 1831-1949.
- MPC – *Magyar Pénzügyi Compass*, Budapest, 1897-1930.
- PEG – *Programm des evangelischen Gymnasiums A.B. in Medgyes (Mediasch) für das Schuljahr ...*, Mediasch, 1851-1916.
- PMH – *Prágai Magyar Hírlap*, Praga, 1922-1938.
- Programm* – *Programm für die Export-Akademie des K. K. Österreichischen Handels-Museums in Wien. Studienjahr ...*, Wien, 1899-1918.
- Ranglisten* – *Ranglisten des Kaiserlich und Königlichen Heeres*, Wien, 1916-1918.
- RE – *Revista Economică*, Sibiu, 1899-1948.

⁴¹ Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 2956; BIER, 14, 1935, nr. 4-6, p. 287; MO, nr. 41/ II, 20 februarie 1930, p. 2186; nr. 93/ II, 24 aprilie 1931, p. 5200; nr. 93/ II, 24 aprilie 1933, p. 3072, nr. 289/ II, 14 decembrie 1937, p. 11765. Autorul lucrării *Unternehmungs- und Steuerbilanz. Die Beziehungen zwischen Bilanz und Steuer unter Berücksichtigung des tschechoslowakischen Steuerrechtes*, Aussig, 1933.

⁴² Szabó-Simon-Szögi 2014, nr. 3404; MO, nr. 149/ II, 1 iulie 1940, p. 6036.

CONSIDERAȚII PE MARGINEA VIETII ȘI ACTIVITĂȚII UNUI PREOT ORTODOX DIN ȚARA MOȘILOR, EMANUIL BEȘA (1858-1919)

Dr. Răzvan Mihai Neagu

Abstract. Considerations regarding the life and activity of an orthodox priest from Țara Moșilor, Emanuil Beșa (1858-1919). The Orthodox priesthood from Transylvania was, in the 19th century and at the beginning of the 20th century, at the forefront of the struggle for national emancipation of the Romanians. Representatives of the communities to which they belonged, the priests were a factor of social coagulation. Particularly involved in many aspects of life, the clergy played a key role in the unification of Transylvania with Romania. One such example is the Orthodox priest we will focus on in this study, Emanuil Beșa (1858-1919). He trained in theology at the Andreian Seminary in Sibiu. In the first part of his career he was a teacher. Later, he became a priest. He was very involved in the spiritual and national life of the Romanian community in Țara Moșilor. During the First World War, he was arrested by the Hungarian authorities and imprisoned in very harsh conditions. This episode damaged his health. Emanuil Beșa participated in moment of the unification of Transylvania with Romania from Alba Iulia on December 1st, 1918, but shortly afterwards he died. This material aims to bring up to date the life and facts of this distinguished priest, which can be a model for contemporaries.

Cuvinte cheie: Ortodoxie, Țara Moșilor, Biserică, Școală, mișcare națională.

Keywords: Orthodoxy, Țara Moșilor, Church, School, national movement.

Preliminarii. Preoțimea ortodoxă din Transilvania s-a aflat, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, în primele rândurile ale luptei pentru emanciparea națională a românilor. Personalități reprezentative ale comunităților din care făceau parte, preoții au fost un factor de coagulare spirituală și socială. Deosebit de implicați în multe aspecte ale vieții, clericii au avut un rol determinant în realizarea unirii Transilvaniei cu România. Un astfel de exemplu este și preotul ortodox asupra căruia ne vom opri în acest studiu, Emanuil Beșa (1858-1919). Era originar din localitatea Prundu Bârgăului (azi în jud. Bistrița-Năsăud), unde s-a născut la 17 iunie 1858¹. Din păcate nu cunoaștem din ce mediu familial provenea.

Tânărul Emanuil Beșa și-a finalizat studiile medii la Gimnaziul Fundațional din Năsăud, prestigioasă școală românească, unde în anul 1881 a susținut cu succes examenul de maturitate (bacalaureat), devenind în limbajul epocii *maturizant*². Între anii 1881-1884, Emanuil Beșa a studiat știința sacră la Seminarul Andreian din Sibiu³. A fost coleg de generație cu Petru Șpan din Lupșa (viitorul mare pedagog), Isaia Popa din Ocna Sibiului (participant și el la Marea Unire) și Vasile Saftu din Brașov (protopopul ortodox al Brașovului, participant la Marea Unire). Emanuil Beșa s-a remarcat prin implicare în viața extrașcolară a tinerimii studioase sibiene. Astfel, în anul școlar 1882-1883, tânărul bistrițean a fost bibliotecar al Societății „Andrei Șaguna” a studenților teologi⁴.

Începuturile carierei și opțiunea pentru catedră. Înainte de a deveni preot, Emanuil Beșa a optat pentru munca la catedră, astfel că între anii 1885-1896 a fost cadru didactic la școala din Poiana Sibiului. Remarcăm faptul că și-a început activitatea într-o zonă românească de tradiție, Mărginimea Sibiului, unde respectarea și promovarea intereselor naționale erau la rang de mare cinste. A desfășurat o bogată activitate didactică și a fost un animator cultural, participând la numeroase evenimente sociale. Astfel, la 2 iunie 1885, a avut loc o *producțiune litară și petrecere cu joc*, organizată de corpul învățătorilor și tinerimea școlară din Săliște, în cadrul căreia tânărul Beșa a avut un rol important. El a susținut conferința intitulată *Întrucât școala poate să-și ajungă menirea ei divină și întrucât societatea omenească îi pune piedici*. De asemenea, alături de învățătorul Nicolae Neamț, tânărul dascăl a rostit un dialog inspirat de piesa *Mizantropul* de Molière⁵.

Pe plan personal, Emanuil Beșa a fost căsătorit cu Aurelia Albini (originară din Cut, fiica lui Vasile Albini, proprietar de confesiune greco-catolică și sora memorandistului Septimiu Albini). Căsătoria perechii a avut loc la 25 noiembrie 1888⁶. Cei doi au avut cel puțin cinci copii despre care avem cunoștință din presa epocii (Cornel, Eugen, Veturia, Letiția și Tiberiu)⁷.

¹ AAS, Registrul hirotoniilor, nepaginat, litera B, Beșa Emanuil, poziția 32.

² Șotropa, Drăganu 1913, p. 378.

³ Roșca 1911, p. 156.

⁴ *Telegraful Român*, XXXI, 1883, 79, p. 317.

⁵ *Telegraful Român*, XXXIII, 1885, 53, p. 211.

⁶ *Familia*, XXIV, 1888, 47, p. 550.

⁷ Membrii familiei Beșa au donat câte 20 de fileri fiecare la Fondul de 20 de fileri al Reuniunii sodalilor români din Sibiu pentru cumpărarea unei case cu hală de vânzare. *Telegraful Român*, LIII, 1905, 18, p. 75.

Emanuil Beșa s-a remarcat în cadrul adunării generale de toamnă a subreuniunii învățătorilor din tractul Miercurea, care a avut loc între 29-30 octombrie 1889 la Gârbova, unde a susținut o comunicare despre *Necesitatea educației femeilor*⁸. El a condus această formă de asociaționism. Astfel, în calitate de președinte al subreuniunii învățătorilor din protopopiatul Miercurea Sibiului, el a convocat între 29 aprilie-1 mai 1890 adunarea generală de primăvară desfășurată la Ludoș⁹. În cadrul adunării generale de toamnă a aceleiași asociații, desfășurată între 26-27 octombrie 1890, Beșa a susținut conferința: *Foloasele ce le-ar putea câștiga românii margineni din cultura pomilor, a viermilor de mătase și din industria lânii*¹⁰.

Emanuil Beșa a avut vocație de ctitor. În primul rând, el poate fi considerat ctitorul bibliotecii școlare din Poiana Sibiului. La 5 mai 1891, el a organizat un mai al tinerimii școlare pentru a colecta fonduri necesare dotării bibliotecii¹¹. La 29 septembrie 1891, are loc punerea pietrei fundamentale a celei de-a doua clădiri a școlii din Poiana Sibiului, în prezența învățătorului Emanuil Beșa și a protopopului de la Miercurea Sibiului, Ioan Droc¹².

Distinsul dascăl a fost implicat la nivelul mișcării naționale a românilor din Transilvania. A avut calitatea de membru al Partidului Național Român. În cadrul adunării alegătorilor români din cercul Cristian, desfășurată la 10 ianuarie 1892, Emanuil Beșa a fost ales membru al subcomitetului electoral de acolo¹³.

Precum alți corifei ai mișcării naționale (clerici sau mireni), Emanuil Beșa a desfășurat o bogată activitate caritabilă și filantropică. În anul 1892, el donează doi florini pentru Fundațiunea „Ioan Popescu”¹⁴.

Conform presei vremii, Emanuil Beșa a fost și director al școlii din Poiana Sibiului. În această calitate este consemnat la 1/13 martie 1893, când participă la o adunare de protest a alegătorilor români din cercul electoral Săliște-Cristian împotriva a trei proiecte legislative, care atacau confesiunea românilor și slăbeau autonomia bisericească, desfășurată la Săliște. Printre cei care au vorbit a fost și directorul școlii din Poiana Sibiului¹⁵.

De la catedră la slujirea altarului. Viața lui Emanuil Beșa cunoaște o modificare radicală în anul 1895. La 8 ianuarie 1895, în cadrul sinodului parohial electoral al parohiei ortodoxe Zlatna, sub conducerea protopopului Petru Popovici de la Abrud, a avut loc alegerea noului preot. Au fost doi aspiranți: Emanuil Beșa și Ștefan Rusu (preot la Nasna, în tractul protopresbiterial al Târgu-Mureșului). Au fost prezenți 139 de membrii cu drept de vot. Beșa a primit 138 de voturi, iar Rusu un singur vot. În consecință, cel declarat ales a fost Emanuil Beșa. Cu toate acestea sfințirea sa ca preot a survenit abia la 24 decembrie 1895¹⁶. Înainte de acest moment, orice candidat la preoție trebuia să dea o declarație în fața a doi martori din conducerea eparhiei că nu se va implica în politică și va fi obedient față de superiorii ierarhici. La 22 decembrie 1895, în fața secretarului consistorial Elie Miron Cristea și a asesorului consistorial Matei Voileanu, Emanuil Beșa declara: *pe cât timp voi fi în viață, în acțiuni de partide politice nici într-un chip nu voi lua parte și preste tot în afaceri de natură politică, totdeauna mă voi conforma îndrumărilor supremei autorități a Arhidiecezei, căreia aparțin*¹⁷.

Până să ajungă în Țara Moșilor, Emanuil Beșa a mai luat parte la o serie de evenimente ale comunității românești din comitatul Sibiu. La 7 noiembrie 1895 participă la sărbătorirea profesorului Ioan Hannia, cu ocazia pensionării acestuia¹⁸.

Între 16-17 noiembrie 1895, Beșa a luat parte la adunarea generală a Reuniunii învățătorilor români ortodocși din districtul Sebeș, fiind și vicepreședinte al acesteia. În a doua zi a adunării, el a condus lucrările și a anunțat reuniunea că a fost atacat în public de protopopul Târgu-Mureșului, Nicolae Maneguț, care l-a caracterizat „*nemernic și pățimaș*”. Din cauza acestui incident, Beșa își anunță demisia și cere ca reuniunea să se exprime față de persoana sa, primind susținerea acesteia¹⁹.

Susținător fervent al intereselor naționale românești, Emanuil Beșa a avut de suferit din această cauză. Numele său apare pe o listă a proceselor românilor din Transilvania de după mișcarea memorandistă. Astfel, participând la o nuntă în Poiana Sibiului, el a toastat în cinstea socrului mare pe care l-a caracterizat creștin adevărat, om de omenie și bun român. Emanuil Beșa a fost denunțat că prin cuvintele sale i-a preamărit pe martirii români, astfel că a avut

⁸ *Telegraful Român*, XXXVII, 1889, 107, p. 433.

⁹ *Telegraful Român*, XXXVIII, 1890, 37, p. 147.

¹⁰ *Telegraful Român*, XXXVIII, 1890, 106, p. 423.

¹¹ *Telegraful Român*, XXXIX, 1891, 56, p. 224.

¹² *Telegraful Român*, XXXIX, 1891, 135, p. 540.

¹³ Popovici 2010, p. 170.

¹⁴ *Telegraful Român*, X, 1892, 52, p. 203.

¹⁵ *Tribuna* (Sibiu), X, 1893, 50, p. 197.

¹⁶ AAS, Registrul hirotoniilor, nepaginat, litera B, Beșa Emanuil, poziția 32.

¹⁷ Plămădeală 2018, p. 102.

¹⁸ *Telegraful Român*, XLIII, 1895, 124, p. 495.

¹⁹ *Telegraful Român*, XLIII, 1895, 130, p. 519.

probleme cu justiția maghiară. I s-a intentat un proces la Tribunalul Sibiu, fiind achitat, însă procurorul a făcut apel, iar la Curtea de Apel, Beșa a fost sancționat cu amendă de 25 de florini și șase săptămâni de închisoare²⁰.

Ajuns la Zlatna, preotul Emanuil Beșa și-a continuat activitatea începută în Mărginimea Sibiului. El s-a impus la nivelul comunității locale, aducându-și o prețioasă contribuție la dezvoltarea acesteia. Două au fost prioritățile sale: biserica și școala. În afară de acestea mai pot fi amintite: implicarea în mișcarea națională, implicarea socială, activitatea filantropică, dar și apropierea față de diverse forme de asociaționism.

Noul preot din Zlatna a fost un apărător al intereselor naționale românești, nesocotite mereu de guvernul de la Budapesta. Emanuil Beșa a fost membru într-un grup de inițiativă al unei adunări de protest de la Arad din 11/23 decembrie 1897, contra proiectului legislativ de maghiarizare a numelor comunelor²¹.

În cadrul maialului elevilor de la școala confesională ortodoxă din Zlatna desfășurat la 17/29 mai 1898, preotul Beșa contribuie cu un florin²². În același an, la 20 octombrie, el participă în Sibiu, la înmormântarea mitropolitului Miron Romanul, cel care l-a sfințit preot²³. Printre inițiativele sale pe care le-a concretizat cu succes a fost crearea Băncii „Zlăgneana”. La 4 martie 1899 are loc prima adunare generală a acestei instituții de credit, Emanuil Beșa fiind director executiv²⁴. A fost deosebit de apropiat de această instituție de credit, fiind consemnat în anul 1918, ca președinte al direcțiunii²⁵.

Preotul bistrițean ajuns în Țara Moșilor a fost un spirit deschis, care a promovat toleranța interetnică. Un semn al acestei atitudini poate fi considerat momentul întâmplat la 11 august 1899, când Emanuil Beșa participă și oficiază un serviciu divin la inaugurarea unui monument ridicat la Presaca Ampoiului (azi sat în com. Meteș, jud. Alba) de fostul ministru al comerțului din guvernul budapestan, Lukács Béla (ministru între anii 1892-1895) în memoria părinților săi, a fraților și a conaționaliilor căzuți acolo în timpul Revoluției de la 1848-1849. Pentru a participa și sluji acolo, Emanuil Beșa a avut binecuvântarea mitropolitului Ioan Mețjanu²⁶.

Activitatea lui Emanuil Beșa la Zlatna a fost apreciată în presa vremii. Astfel, în ziarul *Telegraful Român*, nr. 54 din 17/30 mai 1901, apare un articol foarte apreciativ la adresa harnicului preot, semnat de un anume „Călătorul”. Acestea spunea: *Tote acestea că în fruntea poporului rom. gr. or. din Zlatna se află un bărbat modest, dar dornic de propășire în cele culturale, plin de iubire față de poporul său, un muncitor vrednic, care fără zgomot, în tăcere își împlinește chemarea sa [...] Și fiindcă acest preot cu numele Emanuil Beșa în liniște săvârșește lucrări ca cele menționate, doresc ca Dumnezeu să-i ajute și pe mai departe la întruparea ideilor bune ale dânsului, iar opoziția ce i se face de către unii răutăcioși fiii suflați ai săi să o treacă cu vederea, căci scris este: „tot sfatul cel rău risipil-va Domnul”²⁷.*

Fostul dascăl s-a preocupat îndeaproape de școala confesională ortodoxă din Zlatna, pe care a reparat-o, a renovat-o și i-a adăugat o clădire nouă. Sfințirea și inaugurarea au avut loc la 20 octombrie 1901²⁸. Tot legat de școală, preotul nu a neglijat procurarea de rechizite. Astfel, în Duminica Tomei din anul 1902, el a donat două coroane, în cadrul unui concert pentru procurarea de rechizite școlare pentru școala confesională ortodoxă din Zlatna²⁹.

Emanuil Beșa poate fi considerat ctitor al Catedralei din Sibiu, pentru zidirea căreia a contribuit în anul 1903 cu 150 de coroane³⁰.

Una dintre formele importante de asociaționism cultural din Transilvania a fost Societății pentru crearea unui fond de teatru român, iar la 29 august 1903, aceasta și-a ținut adunarea generală la Sebeș, participând și preotul din Zlatna³¹.

La 9 august 1903, îl regăsim pe preot participând la o *producțiune teatrală* și petrecere la Zlatna, în cadrul căreia a donat cinci coroane³².

Emanuil Beșa a participat cu regularitate la conferințele preoțești din tractul Abrud, în cadrul cărora a susținut materiale, singur sau în colaborare cu alți clerici. La 13 noiembrie 1903, el participă la conferința preoțească a tractului Abrud, desfășurată la Zlatna, în cadrul căreia a oficiat un serviciu divin, alături de alți clerici și a susținut un referat

²⁰ Măndruț 1983-1984, p. 469.

²¹ *Tribuna Poporului*, I, 1897, 232, p. 1215.

²² *Telegraful Român*, XLVI, 1898, 60, p. 239.

²³ *Telegraful Român*, XLVI, 1898, 112, p. 448.

²⁴ *Telegraful Român*, XLVII, 1899, 13, p. 52.

²⁵ *Revista Economică*, XX, 1918, 11, p. 132.

²⁶ *Tribuna Poporului*, III, 1899, 151, p. 2.

²⁷ *Telegraful Român*, XLIX, 1901, 54, p. 223.

²⁸ *Telegraful Român*, XLIX, 1901, 110, p. 449.

²⁹ *Telegraful Român*, L, 1902, 56, p. 221.

³⁰ *Telegraful Român*, LI, 1903, 9, p. 38.

³¹ *Telegraful Român*, LI, 1903, 92, p. 378.

³² *Telegraful Român*, LI, 1903, 93, p. 383.

despre proiectul de statut pentru o asociație de ajutorare a preoților și învățătorilor, propus de conferința învățătoarească din Sebeș³³.

Un alt succes la Zlatna al distinsului preot s-a consumat în anul 1904. Astfel, la 14-15 octombrie 1904, el s-a implicat în crearea filialei locale a Reuniunii a II-a de înmormântare din Deva. În calitate de paroh și director al Băncii „Zlăgnea”, Emanuil Beșa participă la momentul festiv al inaugurării, în mijlocul românilor de ambele confesiuni. Cuvântările încep cu discursul preotului greco-catolic Iuliu Montani, care subliniază buna înțelegere dintre frați. Îi răspunde Emanuil Beșa, care afirma: *M-am depărtat mângăiat: sămânța bunei înțelegeri dintre frunțașii celor două biserici surori a încolțit*³⁴.

Ca orice preot dedicat vocației sale, Emanuil Beșa a avut grijă îndeaproape de biserica sa. El a fost cel care a inițiat repictarea lăcașului de cult ortodox din Zlatna. Noua pictură a fost sfințită în prezența sa, la 26 octombrie 1904, de către protopopul ortodox al Alba Iuliei, Ioan Teculescu³⁵.

La 8 noiembrie 1904, preotul face o donație în valoare de două coroane, în cadrul unui concert și a unei petrecere aranjată de corul bisericii din Zlatna³⁶.

Distinsul și harnicul cleric a fost membru în consiliul comunal din Zlatna, for în cadrul căruia a manifestat o atitudine intransigentă în apărarea intereselor românești. Din această cauză a intrat în conflict cu notarul Iuliu Albini, care își dorea acolo doar membrii obedienți lui și intereselor sale, astfel că oficialul român s-a implicat pentru ca Emanuil Beșa să nu mai fie ales, potrivit informațiilor vehiculate în presa epocii. Cu toate acestea, activitatea preotului ortodox era cunoscută ca fiind una proromânească de presa timpului: *Și notarul cu ceilalți ortaci dela primărie, au scăpat de ochiul controlător al unui om, care când vedea câte o pornire spre îngreunarea poporului, li-se puneau în cale!*³⁷. De asemenea, gazetarii făceau următoarea considerație: *Iar preoții cei buni-și pe părintele Beșa între aceia îi numărăm-sunt mult mai aproape de pielea și inima poporului nostru, decât notarii cei cu căput peștriț pe ei!*³⁸.

Un nou act caritabil este consemnat în 1907, când Beșa contribuie cu două coroane pentru Gimnaziul din Brad³⁹.

Pe plan local, preotul Emanuil Beșa a fost membru al congregației generale a comitatului Alba de Jos, fiind ales în această calitate la 11 noiembrie 1907, alături de protopopul greco-catolic al Zlatnei Iuliu Montani, preotul greco-catolic din Buciu-Șasa Ion Agârbiceanu și alții⁴⁰. Își va păstra această calitate și în anii următori, iar presa vremii atestă accept fapt. Este ales din nou în anul 1909⁴¹, participă la congregația generală de toamnă de la Aiud din 10 octombrie 1910⁴² și este ales din nou în anul 1912⁴³.

Distinsul preot din Țara Moților a primit vizita unor personalități relevante pentru mișcarea națională a românilor transilvăneni. Astfel, la 22 august 1909, deputatul budapestan, Alexandru Vaida-Voevod vine la Zlatna pentru darea de seamă înaintea alegătorilor, alături de Iuliu Maniu și Teodor Mihali, care sunt găzduiți de preotul Emanuil Beșa⁴⁴. Ulterior, la 5 aprilie 1910, el are calitatea de delegat la conferința generală electorală din partea comitatului Alba de Jos, cercul Ighiu⁴⁵. Preotul Beșa a fost amintit de către Alexandru Vaida-Voevod (credincios de confesiune greco-catolică) în memoriile sale: *La Zlatna, Totoianu m-a lăsat în grija colegului său „din cealaltă strană”, părintele greco-ortodox, Emanoil Beșa*⁴⁶.

Împreună cu preotul Pompiliu Piso din Cărpiniș, în cadrul conferinței preoților din tractul Abrudului desfășurată la 28 noiembrie 1913, Emanuil Beșa a susținut conferința *Chestiunea învățăturilor sectare*⁴⁷.

Alături de membrii elitei românilor din comitatul Alba de Jos, numele preotului Emanuil Beșa apare pe lista celor care convocau o adunare populară a Partidului Național Român, la Alba Iulia în 31 mai 1914, în cadrul căreia s-a luat în discuție situația politică curentă, legea electorală și impactul său asupra românilor, dreptul de a folosi limba română, situația economică a românilor și organizarea formațiunii politice⁴⁸.

³³ *Telegraful Român*, LI, 1903, 139, p. 555.

³⁴ *Telegraful Român*, LII, 1904, 113, p. 460.

³⁵ *Tribuna* (Arad), VIII, 1904, 208, p. 5.

³⁶ *Telegraful Român*, LIII, 1905, 2, p. 10.

³⁷ *Libertatea*, IV, 1905, 40, p. 3.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Tribuna* (Arad), XI, 1907, 188, p. 5.

⁴⁰ *Tribuna* (Arad), XI, 1907, 243, p. 3.

⁴¹ *Tribuna* (Arad), XIII, 1909, 268, p. 3.

⁴² *Unirea*, XX, 1910, 43, p. 354.

⁴³ *Unirea*, XXII, 1912, 20, p. 5.

⁴⁴ *Tribuna* (Arad), XIII, 1909, 178, p. 3.

⁴⁵ *Foaia Poporului*, XVIII, 1910, 13, p. 2.

⁴⁶ Vaida-Voevod 1994, p. 154.

⁴⁷ *Telegraful Român*, LXI, 1913, 122, p. 494.

⁴⁸ *Românul*, IV, 1914, 97, p. 1.

Primul Război Mondial și contribuția la Marea Unire. Perioada Primului Război Mondial a fost pentru preotul din Zlatna una a suferințelor și a prigonirilor. La 1 noiembrie 1916 a fost arestat, împreună cu fiul său Eugen Beșa, de către o patrulă de jandarmi. Ambii au fost depuși la închisoarea din Abrud. Pentru a-l umili pe distinsul preot, autoritățile vremii l-au purtat prin centrul Abrudului, între sulite, fiind huiduit, scuipat și batjocorit de populația maghiară a zonei. Ulterior, Emanuil Beșa a fost transportat și încarcerat la Odorheiu Secuiesc, unde a fost ținut în condiții mizere, interzicându-i-se ieșirea la aer. La 2 ianuarie 1917 a fost judecat și găsit vinovat din punct de vedere politic. Preotului din Zlatna i s-a stabilit ca loc al detenției, orașul Becicherecul Mare (azi Zrenjanin, Serbia), reședința comitatului Torontal. În cele din urmă, a fost eliberat la 2 iunie 1917⁴⁹, însă perioada detenției a lăsat urme adânci asupra stării sale de sănătate. Emanuil Beșa a contractat o afecțiune cardiacă de la care i se va trage sfârșitul.

Revenit acasă la Zlatna, deși cu sănătatea zdruncinată, distinsul preot a găsit puterea de a se implica în evenimentele premergătoare Marii Uniri. Astfel, el a fost membru al Consiliului Național Român al comitatului Alba de Jos, începând cu 11 noiembrie 1918⁵⁰. La data menționată Consiliul Național Român din Blaj s-a transformat în consiliu comitatens. Preotul din Zlatna a fost ales în 22 noiembrie 1918 să reprezinte Cercul electoral Ighiu, în calitate de delegat cu credențional, la marele eveniment din 1 decembrie 1918⁵¹. Astfel, distinsul preot ortodox a participat și a contribuit la unirea Transilvaniei cu România, cel mai important eveniment al istoriei poporului român⁵². Interesant este faptul că Emanuil Beșa a participat la Alba Iulia împreună cu soția sa Aurelia, care a avut și ea calitatea de delegat titular cu credențional din partea Reuniunii femeilor greco-ortodoxe române din Zlatna⁵³.

La scurt timp de la Marea Unire, la 9 februarie 1919, preotul Beșa încetează din viață. A fost îngropat la Zlatna, în 11 februarie 1919⁵⁴.

Considerații finale. Emanuil Beșa a fost un cleric reprezentativ pentru prețimea ortodoxă din Transilvania în perioada antebelică. Viața acestuia s-a desfășurat între catedră și altar. Personalitate deosebit de dinamică, activitatea lui Emanuil Beșa a cuprins mai multe aspecte: pastoral, educațional, național, politic, social, filantropic, cultural etc. El a activat în două zone tradițional românești, în care valorile naționale erau foarte respectate, Mărginimea Sibiului și Țara Moșilor. Considerăm că viața și activitatea acestui ilustru cleric trebuie să fie cunoscute și apreciate.

Bibliografie

Surse inedite

AAS - Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Registrul hirotoniilor.

Presă

Familia, XXIV, 1888, 47 - *Familia*, anul XXIV, 1888, nr. 47 din 20 noiembrie (2 decembrie).

Foaia Poporului, XVIII, 1910, 13 - *Foaia Poporului*, anul XVIII, 1910, supliment la nr. 13 din 28 martie (10 aprilie).

Gazeta Oficială, 1919, 1 - *Gazeta Oficială*, publicată de Consiliul Dirigent la Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria, 1918, nr. 1 din 1/14 decembrie.

Libertatea, IV, 1905, 40 - *Libertatea*, anul IV, 1905, nr. 40 din 17/30 septembrie.

Revista Economică, XX, 1918, 11 - *Revista Economică*, anul XX, 1918, nr. 11 din 16 martie.

Românul, IV, 1914, 97 - *Românul*, anul IV, 1914, nr. 97 din 4/7 mai.

Telegraful Român, XXXI, 1883, 79 - *Telegraful Român*, anul XXXI, 1883, nr. 79, din 12/24 iulie.

Telegraful Român, XXXIII, 1885, 53 - *Telegraful Român*, anul XXXIII, 1885, nr. 53 din 18/30 mai.

Telegraful Român, XXXVII, 1889, 107 - *Telegraful Român*, anul XXXVII, 1889, nr. 107 din 3/15 octombrie.

Telegraful Român, XXXVIII, 1890, 37 - *Telegraful Român*, anul XXXVIII, 1890, nr. 37 din 7/19 aprilie.

Telegraful Român, XXXVIII, 1890, 106 - *Telegraful Român*, anul XXXVIII, 1890, nr. 106 din 9/21 octombrie.

Telegraful Român, XXXIX, 1891, 56 - *Telegraful Român*, anul XXXIX, 1891, nr. 56 din 18/30 mai.

Telegraful Român, XXXIX, 1891, 135 - *Telegraful Român*, anul XXXIX, 1891, nr. 135 din 21 decembrie 1891 (2 ianuarie 1892).

Telegraful Român, X, 1892, 52 - *Telegraful Român*, anul XL, 1892, nr. 52 din 12/24 mai.

Telegraful Român, XLIII, 1895, 124 - *Telegraful Român*, anul XLIII, 1895, nr. 124 din 11/23 noiembrie.

Telegraful Român, XLIII, 1895, 130 - *Telegraful Român*, anul XLIII 1895, nr. 130 din 25 noiembrie (7 decembrie).

Telegraful Român, XLVI, 1898, 60 - *Telegraful Român*, anul XLVI, 1898, nr. 60 din 4/16 iunie.

Telegraful Român, XLVI, 1898, 112 - *Telegraful Român*, anul XLVI, 1898, nr. 112 din 13/25 octombrie.

⁴⁹ Popescu 1940, p. 17-18; Stanca 2015, p. 73.

⁵⁰ 1918 la români, vol. VII, p. 254.

⁵¹ *Gazeta Oficială*, 1918, 1, p. 4; 1918 la români, vol. VIII, p. 23; Galea 1996, p. 409; Ursu, Roșu 2019, p. 21.

⁵² Vaida-Voevod, Neamțu 2008, pp. 36-37.

⁵³ Ursu, Roșu 2019, p. 21.

⁵⁴ *Telegraful Român*, LXVII, 1919, 14, p. 3.

Telegraful Român, XLVII, 1899, 13 - *Telegraful Român*, anul XLVII, 1899, nr. 13 din 6/18 martie.
Tribuna Poporului, III, 1899, 151 - *Tribuna Poporului*, anul III, 1899, nr. 151 din 7/19 august.
Telegraful Român, XLIX, 1901, 54 - *Telegraful Român*, anul XLIX, 1901, nr. 54 din 17/30 mai.
Telegraful Român, XLIX, 1901, 110 - *Telegraful Român*, anul XLIX, 1901, nr. 110 din 4/17 octombrie.
Telegraful Român, L, 1902, 56 - *Telegraful Român*, anul L, 1902, nr. 56 din 18/31 mai.
Telegraful Român, LI, 1903, 9 - *Telegraful Român*, anul LI, 1903, nr. 9 din 25 ianuarie (7 februarie).
Telegraful Român, LI, 1903, 92 - *Telegraful Român*, anul LI, 1903, nr. 92 din 21 august (3 septembrie).
Telegraful Român, LI, 1903, 93 - *Telegraful Român*, anul LI, 1903, nr. 93 din 23 august (5 septembrie).
Telegraful Român, LI, 1903, 139 - *Telegraful Român*, anul LI, 1903, nr. 139 din 20 decembrie 1903 (1 ianuarie) 1904.
Telegraful Român, LII, 1904, 113 - *Telegraful Român*, anul LII, 1904, nr. 113 din 21 octombrie (3 noiembrie).
Telegraful Român, LIII, 1905, 2 - *Telegraful Român*, anul LIII, 1905, nr. 2 din 8/21 ianuarie.
Telegraful Român, LIII, 1905, 18 - *Telegraful Român*, anul LIII, 1905, nr. 18 din 17 februarie (2 martie).
Telegraful Român, LXI, 1913, 122 - *Telegraful Român*, anul LXI, 1913, nr. 122 din 26 noiembrie (9 decembrie).
Telegraful Român, LXVII, 1919, 14 - *Telegraful Român*, anul LXVII, nr. 14 din 5/18 februarie.
Tribuna (Sibiu), X, 1893, 50 - *Tribuna*, anul X, 1893, nr. 50 din 5/17 martie.
Tribuna (Arad), VIII, 1904, 208 - *Tribuna*, anul VIII, 1904, nr. 208 din 3/16 noiembrie.
Tribuna (Arad), XI, 1907, 188 - *Tribuna*, anul XI, 1907, nr. 188 din 25 august (7 septembrie).
Tribuna (Arad), XI, 1907, 243 - *Tribuna*, anul XI, 1907, nr. 243 din 3/16 noiembrie.
Tribuna (Arad), XIII, 1909, 268 - *Tribuna*, anul XIII, 1909, nr. 268 din 9/22 decembrie.
Tribuna (Arad), XIII, 1909, 178 - *Tribuna*, anul XIII, 1909, nr. 178 din 19 august (1 septembrie).
Tribuna Poporului, I, 1897, 232 - *Tribuna Poporului*, anul I, 1897, nr. 232 din 6/18 decembrie.
Unirea, XX, 1910, 43 - *Unirea*, anul XX, 1910, nr. 43 din 22 octombrie.
Unirea, XXII, 1912, 20 - *Unirea*, anul XXII, 1912, nr. 20 din 24 februarie.

Lucrări generale și speciale

1918 la români, vol. VII - 1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918, volumul VII, București, 1989.
1918 la români, vol. VIII - 1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918, volumul VIII, București, 1989.
Galea 1996 – A. Galea, Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918-10 aprilie 1920), Târgu-Mureș, 1996.
Mândruț 1983-1984 – S. Mândruț, „Septimiu Albini despre procesele politice ale românilor din Transilvania în anii 1895-1898”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXVI, 1983-1984, p. 453-473.
Plămădeală 2018 – A. Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918)*, după documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea, ediția a II-a, București, 2018.
Popescu 1940 – G. N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului-temnițe și lagăre*, vol. II, 1940.
Popovici 2010 - *Acte și documente privind elita politică românească din Transilvania (1869-1896)*, selecția documentelor, note și studiu introductiv de V. Popovici, Cluj-Napoca, 2010.
Roșca 1911 – E. Roșca, Monografia Institutului Seminarial Teologic-Pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei Gr. Or. Române din Transilvania, Sibiu, 1911.
Stanca 2015 – S. Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza și Mircea-Gheorghe Abrudan, Cluj-Napoca, 2015.
Șotropa, Drăganu 1913 – V. Șotropa, N. Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a Gimnaziului Superior Fundațional din Năsăud, Năsăud, 1913.
Ursu, Roșu 2019 – D. Ursu, T. Roșu (coordonatori), *Dicționarul personalităților Unirii. Delegații Adunării Naționale de la Alba Iulia*, Cluj-Napoca, 2019.
Vaida-Voevod 1994 – A. Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I, prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, 1994.
Vaida-Voevod, Neamțu 2008 – M. Vaida-Voevod, G. Neamțu, *1 decembrie 1918. Mărturiile ale participanților*, vol. II, București, 2008.

PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN LOCALITATEA FÂNAȚE (JUDEȚUL MARAMUREȘ) ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Dr. Marius Câmpeanu

Abstract. *Romanians from the Fânațe village (Maramures county) that participated in the First World War. The First World War also marked the lives of the Romanian inhabitants and the communities in which they lived that were part of the former-county Solnoc Dăbâca. The documents regarding the participation of Romanians from the former Solnoc Dăbâca county and, implicitly, those regarding the contribution of the inhabitants of Copalnic-Mănăștur to the First World War, drawn up between 1922-1923, are kept in the ASTRA Fund, located at the Sibiu County Service of National Archives. In the mentioned archive fund is kept a document regarding the contribution of the Romanian inhabitants from Fânațe village to the first world conflagration, which we will present in the following.*

Cuvinte cheie: Fânațe, Cernești, Solnoc Dăbâca, români, soldați, agricultori.

Keywords: Fânațe, Cernești, Solnoc Dăbâca, Romanians, soldiers, farmers.

Localitatea Fânațe se găsește în comuna Cernești, alături de alte șase localități: Brebeni, Cernești, Ciocotiș, Izvoarele (a avut denumirea de Bloaja până în 1964), Măgureni și Trestia. Ca poziționare geografică, Fânațe se află în partea central-sudică a județului Maramureș, în proximitatea depresiunii Lăpuș și la aproximativ 20 km de orașul Târgu-Lăpuș. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, înainte și după *Marea Unire*, Fânațe și localitățile menționate făceau parte din structura administrativă a „plășii” Copalnic-Mănăștur din fostul comitat, devenit județ după decembrie 1918, Solnoc Dăbâca. Documentele referitoare la contribuția românilor din comuna Cernești în Primul Război Mondial se păstrează în Fondul ASTRA, aflat la Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale. Acestea se găsesc în setul denumit *Listele participanților la Primul Război Mondial*, pachet nr. 11, act nr. 11a și 11b și are titlul *XIX. Județul Solnoc-Dobâca*. Setul a fost realizat în urma demersurilor ASTREI pe lângă autoritățile locale, la inițiativa istoricului și ziaristului sibian Teodor V. Păcățian. Acestea au fost fructificate astfel: în 1923, de Teodor V. Păcățian, care a realizat *Centralizatorul județului* și a publicat rezultatele¹; Alexandru Bucur și Vasile Mărculeț, în 2019²; Ioan Popa, tot în același an³. În fondul de arhivă amintit se păstrează și un *Tablou nominal* privind contribuția locuitorilor români din localitatea Fânațe la prima conflagrație mondială, pe care îl vom prezenta în cele ce urmează. În completarea datelor furnizate de ancheta ASTREI, în materialul de față se vor regăsi informații găsite în alte surse arhivistice, în literatura de specialitate și în inscripțiile a două monumente închinare eroilor căzuți în ambele războaie mondiale.

Datele referitoare la participarea localității Fânațe în Primul Război Mondial au fost consemnate într-un *Tablou nominal* care conține patru file (șapte pagini, VII) nenumotate. Pe prima pagină nu este specificat numărul de locuitori români ai localității, nici cel existent la data întocmirii recensării, 22 ianuarie 1922, nici cel din anul 1920. În *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite* este menționat faptul că în 1920, localitatea Fânațe a avut 758 locuitori de naționalitate română⁴. Pe penultima pagină a documentului ASTREI este trecut totalul general al participanților la război, iar pe ultima pagină sunt trecute persoanele care au redactat și verificat documentul: A[u]gustin Șovrea, preot⁵; Vasile Vasiac, primar; Carol Bărbos, secretar; Sabou Ioan, plugar. A fost aplicată și ștampila rotundă a comunei Fânațe, cu tuș mov.

De real folos pentru completarea informațiilor referitoare - în special - la cei decedați și dispăruți, sunt datele consemnate pe două monumente închinare eroilor neamului. Mai întâi fac referire la Capela Eroilor, ridicată în 1935, pe

¹ Păcățian 1923a, p. 32-50; Păcățian 1923b, p. 3-21.

² Bucur, Mărculeț 2019, p. 93-111.

³ Popa 2019, pass.

⁴ În anul 1920, localitatea Fânațe (în maghiară: Kóvárfontás) a avut 773 de locuitori, din care: 758 români, un ungar și 14 evrei. Martinovici, Istrati 1921, p. 101.

⁵ S-a născut în data de 8 mai 1885. A fost al doilea fiu al preotului Teodor Șovrea din Fânațe care, între anii 1897 și 1907, a deținut și funcția de protopop al Protopopiatului Ortodox al Cetății de Piatră (Teodor Șovrea s-a născut în Trestia și a absolvit Institutul Teologic din Sibiu în 1880). Încă din primele luni de viață, Augustin a rămas orfan de mamă, Elisabeta (născută Hangea), originară din Copalnic-Mănăștur, trecând la cele veșnice în 1885. Augustin a absolvit studiile teologice la Sibiu în 1908. În data de 9 ianuarie 1912 s-a căsătorit cu Cornelia Bota din Fânațe. Împreună au avut două fete: Minodora Elisabeta (născută în 5 ianuarie 1913) și Livia Augusta (născută în 4 martie 1914). Augustin Șovrea a slujit între anii 1913 și 1916 ca și capelan, alături de tatăl său, iar după pensionarea lui Teodor Șovrea, începând cu anul 1917 a îndeplinit calitatea de preot-paroh la Fânațe. Din cele două matricole ale botezaților, întocmite între anii 1873-1923 și 1923-1952, aparținătoare Parohiei Ortodoxe Fânațe, reiese faptul că Augustin Șovrea a slujit la Fânațe până în 1952. A fost închis de regimul comunist, după eliberarea din penitenciar permițându-i-se să slujească doar la Buteasa, o parohie mică, îndepărtată de locurile sale dragi. A trecut la eternitate în 1954, potrivit inscripției de pe piatra de mormânt, aflată în proximitatea bisericii din Fânațe. Roșca 1911, p. 155, 167; SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 149-152; SJMMAN, CRSC, reg. 832/1873-1923, f. 74, 77.

„Dealul Fânațelor”, între Făurești, Trestia și Fânațe. În interiorul capelei se află două plăci de marmură neagră, pe acestea fiind trecute numele eroilor din Fânațe și Făurești, morți și dispăruți în cele două războaie mondiale. Cei 41 de soldați din Fânațe, morți și dispăruți în Primul Război Mondial, au fost următorii: Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Gavril, Botiș Gavril, Botiș Gavril, Botiș Gavril, Botiș Ioan, Botiș Grigore, Botiș Andrei, Botiș Porfire, Botiș Gheorghe, Botiș Teodor, Botiș Teodor, Botiș Timoftei, Botiș Vasile, Câmpean Ioan, Câmpean Vasile, Dobrican Ioan, Gîndac Trifan, Gherghel Iftenie, Florian Vasile, Horgoș Ștefan, Marc Ioan, Marc Grigore, Marc Ștefan, Mureșan Pavel, Mureșan Samoilă, Mureșan Vasile, Mureșan Mihai, Oprîș Ștefan, Rus Ioan, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Sabou Ioan, Rus Vasile, Vasiac Iosif, Vasiac Samoilă, Vasiac Gavril, Vasiac Vasile și Vasiac Ștefan⁶. Dintre cei consemnați la Capela Eroilor, nu figurează în ancheta ASTREI următorii eroi fânațeni: Botiș Timoftei, Câmpean Ioan, Marc Ștefan, Oprîș Ștefan, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Rus Vasile și Vasiac Vasile.

Date cu privire la eroii martiri ai localității Fânațe se regăsesc și pe Monumentul Eroilor din Cernești. Pe fațada nordică a monumentului sunt trecute numele a 40 de eroi martiri din Fânațe, morți sau dispăruți în Primul Război Mondial. Cei 40 de eroi sunt următorii: Botis Gavril, Botis Ioan, Botis Ioan, Botis Gavril, Botis Gavril, Botis Gavril, Botis Gavril, Botis Ioan, Botis Grigore, Botis Andrei, Botis Porfire, Botis Gheorghe, Botis Teodor, Botis Timofte, Botis Vasile, Cimpan Ioan, Compan Vasile, Dobritan Ioan, Gindac Trifon, Gherghel Iftenie, Florean Vasile, Horgos Stefan, Marc Ioan, Marc Grigore, Marc Stefan, Muresan Pavel, Muresan Samoila, Muresan Vasile, Muresan Mihai, Opris Stefan, Rus Ioan, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Sabou Ioan, Rus Vasile, Vasiac Iosif, Vasiac Samoila, Vasiac Gavril, Vasiac Vasile și Vasiac Stefan⁷. Din cei consemnați pe monumentul amplasat în Cernești, nu figurează în ancheta ASTREI următorii: Botis Gavril, Botis Timofte, Cimpan Ioan, Marc Stefan, Opris Stefan, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Rus Vasile și Vasiac Vasile. Analizând „listele” cu eroii fânațeni, a căror nume figurează pe monumente, observăm că, în linii generale, apar aceleași persoane⁸. Diferența semnificativă constă în forma de redactare a numelor și prenumelor care, în cazul Capelei Eroilor, sunt inserate în conformitate cu normele actuale de scriere a limbii române (valabile și în anii 1981-1982 când au fost inscripționate și fixate cele două plăci de marmură neagră), iar în privința Monumentului Eroilor, datat 1 decembrie 2006, mecenajii acestuia au optat pentru varianta veche, fără diacritice, folosită îndeosebi în primele trei decenii ale secolului XX, acest tip de scriere fiind utilizat și la *Tabloul nominal Fânațe*, întocmit în data de 22 ianuarie 1920.

Totalul general din *Tabloul nominal* arată că, din comună, au participat la acțiunile impuse de Primul Război Mondial un număr de 160 de locuitori, dintre care 154 la partea activă (96,25%) și șase mobilizați pe loc (3,75%)⁹. Datele de pe monumentele istorice oferă numele a încă nouă participanți, presupunem toți soldați, care nu au fost nominalizați în ancheta ASTREI¹⁰. Prin urmare, numărul participanților la război, descoperit până în momentul de față, devine 169.

Situația celor 163 (154) de activi a fost, pe grade, următoarea:

- locotenenți, 3: Filip Alexandru¹¹, Filip Ioan¹², Șovrea Valer¹³;
- plutonier, 1: Gândac Gavrilă;
- sergent major, 1: Cetățian George¹⁴;
- caporali, 3: Botiș Vasile, Danciu Ioan¹⁵, Moroșan Andrei;

⁶ MJM 2020, p. 84. Capela Eroilor a fost restaurată în 1982 prin grija preotului Alexandru Câmpeanu, fiu al satului Fânațe și preot-paroh al Parohiei Ortodoxe Făurești între anii 1975 și 2014. Tot în 1982, preotul Vasile Trif din Baia Mare a realizat pictura interioară. La restaurarea și pictarea monumentului au contribuit financiar atât făureștenii, cât și fânațenii.

⁷ MJM 2020, p. 71.

⁸ Botiș Ioan și Botiș Teodor, trecuți la Capela Eroilor, nu figurează pe Monumentul Eroilor din Cernești. De asemenea, Botis Gavril, trecut pe Monumentul Eroilor, nu figurează între eroii localității Fânațe, trecuți la Capela Eroilor.

⁹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, p. I-VII; Popa 2019, p. 354, nr. crt. 11.

¹⁰ Cei nouă eroi fânațeni, nenominalizați în ancheta ASTREI sunt: Botiș Gavrilă, Botiș Timoftei, Câmpean Ioan, Marc Ștefan, Oprîș Ștefan, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Rus Vasile și Vasiac Vasile. Din discuțiile purtate cu preotul Alexandru Câmpeanu (tatăl meu) am înțeles că inscripționarea eroilor din Fânațe și Făurești pe plăcile de marmură neagră din Capela Eroilor s-a făcut pe baza unor contribuții financiare, făcute de familiile fiecărui erou în parte. Până în momentul de față, nu cunoaștem dacă pentru Monumentul Eroilor din Cernești ca punct de plecare a fost utilizată „lista” eroilor din Fânațe, pusă la dispoziție de Capela Eroilor. Dacă da, atunci există o explicație plauzibilă pentru neconcordanțele existente între ancheta ASTREI și datele oferite de cele două monumente.

¹¹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 1. Figurează cu prenumele Alecsandru. S-a născut la 28 octombrie 1885, în familia lui Ioan Filip și Terezia Berciu, originară din Săcălășeni. Tatăl său îndeplinea calitatea de notar cercual la Cernești, Alexandru fost încreștinat de preotul Teodor Șovrea. SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 1-2. Din discuțiile avute cu Rus Vasile (în vârstă de 85 de ani) și Sabou Vasile (în vârstă de 89 de ani), ambii din Fânațe, am înțeles că locotenentul Filip Alexandru nu a fost căsătorit.

¹² A fost notar cercual la Cernești. Împreună cu soția sa, Terezia, au avut nouă copii (între care s-a numărat și locotenentul Filip Alexandru). A decedat în 19 aprilie 1933. SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 1-2.

¹³ A fost primul fiu al preotului Teodor Șovrea. S-a născut în mai 1883 și a decedat în data de 2 mai 1941. De profesie a fost avocat. SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 149-150. În anul 1935 a înzestrat Capela Eroilor cu un clopot turnat la Timișoara de fiul celebrului maestru clopotar Antoniu Novotny. Clopotul prezintă următorul text: „ÎN MEMORIA CELOR CĂZUȚI ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULLUI. LOCOTENENT VOLUNTAR DR. VALERIU ȘOVREA. 1935. TURNAT DE FIUL LUI ANTONIU NOVOTNY S.P.A. TIMIȘOARA N. 5844”.

¹⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 66. Figurează cu gradul de subofițer de adm[inistrație] cl[asa] I, asociat cu gradul de sergent major.

- fruntași, 5: Botiș Vasile, Câmpan Gavrilă¹⁶, Câmpan Vasile¹⁷, Marc Grigore, Pașca Andrei, Sabou Vasile;
 - soldați, 158 (149): Bărbos Achim, Bărbos Timoftei, Botiș Alexandru¹⁸, Botiș Andrei, Botiș C[h]elemen, Botiș Dorofte, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș George, Botiș George, Botiș George, Botiș G[h]erasim, Botiș Grigore, Botiș Grigore, Botiș Grigore, Botiș Grigore, Botiș Iacob, Botiș Iacob, Botiș Ilie, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Ioan, Botiș Iosif, Botiș Irimie, Botiș Mihai, Botiș Mihai, Botiș Niculae, Botiș Pavăl, Botiș Porfire, Botiș Samoilă, Botiș Simion, Botiș Ștefan, Botiș Tanasie, Botiș Todor, Botiș Todor, Botiș Todor, Botiș Vasile, Botiș Vasile, Botiș Vasile, Botiș Vasile, Botiș Vasile¹⁹, Cardoș Mițifor, Câmpan Alexa²⁰, Câmpan Andrei²¹, Câmpan C[h]elemen, Câmpan Iacob, Câmpan Niculae, Câmpan Pantelemon, Câmpan Pricop, Câmpan Ștef, Câmpan Tomei, Câmpan Ioan²², Ciocaș Vasile, Dobrițan Grigore, Dobrițan Ioan, Filip Andrei, Filip Dumitru, Filip Timoftei, Florian Arsenite, Florian Ioan, Florian Vasile, Gândac George, Gândac [lo]nuc, Gândac Niculae, Gândac Nistor, Gândac Timoftei, Gândac Trifan, Gândac Vasile, Gândac Vasile, G[h]jerg[h]jel Iftene, G[h]jerg[h]jel Iosif, G[h]jerg[h]jel Vasile, Hoban George, Horgoș Arsenite, Horgoș Costan, Horgoș Ștefan, Marc Grigore, Marc Ioan, Marc Iacob, Marc Ioan, Marc Ștefan, Marc Vasile, Marc Vasile, Marc Vasile, Moldovan Alexa²³, Moroșan Timoftei, Mureșan Alexandru²⁴, Mureșan Costan, Mureșan Ioan, Mureșan Ioan, Mureșan Mihai, Mureșan Pavăl, Mureșan Pavăl, Mureșan Samoilă, Mureșan Vasile, Pașca Ioan, Păruan Gavrilă, Păruan Ioan, Păruan Niculae, Păruan Vasile, Pop Simion, Robotin Filip, Robotin Ioan, Roman Niculae²⁵, Roman Simion, Roman Vasile, Rus Ioan, Rus Tanasie, Sabou Alexa²⁶, Sabou Andrei, Sabou Gavrilă, Sabou George, Sabou Grigore, Sabou Ioan, Sabou Ioan, Sabou Ioan, Sabou Simion, Stângă Rusalin, Țimerman Iosif, Vasiac Alexa²⁷, Vasiac C[h]elemen, Vasiac C[h]elemen, Vasiac Costan, Vasiac Gavrilă, Vasiac Gavrilă, Vasiac Gavrilă, Vasiac Gavrilă, Vasiac Gavrilă, Vasiac Grigore, Vasiac Iosif, Vasiac Pavăl, Vasiac Pompei, Vasiac Ștefan, Vasiac Vasile, Vasiac Vasile²⁸, Vasiac Samoilă; Botiș Gavrilă, Botiș Timoftei, Câmpean Ioan, Marc Ștefan, Opriș Ștefan, Rus Vasile, Sabou Gavrilă, Sabou Grigore, Vasiac Vasile²⁹.

Cei șase locuitori, de la partea sedentară, au fost următorii, toți soldați: Botiș Ioan, Horgoș Ștefan, Sabou Alexa³⁰, Sabou Ioan, Vasiac Alexa³¹, Vasiac C[h]elemen.

Tabloul nominal furnizează informații cu privire la locul de origine al celor 160 de etnici români mobilizați. Din conținutul acestuia, constatăm că 157 (98,12%) erau născuți în Fânațe, iar trei (1,88%) în localitatea învecinată Ciocotiș, dar, înainte de sau la data întocmirii documentului, erau stabiliți în Fânațe, fiind agricultori. Cei nouă soldați, identificați în alte surse, considerăm că s-au născut în Fânațe. Prin urmare, numărul și procentele se schimbă, astfel: 166 dintre ei, adică 98,22% erau născuți la Fânațe, iar trei (1,77%) în Ciocotiș.

Cei trei participanți la război, născuți în Ciocotiș, sunt următorii soldați: Bărbos Timoftei, Bărbos Achim și G[h]jerg[h]jel Iftene³².

Din punctul de vedere al apartenenței sociale, *Tabloul nominal* prezintă o situație relativ complexă a celor 160 de locuitori români concentrați. După cum reiese 155 (96,88%) au fost agricultori (plugari), iar cinci, intelectuali (3,12%).

¹⁵ S-a născut în localitatea Trestie. A fost căsătorit cu Valeria Roman din Vima. La Fânațe a fost învățător confesional și a locuit la numărul 62/b. SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 1-2.

¹⁶ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 144. Figurează cu numele de familie Campan. Câmpan Gavrilă [al] [lui] Nicolae, străbunicul patern al subsemnatului, s-a născut în data de 27 februarie 1884. A decedat în anul 1965. SJMMAN, FOPOF, dos. 1/1880-1940, f. 392-393.

¹⁷ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 69. Figurează cu numele de familie Campan.

¹⁸ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 118. Figurează cu prenumele Alecsandru.

¹⁹ Nu se poate determina care dintre cei numiți Botiș Vasile, a căzut prizonier la ruși și a făcut parte din Corpul Voluntarilor Români din Rusia. Cel în cauză a fost căsătorit și a avut trei copii. A deținut o casă, o șură, un grajd și 4 iugăre de pământ. SJMMAN, FPGO, dos. 29/1934-1937, f. 100v-101r, nr. crt. 282; Tökölyi 2016, p. 191, nr. crt. 180.

²⁰ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 126. Figurează ca Alecsa Campan.

²¹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 90. Figurează cu numele de familie Campan, nr. crt. 90. La fel și pentru următorii șapte participanți, trecuți în prezentare. SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 143, 142, 145, 18, 19, 141, 89.

²² SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 24. Figurează cu numele de familie Campian.

²³ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 34. Figurează cu prenumele Alecsa.

²⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 93. Figurează cu prenumele Alecsandru.

²⁵ 32 de ani, cu profesia de agricultor. A căzut prizonier la ruși și a făcut parte din Batalionul I operativ „Horea”, compania a 4-a. A fost căsătorit și a avut un copil. A deținut o casă și 517 stâneni de pământ. SJMMAN, FPGO, dos. 29/1934-1937, f. 100v-101r, nr. crt. 284; Tökölyi 2016, p. 191; Rustoiu și colab. 2010, p. 145, nr. crt. 79.

²⁶ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 56. Figurează cu prenumele Alecsa.

²⁷ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 121. Figurează cu prenumele Alecsa.

²⁸ Nu se poate determina care dintre cei numiți Vasiac Vasile, de ocupație agricultor, a căzut prizonier la ruși și a făcut parte din Corpul Voluntarilor Români din Rusia. Cel în cauză a fost căsătorit, dar nu a avut copii. A deținut o casă o șură, un grajd și un iugăr de pământ. SJMMAN, FPGO, dos. 29/1934-1937, f. 100v-101r, nr. crt. 283.; Tökölyi 2016, p. 191, nr. crt. 181.

²⁹ Capela Eroilor. Monumentul Eroilor din Cemești.

³⁰ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 56. Figurează cu prenumele Alecsa.

³¹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 121. Figurează cu prenumele Alecsa.

³² SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 54, 105, 113.

Considerăm că ceilalți nouă participanți au fost agricultori, fapt pentru care situația devine următoarea: 164 agricultori (97,04%) și cinci intelectuali (2,96%).

Cei cinci intelectuali au fost:

- a) funcționari: locotenentii Filip Alexandru și Filip Ioan³³;
- b) avocat: locotenent Șovrea Valer³⁴;
- c) învățător: caporal Danciu Ioan³⁵;
- d) ofician: sergent major Cetățian George³⁶.

Alte informații din document se referă la gradele militare deținute de cei 160 de locuitori mobilizați pentru război. Dintre ei, trei (1,87%) au fost ofițeri (locotenenți), doi (1,25%) subofițeri (plutonier și sergent major), iar 155 (96,88%) gradați și soldați. Dintre gradați și soldați, trei au deținut gradul de caporal (1,94%), șase de fruntaș (3,87%) iar 146 au fost soldați (94,19%). Luând în calcul pe ceilalți nouă participanți, identificați în alte surse, presupunem soldați, situația devine următoarea: trei au fost ofițeri (1,77%), doi subofițeri (1,19%) iar 164 (97,04%) gradați și soldați. Dintre aceștia, trei au deținut gradul de caporal (1,83%), șase de fruntaș (3,66%) iar 146 au fost soldați (94,51%).

Potrivit documentului analizat, la sfârșitul războiului, din cei 160 de locuitori ai satului Fânațe, concentrați la începutul Primului Război Mondial, supraviețuiseră acestuia un număr de 116, adică 72,50%, iar 44 de persoane, respectiv 27,50%, nu s-au mai întors. Din rândul supraviețuitorilor, 93, reprezentând 80,17% dintre aceștia, s-au întors acasă deplin sănătoși, 15 răniți și bolnavi (12,93%), dar ulterior s-au însănătoșit, iar opt, adică 6,90%, au revenit din război invalizi. Conform informațiilor găsite în alte surse, din totalul de 169 de participanți, au supraviețuit războiului 116 (68,64%) iar 53 dintre ei nu s-au mai întors (31,36%).

Cei 15, care au fost răniți sau bolnavi, dar ulterior s-au însănătoșit, au fost următorii mobilizați:

- a) locotenent Filip Ioan³⁷;
- b) plutonier Gavrilă Gândac³⁸;
- c) fruntașii: Pașca Andrei, Vasile Sabou³⁹;
- d) soldații: Pașca Ioan, Vasiac Gavrilă, Vasiac Gavrilă, Filip Andrei, Cardoș Mițifor, Marc Iacob, Pop Simion, Horgoș Costan, Botiș Ioan, Botiș Vasile, Stângă Rusalin⁴⁰.

Cei opt care au fost răniți și au devenit invalizi, au fost următorii soldați: Vasiac Gavrilă, Hoban George, Păroan Gavrilă, Mureșan Costan⁴¹, Gândac George, Bărbos Achim, Alexa Câmpan, Botiș Pavăl⁴².

Din *Tabloul nominal* reiese faptul că din totalul celor 44 de persoane care nu au supraviețuit războiului, doi, însemnând 4,54% dintre ei și 1,25% din totalul celor mobilizați, și-au pierdut viața pe câmpul de luptă, 13, reprezentând 29,55% dintre ei și 8,12% din totalul celor mobilizați au decedat în urma rănilor sau de boală, iar 29, reprezentând 65,91% dintre ei și 18,12% din total, au fost dați dispăruți⁴³. Prin adăugarea celor nouă eroi, găsiți în alte surse, numărul celor care nu s-au mai întors s-a majorat la 53. În acest sens, numărul și procente se modifică în felul următor: 11 (20,76%) decedați pe câmpul de luptă, 13 (24,52%) decedați în urma rănilor sau de boală și 29 (54,72%) dați dispăruți.

Cei care au căzut la datorie, pe câmpul de onoare, au fost următorii soldați: Botiș Ioan și Câmpan Niculae⁴⁴; Botiș Gavrilă, Botiș Timoftei, Câmpean Ioan, Marc Ștefan, Oprîș Ștefan, Rus Vasile, Sabou Gavril, Sabou Grigore, Vasiac Vasile⁴⁵.

Morți datorită rănilor, bolilor sau prizonieratului, au fost următorii soldați: Vasiac Ștefan, Botiș Todor, Botiș Todor, Botiș Vasile, Gândac Nistor, Robotin Filip, Sabou Ioan, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, G[h]erg[h]el Iftene, Horgoș Ștefan, Botiș Ioan, Botiș Ioan⁴⁶.

Cei 29 de fânățeni, participanți la război și dați dispăruți, au fost următorii:

- a) fruntașii: Marc Grigore, Câmpan Vasile⁴⁷;
- b) soldații: G[h]erg[h]el Vasile, Vasiac Gavrilă, Botiș Vasile, Păroan Vasile, Florian Vasile, Țimerman Iosif,

³³ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 1, 2.

³⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 50.

³⁵ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 52.

³⁶ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 66.

³⁷ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 2.

³⁸ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 30.

³⁹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 9, 128.

⁴⁰ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 10 33, 43, 44, 45, 74, 79, 115, 133, 136, 150.

⁴¹ Din război a revenit acasă fără un ochi, conform celor transmise de interlocutorul Rus Vasile din Fânațe.

⁴² SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 17, 35, 38, 98, 102, 105, 126, 132.

⁴³ SJSBAN, FA, XIX, TNF, p. VI; Popa 2019, p. 355, nr. crt. 11.

⁴⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 129, 145.

⁴⁵ Capela Eroilor. Monumentul Eroilor din Cernești.

⁴⁶ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 3, 12, 15, 47, 67, 68, 92, 96, 110, 113, 114, 123, 154.

⁴⁷ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 5, 69.

Vasiac Iosif, Moldovan Alexa, Botiș Andrei, Dobrițan Ioan, Gândac Trifan, Marc Ioan, Mureșan Samoilă, Mureșan Vasile, Mureșan Pavăl, Mureșan Mihai, Rus Ioan, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă, Botiș Grigore, Botiș Grigore, Botiș Porfire, Moroșan Timoftei, Vasiac Samoilă, Botiș George, Botiș Ioan, Gândac Vasile⁴⁸.

Pe întreaga durată a războiului, conform *Tabloului nominal* din rândul celor mobilizați pe front, au fost decorați un număr de 14 participanți, reprezentând 8,75% din total, cu 27 de medalii și decorații, dintre care: două medalii „Pentru Vitejie”, argint clasa I (Ag I); 10 „Pentru Vitejie”, bronz (B); una „Crucea de fier cu coroană” (CFC); 14 „Crucea Carol” pentru trupă (CC).

Cele 14 persoane mobilizate, care au primit recunoașterea faptelor de arme, fiind decorate, sunt următoarele:

- A) Cu câte trei medalii, trei:
- sergent major Cetățian George⁴⁹ (B, CFC, CC);
 - plutonier Gândac Gavrilă⁵⁰ (Ag I, B, CC);
 - soldat Vasiac Pompei (Ag I, B, CC)⁵¹.
- B) Cu câte două medalii, șapte:
- fruntaș Andrei Pașca⁵² (B, CC);
 - soldații: Pantelemon Câmpan, George Sabou, Cardoș Mițifor, Filip Dumitru, Filip Timoftei și Marc Iacob⁵³ (B, CC).
- C) Cu câte o medalie, patru: soldații Mureșan Pavăl, Marc Vasile, Sabou Grigore și Dobrițan Grigore⁵⁴ (CC).

Grav afectate de pierderile suferite au fost familiile celor care și-au pierdut viața pe front, în urma rănilor, bolilor și prizonieratului sau au fost declarați dispăruți. În conformitate cu conținutul documentului, în urma celor care nu s-au mai întors din război au rămas 28 de văduve și 64 de orfani⁵⁵.

Famiiliile care au avut de suferit au fost ale:

- soldatului Dobrițan Ioan, cu șapte orfani⁵⁶;
- soldatului Mureșan Samoilă, cu șase orfani⁵⁷;
- soldatului Moroșan Timoftei, cu cinci orfani⁵⁸;
- soldaților: Gavrilă Botiș și Horgoș Ștefan, cu patru orfani⁵⁹;
- soldaților: Marc Ioan, Mureșan Mihai, Botiș Gavrilă, Botiș Gavrilă și Botiș Ioan, cu trei orfani⁶⁰;
- soldaților: Vasiac Gavrilă, Botiș Gavrilă, Rus Ioan, Botiș Ioan, Vasiac Samoilă și Botiș Ioan, cu câte doi copii orfani⁶¹;

d) fruntașului Câmpan Vasile⁶²; soldaților: Vasile G[h]erg[h]el, Botiș

Todor, Botiș Todor, Țimerman Iosif, Botiș Vasile, Gândac Nistor, Robotin Filip, G[h]erg[h]el Iftene, Botiș Grigore și Botiș George, cu un orfan⁶³.

e) soldaților: Mureșan Vasile, Mureșan Pavăl și Botiș Ioan, cu câte o văduvă⁶⁴.

În conformitate cu raportul din 30 ianuarie 1922, redactat de primarul Vasile Vasiac și de notarul Carol Bărbos, valoarea aproximativă a contribuțiilor benevole, adunate de locuitorii satului Fânațe a fost de 1.300 lei. Localitatea nu a suferit pagube materiale în timpul războiului. În raport s-a mai specificat că în toamna anului 1918, la Fânațe, au existat nemulțumiri, dar acestea nu au cauzat distrugerii materiale și victime în rândul populației. Garda națională a fost

⁴⁸ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 4, 8, 13, 22, 29, 31, 32, 34, 46, 48, 60, 78, 81, 85, 87, 99, 107, 124, 130, 138, 146, 149, 152, 153, 155, 157, 160.

⁴⁹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 66.

⁵⁰ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 30.

⁵¹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 103.

⁵² SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 9.

⁵³ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 18, 25, 45, 57, 58, 74.

⁵⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 6, 11, 26, 27.

⁵⁵ SJSBAN, FA, XIX, TNF, p. VI; Popa 2019, op. cit., p. 355, nr. crt. 11. Subliniez faptul că, la nr. crt. 68 (soldatul Robotin Filip) și la nr. crt. 113 (soldatul G[h]erg[h]el Iftene – originar din Ciocotiș) figurează doar orfanii, fără văduvele. În cazul în care persoanele care au completat documentul nu au omis să le specifice, considerăm că mamele au decedat până la sfârșitul războiului (sau până la efectuarea recenziei) ori s-au recăsătorit și de aceea nu au fost trecute. În caz contrar, numărul văduvelor ar crește cu două, rezultând un total de 30.

⁵⁶ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 48.

⁵⁷ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 81.

⁵⁸ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 152.

⁵⁹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 110, 114.

⁶⁰ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 78, 99, 124, 138, 154.

⁶¹ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 8, 96, 107, 129, 153, 157.

⁶² SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 69.

⁶³ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 4, 12, 15, 31, 47, 67, 68, 113, 131, 155.

⁶⁴ SJSBAN, FA, XIX, TNF, nr. crt. 85, 87, 123.

organizată sub conducerea locotenentului Ioan Filip, funcționar originar din Fânațe, care a luptat în Primul Război Mondial. Acesta a fost rănit în timpul în războiului, dar după momentul revenirii acasă s-a însănătoșit⁶⁵.

Bibliografie

- Bucur, Mărculeț 2019 – Al. Bucur, V. Mărculeț, *Participarea românilor din fostul județ Solnoc-Dobâca la Primul Război Mondial (1914-1918)*, în „Dunărea și Marea Neagră în spațiul euro-asiatic. Istorie, relații politice și diplomație”, VII, Constanța, 2019, p. 93-111.
- Martinovici, Istrati 1921 – C. Martinovici, N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921.
- MJM 2020 – *Monumente din județul Maramureș închinare eroilor din Primul Război Mondial*, Baia Mare, 2020.
- Păcățian 1923a – T. V. Păcățian, *Jertfele Românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramurăș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania”, LIV, 1-2, 1923, p. 32-54.
- Păcățian 1923b – T. V. Păcățian, *Jertfele Românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramurăș, aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923.
- Popa 2019 – I. Popa, *Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI. „Tablourile nominale”. Partea I. Transilvania*, Sibiu, 2019.
- Popa și colab. 2019 – I. Popa, L. Toma, Tețiana Toma, *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial. „Raportele ASTREI”*, Cluj-Napoca, 2019.
- Roșca 1911 – E. R. Roșca, *Monografia Institutului Seminarial Teologic-Pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei Gr. Or. Române din Transilvania*, Sibiu, 1911.
- Rustoiu și colab. 2010 – Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, G. Rustoiu, *Corpul Voluntarilor Români din Siberia (1918-1920)*, Baia Mare, 2010.
- SJMMAN, CMC - Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, *Colecția Matricole Confesionale*, reg. 832/1873-1923, f. 9.
- SJMMAN, CRSC – Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, *Colecția Registre de stare civilă*, reg. 832/1873-1923, f. 74, 77, 144.
- SJMMAN, FOPOF - Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, *Fond Oficiul Parohial Ortodox Fânațe*, dos. 1/1880-1940, f. 1-2, 149-152, 392-393, 421.
- SJMMAN, FPGO - Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, *Fond personal dr. Gavril Oșianu*, dos. 29/1934-1937, f. 100v-101r.
- SJSBAN, FA, XIX, TNF – Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, *Fondul ASTRA*, titlul XIX. Județul Solnoc-Dobâca, *Tabloul nominal Fânațe*, p. I-VII.
- Tökölyi 2016 - Tökölyi C. Robert, *Voluntari români maramureșeni în Primul Război Mondial (1918-19120)*, în „Revista Arhivei Maramureșene”, nr. 9, 2016, p. 165-214.

⁶⁵ Popa și colab. 2019, p. 220.

FACSIMILE
(SJSBAN, FA, XIX, TNF, p. 1-2)

Județul: *Soluce Dobăia* Comuna: *Fărușă*
 Plasa: *Cap. Mărușilor* Poporațiunea română: *suflete.*

Tablou nominal

despre locuitorii români, cari au luat parte la războiul din anii 1914—1918

Numărul curent	Numele și pronumele	Născut în comuna	Ocupațiunea civilă	Gradul avut la miliție	A fost decorat cu medalia	A luat parte la expedițiile împotriva de război		Soartea îndurată în timpul războiului				In urma războiului sau din cauza războiului		Observare	
						Cheremat fiind		a fost refugiat	a fost rănit		deces	dispărut	numărul orfanilor		
						înaintea	după		pe câmpul de luptă	în urma războiului					
						înaintea	după	înaintea	după	înaintea	după	înaintea	după		
1	<i>Alexandru Filip</i>	<i>Fărușă</i>	<i>fruntaș</i>	<i>loc.</i>		/					/				
2	<i>Ioan Filip</i>			<i>loc.</i>		/					/				
3	<i>Stefan Vasile</i>		<i>plugar</i>	<i>soldat</i>		/				/					
4	<i>Vasile Gergel</i>					/					/	/			
5	<i>Grigore Iancu</i>			<i>fruntaș</i>		/					/				
6	<i>Pavel Muresan</i>					/					/				
7	<i>Ioan Muresan</i>					/					/				
8	<i>Gavril Vasile</i>					/						/	/	2	
9	<i>Audrei Pansa</i>			<i>fruntaș</i>	<i>2000</i>	/					/				
10	<i>Ioan Pansa</i>			<i>soldat</i>		/					/				
11	<i>Vasile Iancu</i>				<i>2000</i>	/					/				
12	<i>Todor Gots</i>					/				/		/	/		
13	<i>Vasile Gots</i>					/					/				
14	<i>Gavril Gots</i>					/					/				
15	<i>Todor Gots</i>					/				/		/	/		
16	<i>Stefan Gots</i>					/					/				
17	<i>Gavril Vasile</i>					/				/					
18	<i>Pantelimon Ciupan</i>				<i>2000</i>	/					/				
19	<i>Grigore Ciupan</i>					/					/				
20	<i>Simion Roman</i>					/					/				
21	<i>Mihail Roman</i>					/					/				
22	<i>Vasile Roman</i>					/					/				
23	<i>Mihail Roman</i>					/					/				
24	<i>Ioan Ciupan</i>					/					/				
25	<i>George Sabou</i>				<i>2000</i>	/					/				
						25			3	1	3	13	5	7	5

Capela Eroilor, ridicată în anul 1935.
Foto: Marius Câmpeanu, 2022.

Soldat Câmpan Gavrilă [al] I[ui] Nicolae (1884-1965) cu soția sa, Reghina.
Colecția personală Marius Câmpeanu

ASPECTE DIN VIAȚA POLITICĂ ÎN SIGHIȘOARA INTERBELICĂ – RAPORTUL CU SAȘII

Ion Eugen Sârbu

Zusammenfassung, Aspekte des politischen Lebens in Schäßburg während des Zwischenkriegszeit – Verhältnis mit den Sachsen. Durch unseren Ansatz haben wir eine kurze Analyse bezüglich der Beziehung zu den Sachsen, zu den Mitgliedern der lokalen Organisationen der verschiedenen politischen Parteien, während des Wahlkampfes, aber auch außerhalb, vorgenommen. Die Einrichtung, in Schäßburg nach 1918, der rumänischen Verwaltung anstatt der ungarischen, brachte politische Veränderungen durch die Ernennung eines Präfekten im ehemaligen Kreis, dem heutigen Kreis Große Kokel, aber der lokalen Verwaltung blieb es unverändert. Im Allgemeinen, in der Nähe einiger Kommunalwahlen, die rumänischen Parteien beklagten sich um die Situation in der lokalen Verwaltung, die bis Anfang der 30er Jahre des letzten Jahrhunderts von den Sachsen geprägt wurde, jedoch auch die Sachsen beklagten sich, dass sie von der neuen rumänischen Verwaltung aus öffentlichen Einrichtungen entfernt worden. Die politische Rede der Rumänen, egal was ihre politische Ausrichtung war, steht, meistens, recht hart gegenüber den Ansprüchen der Sachsen, die die Kontrolle über die rumänische Städte behalten wollen. Die Sachsen haben verstanden, dass die Zeiten sich geändert haben und dass sie die Kontrolle über die Stadtverwaltung verloren haben, obwohl sie weiterhin ihre Unzufriedenheit mit den Veränderungen, die Schäßburg durchgemacht hat, ausdrücken. Vonseiten des Kapitals haben sich die Sachsen ihre Lage in der Stadt bis am Ende der Zwischenkriegszeit behalten, aus der Sicht des Volks haben die Rumänen, obwohl sie eine Minderheit waren, die Sachsen bis im Jahr 1941 als Mehrzahl überholt.

Cuvinte cheie: Sighișoara, politică, români sași, administrație.

Schlüssel Wörter: Schäßburg, Politik, Rumänen, Sachsen, Verwaltung.

Aspectele legate de viața politică sighișoreană în perioada interbelică trebuie privite într-un context mai larg pentru a fi bine înțelese. Înainte de a ne ocupa de tema propriu-zisă, am considerat necesară prezentarea unor aspecte administrative și demografice. Sighișoara a fost în perioada interbelică centrul administrativ al Județului Târnava Mare. În condițiile în care o parte importantă a județului era formată din fostele scaune săsești, populația era destul de amestecată: sași, români, maghiari, evrei și alții. Românii reprezentau, încă înainte de unirea din 1918, cel mai mare procent din totalul populației județului, urmați de sași și maghiari¹. Până în 1941 numărul românilor a crescut, în detrimentul sașilor și maghiarilor, dar chiar dacă erau cei mai numeroși nu erau majoritari în cadrul județului. În 1930 procentul locuitorilor din mediul urban, la nivelul județului, era de 18,3%, puțin sub cel la nivel național 20,1%. Cu toate acestea Județul Târnava Mare se situa pe locul cinci ca procent al știutorilor de carte (83,7%) la nivelul întregii țări, după județele Brașov, Sibiu, Odorhei și Trei Scaune². Județul Târnava Mare era unul dintre județele mici ale României interbelice. La rândul său Sighișoara nu era unul din marile centre urbane, care la acea vreme erau relativ puține în întreaga țară. În 1930 doar 20 de municipii depășeau 30 000 de locuitori însumând 54,3% din populația urbană a țării, restul fiind repartizată în celelalte 152 de orașe³. Sighișoara era unul dintre aceste 152 de orașe mici ale României interbelice. Din cele 11 561 de persoane consemnate, la Sighișoara, pentru anul 1920 cei mai mulți erau sașii (48,6%) urmați de români (29,4%), maghiari (18,1%) și evrei 1,12%⁴. Recensământul din anul 1930 ne aduce date noi care arată creșterea ponderii etnicilor români în oraș, iar cel din 1941 ne arată că s-a menținut aceeași tendință de creștere a populației de origine română. Se poate constata că la 1930 din populația totală de 13033 de persoane sașii rămân cea mai numeroasă etnie cu 40,17%, urmați de români – 33,49%, maghiari – 22,22%, evrei – 1,12%, țigani – 1,54%, și alții 1,43%⁵. Recensământul realizat de statul român în 1941 arată tendința de creștere a populației de origine română depășindu-i pe sași. Astfel din populația totală a orașului de 14 941 de locuitori, erau 48,95% români, 33,71% sași, 13,5% maghiari, 1,01% evrei și 2,81% alții (din care o mare parte erau țiganii)⁶. Deși era centru administrativ al județului, Sighișoara nu a avut o creștere spectaculoasă a populației în perioada interbelică, rămânând mult în urma altor orașe din Transilvania, chiar și în urma orașului Mediaș, care deja în 1930 avea o populație mai numeroasă.

Prin demersul nostru ne-am propus o scurtă analiză a raportului cu sașii, al membrilor organizațiilor locale ale diferitelor partide politice, în timpul campaniilor electorale, dar și în afara lor. Datorită faptului că era centru de județ, multe dintre evenimentele politice din Sighișoara privesc atât orașul, cât și întreg județul, prin activitatea organizațiilor județene a diferitelor partide politice. Ideile și proiectele politice erau expuse în cadrul congreselor județene ale

¹ Monografie, 1943, p. 96.

² Manuilă și colab. 1938, p. 17,40.

³ Manuilă și colab. 1938 p. 18-20.

⁴ Mihai 2008, p. 185.

⁵ Rotariu și colab. 2011, p. 226-229.

⁶ Rotariu și colab. 2002, p. 94.

diverselor partide politice, dar și în tot felul de întruniri politice, din timpul campaniilor electorale pentru alegerile locale sau generale. Un mijloc de propagandă politică și de aducere la cunoștința populației a activității politice era presa de partid. Aspecte ale vieții politice se desprind și din presa „declarată independentă” și care urmărea interesele românești în general. În general ziarele apărute în Sighișoara interbelică sunt cele mai bogate izvoare de informații, care ne ajută să înțelegem atmosfera politică, dar și starea economică și culturală a orașului și în același timp a județului. În ziarele locale ale liberalilor și țărăniștilor, articolele cu mesaj politic sunt semnate chiar de către oamenii politici, deputați sau senatori, prefecți sau consilieri locali. În destule cazuri întâlnim articole în care se dezbate raportul cu sașii, nemulțumirile acestora în ceea ce privește ocuparea posturilor, în administrația județului și a orașului, de către funcționari români.

Instaurarea administrației românești în locul celei maghiare la Sighișoara, după 1918, a adus schimbări de ordin politic prin numirea unui prefect în fostul comitat, acum Județul Târnava Mare, însă la nivelul administrației locale lucrurile au rămas neschimbate. Toți funcționarii de altă naționalitate au rămas în funcție, după ce au depus jurământul de loialitate față de rege Regele Ferdinand al României⁷. Aceștia au rămas în funcții până la plasarea lor în altă parte sau pensionare. Ultimul funcționar maghiar preluat de la vechea administrație s-a pensionat în anul 1939, iar în locul celor ieșiți din serviciu, au intrat treptat, funcționari români și sași⁸. După Marea Unire orașele săsești la origine, au trecut printr-un proces de românizare, principalii „adversari” pentru români erau sașii, și mai puțini maghiarii sau evreii. În anii '30 ai secolului trecut, evreii apar în discursul politic local mai ales atunci când se face referire la acțiuni politice petrecute la vârful partidelor aflate în tabăra adversă. Se pare că „pericolul” reprezentat de evreime și de străin, în general, era un subiect de campanie electorală menit să atragă voturi și pe plan local.

Alături de prefect în administrația județului un rol important îl avea consiliul județean. În urma legii pentru unificare administrativă din 1925 consiliul județean nu mai era prezidat de prefect, ci de un președinte ales din rândul membrilor săi⁹. Consiliul se întâlnea în sesiuni de lucru, iar în intervalul dintre sesiuni, a fost înlocuit cu delegația permanentă, prezidată de prefect. Astfel pe lângă calitatea de reprezentant al administrației locale, prefectul a devenit și capul administrației județene¹⁰. Consiliul județean se compunea: trei cincimi membri aleși de toți alegătorii județeni, cu vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu, prin scrutin pe listă și reprezentarea minorității și până la două cincimi membri de drept¹¹. Numărul consilierilor județeni aleși se stabilea în proporție cu populația județului, fără deosebire de sex, vârstă sau naționalitate. Membrii de drept erau reprezentanții unor instituții administrative precum: Revizorul Școlar, Camera de Agricultură, Camera de Comerț, reprezentantul Ministerului Sănătății etc. Membru de drept era și primarul orașului Sighișoara. Primul consiliu județean, al Județului Târnava Mare, format din membrii aleși și membrii de drept, s-a întrunit, în sesiunea de constituire, pe data de 1 august 1926¹². Din rândul consilierilor a fost aleasă și delegația permanentă formată din cinci membri. Din totalul membrilor consiliului, 21 erau din Sighișoara. Analizând numele celor prezenți la ședința de constituire se pare că din punct de vedere etnic consiliul județean, din 1926, avea următoarea componență: 54,04% români, 37,83% sași și 8,13% maghiari¹³.

În ceea ce privește activitatea principalelor partide politice în Sighișoara, dar și în județ remarcăm mai ales politica PNL și PNȚ. Au existat și alte organizații a diferitelor facțiuni desprinse din aceste partide, mai ales din rândul țărăniștilor. Cele două mari partide, beneficiind și de posibilitatea de aș face cunoscută politica prin presa de partid, au avut un discurs dur la adresa sașilor, mai ales când aceștia din urmă se plâng că nu le sunt respectate drepturile. Activitatea Partidului Național Liberal din județ a fost reorganizată în adunarea intelectualilor partidului, ținută la Sighișoara, la 7 noiembrie 1926¹⁴. În cadrul acestei adunări s-a ales un comitet provizoriu, avându-l președinte pe Ion Th. Florescu (fost ministru), și s-a stabilit ținerea unui mare congres la Sighișoara. Odată cu apariția organului de presă locală a partidului, *Viitorul Târnavelor* (1927), liberalii au avut posibilitatea să-si promoveze ideile politice. În ceea ce privește organizația Partidul Național Țărănesc din județ era destul de puternică înainte de 1930, mai ales în zona Mediașului, de unde era și președintele Dionisie Roman. Probabil din acest motiv unele congrese ale organizației se țineau la Mediaș. Unul dintre aceste congrese s-a ținut în sala „Strugure” din Mediaș la 15 noiembrie 1931 și s-a bucurat de prezența domnilor Alexandru Vaida Voievod și Emil Hațieganu (membrii marcanți ai partidului)¹⁵. Se pare că în anii următori PNȚ a slăbit destul de puternic în județ, însă s-a întărit după fuziunea cu Partidul Țărănesc al Dr. Lupu. Până în anul 1934 președintele organizației PNȚ județul Târnava Mare a fost Dr. Dionisie Roman. Dintru-un articol din *Dreptatea Târnavelor* – ziar al PNȚ Târnava Mare – aflăm că domnul Dionisie Roman „se simte obosit” și se retrage de la

⁷ Monografie 1943, p. 184.

⁸ Monografie 1943, p. 184.

⁹ Monografie 1943, p. 185.

¹⁰ Monografie 1943, p. 184-5.

¹¹ Sălăgean și colab., 2018; Mihai 2009, p. 124.

¹² Monografie 1943, p. 186-187.

¹³ Monografie 1943, p. 187.

¹⁴ Viitorul Târnavelor 1, 1927, p. 3.

¹⁵ Roata 8, 1931, p.1.

conducerea organizației, iar pentru că „*partidul Lupist*” în județ era mai bine organizat, la congres se va alege d-l deputat V. Serdici (inginer de căi ferate născut în jud. Constanța, venit în Sighișoara în 1927)¹⁶. O altă formațiune politică a fost Partidul Poporului al generalului Alexandru Averescu, care la început s-a bucurat de popularitate în județ, ca de altfel în toată țara. Viitorul primar, Aurel Mosora, primul primar român al Sighișoarei, a fost membru al acestui partid însă a trecut la liberali, ajungând chiar în conflict cu prefectul „*averescan*” Aurel Popa¹⁷. Conflictul a pornit de la faptul că Aurel Mosora a înaintat o adresă ministrului de interne în care cere înlocuirea prefectului pe motiv că ar fi „*mincinos, cârcotaș, ordinar, fără caracter, fără individualitate, diletant, sinecurist, palavragiu, om amoral, care tolerează funcționari necinstiți abuzurile și ilegalitățile, bătându-și joc de averea publică în modul cel mai ordinar, iar cu automobilele județului face abuz dându-le oricui, stând cu ele pe la cârciumi, îmbătându-se, în fine că a înscenat scandal public în biserică cu ocazia alegerii de preot, ațâțând țărâtimea asupra intelectualilor din oraș*”¹⁸. Conflictul a ajuns în tribunal deoarece prefectul l-a dat în judecată pe Aurel Mosora acuzându-l de calomnie.

În general în preajma unor alegeri, dar nu numai, partidele românești deplângeau situația din administrația locală, dominată de sași până la începutul anilor '30 ai secolului trecut, la rândul lor sașii reclamau că au fost înlăturați din instituțiile publice de noua administrație românească. Liberalii susțineau că sașii și-au păstrat pozițiile printr-o politică abilă susținând toate guvernele care s-au perindat la putere. În 1927 în Viitorul Târnavelor (ziar liberal) se arată că mulți sași de pe teritoriul județului s-au înscris în PNL, iar în alegeri au votat chiar cu acest partid. Mai târziu „*din oportunism*” protopopol din Rupea „*se leapădă de jurământul făcut*”¹⁹. Articolul continuă afirmând că sașii „*mai de multe ori formau un puternic lanț unit*” și ascultau cu sfințenie fără abatere de ordinele date de mai marii lor, dar acum sunt ruși în două tabere. Se pare că această ruptură din interiorul lor nu i-a făcut să-și uite interesul politic, iar când venea vorba de alegeri reușeau să strângă rândurile. Sașii aveau și ei nemulțumirile lor, printre care faptul că în urma reformei agrare s-ar fi notat să se exproprieze loturi de-ale lor din interiorul orașelor, care nu ar fi trebuit expropriate pentru că nu sunt terenuri virane. În acest sens sașii din Sighișoara și Mediaș au trimis o plângere ministrului agriculturii și domeniilor, iar ministrul Argetoianu i-a trimis în anchetă pe șeful său de cabinet Radu Matei, pe deputatul de Târnava Mare Victor Știrbețiu și deputatul sașilor din Brașov Fritz Konnerth²⁰. Aceștia au găsit plângerile nefondate, constatând că pe unele locuri s-au zidit în ultimul timp, pe ascuns, câteva „*căsuți*” din câte o cameră, nefolosite de nimeni, numai cu scopul de a eluda legea și de a scăpa terenurile de la expropriere.

Cu toate că exista cadrul legislativ, încă din 1925, sursele bibliografice precum și sursele arhivistice nu ne-au relevat aspecte legate de componența consiliului comunal la Sighișoara, înainte de anul 1930. La data 17 martie 1930 au fost numiți 7 membrii de drept (cu vot deliberativ) ce urmau să facă parte din consiliul comunal al orașului Sighișoara.²¹ La alegerile din 16 martie au fost depuse două liste electorale. O listă era dominată de sași, însă pe locul doi era un român, iar în coada listei mai întâlnim alți 4 români. Cealaltă listă electorală era a românilor. Românii de pe lista sașilor erau membrii ai PNȚ și doar cel de pe locul doi (Ilie Popa) se afla pe un loc eligibil. În urma alegerilor prima listă (sașii), care avea ca semn electoral un cerc, a obținut 14 mandate, iar a doua listă, care avea ca semn electoral un pătrat, a obținut 4 mandate în consiliu.²² Alegerile au fost contestate de alegătorul Aurel Mosora și alți 24 semnatari ai contestației²³. Chiar dacă contestația nu a fost admisă, motivele contestației ne poate releva atmosfera alegerilor și procesului electoral. Contestatarii cereau anularea alegerilor deoarece s-au petrecut mai multe ilegalități printre care: în ziua alegerilor s-au distribuit cărți de alegători de către președinții de secții; cârciuma Stejarul și altele din zonă ar fi fost deschise în timpul operațiunilor de votare etc. Au fost declarați aleși următorii candidați: dr. August Leonhardt, dr. Ilie Popa, dr. Wilhelm Seiwerth, dr. Iștvan Gaboș, dr. Heinz Bransch, dr. Alexandru Căpățână, dr. Alfred Leonhardt, Albert Horvath, Josif Csulak, Hantz Letz, Rudolf Hubatsch, Hermann Matzak, Fritz Breinhofer, Johan Hugel (de pe lista I) și dr. Ștefan Chelemen, Aurel Stoicoviciu, Constantin Medrea, Ștefan Hurubean (de pe lista II)²⁴. La o simplă observație constatăm că din totalul de 25 de membrii ai consiliului, atât de drept cât și aleși, cei mai mulți erau sași. Din punct de vedere etnic, consiliul comunal din 1930 avea următoarea componență: 14 sași 10 români și 1 maghiar. În februarie 1934, când Aurel Mosora (primul primar român al Sighișoarei) conduce ședințele consiliului comunal, în calitate de primar delegat, sașii aveau încă majoritate în consiliu.²⁵ Într-un articol intitulat „*Noi și sașii*” din ziarul Straja Târnavelor din anul 1930 întâlnim o analiză interesantă în legătură cu atitudinea românilor comparativ cu sașii în alegerile amintite mai sus.²⁶

¹⁶ Dreptatea Târnavelor 1, 1934, p.1-2.

¹⁷ Dreptatea Târnavelor 4, 1927, p.2.

¹⁸ Dreptatea Târnavelor 4, 1927.

¹⁹ Viitorul Târnavelor 18.1927, p.2

²⁰ Viitorul Târnavelor 19, 1927, p.2.

²¹ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 138/1930, fila 10,

²² Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 138/1930, fila 13,

²³ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 138/1930, fila 250,

²⁴ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 138/1930, fila 13,

²⁵ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 141/1933-1934, fila 7.

²⁶ Straja Târnavelor 3, 1930, p. 1.

Autorul afirmă că nu vrea să ponegrească prin articolele ziarului populația săsească, conlocuitoare de pe aceste meleaguri, susținând că cele afirmate de el sunt simple constatări. De la început este apreciat „poporul săsesc muncitor și cinstit” căci „perseverența acestui popor ne poate fi de folos ca model în chiar viața de toate zilele, ca și în politică”. Se considera că problema românilor din orașele săsești era lipsa de unitate și luptele politice între partide și trebuie urmat exemplul sașilor arătând că „dezbinări și frecături pline de invidii sunt și la sași, de la ins la ins, de la familie la familie; ba încă acum câțiva ani antagonismul luptelor pe tărâm cultural luase forma unor lupte aprige care erau să le fie fatale. Ce-au făcut? E lesne de înțeles. Și-au dat ei seama că lupta pe tărâm cultural și politic le este dăunătoare, și ca prin farmec, ca la un semn al unei divinități, s-au liniștit. Un alt caz. În preajmă a alegerilor comunale, în Sighișoara româniei erau pe punctul a face front unic, iar sașii făcuse două tabere și dihoniu dăinuia latentă în rândurile lor. Procesul era ca și pierdut. Căci dacă cearta pentru os ar fi dăinuit ca la noi, astăzi Dl dr. Leonhardt n-ar mai fi Bürgermeister-ul [primarul] nostru, și doamne cine știe cine ar fi mamă acestui oraș? Dar cele două grupări și-au dat seama la timp, au reacționat prin strângerea rândurilor lor, au făcut o spărtură în frontul nostru, câțiva, firi mai slabe de înger, au catadixit în spre ei, și acea oscilație ne-a fost fatală frontului românesc. Orbirea ne-a dus de răpă în toate ocaziunile și n-ar mai trebui să ne ducă. Exemplul pe care ni-l servesc sașii sub nas zi de zi, ne poate fi de ajutor. Numai hameșii doritori de cât ar fi de sărac și sleit osciorul, nu ne lasă. Și acești hameși cari mai pot fi numiți și cozi de topor au tupeul să ne conducă. . . Și conducerea aceasta care se poate numi politică deșănțată și antiromânească nu ne duce de cât pe povârnișul prăpastiei. . . Și noi nu vedem, ca slugi care ne gudurăm, de ne-ar bate stăpânul și tot i-am linge laba unsă de sosul scârbos al osului politici. Dar până când?”²⁷. Practic cei acuzați că au pus mai presus „osul cât ar fi de sărac” sunt membrii Partidului Național Țărănesc, în frunte cu Ilie Popa, care au candidat pe aceeași listă cu sașii în urma unui „pact” încheiat cu aceștia. Tot în *Straja Târnavelor* apare o știre cu titlul „Sașii hotărâsc boicot complet românilor”, însă nu știm în ce măsură lucrurile au stat chiar așa sau dacă cele afirmate mai jos s-au pus în practică. Se spune că în urma unei ședințe ținută în localul școlii primare de băieți, există informația că sașii au hotărât: „să nu mai țină servitoare românce, să nu se mai cumpere lapte de la români, să nu țină români în grădinile lor; patronii sași să nu mai primească ucenici români, la meserii. Cu un cuvânt orice ban din mâna sașilor să intre numai în punga națiunii lor”²⁸. Autorul se întreabă retoric „și guvernul dă subvenții grase și cotă-parte școlilor săsești? Până unde merge prostia alor noștri și reaua voință a lor?” și exclamă „armată la Sighișoara singura scăpare!”. Sighișoara nu avea unitate militară la acea vreme, iar soluția propusă pentru a întări autoritatea românească în oraș și a tempera pornirile sașilor era prezența armatei.

Situația în care sașii dominau la nivelul instituțiilor locale s-a schimbat, aceștia au pierdut definitiv teren în favoarea românilor în deceniul al-IV-lea al secolului trecut. Ca o mare izbândă românească, în preluarea instituțiilor locale de la sași, a fost văzut rezultatul alegerilor pentru Camera Agricolă a județului Târnava Mare, din ianuarie 1931. În octombrie 1930 au fost alegeri pentru comitetele locale și județene ale Camerei Agricole și s-au ales 123 români, 88 sași și 7 unguri²⁹. Având majoritate români au avut ocazia să aleagă un președinte român.

Denunțând orice pact cu sașii, gruparea politică locală „Blocul românesc” în frunte cu inginerul H.V. Serdici le cere voturile românilor amintind că la nevoie toți ceilalți au făcut pact cu sașii³⁰. Liberali au denunțat pactul țărăniștilor cu sașii, dar ajunși la guvernare, în mai 1931, au făcut și ei pact „așa și Naționali [PNT], așa și Avrescanii”. Dacă pentru guvern o înțelegere cu sașii era un bun suport politic pe plan național, pe plan local un asemenea „pact” era considerat „asupritor”³¹.

Consiliul local din Sighișoara, dominat de sași, în urma alegerilor din 1930 avea probleme de funcționare. Au apărut tensiuni între consilierii români pe de o parte și consilierii sași pe de altă parte. În octombrie 1931 aflăm că de mai bine de cinci luni consiliul este lipsit de prezența consilierilor români astfel toate problemele puse pe ordinea de zi erau dezbătute numai de sași³². După părerea ajutorului de primar Ilie Popa, vina este a sașilor, care împiedică elementul românesc din Sighișoara în dezvoltarea sa. Ilie Popa constată că „nici după 13 ani de luptă continuă nu am ajuns să avem o biserică românească, copiii noștri sunt siliți să se înghesuie în case particulare, focare de infecție și de degenerare, pentru că conlocuitorii sași refuză să satisfacă dispozițiile legii de a se îngriji de școală primară. Nici astăzi nu am ajuns ca să avem funcționari români în serviciul Primărie, decât 4 inși, iar străzile locuite de români stau în beznă, fără apă și fără un car de pietriș. Străzile au ajuns să se desfunde tot mai mult, plugarul este în imposibilitate de a-și scoate carul înfundat până în butuc în fața porții sale”³³. Înșirând aceste câteva motive a neînțelegerilor dintre cele două părți sunt surprinse și unele aspecte legate de înfățișarea orașului în perioada interbelică. Tot ajutorul de primar Ilie

²⁷ *Straja Târnavelor* 3, 1930, p. 1.

²⁸ *Straja Târnavelor* 12, 1930, p. 1-2.

²⁹ *Straja Târnavelor* 14, 1930, p. 1.

³⁰ *Straja Târnavelor* 32 1931, p. 1.

³¹ *Straja Târnavelor* 32 1931, p. 1.

³² *Roata* 3, 1931, p. 4.

³³ *Roata* 3, 1931, p. 4.

Popa ne spune că în schimb străzile din centru locuite de sașii înstăriți sunt îngrijite. Putem considera că prin cele spuse viceprimarul nu era mânat de șovinism, ci mai degrabă de un sentiment firesc, plecând de la aplicarea unui tratament egal pentru toți cetățenii. Mai mult el spunea că „*minoritatea săsească trebuie să înțeleagă că s-a sfârșit cu privilegiile din trecut. Suntem datori a atrage atenția acelor care și astăzi ignoră că trăim în Țara Românească că avem drepturi românești care vor trebui respectate*”³⁴. În ședința Consiliului comunal al orașului din data de 25 noiembrie 1931, Ilie Popa a fost încredințat din partea organizației PNT să citească o declarație prin care a stârnit nemulțumirea sașilor, care i-au acuzat pe țărăniști că au rupt pactul³⁵. Prin această declarație se cerea de fapt: sprijin pentru edificarea unei biserici ortodoxe corespunzătoare; bisericii române să i se achite chiria ce îi corespunde pentru „*localul de școală care e obligat să-i dea orașul*”; spații pentru școli corespunzătoare pentru copii ca să nu se tuberculizeze; la primărie să fie numiți funcționari români proporțional cu numărul populației; îngrijirea străzilor locuite de români, introducerea în aceste străzi a curentului electric și a apei deoarece locuitorii acestor străzi sunt impozitați la fel cu toți ceilalți locuitori ai orașului; pentru spital - curent alternativ pentru instalarea noului aparat de Roentgen, care va deservi necesitățile populației sărace, de orice naționalitate. Se pare că și la 13 ani de la evenimentele din 1918 sașii acceptau cu greu noua situație și nu au vrut să înțeleagă că vremurile s-au schimbat, dar în același timp nu puteau să cedeze benevol administrația orașului așa cum aveau pretenția românilor.

În problema „*românizării*” orașelor din Ardeal, punctul de vedere al sașilor este exprimat de dr. Wilhelm Seiwert (om politic sas), în articolul său „*Stüdielhomp*” din „*Gross-Kokler Bote*” din Sighișoara, preluat parțial în ziarul „*Roata*”³⁶. În acest articol se afirmă că de la înfăptuirea României Mari se dă o luptă „*furioasă pentru românizarea orașelor din Ardeal*”, orașe care reprezintă simbol al culturii nemțești și a civismului săsesc. Interesant este apelul la istorie și la specificul culturii săsești care nu ar fi compatibilă, din punctul de vedere al autorului, cu spiritul românesc. În ceea ce privește privilegiile din trecut ale sașilor se spune „*că ei nu și le au câștigat pe cale necinstită, ci că li s-au dat din partea regilor unguri când au fost invitați să se așeze în Ardeal. Ei s-au organizat în formele de trai de pe acele vremuri și deci trecutul lor nu trebuie privit prin prisma ideologiei marii revoluții franceze din 1789, care a propovăduit libertatea, egalitatea și frăția între toți oamenii. Ei prin urmare, nu sunt de vină pentru ceea ce a fost, dar își dau seama că ceea ce a fost, a trecut, și că viața modernă are alte principii la baza organizării sale. Ei își dau seama că roata lumii s-a învârtit și i-a mai coborât de unde au fost.[...], consideră [că există] tendința de romanizare forțată a orașelor, a politicii de stat românești. Află la fel de firesc scopul ca românii, popor sănătos și ambițios, se năzuiesc să-și creeze o cultură orășenească românească, dar nu aprobă de loc mijloacele prin care doresc să-și realizeze ținta. Sașii — zice autorul, — au creat o cultură orășenească, anumite bunuri materiale și spirituale. Punând românii mâna pe orașe, sașilor le vor cauza stricăciuni, iar ei, românii, ca totalitate nu vor avea din aceasta nici un folos. Din orașele săsești radiază asupra împrejuririlor o anumită foiță tainică, care a produs simțul de cetățean, simțul de solidaritate, de negoț de comunitate de sentimente etc. Aceste valori specific săsești ar suferi prin înstăpânirea românilor asupra orașelor săsești, iar românimea n-ar profita. Deci, românii să aibă ambiția de a-și crea orașe de ale lor, care să poarte pecetea însușirilor specifice românești, iar orașele săsești din trecut să rămână și mai departe în mâna sașilor*”³⁷. Ceea ce propunea Wilhelm Seiwert în acest articol era de neimaginat pentru români și practic imposibil de realizat. Deja numărul românilor era considerabil mai mare decât înainte de unire și era evident că aceștia în timp vor devenii cea mai importantă etnie a orașului. Punctul de vedere a românilor, mai precis a țărăniștilor de la ziarul Roata, este că „*fiecare sas cuminte ar trebui să își dea seama, că revindecăm și noi drepturi în țara noastră și aceste drepturi ne ar fi mult mai plăcut să le obținem în bună înțelegere și pe cale pacinică, decât prin luptă. Nu suntem noi de vină dacă soarta ne-a adus și pe noi în acest oraș [...] și nu ne putem muta cu toții, ca după sfatul concetățenilor noștri sași să creăm orașele noastre, lăsându-i pe ei să-și le administreze pe ale lor.[...]. Nu vrem să luăm sau să distrugem bunul nimănui dar avem modesta dorință de a colabora și noi la administrarea bunurilor comune, căci interesată este și punga noastră. [...]. Nu voim să ne răzvrătim pentru lucruri întâmplare înainte de unire, dar nu vom putea uita nici odată nedreptățile ce se fac față de noi după unire. În Sighișoara diferența populație între sași și români este de abia de 500 [1931] în favoarea sașilor. Or fiecare sas cuminte poate să își dea seama că românii ca popor tânăr cu o natalitate mare, într-un timp destul de scurt or ajunge să se majoreze, nu mai vorbim de sporul prin funcționari [...]. Ori o înțelegere ar fi bine să se facă înainte de a ajunge noi în majoritate numerică, ca să nu avem atunci motive de răzburare și prin aceasta să fie zădărnicită o conviețuire pașnică pe care noi o dorim*”³⁸. Conviețuirea pașnică pe care o doreau românii însemna pentru sași pierderea treptată și ireversibilă a controlului în orașele lor.

³⁴ Roata 3, 1931, p. 4.

³⁵ Roata 12, 1931, p. 1.

³⁶ Roata 12, 1931, p. 3-4.

³⁷ Roata 12, 1931, p. 3-4.

³⁸ Roata 12, 1931, p. 3-4.

În urma întâlnirii sașilor din Sighișoara și Mediaș din 27 ianuarie 1935, ținută la Mediaș, aceștia reclamă că după ce statul român și-a luat solemn angajamentul (cu referire la 1918) de a respecta toate drepturile minorităților din Transilvania, aceste promisiuni au fost uitate. În adunarea amintită se afirmă faptul că de 16 ani populația săsească este tratată numai cu promisiuni și „înfierată de la drepturile ei sistematic”, iar cu ocazia diferitelor pacte electorale cu guvernele au cerut respectarea drepturilor lor și au primit doar promisiuni³⁹.

În general, discursul politic al românilor, indiferent de orientarea politică, era destul de dur la adresa pretențiilor sașilor de a păstra controlul asupra orașelor lor. Spre exemplu în ziarul liberal *Glasul Târnavelor* până în anul 1935 au apărut câteva articole în care a fost dezbătută disputa cu sași și chiar criticată atitudinea acestora. Însă, când interesul electoral o cerea, discursul la adresa sașilor s-a mai nuanțat. Într-un articol din 1937 se aduc câteva lămuriri în legătură cu motivele pentru care liberalii au semnat un pact cu sașii în vederea alegerilor comunale. Articolul este intitulat chiar „De ce am făcut pact cu sașii” și înșiră cinci motive: 1 – pentru că sașii recunosc locuirile avute de romani în consiliu; 2 – pentru că sașii renunță la primar sas, se obliga a alege primar român și cer numai locul de viceprimar; 3 – pentru că biserica ortodoxă mai primește 500.000 lei ajutor; 4 – pentru că noi nu mai aveam vreun interes să luptăm contra sașilor, după ce ei au recunoscut în scris revendicările pentru care am luptat până acum; 5 – pentru că nu voiam ca fără motive să expunem pe românii săraci din Sighișoara la persecuții economice din partea sașilor⁴⁰.

Spre sfârșitul perioadei interbelice sașii, chiar dacă au continuat să-și manifeste nemulțumirea față de schimbările prin care a trecut Sighișoara, se pare că au înțeles că vremurile s-au schimbat și au pierdut controlul asupra administrației orașului. Dacă din punctul de vedere al capitalului sașii și-au păstrat poziția în oraș până la sfârșitul acestei perioade, sub aspect numeric, chiar dacă nu dețin majoritatea, românii i-au depășit pe sași până în anul 1941. Până în anul 1926 personalul primăriei nu a suferit importante schimbări. Între anii 1926-1937 a avut loc un proces de românizare a personalului primăriei din Sighișoara. În această perioadă numărul funcționarilor care lucrau în primărie a fluctuat între 34 și 46⁴¹. De exemplu în anul 1930 numărul total a celor care făceau parte din personalul administrativ și financiar, poliția comunală și serviciul tehnic orășenesc era de 43 de persoane⁴². În acest număr sunt incluși: primarul, ajutorul de primar și delegația permanentă formată din trei membrii. Numărul funcționarilor sași a început să scadă de la 86,49% în 1926, la 57,5% în 1934/1945 și la 21,73% în 1936-1937⁴³. Locul funcționarilor sași a fost luat treptat de români, care de la 10,81% în 1926 au ajuns la 30,55% în 1934/1935 și la 73,91% în 1936/1937⁴⁴. Funcționarii maghiar nu au reprezentat niciodată un procent semnificativ, ei nu au depășit în toată această perioadă 7,5%. Putem constata că atât în cadrul consiliului comunal, cât și în ceea ce privește personalul primăriei, în cele două decenii ale perioadei interbelice a avut loc un proces de românizare. Chiar dacă la nivelul oamenilor de rând exista o conviețuire pașnică între etniile conlocuitoare, atunci când vine vorba de lupta politică pentru ocuparea unor posturi în administrație discursul se schimbă. Un discurs naționalist avea menirea de a aduce voturi, ceea ce în logica politică este corect.

Bibliografie

- Dreptatea Târnavelor 1, 1934 - *Dreptatea Târnavelor*, Anul I, nr. 1 din 5 aprilie 1934.
Glasul Târnavelor 4, 1935 - *Glasul Târnavelor*, Anul I, nr.4 din 31 ianuarie 1935.
Glasul Târnavelor 64, 1937 - *Glasul Târnavelor*, Anul III, nr.64 din 10 aprilie 1937.
Manuilă și colab. 1938 - Sabin Manuilă și D.C. Georgescu, *Populația României*, București, 1938.
Mihai 2008 - Adonis Mihai, *Realități demografice la Sighișoara în perioada interbelică*, în „Alt Schaessburg”, nr.1, 2008, Editura Qual Media, Cluj-Napoca
Mihai 2009 - Mihai Adonis, *Se poate vorbi de o românizare interbelică la Sighișoara?*, în „Alt Schaessburg”, nr.2, 2009, Editura Qual Media, Cluj-Napoca.
Monografie 1934 - Monografia Județului Târnava Mare, Sighișoara, 1943
Rotariu și colab. 2011 - Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, *Recensământul din 1930. Transilvania*, Cluj-Napoca, 2011.
Rotariu și colab. 2002. - *Recensământul din 1941. Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002.
Roata 3, 1931 – *Roata*, Anul I, nr. 3 din 17 octombrie 1931.
Roata 8, 1931 – *Roata*, Anul I, nr. 8 din 21 noiembrie 1931.
Roata 12, 1931 – *Roata*, Anul I, nr. 12 din 25 decembrie 1931.
Sălăgean și colab. 2018 - Marcela Sălăgean, Marina Trufan, Marius Mureșan, Gheorghe Cazacu, Adrian Iușan, *Tradiție – integrare – modernitate în legislația românească din primul deceniu interbelic*, Seria centenar, coordonatori: Ioan-Aurel Pop

³⁹ Glasul Târnavelor 4, 1935, p. 3.

⁴⁰ Glasul Târnavelor 64, 1937, p. 1.

⁴¹ Mihai 2009, p. 126.

⁴² Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 137/1930, fila 25-26.

⁴³ Mihai 2009, p. 126.

⁴⁴ Mihai 2009, p. 126.

Ioan Bolovan Ioana-Mihaela Bonda Ana Victoria Sima Teodor Laurențiu Popescu, *Construind Unirea cea Mare*, vol. VIII, Cluj-Napoca 2018.

Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Târnava Mare, dosar 137/1930 și dosar 138/1930.

Straja Târnavelor 3, 1930 - *Straja Târnavelor*, Anul I, nr.3 din 21 septembrie 1930.

Straja Târnavelor 12, 1930 - *Straja Târnavelor*, Anul I, nr.12 din 23 noiembrie 1930.

Straja Târnavelor 14, 1930 - *Straja Târnavelor*, Anul I, nr.14 din 7 decembrie 1930.

Straja Târnavelor 32, 1931 - *Straja Târnavelor*, Anul II, nr.32 din 14 mai 1931.

Viitorul Târnavelor 1, 1927 - *Viitorul Târnavelor*, Anul I, nr. 1, din 1 ianuarie 1927.

Viitorul Târnavelor 18, 1927 - *Viitorul Târnavelor*, Anul I, nr. 18, din 14 august 1927.

**CULTURĂ
ȘI
CIVILIZAȚIE**

DIN ISTORIA FOTOGRAFIEI SIBIENE: ATELIERUL JULIE HERTER & WILHELM AUERLICH (1884-1916)

Dr. Gudrun-Liane Ittu

Abstract. *From the History of Photography in Sibiu: the studio Julie Herter & Wilhelm Auerlich (1884-1916).* The paper is aiming at presenting the activity of one of the most important studios of the time in the city of Sibiu, whose owner was from 1884 to 1887 Julie Herter and then, after her marriage with Wilhelm Auerlich until 1916, her husband. Julie was the second wife of the photographer Samuel Herter (1830-1880), who was born in Germany, but settled in Transylvania. From 1853 to 1879 Samuel Herter ran a photo studio in Braşov, opening in 1879 another one in Bucharest. After his unexpected death, Wilhelm Auerlich became the manager of Julie's Bucharest studio. In 1884 they left together Bucharest for Sibiu, opening the studio in Heltauergasse/today Bălcescu str. 53, where it functioned for 32 years.

Cuvinte cheie: istoria fotografiei, fotografie, atelier fotografic, Bucureşti, Sibiu, Julie Herter, Wilhelm Auerlich.

Key words: history of photography, photography, studio, Bucharest, Sibiu, Julie Herter, Wilhelm Auerlich.

Invenția lui Louis Daguerre (1787-1851), Nicéphore Niépce (1865-1833) și Henry Fox Talbot (1800-1877), înregistrată în 1839, s-a răspândit cu o repeziciune oarecum comparabilă cu cea a internetului în zilele noastre, fiind cunoscută destul de curând și pe meleaguri transilvănene, unde a fost adoptată și practică în majoritatea orașelor. Din cauza faptului că, la început, producerea de fotografii a fost destul de costisitoare, constituind un lux pe care puțini și-l puteau permite, ateliere permanente au fost înființate relativ târziu. Primul atelier permanent, deschis în Transilvania, în 1853, a fost cel al lui Veress Ferenc (1832-1916) din Cluj¹, iar la Sibiu vienezul Theodor Glatz (1818-1871), pictor și profesor de educație plastică la Gimnaziul Evanghelic, stabilit în Sibiu în 1842, a deținut un atelier fotografic din 1854, pe care l-a condus până la moarte². La Oradea, Mezey Lajos (1820-1880) s-a dedicat noii arte cu începere din 1852, el lucrând însă în locuința proprie.³

De altfel, călătorul englez Charles Boner (1815-1870) notase în cartea sa *Transylvania, its Products and its People*, Londra 1865 (variante germană: *Siebenbürgen, Land und Leute*, Leipzig 1868) că orașele din Transilvania sunt foarte avansate în ceea ce privește arta fotografică. Englezul, care vizitase această provincie istorică în 1862/63, relatează, de asemenea, că la Cluj, Sibiu și Bistrița a obținut fotografii, care au fost apreciate în Occident⁴.

Spre deosebire de mediul maghiar din Transilvania, unde printre cei pasionați de noua artă s-au numărat numeroși nobili, în orașele cu populație numeroasă germană, fotografia a fost practică în exclusivitate de cei din clasa de mijloc. Primii pe care i-a preocupat *pictura cu ajutorul luminii* au fost artiștii plastici, care au învățat repede noua tehnică, deschizându-și ateliere proprii.

Până în prezent nu există o istorie exhaustivă a atelierelor fotografice de pe teritoriul actual al României, ci numai abordări parțiale, cum ar fi studiile privind fotografia etnografică,⁵ sau monografiile ale unor artiști fotografi importanți, precum volumul dedicat lui Szatmari. De asemenea, istoria numărului mare al atelierelor sibiene, oraș care ocupă un loc de frunte în acest domeniu de activitate, așteaptă să fie publicată. Lui Konrad Klein, cercetător din Germania, dar născut în România, îi datorăm lista cu cele 37 ateliere existente în Sibiu din intervalul 1854–1918 și datele biografice ale proprietarilor acestora, instrumente foarte importante pentru o abordare aprofundată a acestei teme⁶.

În anii '60 și '70 ai secolului al XIX-lea, atelierele fotografice s-au înmulțit la nivel mondial, inclusiv la Sibiu, fenomenul datorându-se progresului tehnic care a dus la ieftinirea fotografiilor. Proprietarii atelierelor sibiene cu pretenții au fost mereu preocupați ca pregătirea lor profesională și dotarea tehnică să fie la standarde internaționale, astfel că au urmat stagii de perfecționare la școli de profil din Viena, Dresda și Berlin. Fotografiile realizate de ei au fost la același nivel calitativ cu cele provenite din Europa Centrală și de Vest.

Fotografiile s-au constituit în cronicari ai societății contemporane lor, transmițându-ne un inestimabil tezaur vizual. Au imortalizat figurile unor personalități importante, dar și pe cele ale oamenilor de rând, au surprins pe peliculă evenimente importante, istorice, sociale și culturale, au pictat locuri pitorești atât din natură, cât și din așezările urbane și rurale, au fotografiat edificii importante, unele modificate sau dispărute.

¹ Schupler 2014, p. 181-188.

² Klein 2014, p. 137.

³ Cornea 2011, p. 277-278.

⁴ Boner 1868, p. 358.

⁵ Fulga 2002, p. 179-183; Voina 2005, p. 78-80; Voina 2011; Klein 2007, p. 23-46; Ionescu 2007, p. 47-60; Voina, Ivănuș 2016.

⁶ Klein 1996.

Deoarece în 2017 atelierele sibiene au făcut obiectul proiectului *O frescă a societății și un tezaur istoric în imaginile atelierelor fotografice de epocă din Sibiu* (1854-1948) inițiat de Universitatea Lucian Blaga din Sibiu și derulat prin Biblioteca Universității⁷, lucrarea de față își propune să analizeze doar unul dintre faimoasele studiouri, cel al Juliei Herter, devenit în 1887 Wilhelm Auerlich, atelier cu care se încheie la Sibiu lungul șir al *pionierilor* acestei arte.

Sursele documentare, care au stat la baza lucrării, au fost un album (de familie) din arhiva personală a familiei Gudrun & Constantin Iltu, album în care numeroase fotografii provin din studiourile care fac obiectul acestei lucrări, apoi fondul de fotografie istorică din colecția *Centrului de Dialog și Cultură „Friedrich Teutsch” al Bisericii Evanghelice C. A. din România* (fond, pe care autoarea l-a inventariat și prelucrat în intervalul 2003-2007), precum și informațiile din cotidianul *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* pentru intervalul 1884-1908, cotidian care, pentru perioada menționată, poate fi accesat online⁸.

Julie Herter (1838 Cârța / Harghita-1922 Sibiu), cea care, la începutul anului 1884 a preluat atelierul fotografic din Heltauergasse/Bălcescu nr. 53 de la August Meinhardt (1845 Töttleben, Germania-1900?; atelierul a funcționat între 1872-1883), a fost a doua soție a pictorului și fotografului Samuel Herter (1830 Pfeedingen, Germania-1880 Brașov)⁹, de la care a deprins arta *picturii cu lumină*. Pictorul-fotograf se stabilise în 1846 în Transilvania, fiind atestat, în 1853, pentru scurt timp, la Sibiu. În același an s-a mutat la Brașov, unde a deschis unul dintre primele ateliere ale orașului, activând ca pictor-fotograf până în 1879, an în care s-a mutat la București. Lansându-se în investiții neinspirate, a avut pierderi financiare semnificative care, se pare, i-au grăbit sfârșitul¹⁰.

După moartea soțului, Julie Herter a deținut, în perioada 1880-1884, un atelier fotografic în capitala României, studio al cărui administrator a fost Wilhelm Auerlich. În 1884, însoțită de acesta, fotografa se mută la Sibiu, unde a preluat atelierul despre care a fost vorba anterior. Ca și atelierul din București, noul studio al Juliei va fi condus de Wilhelm Auerlich. În 1886 cei doi s-au căsătorit, iar din 1887 până în 1916 atelierul a funcționat sub numele soțului¹¹.

Wilhelm Auerlich (1853 Brașov-1917 Sibiu) învățase arta fotografică la Viena, apoi, în anii '70 ai secolului al XIX-lea îl găsim la București alături de Carol Pop de Szatmari. Din 1880 a colaborat cu Julie, văduva lui Samuel Herter, pe care, în 1886, a luat-o de soție. Timp de 32 de ani, soții Auerlich au scris istorie fotografică în orașul de pe Cibin, oraș în care s-au integrat perfect, fiind stimați deopotrivă ca cetățeni și profesioniști. În ciuda faptului că Julie a fost o bună profesionistă și a lucrat cot la cot cu soțul ei, după schimbarea numelui atelierului din Herter în Auerlich numele ei dispăre, făcându-i-se astfel o mare nedreptate.

Fotografiile din albumul de familie, asemenea celor păstrate în fondul *Centrului de Dialog și Cultură „Friedrich Teutsch” al Bisericii Evanghelice C. A. din România*, stau mărturie pentru înaltul profesionalism al atelierului din Heltauergasse 53.

Wilhelm Auerlich a fost un adevărat artist în ceea ce privește mânăuirea aparatului fotografic și crearea de imagini excepționale, un artist, al cărui viziune a fost impregnată de estetica Belle Époque și Art Nouveau (Jugendstil). La început, portretele realizate în atelierul său, în special cele ale tinerelor femei (dar nu numai), au fost încărcate cu numeroase obiecte decorative, precum ghirlande de flori, plante decorative, animale de companie, piese de mobilier etc., înscriindu-se astfel în spiritul timpului. Apoi, viziunea fotografului s-a schimbat, a renunțat rând pe rând la obiectele de recuzită, ajungând la o abordare de-a dreptul minimalistă.

Pe întreg parcursul existenței atelierului, proprietarul acestuia a ținut să fie la curent cu noutățile din domeniul său de activitate, achiziționând aparatură, adoptând noi tehnici și procedee și extinzând atelierul. Articolele și anunțurile din cotidianul *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* ne dau posibilitatea să urmărim cronologia dezvoltării atelierului, să aflăm datele la care s-au introdus noile tehnici și procedee de lucru, datele realizării lucrărilor de excepție sau cele în care personalități de seamă au trecut pragul studioului. Totodată, aflăm despre evenimente importante din viața socială, economică și culturală a comunităților din Sibiu multietnic și plurireligios, evenimente de la care nu putea lipsi martorul principal, fotografii înarmat cu complicata-i aparatură. Dincolo de aspectele profesionale ale studioului fotografic, cotidianul ni-l prezintă pe proprietarul acestuia și în calitate sa de cetățean al orașului, de membru marcant în mai multe asociații, care-și dădea obolul pentru acțiuni obștești sau caritabile (precum constituirea fondului de construire a noii școlii medii, realizarea monumentului episcopului luteran Georg Daniel Teutsch etc.). Fotografii a fost, de asemenea, un

⁷ http://bcu.ulbsibiu.ro/2017_Fotografia_unei_epoci_1854_1948/

⁸ <https://www.difmoe.eu/periodical/uuid:aafebdbd-29f9-4782-8337-8a8ad9f2662a>.

⁹ *Artiști brașoveni uitați*, 2008, p.

¹⁰ <https://adz.ro/artikel/artikel/die-anfaenge-der-fotografie-in-kronstadt>

¹¹ Klein 1996, p. 168-169.

mare iubitor al muntelui, realizând primele imagini ale Văii Bălei, iar dragostea pentru muzică și-a manifestat-o documentând spectacole rămase de referință până în ziua de astăzi.

În cele ce urmează redau conținutul articolelor și anunțurilor privind studioul Julie Herter – Wilhelm Auerlich din paginile cotidianului *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* (SDT) în intervalul 1884-1908.

- 19. 01 1884:** Julie Herter înștiințează onoratul public că a deschis noul său atelier fotografic în Heltauergasse (azi N. Bălcescu) nr. 53, casa familiei Arz. Afirmă că a făcut investiții mari în bani și a trudit pentru a procura cea mai modernă și renumită aparatură, în vederea satisfacerii cu promptitudine a doleanțelor clienților: fotografii de diferite dimensiuni ajungând până la mărime naturală, fotografii de grup, portrete pictate, fotografii de peisaje și de cai. Subliniază, de asemenea, că se bazează nu numai pe experiența proprie, ci și pe cea a lui Wilhelm Auerlich, destoinicul ei administrator. Împreună cu acesta, se va strădui ca fiecare client să fie servit cu conștiinciozitate. Invită onoratul public să-i acorde încredere, treacându-i cât mai des pragul atelierului.
- 01 09 1884:** Julie Herter donează 10 Fl. în vederea organizării festivităților prilejuite de aniversarea a 800 de ani de la așezarea sașilor în Transilvania.
- 11. 02 1886:** Un tânăr de 15-16 ani, care provine dintr-o familie onorabilă și dorește să învețe tainele fotografiei, este primit numaidecât în atelierul Julie Herter din Sibiu.
- 21 09 1886:** Julie Herter a realizat patru fotografii în format cabinet [16 x 11 cm], în cadrul *Gewerbeausstellung / Expoziției meșteșugurilor*.
- 24 09 1886:** Revenind cu precizări referitoare la fotografiile de la Expoziția meșteșugurilor, eveniment care avea să-și închidă porțile în 26 septembrie, se afirmă că acestea se constituie în frumoase amintiri. Au fost immortalizate: partea centrală a sălii de expoziție, secțiunea de industrie casnică, secțiunea privind meșteșugurile și meseriile, precum și grupaje cu mobilier. Cele patru fotografii pot fi achiziționate în magazinele Julius Weindel (Großer Ring/Piața Mare nr. 16) și Franz Michaelis (Heltauergasse/Bălcescu 27).
- 11 01 1887:** Se anunță o schimbare importantă în ceea ce privește atelierul Julie Herter, aceea că Wilhelm Auerlich, fostul administrator, este noul proprietar, iar de acum înainte studioul va purta numele acestuia.
- 02 09 1887:** [În 1887, la Sibiu a avut loc un eveniment plastic de excepție, anume Prima expoziție internațională de artă, inițiată de secretarul gubernial Adolf von Stock. Organizată în spațiile *Gesellschaftshaus/Casa Societății* în intervalul 27 august–22 septembrie, la expoziție au participat 126 de artiști provenind din orașele transilvănene, din Budapesta, Viena, München, Berlin ș. a. cu 419 de lucrări¹²] Prestigiosul atelier Wilhelm Auerlich nu putea lipsi de la un asemenea eveniment. Astfel, a realizat mai multe fotografii de o calitate deosebită, în care operele de pe simeze puteau fi ușor recunoscute.
- 14 10 1889:** Pasionat de ascensiuni montane, fotograful a urcat la cabana Prejba din Munții Lotrului [construită în anul 1887 de *Siebenbürgischer Karpathen-Verein / Asociația Carpatină Ardeleană a Turistilor*, asociație înființată în 1880], realizând o interesantă fotografie. În prim-plan apărea clădirea cabanei, iar în planul secund vârful piramidal al muntelui [al cărui altitudine este de 1744 m]. Fotografia, realizată drept amintire pentru turiști, a apărut în editura Asociației, putând fi achiziționată în Librăria și Magazinul de obiecte de artă Michaelis&Seraphin.
- 11 02 1890:** Sub titlul „*Aluta*” în atelierul fotografic, cititorii cotidianului sunt informați că, în atelierul Wilhelm Auerlich, poate fi văzut un fermecător vapoasă numit „*Aluta*”. Doamnele și domnii care au participat la balul tematic „*navigația*” pot veni să-și facă poze în costumele purtate la eveniment și cu vapoșul în fundal. Se arată că au fost deja realizate fotografii frumoase cu persoane costumate conform temei, fotografii în care apare și numitul vapoasă.
- 29 04 1890:** Drept recunoaștere a calității deosebite a pozelor realizate în studiourile fotografice din Sibiu, Oskar Meltzl von Lomnitz, secretarul Camerei de Comerț din Pressburg/Bratislava [funcție pe care a deținut-o între 1890 și 1898¹³], a comandat o mapă cu imagini din Transilvania, care au fost realizate de Kamilla Asboth și Wilhelm Auerlich.
- 25 05 1890:** În vitrina atelierului Wilhelm Auerlich este expusă o selecție de portrete foarte reușite, gen fotografic care a adus faimă studioului. Conte Bethlen [1847 Cluj-1898 Beclean, ministru al agriculturii în perioada 1890-1894], s-a fotografiat în acest atelier și a fost atâta de mulțumit încât, cu prilejul recentei sale vizite în oraș, a comandat un număr mare de copii.
- 18 07 1890:** „*Ieri a început demolarea Turnului Sării, iar circulația în zonă este închisă. Pentru ultima dată, vechiul edificiu, pe care se mai deslușesc ghidajele/șanțurile hersei, a fost fotografiat de către Wilhelm Auerlich*”.

¹² *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* (SDT) 29 august 1887, p. 841

¹³ https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_M/Meltzl_Oskar_1843_1905.xml

- 10. 09. 1890:** *Imagini ale Sibiului „De mult s-a simțit nevoia unor imagini frumoase ale orașului nostru, o nevoie satisfăcută, în sfârșit, de fotograful Wilhelm Auerlich. Cu noul său aparat, achiziționat special în acest scop, acesta a realizat 30 de imagini excelente, pe care vi le recomandăm. Alături de edificii remarcabile precum biserici, cazărmi, primărie Auerlich a fotografiat și străzi animate de prezența oamenilor și a carelor. Reușitele fotografii în format cabinet pot fi achiziționate în magazinul Michaelis & Seraphin“.*
- 28 05 1891:** Cotidianul își informează cititorii că, noile imagini din Cisnădioara, Cisnădie și Sighișoara, realizate de Wilhelm Auerlich, pot fi achiziționate în magazinul Michaelis&Seraphin.
- 14. 06 1891:** *O imagine de ansamblu a Sibiului „Au trecut mai bine de 50 de ani de când a fost inventată fotografia, și de aproape tot atâția ani diferiți fotografi s-au străduit să realizeze o imagine de ansamblu a Sibiului, direct după natură. În toate cazurile, rezultatele acestei strădanii au fost nemulțumitoare. În comerț se găsea doar o singură imagine de ansamblu a orașului, iar aceasta fusese realizată după un desen. În sfârșit, eminentul fotograf Wilhelm Auerlich, despre ale cărei reușite poze din Cisnădioara am relatat de curând, a realizat mult așteptata imagine dinspre Spitalul de boli nervoase. În centrul fotografiei se vede biserica evanghelică, iar în fundal Munții Cibinului și ai Sadului, munți ai căror creste se recunosc cu ușurință, fără a lăsa însă impresia că sunt prea apropiate de oraș; perspectiva este cea naturală și corectă. Cu siguranță, sibienii, mai ales cei plecați departe, se vor bucura să-și privească orașul natal înrămat și așezat sub sticlă protectoare. Dar nu numai lor fotografia le va trezi amintiri frumoase, ci și aceleora care au petrecut un timp mai lung sau mai scurt în oraș“.*
- 14 11 1891:** Atelierul Wilhelm Auerlich a realizat o frumoasă fotografie a Seminarului Bisericii Evanghelice, imagine care poate fi achiziționată la prețul de 50 de creițari [este vorba despre complexul din Schewisgasse / Bulevardul Victoriei nr. 40, inaugurat în 10 noiembrie 1891. Una dintre clădiri este astăzi sediul Institutului de Cercetări Socio-Umane al Academiei Române].
- 23 09 1892:** *Noi fotografii „În vitrina magazinului Michaelis & Seraphin sunt expuse mai multe fotografii noi, realizate în atelierul Wilhelm Auerlich, un studio a cărui faimă a depășit cu mult granițele urbei noastre. Alături de frumoase portrete și fotografii de grup de la cel mai recent spectacol caritabil, se află reușite imagini de edificii, piețe și străzi ale orașului în format in quarto. Toate aceste fotografii vor face parte dintr-un album oferit marilor duci de Weimar, cu prilejul sărbătoririi nunții lor de aur“.*
- 29 06 1893:** *Aniversare „În vitrina florăriei din Heltauergasse este expus un tablou cu 15 portrete, reprezentându-i pe cei care, în urmă cu 20 de ani, au înființat serviciul pompierilor voluntari. Tabloul are dimensiunile de 73x58 cm“.*
- 28 09 1893:** *Valea Bâlii „Numărul de fotografii din munții noștri a crescut datorită frumoaselor imagini realizate de fotograful Wilhelm Auerlich în Valea Bâlii. Excursionistii vor fi încântați, deoarece până în prezent nu au putut achiziționa asemenea fotografii. Fotograful Wilhelm Auerlich a immortalizat locuri pe care le cunosc toți cei care au urcat odată la Lacul Bâlea: căsuța lui Matzenauer ca loc de plecare în excursie, drumul pe lângă râul Bâlea, cabana, cascada, privită dinspre cabană, cascada privită de sus, de deasupra ei, precum și două imagini diferite ale lacului Bâlea. Fotografiele în format cabinet se găsesc în magazinul Michaelis & Seraphin“.*
- 17 05 1894:** *Cu prilejul Sănger- und Turnerfest / festivităților cântăreților și gimnaștilor, care au avut loc la Sibiu, atelierul Wilhelm Auerlich a realizat multe și reușite fotografii de grup.*
- 21 11 1894:** Wilhelm Auerlich a fotografiat cele mai renumite tablouri ale Galeriei Brukenthal, [imagini solicitate de Theodor von Frimmel, istoricul de artă vienez care a studiat valoroasa colecție a baronului Samuel von Brukenthal].
- 05 02 1895:** *La tombola organizată cu prilejul balului secției sibiene a SKV / Asociația Transilvăneană Carpatină se puteau câștiga, printre altele, fotografii montane făcute de Wilhelm Auerlich. Printre acestea s-au numărat imagini ale Kurhaus/Casei de Cură din stațiunea Păltiniș, [inaugurată în 10 iunie 1894].*
- 14 04 1895:** *Platinotipii „În vitrina atelierului Wilhelm Auerlich poate fi admirată o selecție de platinotipii, tehnică în care fotograful nostru este specialist. Portretul în platinotipie a comandantului garnizoanei, mareșal de câmp Theodor Galgoczy [von Galántha 1834-1896], este expusă în vitrina magazinului fabricii de mobilă Elges Heltauergasse / Bălcescu 30.*
- 30 05 1895:** Wilhelm Auerlich a făcut o donație pentru realizarea monumentului episcopului (luteran) Georg Daniel Teutsch [1817 Sighișoara-1893 Sibiu. Monumentul, finanțat de donațiile credincioșilor luterani, o creație a sculptorului Adolf von Donndorf din Stuttgart și amplasat în fața catedralei evanghelice din Sibiu. Monumentul a fost inaugurat în 19 august 1899].
- 09 08 1895:** Wilhelm Auerlich a fotografiat cele două tablouri de Hans Memling [aprox.1435-1494, *Portret de barbat citind și Femeie rugându-se*, capodopere ale Galeriei Brukenthal din Sibiu].

- 25 10 1895:** [Pentru comunitatea săsească, evenimentul anului 1895 a fost semicentenarul *Siebenbürgisch-Sächsischer Landwirtschaftsverein*/Asociația agricolă, fondată în 1845¹⁴. Festivitățile au avut loc în intervalul 27 septembrie-2 octombrie la Sibiu, programul incluzând parada costumelor populare, cântece și dansuri, expoziții de unelte, mașini și produse agricole, vizite la gospodării model, conferințe etc.]. În urma acestui eveniment, *Siebenbürgisches Karpathenmuseum* / Muzeul Carpatin i-a solicitat lui Auerlich realizarea de fotografii ale unor costume populare mai puțin cunoscute precum: portul fetelor și femeilor din Bâlcaciu, portul de biserică a femeilor *landler*, tinere la *Jungfrauentag*/Sărbătoarea tinerelor proaspăt căsătorite, perechi de miri din Slimnic și fotografii de familii din Gușterița. Toate aceste poze erau expuse în magazinul Michaelis, de unde puteau fi achiziționate.
- 22 12 1895:** Imagini de la parada costumelor populare, care a avut loc în cadrul semicentenarului Asociației agricole, au fost prezente în Expoziția de Crăciun, la care au participat fotografiile Wilhelm Auerlich, Kamilla Asboth ș. a. cu lucrările lor.
- 11 02 1896:** Fotografii Wilhelm Auerlich a realizat o fotografie de grup cu participanții la parada costumelor populare, organizată cu prilejul semicentenarului Asociației agricole.
- 23 05 1896:** *Siebenbürgischer Karpathen-Verein*/Asociația Carpatină Ardeleană a Turiștilor publică albumul *Hermannstadt und Umgebung* / Sibiu și împrejurimile, o lucrare pentru care Wilhelm Auerlich a realizat ilustrația.
- 28 07 1896:** În vitrina librăriei Michaelis pot fi admirate fotografiile ale caselor țărănești din *Siebenbürgisches Karpathenmuseum*/Muzeul Carpatin Transilvănean [instituție muzeală deschisă în 19 august 1895].
- 08 08 1897:** Turnul preoților și capela, care vor fi demolate anul viitor, au fost fotografiate de Wilhelm Auerlich.
- 29 09 1897:** „O adevărată podoabă a frumoasei noastre promenade Bretter, este vitrina fotografului Wilhelm Auerlich, amplasată de curând în acest loc. Afirmația este valabilă și pentru expoziția din Heltauergasse nr. 53. Fotografii a achiziționat aparatură nouă și a reamenajat studioul”.
- 17 11 1897:** Conducerea căii ferate Valea Oltului i-a dăruit *Karpathenmuseum* / Muzeului Carpatin un album cu imagini ale căii ferate Turnul Roșu. Imaginile au fost realizate de fotografii Wilhelm Auerlich, iar albumul a fost confecționat de legătorul de carte Neuziel.
- 12 12 1897:** *Regimentul 2 al husarilor în timpul manevrelor „Atelierul fotografic W. Auerlich a realizat o veritabilă capodoperă a genului, anume un imens portret de grup în care apare întregul corp ofițeresc”.*
- 07 08 1898:** „W. Auerlich a realizat o adevărată capodoperă, un tablou cu dimensiunile 2,50 x 1,50 m, reprezentându-i pe profesorii și elevii Școlii militare de cadeți aflați în excursie în Pădurea Dumbrava. Tabloul, la care Auerlich a lucrat timp de mai multe luni, deși este colat din 50 de fotografii separate, este atât de bine realizat încât pare a fi o singură fotografie”.
- 21. 08 1898:** W. Auerlich a donat 50 Fl. pentru fondul de construire a noii școli medii.
- 11 02 1900:** Pe lângă atelierul din Sibiu, Heltauergasse 53, W. Auerlich este posesorul unui studio la Viena, în Favoritenstr. nr. 21, în care folosește și aplică tot ce este nou în domeniu.
- 02. 12. 1900:** O domnișoară de familie bună, care vorbește cele trei limbi ale țării, are posibilitatea să se califice în meseria de retușoare de fotografii, dar poate lucra cu titlu imediat la primirea clienților. Informații suplimentare la atelierul Auerlich. Se caută, de asemenea, un ucenic.
- 27. 08. 1901:** În *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins*/ Anuarul Asociației Carpatine a fost publicat panegiricul pentru Dr. Karl Conradt (1840-1901), primul președinte al asociației. Portretul reprodus în anuar a fost realizat de Wilhelm Auerlich.
- 24. 09. 1901:** Cu prilejul festivităților organizate de Asociația ASTRA la Sibiu la împlinirea a 40 de ani de la înființarea acesteia, W. Auerlich a realizat un reușit portret de grup.
- 29 11 1903:** W. Auerlich deschide un atelier nou, într-un spațiu mult mai generos, la aceeași adresă, dar nu la stradă, ci în curtea imobilului. Noul spațiu a fost amenajat de arhitectul sibian Friedrich Buertmes, care se documentase în studiouri reprezentative din Budapesta și Viena. Atelierul a fost dotat cu aparatură ultramodernă și performantă, dispunând de lumină electrică, ceea ce-i permitea să execute fotografii la orice oră. În anunț, i se atrage atenția onoratei clientele, că noul iluminat nu trebuie confundat cu blițul pe bază de magneziu.
- 22. 03. 1904:** „Cea mai frumoasă amintire este un portret în ulei, o acuarelă sau o platinotipie care poate fi obținută prin mărirea oricărei fotografii mici și vechi, oferindu-se deplina garanție a celei mai bune execuții și la cele mai mici prețuri, inclusă fiind și rama. Atelier W. Auerlich, Heltauergasse 53.”
- 28. 07. 1906:** *Străstrăbunică, străbunică, bunică, mamă și fiică* M. Modjesch, jude sătesc din Șura Mică a comandat atelierului Wilhelm Auerlich o fotografie în care sunt reprezentate cinci generații ale ramurei feminine din familia sa, fotografii care, conform părerii cotidianului, merita să fie expusă în vitrina atelierului și admirată de

¹⁴ SDT, 16 iulie 1895, p. 759.

public, deoarece succesiunea atât de rapidă a generațiilor era un caz extrem de rar întâlnit în familiile săsești. În ordinea ascendentă a vârstei, în fotografie erau reprezentate: Katharina Rill, o copilă de un an, mama acesteia, de 20 de ani, Katharina Rill, născută Modjesch, apoi bunica, Maria Modjesch, de 36 de ani, născută Schuster, urmată de străbunica pe nume Maria Schuster, născută Rill, de 55 de ani, precum și matroana, străstrăbunica Katharina Rill, născută Gierlich, de 77 de ani.

24. 01 1907: W. Auerlich a fost ales în conducerea *Bürgerabend* [o asociație a cetățenilor de vază ai orașului].

10. 05. 1907: W. Auerlich caută un asistent care, în absența lui, să-l poată înlocui.

29. 10. 1908: W. Auerlich caută un copist/o copistă serios/serioasă

Cercetarea va trebui extinsă pentru următorii opt ani de existență ai studioului Auerlich, respectiv 1909-1916, ani pentru care trebuie parcursă colecția ziarului *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* în format print. În ciuda datelor incomplete privind reflectarea în presa vremii a activității studioului Wilhelm Auerlich, putem afirma că a produs lucrări de foarte bună calitate, unele chiar artistice, rămânând un reper în istoria fotografiei sibiene de dinaintea Primului Război Mondial.

Bibliografie

- Cornea 2011 – L. Cornea, *Vechi ateliere fotografice orădene. Patroni, personal angajat, ucenici*, în *Crisia*, Oradea, nr. XLI, 2011, p. 277-278.
- Boner 1868 – Ch. Boner, *Siebenbürgen, Land und Leute*, Leipzig, 1868.
- Fulga 2002 – L. Fulga, *Fotografii Emil și Josef Fischer și importanța lor pentru formarea identității naționale*, în *Studii și Comunicări de Etnologie*, Sibiu, nr. XVI, 2002, p. 179-183.
- Ionescu 2007 – S. Ionescu, *Fotografie und Folklore*, în *Fotogeschichte. Beiträge zur Geschichte und Ästhetik der Fotografie*, nr. 103, Marburg, 2007, p. 47-60
- Klein 1996a – K. Klein, *Fotografische Ateliers in Hermannstadt 1860–1918. Einige Anmerkungen zur Erfassung des historischen Fotomaterials im Hermannstädter Staatsarchiv*, în *120 de ani de arhivă publică în Transilvania. 120 Jahre öffentliches Archiv in Siebenbürgen*. Culegere jubiliară/Jubiläumsband (coord. Monica Vlaicu), Sibiu-Hermannstadt, p. 160-167.
- Klein 1996b – K. Klein, *Ateliere fotografice sibiene 1860–1918. Câteva observații despre fotografiile de atelier păstrate la Arhivele Statului Sibiu*, în *120 de ani de arhivă publică în Transilvania. 120 Jahre öffentliches Archiv in Siebenbürgen*. Culegere jubiliară/Jubiläumsband (coord. Monica Vlaicu), Sibiu-Hermannstadt, p. 168-169.
- Klein 2007 – K. Klein, *Foto-Ethnologen. Theodor Glatz und die frühe ethnographische Fotografie in Siebenbürgen*, în *Fotogeschichte. Beiträge zur Geschichte und Ästhetik der Fotografie*, nr. 103, Marburg, 2007, p. 23-46.
- Klein 2014 – A. Klein, *Anmerkungen zu Leben und Werk des Zeichenlehrers, Malers und Fotografen Theodor Glatz*, în *Szatmári. Pionier al fotografiei și contemporanii săi. Pioneering Photographer and his Contemporaries*, București, 2014, p. 137.
- Schupler 2014 – A. Schupler, *Veress Ferencz*, în *Szatmári. Pionier al fotografiei și contemporanii săi. Pioneering Photographer and his Contemporaries*, București, 2014, p. 181-188.
- Voina 2005 – D. Voina, *Colecția de fotografie documentară veche a Complexului Național Muzeal ASTRA Sibiu*, în *Revista Muzeelor*, București, nr. 3, 2005, p. 78-80.
- Voina 2011 – D. Voina, *Imagini din Muzeul Asociației*, Sibiu, 2011.
- Voina-Ivănuș 2016 – D. Voina, D. Ivănuș, *Port popular de la nord și sud de Carpați în colecțiile Fischer*, Sibiu, 2016.
- xxx, 2008 – xxx, *Artiști brașoveni uitați 1700-1950* [catalog de expoziție], Brașov, 2008.
- xxx, 1887 – xxx, *SDT*, 29 august 1887, p. 84
- xxx 1895 – xxx, *SDT*, 16 iulie 1895, p. 759.

Pagini de internet

- <https://www.difmoe.eu/periodical/uuid:aafebdbd-29f9-4782-8337-8a8ad9f2662a>.
- http://bcu.ulbsibiu.ro/2017_Fotografia_unei_epoci_1854_1948/
- <https://adz.ro/artikel/artikel/die-anfaenge-der-fotografie-in-kronstadt>
- https://www.biographien.ac.at/oeb/oebl_M/Meltzl_Oskar_1843_1905.xml

Ilustrație

1. Profesoara Filtsch cu elevele ei
2. Familia stomatologului August Schwabe din Sibiu
3. Scenă dintr-un spectacol de operă prezentat la Sibiu
4. Portret de tânără
5. Tinere sibiene

ANEXA

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

ACADEMICIANUL ȘI ARHITECTUL ALEXEI ȘCIUSEV PRIN PRISMA CREAȚIILOR SALE

Anatolie Povestca

Abstract. Academician and architect Alexey Shchusev through the prism of his creations. *The article is part of the project "Museum heritage and historical memory: research, interpretation, presentation", figure 20.80009.07.43, within the State Program (2020-2023) implemented at the National History Museum of Moldova. The theme addressed in the article is part of the category of subjects with reference to the activity of the prominent personalities, less known by the current generation, who were born in Bessarabia, activated, noted and became famous abroad. Among them we mention Alexey Shchusev known for the design, restoration and construction of several architectural buildings in the country and abroad.*

Cuvinte cheie: Alexei Șciusev, muzeu, istorie, casă memorială, arhitect.

Keywords: Alexey Shchusev, museum, history, memorial house, architect.

Puțini cunosc faptul că anume Alexei Șciusev în perioada 1945-1949, a gestionat Planul de reconstrucție și reorganizare al orașului Chișinău, distrus în urma cutremurului din 1940 și devastat de bombardamentele din anii celui de-al Doilea Război Mondial. Proiectul a fost realizat parțial în anii 50-60 al secolului XX, cu concursul arhitecților Valentin Mednec, Robert Kurț și Valentin Voitehovskii, care și-au făcut studiile în perioada interbelică la Școala Superioară de Arhitectură din București, dar care au fost limitați în implementarea ideilor lor arhitecturale de conducerea nomenclaturistă de partid. S-a ales și acceptat realizarea proiectelor clădirilor ce presupuneau rezolvarea problemei spațiilor locative pentru orașeni în detrimentul proiectelor ce vizau aspectul estetic și urbanistic al orașului. Din acest considerent creația compatriotului nostru poate fi comparată doar cu măreția operelor lui Alexandru Bernardazzi, cel care a reușit să redea capitalei măreția și aspectul unei urbe europene.

Arhitectorul s-a născut la Chisinau pe 26 septembrie 1873, în familia lui Victor Șciusev și Maria Korneevna (Zozulina), fiind al treilea copil pe linie masculină din cei cinci copii ai familiei Șciusev. A locuit în casa construită de tatăl său amplasată pe strada Leovskaia, redenumită în perioada interbelică strada general Berthelot, iar din 1945 strada Alexei Șciusev¹.

Studiază la Gimnaziul incomplet transformat în 1884, în Gimnaziul de băieți nr. 2 din Chișinău. În perioada interbelică aici și-a avut sediul instituția educativă a Liceului de băieți „Regele Ferdinand”². Între 1940-1941, sediul clădirii a fost folosit ca locație a Comitetului Central al Partidului Comunist din RSSM. Pe 16 iulie 1941 la comanda autorităților sovietice în retragere, clădirea a fost dinamitată³. Actualmente în instituția respectivă este amplasat Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova.

La vârsta de 18 ani susține cu succes examenele de admitere și devine student la Academia Imperială de Arte Frumoase din Sanct Petersburg. Studiază în atelierul maestrilor Leontii Benua și Grigorii Kotov, care promovau în rândul discipolilor săi și cereau de la ei interpretarea contemporană a stilului artistic rusesc vechi în arhitectură.

De la Leontii Benua a preluat baza pregătirii sale profesionale, iar Grigorii Kotov l-a îndrumat spre formarea și întărirea stilului canonului clasicismului rusesc prin propagarea moștenirii valorilor naționale. Era unul dintre cei care se pronunța categoric contra metodei de copiere a monumentelor istorice ale arhitecturii vechi rusești.

Frecventează cursurile renumiților pictori I. Repin, A. Kuindji, I. Șişkin, A. Kiseljov, a sculptorilor V. Beklemișev, G. Zaleman. Face cunoștință și pune bazele unei adevărate prietenii cu studenții N. Rerih, A. Rișov, F. Maliavin, I. Grabari, D. Kardovski⁴.

În perioada studiilor acorda o mare atenție și depune eforturi colosale în înțelegerea artei și măiestriei de a picta. Conform mărturiei arhitecturului „*măiestria de a picta l-a ajutat nespuse de mult la atingerea culmilor înalte obținute în domeniul arhitecturii*”.

În anii de studenție 1891-1897, pentru a se întreține executa comenzi individuale pe care le prelua de la prieteni sau din anunțurile publice. Aflând despre decesul generalului Dmitrii Șubin-Pozdeev, proiectează schița capelei mormântului generalului și fără o recomandare sau înțelegere prealabilă, se adresează direct soției răposatului general cu propunerea de a i se încredința construcția capelei. Soția generalului a rămas încântată de curajul, îndrăzneala, unicitatea și creativitatea proiectului propus, încât a decis să acopere în totalitate cheltuielile de proiectare și realizare a acestui proiect. Capela a fost construită și amplasată în cimitirul „Alexandru Nevsky” din Sankt Petersburg⁵.

¹ Poștarencu 1998, p. 7.

² Gangal și colab. 2005, p. 37.

³ Маринчук 2004, p. 165.

⁴ Курц 1973, c. 14-15.

⁵ Щусев 2011, c. 37.

După unele ezitări fiind îndrumat și primind consultările profesorul Leontii Benua este inclus în componența Comisiei Arheologice din Sankt Petersburg. Împreună cu profesorii și cercetătorii din cadrul Academiei sub conducerea profesorului Nicolae Veselovsky, pleacă într-o expediție științifică în Uzbekistan. Acolo sunt executate cercetări ample de măsurare, în special la mormântul lui Tamerlan Gur-Emir și la Catedrala „Bibi-Han” din orașul Samarkand. Toate materialele adunate din această expediție împreună cu schițele și desenele în acuarelă ale lui Alexei Șciusev și cele ale restauratorului Petr Pokrâșkin, au fost predate Comisiei Arheologice.

A rămas profund entuziasmat de arhitectura orientală, face cunoștință îndeaproape cu meșterii populari, materialul de lucru existent și tehnicile de construcție locală. Motivele orientale vor apărea periodic în lucrările sale de mai târziu precum, Gara „Kazani” din Moscova, Teatrul de Operă și Balet din Tașkent, Clădirea administrativă a Institutului din Tbilisi la proiectarea și edificarea cărora vor fi atrași pictori și arhitecți cu renume mondial⁶.

În 1897, Alexei Șciusev termină studiile cu „medalia de aur”. Pentru proiectul diplomei de amenajare a curții „Conacul boieresc”, executat reușit în stil francez cu acoperiș, orangerii și cascade înalte, i se acordă o bursă și dreptul de a pleca într-o deplasare de creație peste hotare. În același an se căsătorește la Chișinău cu Maria, sora prietenului său din copilărie, renumitului pedagog Mihail Karcevski⁷.

Pleacă împreună în Italia, vizitează orașele Venezia, Padova, Vicenza, Bologna, Florenza, Roma, Napoli. Vechile monumente de artă și arhitectură italiană au constituit pentru Alexei Șciusev, o valoare spirituală inestimabilă. Atinse și văzute personal, ele s-au imortalizat pentru totdeauna în memoria viitorului arhitect, devenind posesorul spiritual a tot ce oferea Italia în domeniul artei Antice Bizantine și a Renașterii italiene.

După Napoli au făcut cunoștință cu orașul Pompei, au vizitat insula Sicilia și orașul Palermo. Din Sicilia întreprind o călătorie în Africa de Nord, unde fac cunoștință cu cultura africană din Tunis. Revin în Italia de unde prin orașele Genua și Nisa ajung în Franța. La Paris, timp de 6 luni studiază la Școala privată a lui Rudolfo Giuliani, unde își perfecționează măiestria de pictor. Parisul l-a încântat cu arhitectura clasică a orașului din perioada tardivă. Vizitează ulterior Anglia, însă Londra nu l-a încântat cu monumentele sale arhitecturale, construite în stil gotic pline de misticism⁸.

Revine la Sanct Petersburg unde organizează o expoziție cu lucrările sale de pictură efectuate în călătoriile de peste hotare. Primește o largă satisfacție și apreciere din partea vizitatorilor, al criticilor de artă în special a pictorului Ilia Repin, care îl caracterizează ca fiind „cel mai bun pictor printre arhitecți”⁹.

Cu toate aceste laude și aprecieri nu a fost acceptat ca profesor, pică la concursul organizat pentru funcția respectivă la catedra facultății din cadrul Academiei de Arte Frumoase din Sanct Petersburg. În urma recomandărilor profesorilor Leontii Benua și Grigorii Kotov, Alexei Șciusev este primit în Societatea Arhitecților din orașul Sanct Petersburg. Pentru a obține experiență, recunoștință și un nume în mediul arhitecților, participă activ la diferite activități în cadrul cărora execută și realizează diferite comenzi publice și private.

Primul pas întreprins de Alexei Șciusev spre culmile recunoașterii înaltei arhitecturi ruse, a fost proiectul de reconstrucție a unei case de locuit dintr-un cartier „Fontanka” din Sanct Petersburg, pe care o proiectează și construiește în stilul caracteristic epocii lui Petru cel Mare și restaurarea unor case importante, cum ar fi palatul contelui Alexei Olsufiev (Fig. 1).

Acestei perioade din activitatea arhitecturului i se atribuie proiectarea a două edificii din Chișinău. Primul din această ordine de idei este Vila Karcevski din Valea Trandafirilor construită între 1897-1898, amplasată la periferia de Sud a Chișinăului în depresiunea acoperită cu arborii silvoparcului numită de secole Malina Mare. Casa este asimetrică, alcătuită din trei caturi fiecare cu acoperiș propriu. Parterul este alungit, dotat cu terasă largă spre Sud și cu goluri largi de ferestre în segment de arc. Etajul ocupă o parte a parterului, tratat ca o mansardă cu ieșire la un balcon mic. Arhitectura vilei de-a lungul timpului, a suferit modificări: terasa a fost închisă prin geamuri, fereastra de la mansardă a obținut o copertină unită cu doi stâlpi introduși recent pentru a delimita balconul, ferestrele înlocuite cu termopane, acoperișul din țigla a fost schimbat pe țigla metalică¹⁰.

Cea de-a doua construcție a fost Casa lui Mihail Karcevski, cunoscută sub numele Casa Dragoev construită la 1901, amplasată în centrul orașului (intersecția străzilor Pușkin și Bernardazzi) având un plan unghiular, cu un nivel ridicat pe un soclu înalt. Planimetria este pentru două apartamente, cu intrări separate din stradă: una din strada Alexei Pușkin și alta dinspre strada Alexandru Bernardazzi, soluționate identic prin antreuri amplasate în axa de simetrie, evidențiate în exterior printr-un portal de console. Apartamentele aveau câte o intrare secundară din curte. Fațada casei de pe strada Bernardazzi are cinci axe, patru sunt goluri de ferestre și unul - de ușă. Fațada laterală din strada Pușkin

⁶ Дружинина, Корнфельд 1955, с. 87-104.

⁷ Соколов 1952, с. 14.

⁸ Академик 1974, с. 1.

⁹ Афанасьев 1978, с. 14.

¹⁰ Gangal și colab. 2010, p. 336.

are șapte axe compoziționale, șase goluri de ferestre și unul de ușă. Decorația plastică este tributară arhitecturii orientale¹¹.

Alexei Șciusev și-a început activitatea în arhitectură cu domeniul ecleziastic ca angajat în cancelaria Sfântului Sinod, fiind responsabil de preluarea comenzilor de restaurare a bisericilor. O bună parte din aceste comenzi inițial, le primea de la profesorul Grigori Kotov, care nu se hotăra să le accepte de la o parte din clienții săi, dar pe care nu-i putea refuza din punct de vedere al atitudinii sale corecte față de sfânta Biserică.

În timpul lucrărilor de proiectare și realizare a iconostasului din complexul Catedralei „Sfânta Treime” Lavra de la Poceaev din Kiev, pe care l-a executat într-o manieră diferită față de canoanele existente, utilizează măiestria preluată din arta bizantină în loc să folosească tradițional în calitate de material lemnul, a utilizat marmora (**Fig. 2**). Acolo face cunoștință și se împrietenește cu renumiții pictori Victor Vasnețov și Mihai Nesterov, autorii picturilor din Soborul „Vladimir” din Kiev, care îi apreciază înalt tehnica și măiestria de execuție a lucrărilor sale de restaurare. În același interval de timp întreprinde o deplasare de serviciu în orașul Istanbul din Turcia, unde face cunoștință și este profund entuziasmat de frumusețea și imensitatea Soborului Catedralei „Sfânta Sofia”, transformată de turci în moschee. A urmat apoi simpatia și dragostea deosebită față de stilul artei și arhitectura rusă din secolele XII și XIII, vădit vizibile în orașele Pskov și Novgorod. Acestea și alte opere arhitecturale, au constituit sursa de inspirație ale tuturor lucrărilor sale din perioada anilor 1906-1913.

Unul dintre primele proiecte în care domină motivele arhitecturii populare ruse este cel al Bisericii „Serghei Radonejskii” de pe Câmpia Kulikovo. Reușește să creeze prin imagini arhitecturale, o operă cu adevărat patriotică ce trezește admirația și mândria compatrioților săi față de faptele mărețe ale strămoșilor (**Fig. 3**). Din amintirile lui Petru Neradovskii, Alexei Șciusev a rămas mulțumit de proiectul său: „*A fost prima experiență creatoare în care am mers pe o altă cale de utilizare a arhitecturii ruse, departe de schemele seci învățate în Academie*”¹².

Aceluiași stil artistic îi sunt atribuite și construcțiile Catedralei din Lavra de la Poceaev din Kiev (1908), Biserica din satul Natalievka din gubernia Harikov (1908) (**Fig. 4**), efectuată la comanda lui Pavel Haritonenco un renumit mecenat din Imperiul Rus și colecționar de icoane vechi rusești, care intenționa să o transforme într-un muzeu. Cu trecerea anilor, devine una din cele mai renumite bijuterii arhitecturale ale lui Șciusev, remarcată prin sculpturile decorative de la intrare și picturile mozaicale din interior¹³.

Biserica „Marfa-Mariinsk” din Moscova (1908), nu numai că a înfrumusețat construcțiile din Moscova la acea perioadă, dar a devenit simbolul și centru de binefacere pentru creștinii din lume și din întreaga Rusie, recunoscută de enoriași prin stilul tipic popular ortodox introdus în arhitectură (**Fig. 5**).

Zidirea bisericii „Sfânta Treime” din localitatea Cuhureștii de Sus din gubernia Basarabia, a fost începută la 1913 și terminată la 1930 (**Fig. 6**). Construită pe moșia boierului din localitate Ioan Bogdan la comanda fiicelor sale surorile Eugenia Apostolopulo-Bogdan și Alexandra Pommer-Bogdan, după moartea fratelui acestora Vasile Bogdan proprietarul Cuhureștilor. Pisania sculptată în lemn din interiorul lăcașului glăsuiește: „Zidirea acestei Sfinte Biserici cu Hramul „Sf. Treime” din comuna Cuhureștii de Sus, Jud. Soroca, cu clopotnița și împrejmuirea s-a început în anul 1913 cu osârdia și cheltuiala bunelor creștine Eugenia Bogdan și Alexandra Pommer, născută Bogdan, și s-a săvârșit în anul 1930 în vremea domniei regelui Carol II al României, arhitect fiind A. Șciusev, constructor Dmitacencov, iar pictor și sculptor A. Znamenschi”¹⁴.

Biserica ortodoxă cu hramul „Hristos Mântuitorul” din San Remo, hotelul (1912) și Biserica „Sfântul Nicolae” (1913-1915) din Bari¹⁵ (**Fig. 7-8**), pavilionul expoziției ruse din Venezia de la 1914, aminteau de vechile conace boierești rusești din secolele XVII¹⁶. Fiecare din aceste construcții erau privite de către arhitectul Alexei Șciusev ca un manifest al creațiilor sale.

Studierea stilului artei arhitecturii vechi rusești l-a făcut să conlucreze cu renumiții critici de artă și arheologi Nicodim Kondakov, Petru Pokrâșkin, Boris Farmakovskii, care apreciau intuiția și erudiția lui Alexei Șciusev de a individua din multitudinea monumentelor de arhitectură rusă anume pe cele vechi nestudiate.

Alexei Șciusev se bucura de o autoritate enormă în rândurile arheologilor. În 1908 este ales membru titular al Societății Arheologice din Sanct Petersburg. Prin urmare i se încredințează o misiune de o responsabilitate enormă de restaurare și reconstruire a lăcașului Catedralei „Sfântul Vasile” din Ovruci, Volânia, construit de meșterii populari ruși la mijlocul secolului XII, distrus de tătari în secolul XIII și rămas timp de șapte secole în ruine (**Fig. 9**).

În timpul executării lucrărilor ies în evidență calitățile sale remarcabile de pedagog, savant, cercetător, arheolog, arhitect, istoric, restaurator. Specialiștii din domeniu au rămas încântați de înaltul curaj, veritabilul talent și erudiție de

¹¹ Idem, pp. 129-130.

¹² Нерадовский 1965, с. 95.

¹³ <https://literator.in.ua/20-pavel-haritonenco.html>

¹⁴ Tabac, 2018, pp. 42-46; Щыцев 2011, с. 81.

¹⁵ Громова și colab. 2020, с. 58-63.

¹⁶ Евстратова, Колузаков, 2014, с. 144.

care a dat dovadă arhitectul. Restaurarea a fost apreciată drept originală după metodă și reușită conform rezultatelor, incluzând organic toate detaliile păstrate în spiritul tradițiilor clasicismului rusesc.

În sferele înalte ale cercurilor artistice și în presa vremii, se vorbea despre direcția șciusevistă în arhitectură, fiind considerat de unii drept fondatorul stilului neo-rus din arhitectură. Această realizare îi aduce lui Alexei Șciusev faima, autoritatea și popularitatea de renumit arhitect.

În 1910, membrii Consiliului Academic acordă lui Alexei Șciusev titlul științific de Academician în arhitectură, fiind ales membru activ al acestui Consiliu pe toată durata vieții. Tocmai împlinise vârsta de 37 de ani. Sovieticii însă i-au acordat titlul de Academician al URSS, membru corespondent al Academiei de Științe din URSS în anul 1943, atunci când împlinise vârsta de 70 de ani.

În 1913, se stabilește cu traiul împreună cu familia la Moscova. Plecarea lui de la Sanct Petersburg, a fost condiționată de victoria obținută la concursul public anunțat pentru proiectarea și construcția Gării „Kazani” din Moscova sau cum mai este cunoscută această lucrare „Poarta Moscovei spre Orient”.

Munca asupra acestui proiect a început la 1913 în componența Imperiului Rus, întrerupt pe alocuri de Primul Război Mondial și continuată pe durata întregii sale vieți până la 1949. În executarea schițelor de proiect și a picturilor interne, a îmbinat tehnica din arta plastică cu arhitectura, a antrenat și implicat în această vastă muncă pe renumiții pictori Nicolae Rerih, Evghenii Lansere, Mstislav Dobujinskis, Victor Zamirailo, pictorul - arhitect Nicolae Tamonkin. În construcția Gării „Kazani” din Moscova au fost îmbinate armonios tradițiile și motivele arhitecturii ruse cu cele orientale din secolele XVI-XVII¹⁷. Ansamblul arhitectonic al Gării „Kazani” și în prezent ne bucură prin frumusețea și măreția sa fără precedent.

La inițiativa Arhiepiscopului Platon exarhul Georgiei, pe domeniul Eparhialic al orașului Chișinău din Gubernia Basarabia, în împrejurimile orașului pe o suprafață de 120 desetine de pământ se intenționa a construi un Orfelinat pentru copiii militarilor căzuți în război 1914-1915, prevăzut cu școală, hotel, spital, biserică, ateliere și case pentru invalizi și slujitorii cultelor în etate (Fig. 10-11).

Teritoriul ales era amplasat pe o colină lângă drumul pe care era plantată vița-de-vie. În acest scop de către Academicianul Alexei Șciusev a fost realizată schița proiectului la indicația Secției de Construcție a Consiliului de guvernământ al Basarabiei cu suma totală estimată la 700 000 ruble. Schița, locul amplasării și valoarea proiectului au fost acceptate de toate instanțele de conducere. Din cauza instabilității conjuncturii politice internaționale și cele ale operațiilor militare din imediata apropiere a regiunii, construcția acestui complex nu a mai fost posibil de realizat¹⁸.

Împreună cu academicianul și arhitectul Ivan Joltovsky în perioada 1918-1923, a lucrat la proiectarea planului de reconstruire al orașului Moscova „Новая Москва” (Noua Moscova). Arhitectul Alexei Șciusev inițial s-a opus lichidărilor lăcașelor sfinte, construcției edificiilor înalte, insistând asupra statutului de Moscova oraș-muzeu cu păstrarea aspectului centrului istoric al capitalei cu schiturile, bisericile și mănăstirile vechi ruse.

Până la Revoluția rusă din februarie 1917, Alexei Șciusev a fost unul din cei mai buni specialiști arhitecți moderniști, reușind să se înțeleagă cu autoritățile laice, fiind renumit și cunoscut prin proiectele sale bisericesti fermecătoare.

Conform opiniei cercetătoarei Irina Korobina directoare a Muzeului de Stat de Arhitectură din Moskova (2010-2017), de represiile staliniste, Alexei Șciusev a scăpat grație propunerii venite din partea autorităților statului de a proiecta și construi la 1924 Mausoleul lui Lenin în Piața Roșie din Moscova¹⁹.

În anii 20 al secolului XX, devine printre primii cei mai buni constructiviști din Rusia. Din 1931, se dedică noului stil stalinist în construcție și devine printre primii promotori al construcțiilor grandioase, tema de reconstruire a vechiului stat îmbinat cu crearea conturului noului stat și oraș contemporan.

Activează ca profesor la Școala Superioară de Arte VHUTEMAS (Высших художественно-технических мастерских) (1918- 1926), președinte al Societății de Arhitectură din Moscova (1921-1929), director al Galeriei de Artă Tretyakov (1926-1929). În 1946 este numit Director al Muzeului de Stat al Arhitecturii Ruse din Moscova, unde au fost adunate colecții impunătoare de picturi, gravuri, desene ale renumiților maeștri de artă ruși.

Numit în funcția de gestionare a problemelor de organizare, planificare și reconstrucție a orașului Chișinău distrus de cutremurul din 1940 și de bombardamentele din anii celui de-Al Doilea Război Mondial, arhitectul Alexei Șciusev proiectează un șir de edificii incluse în Planul general de reconstruire a orașului Chișinău 1945-1949.

Proiectul de reconstrucție a Casei Guvernului care urma să fie amplasat pe locul clădirilor distruse ale fostei Mitropolii și pe locul actualei clădiri al Guvernului Republicii Moldova. Proiectul de reconstrucție a Parcului „Victoria” din Chișinău actualmente Parcul Catedralei. Proiectul de reconstruire al Cartierului Universității de Stat bine armonizat cu arhitectura din partea de sus a orașului cu Turnul de Apă și Casa Pronin. Proiectul Teatrului din Chișinău pe locul

¹⁷ Курц 1973, с. 28-32.

¹⁸ Архитектурно 1916, с. 486-487; 490.

¹⁹ Щусев 2011, с. 10.

actualului Teatru de Operă și Balet „Maria Bieșu”. Proiectul de amenajare a colinei Măzărachi din Chișinău. Proiectul construcției zonei riverane a râului Bîc cu reamenajarea unui Parc de Cultură. Proiectul Podul din Chișinău peste râul Bîc, care urma să conecteze centrul capitalei cu zona periferică a orașului, cartierul Rîșcani.

Pentru activitatea sa, pe parcursul vieții a fost decorat cu ordine, medalii, distincții guvernamentale. A fost unicul arhitect din spațiul sovietic decorat de patru ori cu premiul de stat, premiul „Stalin”²⁰. Premiul de prima categorie acordat în 1941, pentru proiectarea edificiului clădirii administrative a Institutului „Marx, Enghels, Lenin” din Tbilisi (1933-1938). Premiul de categoria a doua acordat în 1946, pentru oformarea internă a Mausoleului lui Lenin. Premiul de prima categorie acordat în 1948, pentru proiectarea edificiului clădirii Teatrului de Operă și Balet din Tașkent (1940-1947). Premiul de categoria a doua (post-mortem), pentru proiectarea și construcția stației de metrou „Komsomoljskaya Koljzhevaya” (1949-1951).

Toate meritele și decorațiile primite din partea statului ca și statutul de cel mai renumit și recunoscut arhitect al perioadei sovietice, Alexei Șciusev le-a obținut în timpul epocii staliniste. În același timp, activitatea și succesele sale înregistrate de până la lovitură de stat bolșevică din 1917 (20 de ani de activitate), au rămas în umbră fără a fi supuși unei cercetări și analize minuțioase. Multe dintre realizările sale practic au rămas să se bucure doar cu o simplă menționare. Arhitectura bisericească de până la revoluție, pe timpul sovietic nu era privită și menționată în serios. Însă tocmai aceasta a fost perioadă când Alexei Șciusev s-a format și s-a desăvârșit, devenind unul dintre cel mai cunoscut și renumit arhitect din țară și peste hotare.

Muzeul păstrează și valorifică selectiv ceea ce omenirea a creat de-a lungul secolelor sub raportul culturii materiale și al manifestărilor spirituale. Muzeul reprezintă acea instituție unică în care sunt adunate, clasificate și păstrate grijuliu vestigiile trecutului și realizările contemporane care urmează a fi transmise generațiilor viitoare. Instituția muzeală devine un adevărat lăcaș de teaurizare a mărturiilor activității și creației omului, simbolizează respectul prezentului pentru faptele înaintașilor noștri și încrederea în viitor. Generației actuale îi revine sarcina de a promova amintirea înaintașilor noștri prin punerea în valoare a patrimoniului cultural existent, consolidarea calității muzeului ca reper important în promovarea turismului cultural și istoric al ținutului, transformându-l astfel într-un loc de atracție pentru populația locală și turiști.

Lista ilustrațiilor

- Fig. 1. Schiță. Casa contelui Olsufiev. Cartierul „Fontanka”, Sanct Petersburg, 1902.
Fig. 2. Schiță. Iconostas. Complexul Catedralei „Sfânta Treime” Lavra Poceaev, Kiev, 1901.
Fig. 3. Proiect. Biserica „Serghei Radonejskii”, Câmpia Kulikovo, Imperiul Rus, 1904.
Fig. 4. Proiect. Biserica „Natalievka”, Gubernia Harikov, Imperiul Rus, 1908.
Fig. 5. Proiect. Biserica „Marfa-Mariinsk”, Moscova, 1908.
Fig. 6. Proiect. Biserica „Sfânta Treime”, Cuhureștii de Sus, Gubernia Basarabia, 1912.
Fig. 7. Membrii Comisiei împreună cu arhitectul Alexei Șciusev în fața machetei elaborate. Hotelul și Biserica „Sfântul Nicolae”, Bari, 31 ianuarie 1914.
Fig. 8. Perspectivă. Biserica „Sfântul Nicolae”, Bari, Italia, 1912.
Fig. 9. Proiect de restaurare. Biserica „Sfântul Vasile”, Ovruci, Volânia, Imperiul Rus, 1908.
Fig. 10. Proiect. Orfelinatul pentru copiii militarilor din Basarabia căzuți în război 1914-1915, Basarabia, 1915.
Fig. 11. Proiect. Orfelinatul pentru copiii militarilor din Basarabia căzuți în război 1914-1915. Proiect, Gubernia Basarabia, 1915.

Bibliografie

- Chișinăul Vechi 2005 - Chișinăul Vechi. Din colecția de cărți poștale ale lui Leonid Shklovskii, Chișinău, 2005.
Gangal și colab. 2010 - B. Gangal, T. Nesterov, E. Râbalco, P. Starostenco, R. Gargoniță, A. Nazarov, *Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea. Repertoriul monumentelor de arhitectură*, Chișinău, 2010.
Poștarencu 1998 - D. Poștarencu, *Străzile Chișinăului. Denumiri vechi și actuale*, Chisinau, 1998.
Tabac 2018 - S. Tabac, *Biserica „Sfânta Treime” din Cuhureștii de Sus*, în „Moldova”. Revistă social-culturală, Chișinău, iulie-august 2018, pp. 42-46.
Академик 1974 - Академик А.В.Щусев (1873-1949). *Выставка к 100-летию со дня рождения. Каталог*, Москва, 1974.
Афанасьев 1978 - К. Афанасьев, А.В.Щусев, Москва, 1978.
Архитектурно, 51, 1916 - *Архитектурно-художественный еженедельник*, Санкт Петербург, год III, nr. 51, 1916.
Евстратова, Колузаков 2014 - М. Евстратова, С. Колузаков, *Русский павильон в Венеции. А.В.Щусев*, Москва, 2014.
Васькин 2015 - А. Васькин, *Щусев: Зодчий всея Руси*, Москва, 2015.
Дружинина-Георгиевская, Корнфельд 1955 - Е. Дружинина-Георгиевская, Я. Корнфельд, *Зодчий А.В.Щусев*, Москва, 1955.

²⁰ Грабарь și colab. 1954, c. 21-34; c. 37-55; c. 59-80; c. 83-95.

Курц 1973 - Р. Курц, А.В.Щусев, Chişinău, 1973.

Маринчук 2004 - А. Маринчук, Князь С. Д. Урусов. *Записки Губернатора*, Chişinău, 2004.

Нерадовский 1965 - П. Нерадовский, *Из жизни художника*, Ленинград, 1965.

Грабарь și colab. 1954 - И. Грабарь, Н. Бачинский, М. Щусев, *Произведение Академика А.В.Щусева удостоенные сталинской премии*, Москва, 1954.

Громова și colab. 2020 - А. Громова, Г. Маневич, *Русское присутствие в святой земле*, Передвижная выставка, Москва, 2020.

Соколов 1952 - Н. Соколов, А. В. Щусев. *Мастера Советской архитектуры*, Москва, 1952.

Щусев 2011 - П. Щусев, *Страницы из жизни академика А. В. Щусева*, Москва, 2011.

Анеха

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

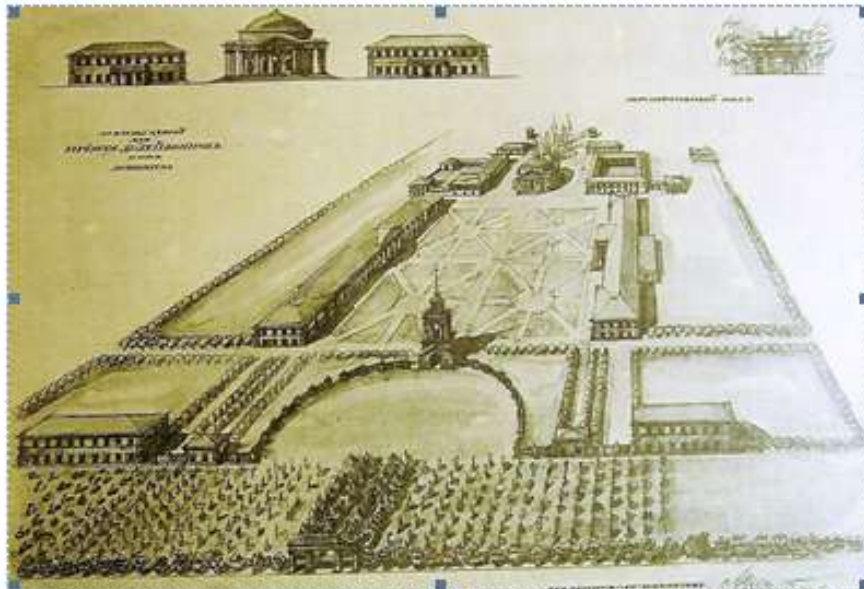

Fig. 11

DESPRE ȘCOALA ȘI DASCĂLUL ROMÂN ÎN REVISTA *PLAIURI HUNEDORENE* (1932-1935)

Dr. Gherghina Boda

Abstract. *On the romanian school and teacher in the magazine "Plaiuri hunedorene" (1932-1935).* In the difficult economic conditions of the years 1932-1935, the Romanian school tried to carry out its activity more owing to the dedication of the teachers than owing to adequate material conditions. Poverty, which affected both teachers and students as well as the communities, was one of the causes that hindered the development of the teaching activity. Added to this were student absenteeism and the misconception of parents that there was no need for too much schooling, since reading and counting were felt to suffice. This period was marred by serious material and financial shortages, improper premises, poor hygiene, absenteeism, as well as high teacher turnover.

Cuvinte cheie: școală, profesori, elevi, sărăcie, criză economică.

Keywords: school, teachers, students, poverty, economic crisis.

Plaiuri hunedorene este revista Asociației Corpului Didactic Primar din județul Hunedoara, organ de cultură profesională și generală, care a apărut între anii 1930-1944 la Petroșani. Redacția era asigurată de Alexiu David iar administrația de Gheorghe Iltu. Revista apărea lunar, cu excepția lunilor iulie și august. Comitetul de redacție era format din: Sabin Jula din Simeria, președintele Asociației învățătorilor, A. Constantinescu din Hunedoara, vicepreședintele Asociației învățătorilor, Ioan Ciora, membru în Comitetul Asociației învățătorilor, Nicolae Crețu din Orăștie, membru în Comitetul Asociației învățătorilor, I. Morțun din Simeria, secretarul Asociației învățătorilor, Alexiu David din Petroșani, institutor. Lista de colaboratori era lungă, autorii articolelor fiind atât hunedoreni (Deva, Hunedoara, Orăștie, Simeria, Țebea, Brad, Răcăștie, Ruda, Ghelar, Hășdat, Peștișul-Mic), cât și din alte părți ale țării (București, Lugoj, Sibiu, Pitești, Iași etc.).

Temele articolelor sunt diferite, de la situația deplorabilă a școlii românești în ansamblu, și aici ne referim la sărăcia cadrelor didactice, a elevilor și a comunităților în general, la salarizarea mică și insuficientă a institutorilor pentru ducerea unui trai decent, bolile care afectau atât copiii, cât și dascălii, dotarea insuficientă a școlilor cu materiale didactice, igiena mai mult decât precară din școli, localurile de cele mai multe ori insalubre și inadecvate pentru desfășurarea activităților didactice, moralitatea comunitară, eforturile dascălilor de a ține pasul cu metodele moderne de învățământ, pledarea pentru importanța orelor de desen, muzică și educație fizică, precum și multe alte teme specifice locale cu care se confruntau cadrele didactice. Aducerea acestor probleme în atenția publică, în speranța atragerii atenției instituțiilor abilitate ale statului către școala românească, se încadrau în eforturile cadrelor didactice de a sensibiliza statul în privința importanței finanțării învățământului, școala fiind considerată de către personalul din învățământ ca și pepiniera specialiștilor de mâine care asigurau dezvoltarea țării în toate domeniile de activitate.

Criza economică adâncește și mai mult problemele cu care se confrunta sistemul de învățământ. Percepția greșită a statului român asupra rolului și importanței educației și învățământului pentru un popor a condus și conduce în continuare, la atâția ani distanță, la disfuncționalități grave care afectează puternic și în unele cazuri iremediabil, întreg sistemul de învățământ, conducând la o slabă pregătire științifică și profesională a elevilor, implicit a viitorilor specialiști, precum și la o lipsă de respect față de dascăl al cărui statut nu s-a schimbat prea mult din 1935 încoace, fapt relevat de numeroasele convulsii care au afectat calitatea învățământului românesc. Statul este cel care are obligația de a vedea importanța culturii, căci el este organizatorul valorilor naționale pe care doar poporul, națiunea le creează. D. Gusti considera că trebuie promovată o nouă politică culturală care să aibă la bază următoarele principii: "1. Nu poate fi despărțită cultura superioară, creatoare, de cultura poporului; 2. Cultura nu poate fi impusă; ci ea trebuie să trăiască într-o atmosferă de libertate, spontaneitate și specificitate națională; 3. Cultura trebuie clădită pe specificul național, care trebuie cercetat prin metoda monografică sociologică; 4. Instituțiile de Stat ce-și asumă răspunderea organizării culturii naționale, vor trebui să aibă o autonomie cât mai largă; 5. Astfel de instituții nu pot avea de scop crearea culturii, ci numai crearea condițiilor prielnice dezvoltării ei, stimulând și organizând colaborarea tuturor elementelor culturale ale țării. Națiunea presupune deci cultura, iar cultura nu ființează decât înăuntrul națiunilor. Statul național nu poate exista prin urmare decât sub forma de Stat cultural"¹.

Sărăcia în care se zbăteau atât elevii, cât și dascălii este prezentată în cadrul mai multor articole. Anul 1932, cumplit din punct de vedere economic, surprinde situația aceasta deplorabilă: "...vedem cum elevi din părinți fără lucru și învățători neplătiți de 4 și 5 luni, cad la pământ, răpuși de mușcăturile foamei și de încolțirile frigului... Dascăl și elev român pier de foamea năpraznică în mijlocul mormanelor de grâu și a stocurilor abundente de bucate, pe cari le-a dăruit

¹ Gusti 1932, p. 1.

D-zeu din solul fertil al țării. Picioarele dascălului și ale elevului român au ieșit din așa numitele încălțăminte și gerul nemilos le roade încetinel — când animalele domestice cu pieile lor se dau de pomană negustorilor.

Dascălul român este nevoit a se retrage în pustie spre a trăi din rădăcini și a se învăli cu frunzele arborilor — când depozitele de îmbrăcăminte în lipsa de desfacere și de vânzare sunt pe punctul de a fi incendiate.

Când acest slujbaș al țării și al învățământului este lăsat în prada neîngrijirii mai rău decât un șomer și decât ultimul cerșetor — ce credință mai poate el avea în dreptatea orânduiriilor statului?! Ce calm și seninătate mai poate el avea în clipele de exercitare a înaltei lui datorii și misiuni?

Când dascălii și-au strigat amarul și durerea în lung și în latul țării, când au bătut la toate ușile și au solicitat ultimele ajutoare, ce se mai pot da unor oameni „sfârșiți”, dar nici o ureche să-i audă, nici o inimă să-i înțeleagă — atunci, nu mai este mirare, că învățătorii nu mai au azi, nici vaga speranță... De aceia învățătorii nu mai cred azi decât într-o minune mai presus de puterile perverse și pervertite ale oamenilor înrăiți.

Două forțe egal de puternice se mai luptă azi, în sufletul lor: resemnarea de a muri pe băncile școlii dându-și ultima suflare, îndemnați fiind de un patriotism morbid, sau într'un ultim spasm de elan vital, vor încerca să-și smulgă drepturile prin orice mijloace, mânăți de un patriotism tot așa de puternic ca și celalalt, dar înfruntând riscuri de tot felul? Timpul și împrejurările vor fi marii hotărâtori”².

Această stare de lucruri l-a umilit pe dascăl, căci pentru a-și ajuta familia înfometată el a apelat la tot felul de expediente, dar cu toate acestea ”a ținut în mâna-i tremurândă făclia culturii românești...el a făcut apel la toate forțele lui sufletești, n'a blăstămat, nu s'a revoltat ci a stat, stoic, la postul lui de onoare și și-a îndeplinit conștiincios datoriile”, gândindu-se permanent la ”chipurile triste, îmbătrânite înainte de vreme, supte de foame și de boli, ale micilor mucenici cari, în aceste vremuri de groază, au îndrăsnit să urce calvarul spre lumină”³. Cu toții erau supuși economiilor bugetare, victime ale „reducerilor și raționalizărilor”.

Alte neajunsuri ale școlii românești în ceea ce privește personalul didactic sunt localurile impropii în care erau obligați să-și desfășoare activitatea zilnică, ceea ce ducea în timp la îmbolnăviri grave atât în rândul cadrelor didactice, cât și ale elevilor, ambele categorii cu sănătatea subrezită de lipsa unei alimentări corespunzătoare, la care se adăuga și igiena precară din școlile rurale, în mod special. Cea mai dramatică situație aveau școlile primare, care nu funcționau într-un local propriu, ci „în case, dacă erau de zid, erau lipite cu pământ pe jos de unde aerul se încărca cu praf ce juca în razele soarelui care deabea puteau străbate prin ferestruicele mici și cârpice cu hârtie. În Dobrogea am văzut o școală cu o ușă așa de stricată, că abea se mai ținea, iar pe sub prag, care era așezat la peste 15 cm. dela podele, pisicile intrau nestingherite pe sub el. În alte părți unde sunt localuri vechi n'au fost amenajate după spiritul vremii. Curtea și dependențele stricate și murdare. Să pășim înăuntru: larăș jale. La unele, care sunt închiriate, de obicei, sunt lipite cu pământ, ferestre mici, iar băncile făcute pentru oameni mari, nu pentru copii. Dacă, Casa Școalelor a înzestrat de curând pe unele școli, tot au rămas altele, fără materialul didactic necesar. În definitiv s'au dat tablouri și hărți. Nu-i destul. Nu s'au dat tablouri industriale și agricole, aparate fizice, corpuri geometrice și globuri. Acestea lipsesc și poate dacă se găsesc la unele școli, acestea și le-au procurat din comerț cu prețuri foarte ridicate și pline de incorectitudini în ce privește scrisul și coloratul. Muzeele lipsesc, asemenea și atelierul. Grădina școlară dacă există este folosită cu scop utilitar, iar câmpul de experiență nici nu se vorbește de el decât în lege și regulament. Sunt școli fără firmă și drapel”⁴.

La această problemă se adaugă și igiena aproape inexistentă din școli: „Dacă școlile dela oraș mai păstrează oarecare curățenie, având servitori permanenți, plătiți la timp de comitetele școlare, dacă la aceste se mai pot vedea păreți spoii și podele unse cu ulei, apoi majoritatea școlilor rurale prezintă un aspect foarte trist din acest punct de vedere al curățeniei și al igienei. La cele mai multe, padimentul este ros și murdar, un strat gros de praf pe tot ce se află în sală, păreții nevărușiți cu anii, sobă care afumă, ferești sparte. Grinzile și scândurile plafonului roase de cari. Paiangeni prin colțuri. Curte desgrădită, prin care pasc găștele și porcii satului întreg. Closetele în cea mai mare murdărie. 371 școli cercetate, 328 au closete și 43 de școli nu au de loc. Și la cele mai multe e mai bine că nu-l au decât să-l aibă așa murdar cum îl au unele.

Fântână, în curte, au numai 167 școli, iar 204 școli nu au deloc. Aceasta se explică și prin faptul că școlile din regiuni muntoase, sunt așezate pe lângă pâraie sau pe lângă izvoare cu apă bună de beut, așa încât n'au simțit nevoia fântânei în curte. Ceace ar trebui interzis și oprit cu toată strictețea este obiceiul prost din unele școli de a aduce un vas mare cu apă, după ușe, din care apoi cu o ulcică, pe care o bagă în vas, beau toți copiii pe rând. Sistemul acesta este moștenit din vremuri bătrâne, dar trebuie curmat odată pentru totdeauna”⁵.

O altă problemă era numărul mare de elevi, 60 conform legii, care îi reveneau unui învățător, ceea ce nu concorda cu realitatea din învățământ, astfel că ”azi, știința pedagogică modernă nu mai admite nicidecum un număr de

² Mermezeu 1932, pp. 6-7.

³ Măgură 1932, pp. 1-2.

⁴ Rusu 1932, pp. 9-10.

⁵ Plaiuri hunedorene, 25, 1933, p. 15.

60 elevi de clasă ci un maximum de 40 și în cazul acesta ar fi de lipsă un număr mai mare și de sale de învățământ și un număr mai mare de învățători. Numărul cel mare al copiilor cu infirmități fizice (598) educabili, reclamă necesitatea unei școli speciale pentru ei, în capitala județului. Or, în întreg Ardealul, abia se găsește una singură de acest fel la Cluj, așa încât acești elevi, deși educabili, rămân totuși în părăsire, spre a îngroșa rândurile analfabeților și al cerșitorilor, în viață”⁶.

Programa școlară oficială reprezenta o mare problemă pentru cadrele didactice. Știut fiind că ministerele sunt pline de oameni care nu prea au tangență cu domeniul lor de activitate, așa era și în cazul educației. Programele erau făcute de oameni care nu aveau experiență didactică deoarece nu lucraseră la catedră ca să știe care sunt condițiile reale de muncă ale personalului didactic. De aceea, erau cam greu de aplicat în școli care activau în situații specifice, locale. De aceea, dascălii solicitau ca aceste programe generale să fie făcute regional, de cadre didactice cu experiență, care cunosc realitățile școlii românești și care ”să fie adaptată după condițiile speciale ale localităților în care funcționează. În acest caz, învățătorii respectivi vor avea să facă lucrarea de adaptare, căci numai ei, cunoscând bine situația, vor putea lăsa la o parte ce nu trebuie sau vor adăuga tot ce este caracteristic, propriu, localităților lor, stabilind astfel și cantitatea de cunoștințe ce se potrivește timpului de care dispune școala”⁷, întocmite în deplină concordanță și cu orarul.

Un alt impediment îl constituia concepția românilor despre utilitatea și frecvența școlii. De exemplu, jienii hunedoreni, care erau reprezentativi și pentru alte categorii de români, considerau că scrisul și socotitul sunt suficiente pentru educația copiilor lor: ”Jianul crede că școala este mai mult pentru cei ce vor să se facă domni și că pentru ceilalți „oameni”, cum zic ei, doar atât e strict necesar ca să învețe nițel scris și citit. Să știe scrie „carte” dela armată și să cetească ceva în cărțile bisericesti. Nimic mai mult! Că dacă vreunul s’ar apuca să cetească câte o „soroacă” (citație), îl iau ceilalți în răs, ca și când s’ar apuca de un lucru ce nu-i de nasul lui”⁸. Această concepție avea drept consecință o frecvență redusă a cursurilor, un mare absentism și un nivel ridicat al analfabetismului. Pentru remedierea acestei situații, statul a legiferat aplicarea de amenzi și chiar închisoarea pentru părinții care nu-și trimit copiii la școală, metodă care nu numai că nu s-a putut aplica, dată fiind sărăcia populației, dar a determinat stări negative în rândul părinților; ”amenzi se croesc de obicei celor mai săraci și mai nevoieși oameni ai satelor și ai târgurilor, de pe care, nu poți lua altceva, decât doar zdrențele de pe ei și sufletul din oase. Legiuitorii noștri au mers și mai departe și au prevăzut și zile de închisoare, în cazul, când amenzi nu ar putea fi scoase, cu nici un chip. Dar iată că nici temnița nu înspăimântă pe nimeni! N’am văzut, nici nu am auzit de părinți puși la răcoare pentru că nu și-au dat copii la școală. Și într’adevăr, nu se va găsi nicicând un judecător, care să aplice pușcăriia, dar nici învățătorii nu vor putea recurge nicicând la acest mijloc, atunci când îți vin oameni hămesiți și lihniți de foame, cu odraslele lor și îți spun: ia-l domnule învățător la școală, dar dă-i d-ta o haină pe el, o ghiată în piciorușe și o bucățică de mălai în gură! ...Mai ai atunci curajul și conștiința împăcată săi aplici amenzi și temniță?”⁹.

Dotarea școlilor era deficitară, la fel ca și bugetul alocat. O mare nemulțumire o prezentau pădurile școlilor, care după stratificarea din 1922, au permis bisericilor să rămână cu aceste păduri ale școlilor, precum și cu localurile școlilor confesionale. Pământul dat școlilor în folosință, care prin regulament trebuia arendat, era de cea mai slabă calitate și neproductiv iar câmpurile de experiență lipseau total, ceea ce îngreuna dezvoltarea învățământului agricol practic, precum și obținerea unor venituri suplimentare la bugetul școlii.

Pregătirea permanentă a dascălilor era o condiție necesară pentru păstrarea unui nivel ridicat al învățământului. În rândul acestora existau persoane care se perfecționau continuu, altele care se mulțumeau cu salariul primit, în schimbul căruia nu dovedeau prea multă străduință la catedră. Examenele susținute de cadrele didactice reclamau cunoștințe solide și informații dintre cele mai noi din domeniul pedagogiei și al disciplinelor predate. Evident că nu toate metodele de predare și principiile pedagogice se puteau aplica la școlile românești, unele fiind prea intelectualiste și exclusiviste, însă, dacă dascălul avea interes, acestea se puteau adapta, promovând principii ca localismul, actualismul, al spontaneității, al activității proprii, concentrării, corelației, al libertății ș.a. Pe lângă cursurile de la școală, pentru rotunjirea veniturilor, cadrele didactice desfășurau și activități în afara școlii, cum ar fi învățământul adulților, șezătorile școlare și învățământul ambulant, care însă din anul școlar 1929-1930 nu s-a mai prestat decât de foarte puțini dascăli deoarece aceste activități nu au mai fost bugetate.

Învățătorii încercau să se ocupe nu numai de dezvoltarea intelectuală a micilor lor elevi, ci și de partea lor spirituală, acest fapt petrecându-se în cadrul orelor de muzică și desen, care sunt și ele mijloace eficiente de educație. La aceste discipline se făcea apel la partea sensibilă, la sentimentele copilului, la partea lui artistică și creativă. Prin muzică se perpetua tradiția, se dezvolta sentimentul patriotic și cel național, trăirea religioasă, pentru că melodiile

⁶ *Plaiuri hunedorene*, 23, 1932, p. 13.

⁷ Petrescu 1932, p. 28.

⁸ *Plaiuri hunedorene*, 23, 1932, p. 3.

⁹ *Plaiuri hunedorene*, 25, 1933, p. 11.

reflectau sufletul poporului, fragmente din viața lui materială și spirituală transpusă pe note, în final "cântarea va oferi plăceri și distracții poporului contribuind și la înălțarea lui morală. Muzica și cântul gonește morocânia și supărarea, apropie bogatul de cel sărac, pe cel mic de cel mare și strânge într'un mănunchi strâns pe toți fiii țării. Nu mai puțină importanță are dezvoltarea și cultivarea organului auditor și cel vorbitor, precum și facilitarea exprimării sentimentelor frumoase și artistice"¹⁰. Tot muzica este unul dintre cele mai tari mijloace de înnobilitare a sufletului, izvor de mângâiere și încurajare care alină durerea și dă credință și speranță, care învață disciplina și ordinea, dezvoltă simțul estetic, contribuie la formarea caracterului vesel atât de necesar în lupta vieții, care dă spor muncii, care te schimbă în final cu totul¹¹. Desenul în schimb, dezvoltă simțul culorilor, al proporțiilor și formelor, creativitatea și simțul estetic, observația și percepția, îndemnând copiii la elaborarea unor desene prin care își manifestă paleta de trăiri artistice inspirate de realitatea cotidiană sau de puterea creativă personală. Această disciplină era cu atât mai necesară cu cât în lumea rurală încă se mai confecționau straiile populare împodobite atât de frumos cu motive decorative foarte vechi dar care purtau amprenta personală a creatorului. Prin desen fetele învățau să combine forme și culori în compoziții decorative care făceau cinste costumelor populare pe care le coseau, le stimulau creativitatea și inventivitatea.

Educația patriotică ocupa și ea un loc de cinste în cadrul activității didactice: "Pentru aceasta școala primară se folosește de istorie, de geografie, poezii și serbări naționale. Deodată cu predarea acestor lecțiuni, învățătorul caută să comotioneze sufletul elevilor, atunci când la istorie îi pune în legătură cu sufletul și cu aspirațiunile dar mai ales cu jertfele înaintașilor și ale strămoșilor, când le face cunoscut pământul sacru și brazda udată de lacrimi și sânge a celor ce au apărut-o în vremuri grele, frumuseța naturală a regiunilor, când le predă poeziile, în cari s'a cristalizat patriotismul marilor poeți în forme estetice, plăcute, când la serbări naționale învățătorul se pătrunde pe sine însuși de însemnătatea evenimentelor sărbătorite și caută să-i transpună și pe elevi în acelaș plan de gândire și de meditare și cu un cuvânt, oridecâteori i-se prezintă o ocaziune potrivită"¹².

Cultivarea corectitudinii și adevărului constituia un alt deziderat al dascălului. În acest sens, acesta încerca prin diverse mijloace să combată minciuna în vederea formării caracterului moral al copilului și al unei conduite demne în viață, de aceea trebuia "Să i se dea copilului întotdeauna cât mai pătrunzătoare exemple de sinceritate și iubire de adevăr. Intre părinți trebuie să domnească adevărul, căci spiritul de observație al copilului pătrunde acest fapt și prin imitare va obicinui și el acelaș lucru. Copilul trebuie convins contra faptelor rele prin adunarea și prezentarea de exemple cât mai convingătoare. Prin exemple se va arăta cauza și urmarea minciunii"¹³. Se cunoaște faptul că minciuna izvorăște, la copii, în cele mai multe cazuri din teamă, din frica de pedeapsă, motiv pentru care dascălul trebuie să dea dovadă de foarte multă inteligență și tact pentru a se apropia de copil și de a-l face să se deschidă spre adevăr, fără teama de repercursiunile recunoașterii acestuia. Pentru atingerea tuturor obiectivelor didactice de preferat ar fi cultivarea unei relații foarte bune cu familia pentru ca împreună să se lucreze asupra copilului în vederea formării unui caracter frumos și al unui viitor adult responsabil. Însă o problema o reprezenta și familia deoarece exemplul minciunii era dat chiar de aceasta iar copilul, prin imitație, prelua acest comportament, la fel și anturajul copilului, care avea o mare influență asupra lui.

La educația elevilor contribuie și folclorul, această bogăție culturală națională care prin basme și balade dezvoltă gustul pentru citit, prin eroii literaturii populare cultivă simțul demnității, bărbăției și omeniei (Făt frumos, Toma Alimoș, Opișanul, Costea din balada Doica, Gruia Novac etc.), dezvoltă iubirea de neam și țară prin pildele din diverse legende (legenda despre Mama lui Ștefan cel Mare), contribuie la întărirea convingerilor religioase (balada despre Constantin Brâncoveanu), ajută dezvoltarea simțului de jertfă pentru un ideal (Meșterul Manole), dezvoltă vocabularul și simțul literar, înobilează sentimentele și filosofia față de viață și moarte, dezvoltă gustul estetic și arta decorativă, îmbogățește melodiile și coregrafia populară¹⁴.

Dacă cititul și socotitul au importanța lor, științele naturii vin să completeze cunoștințele elevilor cu cele mai importante informații, cu atât mai mult cu cât aceștia își duc viața în sânul naturii din zonele rurale. De aceea, "la orice lecție, plăcerea și curiozitatea au o influență puternică și dacă acestea s'au câștigat, atunci putem spune că am câștigat o mare biruință asupra elevului. „Ca să putem câștiga curiozitatea elevului, trebuie: 1. Să facem experimentări, intuiții reale și directe. 2. Materialul să fie potrivit cu mintea copilului. 3. La predare să prezentăm puține lucruri, ca să nu-i împrăștiem atenția. 4. Materialul să fie variat. 5. Să nu silim pe elev să observe mai mult decât știe și decât voește. 6. Să răspundem la întrebări și să-i acordăm libertatea de a cercetă singur". Orice cunoștință despre plante sau animale să se predea în mijlocul naturii în orice anotimp, pentru ca copilul să poată veni în contact direct cu toate vietățile din natură,

¹⁰ *Ibidem*, p. 22.

¹¹ Giurgiu 1933, pp. 3-5.

¹² A.D., 1932, p. 3.

¹³ Sântimbreaanu 1933, p. 16.

¹⁴ Fodor 1933, pp. 2-3.

infiltrând tot atunci foloasele practice ale acestor vietăți”¹⁵. În atingerea acestor scopuri cele mai indicate sunt excursiile școlare organizate în toate anotimpurile, precum și exercițiile practice de la școală.

Toate eforturile dascălilor de la catedră nu au rămas fără ecou. Anii 1934-1935, în urma unor analize făcute în Valea Jiului, în cadrul comunităților de jieni, demonstrează îmbunătățiri ale limbii vorbite, o purificare de toate ”streinismele” existente în graiul acestora, precum și fortificarea sentimentelor patriotice și naționale. Însă acestor rezultate trebuie în mod necesar să li se alăture și propășirea materială și socială a populației, acest deziderat fiind îndeplinit tot de școală. Prin educație și instrucție copiii sunt îndreptați spre diverse profesii care îi ajută atât pe ei să progreseze pe scara socială, cât și societatea, care se dezvoltă prin forță de muncă de calitate, căci ”Dacă așezarea și starea lui socială și materială nu înregistrează nici o propășire, este sigur că nici țara nu va propăși și nimic nu va putea înflori”¹⁶.

Viața dascălului, îndeosebi a celor din mediul rural, nu a fost niciodată ușoară. El a luptat cu sărăcia, cu lipsa sprijinului din partea statului, a instituțiilor menite să-l ajute, nu de puține ori chiar a comunității în care trăia, cu metalitățile retrograde în ceea ce privea cultura, educația și instrucția, cu lipsa localurilor de școală adecvate, cu lipsa materialelor didactice și cu multe alte lipsuri. Însă, cu toate neajunsurile, dascălul român trăiește intens acea zi de 15 septembrie, început de an școlar, zi ”în care școala îmbrăcă în haina-i albă de sărbătoare, împodobită cu flori și rămurile verzi, primește în sânul ei pe dascăli și copilași veniți spre a începe împreună, munca pe ogorul științei spre a face să răsară în toată splendoarea, binele, frumosul, adevărul și dreptatea. E ziua, în care binecuvântare Dumnezească se coboară asupra acelor cari, căutându-l pe Dumnezeu sfârșesc prin a-L găsi pretutindeni. E ziua, în care părinții își încredințează odraslele lor, dascălilor luminători de minți și făuritori de caractere morale. E ziua, în care Școala se însufletește din nou, odată cu sosirea mierlelor și priveghitorilor ei. E ziua, în care din sufletul trist și obosit de necazuri al dascălului, durerea și neîncrederea este risipită, și înlocuită cu o nouă putere de muncă aducătoare de mulțumire. E ziua, în care dispare colbul de pe cărți, cari, vor fi din nou frunsărite de aceia, cari cu toată încrederea în ei și în dascălul lor, se aștern muncii spre a-și lumina mințile și a se întări în frumoasele virtuți ale străbunilor. E ziua, în care dascălul cu duioșie, blândețe și încredere începe să se apropie de sufletul copiilor, căutând să se întovărească cu ei, în gând de îndreptare. E ziua, în care școala chiamă la muncă, și în care dascălul înălțând munca până la iubire, caută să sădească în sufletul copiilor, iubirea de muncă, acel bogat izvor de bine și mulțumire al omenirii. Urmând această cale izbăvitoare, a muncii, nu treceți cu vederea, înțeleptele cuvinte ale lui Vlahuță: „Faceți ca fiecare gând și fiecare pas al vostru, să fie pentru binele și înălțarea neamului românesc” și nu uitați sfatul plin de adevăr al lui Iorga: „Fă-ți datoria oricând, totdeauna va fi cineva care să te vadă: tu însuși”¹⁷.

Ca o încununare a muncii sociale a dascălului, pedagogul Jean Paul spune că „Toate acele puteri, prin cari popoarele se pot înălța, pot străluci în lume și își pot împlini cu demnitate misiunea lor istorică, se prepară sub mâinile învățătorilor!”¹⁸.

Bibliografie

- A.D. 1932 - A.D., *Patriotism de fapte nu de vorbe goale!*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 19-20, 1932, p. 3.
Fodor 1933 - I. Fodor, *Importanța folclorului pentru educație*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 27, 1933, p. 2-3.
Giurgiu 1933 – M. Giurgiu, *Însemnătatea muzicii în educație și viață*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 26, 1933, p. 3-5.
Gusti 1932 – D. Gusti, *Statul cultural*, în ”Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 23, 1932, p. 1.
Lenkei 1934 – M. Lenkei, *Părerii cu privire la un localism educativ în Valea Jiului*, în „Plaiuri hunedorene”, an IV, nr. 35, 1934, p. 9.
Letileanu 1933 – E. Letileanu, *Șt. naturale și metoda activă*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 30, 1933, p. 15.
Măgură 1932 – I. Măgură, *Sfârșit de an școlar*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 19-20, 1932, pp. 1-2.
Memezeu 1932 – I. Memezeu, *Temeliile învățământului*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 15-16, 1932, p. 6-7.
Petrescu 1932 – P.R. Petrescu, *Școala primară în lumina vremurilor actuale*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 21-22, 1932, p. 28.
Rusu 1932 – P. Rusu, *Corespunde școala actuală principiilor școlii active?*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 19-20, 1932, p. 9-10.
Sântimbreanu 1932 – C. Sântimbreanu, *15 septembrie...*, în ”Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 21-22, 1932, p. 5.
Sântimbreanu 1933 – C. Sântimbreanu, *Educația pentru combaterea minciunii*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 26, 1933, p. 16.
Plaiuri hunedorene 23, 1932 – *Concepția jianului despre școală*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 23, 1932, p. 3.
Plaiuri hunedorene 23, 1932 – *Situația învățământului primar din județul Hunedoara*, în „Plaiuri hunedorene”, an II, nr. 23, 1932, p. 13.
Plaiuri hunedorene 25, 1933 – *Situația învățământului primar din județul Hunedoara*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 25, 1933, p. 11.
Plaiuri hunedorene 25, 1933 – *Situația învățământului primar din județul Hunedoara*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 25, 1933, p. 15.
Plaiuri hunedorene 25, 1933 – *Despre muzică și cânt*, în „Plaiuri hunedorene”, an III, nr. 25, 1933, p. 21.

¹⁵ Letileanu 1933, p. 15.

¹⁶ Lenkei 1934, p. 9.

¹⁷ Sântimbreanu 1932, p. 5.

¹⁸ *Plaiuri hunedorene* 25, 1933, p. 21.

O PRELEGERE A SAVANTULUI HERMANN OBERTH LA SIGHIȘOARA ÎN 1930

Dr. Nicolae Teșculă

Zusammenfassung. Ein Vortrag des Gelehrtes Hermann Obert in Schäßburg (1930). Am 23. März 1930 hielt der Gelehrte Hermann Oberth, damals Professor am Evangelischen Gymnasium Mediasch, in Schäßburg einen Vortrag über Flugkörper und deren Nutzung für zivile und wissenschaftliche Zwecke. Aus Deutschland kommend, wo er als wissenschaftlicher Berater für den Film „Frau im Mond“ (1929), tätig war, wird er seine neuen Entdeckungen auf dem Gebiet der Raketenforschung vorstellen.

Cuvinte cheie: Hermann Oberth, Sighișoara, prelegere, 1930, rachete.

Stichworte: Hermann Oberth, Schäßburg, Vortrag, 1930, Raketen.

Creat în secolul al XIII prin colonizarea sașilor, Sighișoara avea o puternică tradiție meșteșugărească, orașul și-a păstrat importanța jucând un rol important în economia și demografia Transilvaniei. Astfel, Sighișoara, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se afla pe una din primele poziții din rândul orașelor ardelene. Din punct de vedere demografic situația se prezenta în felul următor: în anul 1851 număra în jur de 7206 suflete situându-l pe un onorant loc 6 în cadrul orașelor transilvănene¹.

Elita sighișoreană era formată din comercianți, câțiva meșteșugari înstăriți care și-au deschis manufacturi și mici fabrici, profesori ai școlilor din oraș, clericii diferitelor confesiuni, câțiva avocați, medici și funcționarii aflați în slujba orașului și a comitatului Târnava Mare, care își avea reședința la Sighișoara. Însă centrul de cultură al orașului era reprezentat de Gimnaziul evanghelic, cea mai importantă și reprezentativă instituție de învățământ cu care se lăuda orașul. Atestat documentar în 1522, gimnaziul a reprezentat una dintre cele mai importante centre de învățământ din Transilvania, atât la nivelul corpului profesoral cât și la nivelul absolvenților, care au studiat la universități de prestigiu din spațiul german.

În jurul școlilor sighișorene vor apare și personalitățile locale. Fiind în oraș multicultural în care românii, sașii, maghiarii, evreii și alte naționalități au coviețuit și s-au influențat împreună nu putem să facem o sumă a personalităților, care au activat în diverse domenii de activitate.

Dincolo de acest aspect, în opinia tuturor, personalitatea cea mai cunoscută rămâne Hermann Julius Oberth. Deși nu s-au influențat reciproc, alături de rusul Konstantin Țiolkovski și americanul Robert Goddard, Oberth este unul dintre cei trei părinți fondatori ai științei rachetei și aeronauticii.

El vine astfel în continuarea unei vechi tradiții ardelene, unde în secolul al XVI-lea un umanist sibian Conrad Haas va construi prima rachetă din lume și va întocmi planuri detaliate ale acesteia, explicând modul de construcție și funcționare. Aceste modele sunt păstrate și în zilele noastre la Arhivele Naționale ale României Filiala Sibiu².

Hermann Oberth s-a născut în data de 25 iunie 1894 la Sibiu în familia medicului Julius Oberth. Pe linie maternă mama sa era fiica medicului și a poetului Friedrich Krasser (1818-1893). Bunicul său provenea din Șebeș dintr-o familie de brutari. După studiile liceale din orașul natal, va urma cursurile Facultății de medicină a Universității din Viena, unde va fi apropiat de mișcarea darwinistă și de social-democrație. În 1846 se va întoarce în țară devenind medic al orașului Sebeș, iar în 1867 îl găsim medic în Sibiu. Aici va conduce din 1867 redacția gazetei promaghiare *Siebenbürgische Blätter*. Pe lângă activitatea editorială, se remarcă ca și poet. Va publica în paginile gazetei poezia *Tabula rasa*, ceea ce îi va aduce un proces de presă în 1870. În fruntea ziarului se va remarca ca un opozant puternic al centralismului austriac și va lupta împotriva obscurantismului poporului. După încetarea apariției ziarului se va evidenția în cadrul mișcării social-democrate din Transilvania, ajutând cu bani și cu consultații gratuite persoanele sărace. Se va implica mai apoi, în paginile ziarului social democrat din Budapesta *Volksstimme*. Moare la 9 februarie 1893³.

În anul 1869 într-o discuție între prieteni bunicul lui Oberth va avea o maximă profetică: „*Peste o sută de ani oamenii vor ateriza e Lună. Nepoții noștri vor fi martorii acestui eveniment.*” „Peste o sută de ani la 22 iulie 1969 oamenii ajungeau pe lună, iar nepotul său lucra la NASA. Spiritul său liber și progresist va influența pe fiica și pe nepotul său, după cum o să vedem în cele ce urmează⁴.

Revenind la Hermann Oberth, primii ani de viață îi va petrece în Sibiu, după care se va muta la Sighișoara cu familia, unde tatăl său devine director al noului spital înființat în 1898. Aici va fi fascinat de cărțile lui Jules Verne, de

¹ Schäßburg 1998, p. 61

² Mai multe informații legate de Conrad Haas vezi în lucrarea: Barth 2005, passim.

³ Despre activitatea lui Friedrich Krasser vezi: Kartmann 1979, p. 50 -60; Kessler 1954, p. 5-26.

⁴ Oberth 1998, p. 9.

lucrările sale *De la Pământ la Lună și Călătorie în jurul Lunii*. La 11 ani spunea deja că le-a citit de mai multe ori și la 14 ani făcea deja prima sa rachetă. Atunci, a realizat că deși combustibilul rachetei se consumă, prin asta, reducându-se masa rachetei, continuă să existe un rezervor care conținea combustibilul acesta nefiind util din punct de vedere funcțional⁵.

După absolvirea Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara, urmează cursurile Facultății de Medicină a Universității din München, participând apoi în calitate de combatant în primul război mondial. După război se înscrie la Universitatea din Cluj, de această dată în domeniul fizicii, studii pe care le continuă la Universitățile din Göttingen și Heidelberg. În anul 1922 disertația sa despre știința rachetelor a fost respinsă de Universitatea din Heidelberg, fiind considerată utopică. În cele din urmă lucrarea sa *Racheta în spațiul interplanetar*, va fi acceptată în 1923 la Universitatea din Cluj, de o comisie condusă de profesorul Augustin Maior⁶.

După terminarea studiilor universitare devine profesor suplinitor la Seminarul pedagogic de fete și apoi la Gimnaziul Evanghelic din Sighișoara și din 1925 profesor al Gimnaziului Evanghelic din Mediaș, unde va preda timp de 14 ani⁷. Deja, prin publicarea cărții sale, *Racheta în spațiu interplanetar*, la München în anul 1923, devenise o personalitate științifică recunoscută la nivel mondial, fiind invitat la diferite conferințe și simpozioane în țară și străinătate, unde își va prezenta teoria cu privire la construirea rachetei. Aceste conferințe organizate și pentru a-și plăti datoriile provocate de cercetările sale științifice au fost organizate de intendentul Teatrului german din Sibiu, Gustav Ongyerth. Astfel se vor organiza conferințe în mari orașe din Transilvania: Brașov, Sibiu, Seveș, Mediaș, Reghin, Sighișoara, Bistrița, dar și la București și ulterior în străinătate⁸. Astfel, în anul 1930 va avea să susțină și în fața sighișorenilor o conferință.

În data de 23 martie 1930 la Sala Orașului⁹ savantul Hermann Oberth va susține o conferință dedicată rachetelor. Referitor la acest aspect săptămânalul *Groß-Kokler Bote*, din 10 martie, arăta: „*Cunoaștem ideea lui Oberth și, de asemenea, știm că de mult timp nu mai este doar o idee, ci o realitate care a fost verificată. Lucrarea sa <Racheta în spațiul interplanetar> a apărut la editura Oldenburg din München. Cartea, din punct de vedere intelectual a avut initial efectul de a fi o senzație. Senzațional, în măsura în care, ca să spunem așa, toate revistele cunoscute de pe pământ sunt mai semnificative ca această carte, însă, a fost extraordinar de stimulantă din punct de vedere tehnic și științific*”. Referitor la utilizarea rachetelor, în cadrul conferinței, profesorul Oberth este de părere că „*rachetele au nu doar un scop meteorologic și fotografic, ci mergând mai departe poate fi o poștă rapidă transoceanică Europa – America și de ce nu va putea să fie folosită pentru explorarea spațiului interplanetar*”. Continuă apoi arătând că regizorul german Fritz Lang de la studiourile Ufa a apelat la expertiza științifică a transilvăneanului Hermann Oberth pentru drama *Femeia pe Lună*. Referitor la această colaborare arată că „*compania de film i-a oferit și mijloacele necesare pentru a efectua teste practice preliminare pentru racheta sa. Astfel a reușit să construiască duza, care, în mod ideal, poate manipula cantități mari de combustibili lichizi, care garantează cea mai bună performanță. Alte încercări au condus la determinarea, formei rachetei, a tipului de parașită a supapelor de combustibil, care funcționează cel mai bine. Așa că au fost clarificate o mulțime de întrebări esențiale. Problema stațiilor de pompare din rachetă nu a fost încă rezolvată*”. Cu toate acestea: „*Din nefericire, disputele de afaceri cu Ufa au stopat acțiunile ulterioare*”, dar: „*O rachetă de testare mai mică este gata și a fost deja parțial testată*”. Această colaborare va duce la alte proiecte: „*Despărțirea lui Oberth de compania de film nu are alt caracter, decât cel al unui episod pentru problema rachetei. Comunitatea științifică germană ar dori să efectueze cercetări meteorologice cu racheta Oberth, iar Asociația pentru germană pentru zboruri interplanetare vrea să-i cumpere racheta. De asemenea există oferte pentru cumpărarea patentului (rachetei, n.n.) pentru...1.800 de dolari*”¹⁰.

Revenind la conferința propriu zisă, aceasta a avut loc, după cum am spus în Sala Orașului în seara zilei de duminică, 22 martie 1930. Referitor la această conferință, corespondentul foii sighișorene, Karl Roth relatează că conferința a avut ca titlu: *Trecutul și viitorul tehnicii de realizare a rachetei*, dar mai bine să lăsăm textul să vorbească: „*Prelegerea a fost marcată de o minunată concertare intelectuală. Ideea fizică de bază a rachetei lui Oberth este: principiul reculului. Dacă de ex. un proiectil explodează în interiorul proiectilului însuși, se poate spune că a fost propulsat de recul gazelor de pulbere. Acest exemplu, nu se abate prea mult de la modul de gândire al lui Oberth, care exprimă cel mai succint principiul important al reculului. Fizica teoretică învață acum că un proiectil poate să se manifeste la fel și în aerul înconjurător, chiar și - oricât ar fi de ciudat - într-un vid*”. Acest aspect este demonstrat de o formulă fizică: „*Din această formulă, din care ne-a oferit un tabel de numere foarte clar, Oberth a putut să ne explice foarte bine de ce la toate invențiile anterioare ale rachetei, cei doi factori, viteza de evacuare și raportul de masă au fost prea nefavorabili. Marele competitor de până acum a lui Oberth, americanul Goddard, a adus în uz un principiu complet nou pentru tehnologia rachetelor. Similar cu mitraliera, el a echipat racheta cu un mecanism de repetiție. Drept urmare, a*

⁵ Barth 2019, p. 52-59.

⁶ Barth 2019, p. 82-88.

⁷ Barth, 2019, p. 105 și 111.

⁸ Barth 2019, p. 182.

⁹ Azi sala Mihai Eminescu

¹⁰ GKB 1930a, p. 1.

crescut semnificativ viteza de deplasare a rachetei. Cu toate acestea, această explozie de pulbere a fost însoțită de câteva dezavantaje majore. Acesta îi revine, în primul rând, șocului sever, care însoțește întotdeauna o astfel de descărcare intermitentă. La aceasta se adaugă pericolul de incendiu care nu poate fi niciodată eliminat și, în al treilea rând, raportul de masă nefavorabil. Oberth a dezvoltat independent de Goddard o rachetă, care este echipată cu combustibil lichid (benzină, alcool, kerosen, hidrogen). Arderea este destul de rezistentă și practic neinflamabilă, deoarece gazele lichefiate fierb întotdeauna, ca să spunem așa, ele pot fi folosite pentru a lipi pereții. În acest fel se ajunge la concluzia că, în primul rând, rezistența aerului este opusă de un corp de rachetă bombat și, în al doilea rând, ca rachetele goale pot fi realizate relativ ușor. Aceste rachete pot dezvolta o viteză de evacuare de 4.000 de m/secundă. Oberth a îmbunătățit și mai mult cei doi factori de masă, viteza de evacuare și raportul de masă, prin stivuirea mai multor rachete una peste alta¹¹.

Doriința lui Oberth privind utilizarea acestor rachete exprimată în cadrul prelegerii este una civilă și în scopuri pașnice: „Planurile de lucru ale lui Oberth sunt: înregistrarea rachetei în scopuri meteorologice, apoi racheta cu rază lungă de acțiune cu echipament fotografic pentru a explora zonele îndepărtate (Artica, podișul Tibet), rachetă poștală, apoi avion-rachetă și în sfârșit rachetă spațială”¹².

Prelegerea a fost susținută de proiecții de imagini. Este de apreciat prezența savantului Hermann Oberth, deoarece era răcit: „Profesorul Oberth a fost, din păcate, împiedicat să vorbească din cauza unei puternice răgușeală. Domnul profesor Heinrich Höhr a fost destul de amabil să vorbească în locul lui Oberth. A citit prelegerea lui Oberth cu o voce foarte extinsă, extrem de clară”¹³.

Din această scurtă prezentare cu privire la conferința susținută de Hermann Oberth în Sighișoara observăm faptul că încă din anii 30 ai secolului XX, comunitatea sighișoreană, unde s-a format intelectual savantul Hermann Oberth aprecia valoarea științifică a acestuia, redactorul săptămânalului sighișorean fiind elogios la adresa absolventului Școlii din Deal.

Din prezentare, vedem că pentru Hermann Oberth scopul cercetării sale științifice asupra rachetelor era unul civil și pacifist, utilizarea rachetelor contribuind în viziunea savantului la transmiterea în timp rapid a informațiilor prin transportarea prin intermediul acestor rachete a corespondențelor oficiale și private și bineînțeles pentru explorarea spațiului extraterestru. Nu în ultimul rând din prezentarea făcută asupra conferinței se observă și dragostea savantului Hermann Oberth pentru publicul sighișorean. Deși bolnav fiind nu și-a anulat conferința, ci a apelat la un fost coleg de la Școala din Deal, profesorul Heinrich Höhr, care i-a citit prelegerea.

Bibliografie

- Barth 2005 – H. Barth, *Conrad Haas. Raketenpionier und Humanist*, Johannis Reeg Verlag, Heilbronn, 2005.
- Barth 2019 – H. Barth, *Hermann Oberth. Părintele navigației spațiale*, ed. Sens, Arad, 2019.
- GKB 1930a – *Groß-Kokler Bote vereinigt mit der Schäßburger Zeitung*, nr. 2671, Schäßburg, den 16. März 1930, 25. Jahrgang.
- GKB 1830b – *Groß-Kokler Bote vereinigt mit der Schäßburger Zeitung*, nr. 2673, Schäßburg, den 30. März 1930, 25. Jahrgang.
- Kartmann 1979 – A. Kartmann, *Friedrich Krasser*, în „*Beiträge zur Geschichte der rumäniendeutschen Dichtung. Die Literatur der siebenbürger Sachsen in den Jahren 1849-1918*”, Redigier von Carl Göllner und Joachim Wittstock, Bukarest, 1979.
- Kessler 1954 – H. Kresser, *Einleitung zu Friedrich Krasser*, în Friedrich Krasser, „*Offenes Visier. Gedichte und Lebensdokumente*”, Bukarest, 1954.
- Oberth 1998 – Hermann Oberth, *Reflecții, anecdote, întâmplări hazlii*, Prefață culeasă și redactată de Hans Barth sub îndrumarea Ernei Roth-Oberth, Mediaș, 1998.
- Schäßburg 1998 – *Schäßburg. Bild ein siebenbürgischen Stadt*, Herausgegeben Heinz Brandsch, Heinz Helmann und Walter Lingner, Rautenburg Verlag, 1998.

¹¹ GKB 1930b, p. 2.

¹² GKB 1930b, p. 2.

¹³ GKB 1930b, p. 2.

FILIALA „TRAIAN BRAD” LA CEAS ANIVERSAR

Dr. Marian Suciu

Abstract: *An Anniversary of the “Traian Brad” Branch presents the evolution of the Mănăştur branch of the “Octavian Goga” Cluj County Library, from a small branch located in a school building to a bigger location on the ground floor of a residential building. Furthermore, the paper will focus on the modernization process of this branch and the diversification of life-long learning projects for all age groups, as the institution tries to keep this location attractive for both the residents of the neighbourhood and the wider Metropolitan area.*

Cuvinte cheie: *Filiala „Traian Brad”, Biblioteca Judeţeană „Octavian Goga” Cluj, Cartierul Mănăştur, Modernizarea Bibliotecii.*

Keywords: *„Traian Brad” Branch, Cluj County Library „Octavian Goga”, Mănăştur Neighbourhood, The Modernization of the Library.*

A scrie despre Filiala „Traian Brad” a Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga” Cluj care se află în anul 2022 la ceas aniversar, serbând 20 de ani de când filiala poartă numele fostului director al bibliotecii judeţene şi 44 de ani de existenţă, este ceva foarte personal, deoarece am crescut în cartierul Mănăştur frecventând încă din copilărie această oază de cultură aflată la parterul unui gigantic bloc. Începând cu anul 1998 în acest „paradis al lecturii” am descoperit cărţi grafice şi benzi desenate pentru copii, iar mai apoi m-am îndrăgostit de Jules Verne. În perioada adolescenţei am descoperit la secţia de adulţi, pe lângă lecturile şcolare obligatorii şi lumea exotică şi misterioasă japoneză, în romanele lui James Clavell şi Haruki Murakami, dar şi fantasticul spaţiu propus de Stephen King şi Frank Herbert. În perioada studenţiei, spaţiul bibliotecii din Mănăştur m-a ajutat cu resursele documentare necesare în pregătirea examenelor de la Facultatea de Litere, dar şi a numeroaselor lucrări ştiinţifice prezentate la sesiunile de comunicări, conferinţe şi simpozioane. Aş putea spune că formarea mea profesională, dar şi ca om se datorează şi numeroaselor generaţii de bibliotecar.

Filiala din Mănăştur a Bibliotecii Judeţene „Octavian Goga” a fost deschisă în 1978 „în localul Şcolii nr. 3, cu un fond de carte de 3.300 de volume şi cu trei bibliotecari”¹ devenind rapid un important centru cultural zonal. În 1983, filiala „s-a mutat în actualul spaţiu, de pe strada Izlazului nr. 18, ocupând o suprafaţă de 600 m²”² la parterul unui bloc-mamut. În acest spaţiu s-au înfiinţat secţiile pentru copii şi adulţi şi în 1986, Sala de Lectură.

După 1990 Filiala Mănăştur a trecut prin mai multe etape de modernizare. Având în vedere faptul că filiala „deserveşte un număr mare de utilizatori din cel mai mare cartier al oraşului, aici funcţionând [aproximativ] 11 şcoli şi 12 grădiniţe”³ între 1994 -1996, în cadrul Secţiei pentru copii, s-a inaugurat Ludoteca, un spaţiu special cu jocuri, jucării şi cărţi pentru preşcolari şi şcolari din ciclul primar. În 1995 s-a extins spaţiul Secţiei pentru adulţi fiind redimensionat depozitul, astfel, utilizatorii beneficiind de acces liber la o mai mare parte a fondului de documente. În 1998 filiala trece printr-o nouă etapă fiind dotată cu calculatoare, cititorii având posibilitatea să caute documentele în catalogul electronic al bibliotecii. Din anul 2003 împrumutul se desfăşoară în regim automatizat⁴.

Cu ocazia aniversării a 25 de ani de existenţă, în iulie 2002 „filialei din cartierul Mănăştur i-a fost atribuit numele Traian Brad prin Hotărârea Consiliului Judeţean Cluj”⁵, iar mai apoi pe 31 august 2002 „cu prilejul comemorării lui Traian Brad la 60 de ani de la naştere, biblioteca dezveleşte basorelieful amplasat pe clădirea [filialei]”⁶.

În anul 2017, filiala a fost reabilitată termic, iar terasa a primit un nou aspect mult mai potrivit pentru desfăşurarea activităţilor din cadrul programelor de vacanţă. De asemenea, Secţia pentru copii a fost dotată cu mobilier nou, noutăţi editoriale şi o varietate de jocuri şi jucării pentru cei mici, iar pentru adolescenţi s-a amenajat Sala multifuncţională, o sală specială dotată cu 7 calculatoare, TV smart, playstation, literatură specifică vârstei şi locuri pentru studiu.

Din nefericire, pandemia de Covid-19 a afectat destul de serios şi Filiala „Traian Brad”, astfel, în 2020 au fost doar 676 de cititori noi înscrişi, iar în 2021 doar 998, faţă de anul 2019 când au fost 1402 utilizatori noi. Trebuie luat în considerare faptul că în anul 2019, pe perioada stării de urgenţă, Biblioteca Judeţeană „Octavian Goga” Cluj a fost închisă pentru public, după care, până la mijlocul anului 2020 accesul publicului a fost restricţionat, utilizatorii neavând acces liber la raft. Sperăm ca anul 2022 să fie mult mai bun, iar pandemia de Covid-19 să nu ne afecteze, mai ales că

¹ Popa 2021a, p. 203.

² Popa 2021a, p. 203.

³ Dudescu 2021, p. 206.

⁴ Popa 2021a, p. 203-205.

⁵ Popa 2021b, p. 474.

⁶ Popa 2021b, p. 474.

până la 1 iunie 2022 avem deja un număr de 555 utilizatori noi înscriși și 2446 utilizatori activi, care au împrumut 22.017 documente din cele 52.111 disponibile la începutul anului 2022.

Având în vedere amplasarea filialei în zona centrală a cartierului Mănăștur, dar și faptul că aceasta se află și pe traseul celor care se întorc din Cluj-Napoca spre locul lor de domiciliu în Florești, cea mai mare comună din România, Filiala „Traian Brad” este un important popas cultural pentru locuitorii din această zonă a orașului, dar și pentru cei din zona metropolitană a Clujului. Însă această filială a Bibliotecii Județene „Octavian Goga” Cluj nu rămâne doar la stadiul de simplă instituție de cultură, ci încearcă prin modernizările amintite să se transforme încet, încet într-un spațiu de bibliotecă publică actuală care respectă modelul coexistenței celor patru spații, adică să fie deopotrivă un spațiu al inovației, al studiului, al întâlnirii și al performanței artistice și culturale⁷.

Ca și spațiu de studiu, Filiala „Traian Brad” oferă în primul rând servicii tradiționale de împrumut de documente la domiciliu sau de consultare la sala de lectură, dar și de promovare a unor documente prin vitrine tematice. În al doilea rând filiala oferă și servicii mai moderne precum posibilitatea de înscriere online, rezervare online a documentelor, prelungire pe e-mail sau telefonic a termenului de restituire, acces la internet prin intermediul calculatoarelor din Sala Multifuncțională și de la Secția de copii, internet wireless pentru utilizatorii care vin cu propriile dispozitive, acces la legislația României prin baza de date Lex Expert. Însă posibilitățile de studiu nu se rezumă doar la aceste servicii, astfel că, în această oază culturală sunt organizate diverse proiecte educaționale, precum: „Cluj-Napoca de azi și de ieri”, „La plimbare prin Univers”, „Comunism vs. democrație”, „De la papirus la tipar”, „Descoperă Asia” și „Alfabetizare informațională” și numeroase activități de educație pentru toate vârstele, de la bebeluși, care pot veni la „Cu bebe la bibliotecă”; la preșcolari care se pot bucura de „Ora poveștilor” în limba română și engleză. De asemenea, școlarii pot participa la cluburi de limbi străine, ateliere de creativitate, iar adulții pot afla informații despre sănătate în cadrul proiectului „Sănătatea prin terapii alternative”. Nu în ultimul rând, seniorii pot participa la sesiuni de utilizare a calculatorului, navigare pe Internet, editare în Word, iar utilizatorii de toate vârstele se pot bucura de activități inovatoare în domeniul STEM (Știință, Tehnologie, Inginerie și Matematică), precum „Cititorii SMART”, „START Canva!- cel mai frumos afiș”, „Ateliere de Coding online” și „Învăță design 3D la bibliotecă”.

Din postura de spațiu de întâlnire, Filiala „Traian Brad” oferă posibilitatea micilor cititori să discute despre cărțile lecturate la „Reading Club”, în timp ce adolescenții se întâlnesc pentru a dezbate cărți gen fantasy, despre lectura preferată, în cadrul „Adolescent BOOK Club”. Seniorii se pot întâlni săptămânal pentru a discuta despre lecturile lor, pasiuni și pentru a socializa în cadrul „Clubului seniorilor. Clubul de lectură”. De asemenea, din postura de spațiu al performanței artistice și culturale, filiala organizează Concursul de creație literară „Micii Creatori” și susține organizarea Concursului de desene „Eroii cărților citite” și a Concursului Național de Lectură „Bătălia Cărților”.

La final este important de menționat faptul că Filiala „Traian Brad” ține cont de trendurile actuale, precum influența subculturii japoneze otaku și a „Hallyu” (Valul Coreean) în România, în general, și în Cluj-Napoca, în mod special, prin întâmpinarea cititorilor cu un raft dedicat literaturi și culturi japoneze și a unui raft dedicat literaturi și culturi coreene. Pe aceste rafturi utilizatorii pot descoperi exotica lume asiatică prin lecturarea manga-urilor (benzilor desenate japoneze), a romanelor japoneze și coreene sau a cărților de cultură și istorie niponă. De asemenea, pentru adolescenții pasionați de aceste curente subculturale, venim cu proiecte precum „Descoperă Asia”, „Descoperă Coreea” și „Descoperă Japonia” prin care pot învăța tainele acestor limbi fascinante și deosebite și tradițiile acestor lumi, prin practicarea unor jocuri asiatice, precum *Shōgi* (将棋), *Hasami shōgi* (はさみ将棋), *Janggi* 장기, *Xiangqi* (象棋), *Go* (圍棋/바둑/고), *Hanafuda* (花札), *Jut Nori* (윷놀이) sau prin alte jocuri de societate, precum *Lampioane*, *Samurai Sword*, *Takenoko* și *Hanamikoji*.

Din postura de bibliotecar la începutul carierei la Filiala „Traian Brad” consider că acest spațiu reușește prin efortul financiar al Consiliului Județean Cluj, a viziunii doamnei manager Sorina Stanca, dar și prin munca susținută de echipa de bibliotecari de la filială și a colegilor din Serviciul Dezvoltarea colecțiilor, Compartimentul Dezvoltare IT și Marketing și Biroul Administrativ, să ofere alături de serviciile tradiționale și unele actuale, prin care cetățenii din județul Cluj și nu numai, sunt invitați să își îmbunătățească cunoștințele despre lumea globalizată actuală.

Bibliografie

- Dudescu 2021 – A. M. Dudescu, *Secția pentru copii a Filialei „Traian Brad”: educație și loisir*, în „Biblioteca Județeană „Octavian Goga”. Două decenii de istorie 2000-2020. Vol 1 Aspecte din activitatea Bibliotecii Județene „Octavian Goga”. Antologie”, Cosma Ghizela, Anca Ioana Docolin și Ioan Tomoiogă (eds.), Cluj-Napoca, 2021, p. 206-207.
- Jochumsen și colab. 2022 – H. Jochumsen, D. Skot-Hansen și C. Hvenegaard, *A New Model for the Public Library in the Knowledge and Experience Society*, pp. 3-5, consultat pe <https://core.ac.uk/download/pdf/269231671.pdf>, în 28 martie 2022.

⁷ Jochumsen și colab. 2022, p. 3-5.

- Popa 2021a – D. Popa, *25 de ani de bibliotecă în cartierul Mănăștur. Moment aniversar*, în „Biblioteca Județeană „Octavian Goga”. Două decenii de istorie 2000-2020. Vol 1 Aspecte din activitatea Bibliotecii Județene „Octavian Goga”. *Antologie*”, Cosma Ghizela, Anca Ioana Docolin și Ioan Tomoiogă (eds.), Cluj-Napoca, 2021, p. 203-205.
- Popa 2021b – D. Popa, *Non omnis moriar*, în „Biblioteca Județeană „Octavian Goga”. Două decenii de istorie 2000-2020. Vol 1 Aspecte din activitatea Bibliotecii Județene „Octavian Goga”. *Antologie*”, Cosma Ghizela, Anca Ioana Docolin și Ioan Tomoiogă (eds.), Cluj-Napoca, 2021, p. 474-475.

GAMING – ISTORIC ȘI EVOLUȚIE

Delia Crișan

Abstract. Gaming – History and Evolution. *The present work wants to present some of the most relevant steps regarding the evolution of video games. The simultaneous development of technologies and devices dedicated strictly to the gaming industry is easy to see. The growth of this industry has also created new opportunities for employment or additional income in a sector that seemed dedicated only to children. New jobs have emerged that have helped raise an industry - the gaming industry - estimated to be worth billions of dollars annually.*

Cuvinte cheie: jocuri video, arcadă, consolă de jocuri, industria de gaming.

Keywords: video games, arcade, game console, gaming industry.

Istoricul jocurilor se împletește cu siguranță cu istoria umanității. Nu doar că jocurile fac parte integrantă din culturile lumii dar reprezintă și o formă de interacțiune socială.

De ce ne place să participăm la jocuri? Pentru a ne pune la încercare abilitățile fizice, imaginația sau inteligența. Trăsăturile comune ale jocurilor includ câștigul, funcționarea după un set de reguli, competiția, separarea spațiului de timp, ficționalizarea, elementele șanselor, obiectivele prescrise și plăcerea personală.

Nu e de mirare că unele jocuri au devenit evenimente culturale sau sociale, au fost transformate căpătând valențe religioase, că au devenit instrumente de dezvoltare ale gândirii strategice, militare sau diplomatice. De asemenea, unele jocuri au făcut parte din cultura de curte – au devenit cadouri, adevărate bijuterii împletind arta și materialele deosebite cum sunt jadul, aurul sau pietrele prețioase.

Câteva exemple ale celor mai timpurii jocuri sunt: Zarurile – făcute din oase animale, aveau și caracter de oracol; Jocul regal din Ur – popular în Mesopotamia și Orientul mijlociu, se credea că poate prezice viitorul jucătorilor, dar a evoluat apoi în ceea ce se consideră o versiune de table; Senet – un joc de masă egiptean, primește valențe religioase și se consideră că reprezintă călătoria sufletului în lumea de dincolo.

Dintre cele mai longevive jocuri – care se joacă atât în formă fizică cât și virtuală sunt: Tablele – implică gândire strategică dar și noroc, se joacă de cel puțin 3000 de ani; Șahul – a cucerit lumea ca joc de strategie pură, pornind din India, Persia iar apoi Europa; Go – joc de strategie originar din China, popular în Japonia; Dame – unul dintre cele mai vechi jocuri din lume, se presupune că are peste 5000 de ani vechime, provenind din Irak ajunge, într-o formă modificată, să devină foarte popular în Europa.

Jocurile electronice. Cea mai veche referire la un joc pur electronic pare a fi o înregistrare a brevetelor din Statele Unite în 1947 pentru ceea ce a fost descris de inventatorii săi drept „dispozitiv de distracție cu tuburi catodice”.

Dar ce este un joc video? În general, un joc video se definește ca fiind un joc electronic în care se interacționează cu o interfață grafică pentru a genera răspuns vizual pe un ecran.

Jocurile video se împart, în funcție de dispozitivele folosite pentru redarea acestora, în trei categorii:

- jocurile arcade – utilizează un dispozitiv de divertisment care este amplasat în locuri publice și care funcționează cu monede;
- consola de jocuri – este un sistem dedicat jocurilor – reprezintă un calculator interactiv pentru entertainment care nu are un ecran propriu și de aceea este de obicei conectat la televizor sau la un monitor de calculator;
- jocurile pentru calculatorul personal – necesită două componente: una hardware și una software și sunt rulate pe un calculator.

Ca o nouă componentă, în ultimii ani, datorită intrării pe piață a sistemelor smartphone, s-a lansat o nouă generație de jocuri destinate dispozitivelor mobile, piață care este în continuă extindere.

Domeniul jocurilor video este un domeniu relativ recent. Iată câteva date relevante pentru evoluția acestuia:

- 1971 – apariția jocurilor video arcade;
- 1972 – prima consolă de jocuri video de acasă, Magnavox Odyssey;
- 1978 – 1980 – „epoca de aur” a jocurilor video arcade;
- 1977 – 1983 – a doua generație de console de jocuri video;
- 1983 – prăbușirea jocurilor video din America de Nord.

Revenirea jocurilor s-a produs odată cu intrarea Japoniei pe piața jocurilor video și apariția celei de-a treia generații de console de jocuri video care a relansat această industrie. Evoluția calculatoarelor personale și a rețelei internet – și accesibilitatea acestora – a permis apariția jocurilor pe calculatorul personal, apariția de jocuri online și introducerea de jocuri electronice portabile.

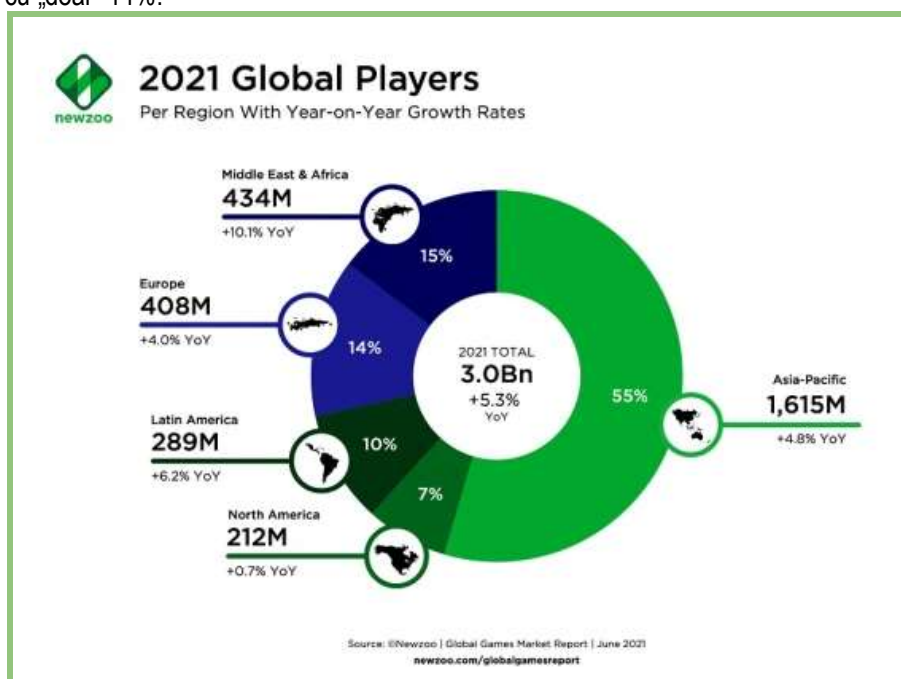
Industria jocurilor video. O industrie de miliarde de dolari a început în 1952 cu un joc – parte a lucrării de doctorat a lui Alexander S. Douglas, de la Universitatea Cambridge. Acesta a utilizat un calculatorul EDSAC (Electronic Delay Storage Automatic Calculator), iar prin tehnologia care folosea cartela perforată, a propus un joc ultracunoscut *Noughts and Crosses* – X și O!

În prezent, industria jocurilor video este estimată la 159,3 miliarde de dolari (în 2020), în creștere cu 9,3% față de anul 2018 pentru ca în 2021 să ajungă la 180,18 miliarde de dolari. Analizând valoarea globală a industriei jocurilor în perioada cuprinsă între 2012 și 2021 se observă creșterea accentuată a câștigurilor din această industrie.

Reprezentat cu albastru-închis pe acest grafic, sectorul aplicațiilor pentru dispozitivele mobile este cel mai dinamic, crescând de la o pondere de 18% în 2012 la 59% în 2021 – în detrimentul jocurilor pentru console și calculatoare personale.

Numărul de jucători este și el în creștere. O analiză făcută de specialiștii din domeniu arată că în 2021 în lume există 3 miliarde de jucători de jocuri video! Zona Asia-Pacific conduce detașat cu 55% dintre jucători iar Europa se află pe locul al treilea cu „doar” 14%.

Meserii asociate industriei de gaming. Dezvoltarea din ce în ce mai accelerată a industriei jocurilor video, a dus la implicarea unui număr din ce în ce mai ridicat de persoane care să se specializeze și să lucreze în acest domeniu inovativ. Au apărut meserii noi care sunt direct legate de diferitele etape de creare a jocurilor. De la ideea de început, la povestea și misiunile jocului, la designul personajelor și al diferitelor scenarii în care se desfășoară jocul propriu-zis, muzica, vocile și efectele sonore necesare – toate sunt dezvoltate pas cu pas de noii specialiști din industria de gaming.

Iată câteva dintre aceste meserii asociate industriei de gaming:

- Game tester – este primul jucător al unui joc nou – testează fiecare dintre nivelurile jocului și se asigură de faptul că jocul creat este conform cerințelor; totul funcționează așa cum trebuie, fără sincope, desincronizări, sacadări, întârzieri.
- Game developer – este unul dintre cei care creează jocul, bucată cu bucată, scenă cu scenă și personaj cu personaj; pornește de la ideea jocului și transformă această idee în aplicația propriu-zisă de care se vor bucura milioane de jucători.
- Animator 3D / Designer artist – lucrează cu programe de modelare, creează modele complexe care vor deveni personajele jocului – fiecare personaj trebuie să fie capabil să se miște, să interacționeze cu celelalte personaje conform scenariului jocului. O parte dintre achizițiile din joc (banii care se plătesc suplimentar în gaming) sunt legate de dotarea personajelor favorite cu echipament mai bun, obiecte care să-i ajute în misiunile jocului sau caracteristici specifice (ex. achiziționarea unui nivel superior de magie).
- Scenarist – este cel care creează povestea; descrierea amănunțită a poveștii, a rolurilor personajelor este necesară animatorilor și game-developer-ilor pentru realizarea unui joc cât mai atractiv. De asemenea, nu este neobișnuit ca poveștii inițiale să i se adauge „misiuni” – mici povești asociate derivate din acțiunea principală sau centrate pe un personaj secundar.
- Tehnician de sunet – tehnician care creează efecte sonore, programe audio de muzică sau Voice Actor – actorul de voce
- Streamer profesionist – un streamer este o persoană care transmite fișiere video, audio sau transmite live în mediul virtual prin intermediul diferitelor platforme – se filmează jucând live și transmite acest lucru oricui vrea să îl urmărească. Este posibil ca unele dintre aceste transmisii să fie urmărite de milioane de utilizatori iar sumele câștigate pot fi foarte mari. Ca exemplu, unul dintre cei mai cunoscuți streameri – Ninja – cu 14 milioane de urmăritori, are câștiguri anuale estimate la 5,4 milioane de dolari.
- Gamer profesionist – „sportiv” profesionist care participă la turnee și campionate (mondiale) – individual sau în echipă
- Jurnalist de jocuri video – jurnalist asociat industriei de gaming

Pe lângă industria propriu-zisă a jocurilor, au evoluat și industrii legate de diferite alte componente ale mediului în care jucătorul – gamerul – își desfășoară activitatea. O mulțime de produse – calculatoare dedicate, birouri de gaming, scaune confortabile, căști, tastaturi specifice, ecrane curbate, joystick-uri, sisteme de sunet, și câte și mai câte produse – sunt puse la dispoziția celor pasionați de gaming.

Cu siguranță, toate acestea vor face ca jocurile – în noua lor formă, electronică – să continue să facă parte din viața noastră iar aspectul cultural, religios sau social al acestora să fie înlocuit de magia tehnologiei moderne.

Bibliografie

- S. Tisseron, Isabelle Gravillon, *Psihologia jocurilor video*, București, 2010.
- V. Robu, Lavinia Maria Pruteanu, *An Analysis of Attraction of Video Games and Associated Risks*, în „Anuarul Universității «Petre Andrei» din Iași”, 19, 2017, p. 5-48.
- <https://ro.scribd.com/document/441275578/Jocuri-video>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_celor_mai_bine_v%C3%A2ndute_jocuri_video
- <https://www.gamesindustry.biz/articles/2018-04-30-global-games-market-to-hit-usd137-9-billion-this-year-newzoo>
- <https://venturebeat.com/2021/07/04/newzoo-game-market-will-hit-200b-in-2024/>
- <https://cavaleria.ro/cariere-gaming-perfecte-tine/>
- <https://playtech.ro/2015/primul-joc-pe-calculator/>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_jocurilor
- <https://www.newmoney.ro/cati-bani-fac-streamerii-celebrii-de-pe-twitch-si-care-sunt-cele-mai-profitabile-jocuri/>
- <https://www.civilizatia.ro/jocuri-antice-pe-care-le-jucam-si-astazi/>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Joc_PC
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Joc_video

**GEOGRAFIE
ȘI
ȘTIINȚELE MEDIULUI**

INSULELE VULCANICE

4.A. CANARE (TENERIFE, LA GOMERA, EL HIERRO, LA PALMA) - ISTORIE, VULCANOLOGIE, TURISM

Dr. Dorin Dordea

„Hate them people who have always got to be one more than you,
if you've been to Tenerife they've been to 11erife”
Rebecca Painter

Abstract. The Volcanic Islands. 4. Canary (Tenerife, La Gomera, El Hierro, La Palma) – history, volcanology, tourism. The volcanic islands of the Canary, an autonomous community of Spain since 1982, divided into two provinces since 1927 - Santa Cruz de Tenerife (Tenerife, La Gomera, La Palma, El Hierro) and Las Palmas (Gran Canaria, Fuerteventura, La Graciosa, Lanzarote), are subdivided into 54 and 34 municipalities respectively. Both Santa Cruz and Las Palmas de Gran Canaria hold the role of community capitals, next to which the municipality of San Cristobal de la Laguna (former capital of the archipelago until 1833, hosts the Consultative Council). Located 100-480 km from the west coast of Africa (visible on clear days from southern Morocco), the charming Canary Islands have attracted the attention of daring explorers of ancient times (Phoenicians, Greeks, Romans, Carthaginians), offering shelter during the Middle Ages of peaceful African refugee populations, until the start of the European race to conquer new and prosperous territories for metropolis. When the ancient man inhabited the coast of the Canary Islands, wherever he came from, remains a subject of debate and multiple hypotheses. Certainly, at Spaniards landing in the archipelago (14th century), attracted by the mirage of new possessions, all the Canary Islands were populated. Subjugation, evangelization and linguistic Spanishization took place through violent and long-lasting processes. The origin of the native Canarians, generically called "Guanches", remains a subject of study, including genetic analysis, two hypotheses remaining in debate: Berbers after the Arab occupation of North Africa, or Carthaginian descendants, emigrants, first in the south of the Atlas, then to the archipelago, in front of the same Arab invasion. The Canary Islands consist of 8 volcanic islands, from northeast to southwest - Lanzarote, La Graciosa, Fuerteventura, Gran Canaria, Tenerife, La Gomera, El Hierro, La Palma, along with other islets (Alegranza, Isla de Lobos, Montaña Clara, Roque del Oeste, Roque del Este), which embodies one of the most enchanting and peaceful land of the earth's crust. Of the southern group of islands (Tenerife, La Gomera, El Hierro and La Palma, the subject of this article), the island of Tenerife is the largest (by surface and population) in the entire archipelago, with an overwhelming share from economic, touristic and political-administrative point of view. The history of human civilization in the Canary Islands (although prehistoric remains were mentioned during the ancient landings), begins with the presence of "Guanches" settled here around 1000 AD, which left traces of a matriarchal society of farmers, fishermen and with some army defense skills. The gradual occupation of the territory by the Spanish conquistadors took place in stages: 1. the Bethencourt period (Senirial Conquest, 1402-1405), by the occupation of the islands of Lanzarote, Fuerteventura and La Palma by the Norman nobleman (king of the occupied territories) under the authority the crown of Castile; 2. the Castilian period resulting in the conquer of La Gomera (1450), joined to the previous occupied territories and, finally, 3. the Royal period (1478-1496), completed by the full occupation of Tenerife and the entire establishment of the domination of the crown of Castile over Canary Island.

The volcanism of the Canary Islands, marked by current manifestations, is dominated by the volcanic edifice of El Teide, with the crater Pico del Teide, the highest mountain peak in Spain, but especially by the current manifestations of the La Palma volcano (2021). Canary volcanism is a typical OIB (Ocean Island Basalt) one consisting of alkaline basalts, basanites, phonolites, nephelinite, trachyandesites, tephrites and rhyolites and has occurred since 20.2 million years ago, continuing in present time, with a chronological transition from northeast (Lanzarote) to southwest (La Palma, El Hierro).

Canarian tourism, fascinating the European world for more than two centuries, based on its mild climate, marine attraction, vegetation, culinary tradition, but moreover on exotic places that are rarely gathered on the surface of the earth (today capitalized efficiently, with rich artistic values) defines a paradise in this part of the world.

Cuvinte cheie: Arhipelagul Canare, descoperirea și popularea arhipelagului Canare, vulcanismul din Canarele sudice, civilizația pre- și post-„conquista canaria”, paradisul turistic din Canare

Key words: The Canary Islands, the discovery and population of the Canary Islands, the volcanism of the southern Canary IIs., the pre-conquest and post-conquest civilization of the Canary Islands, the touristic Canary paradise

Introducere. Arhipelagul Canare, compus din 8 insule mari și 5 insulițe, situat în apele Oceanului Atlantic la 100 km (Fuerteventura) și 760 km (La Palma) distanță de țărmul (marocan) al Africii, reprezintă una dintre cele 17 comunități autonome ale Spaniei (cea mai îndepărtată), la rândul său divizată în două provincii: **Las Palmas** (cuprinzând insulele Las Palmas, Fuerteventura, La Graciosa, Lanzarote și insulițele de Lobosa, Montaña Clara, Roque del Este, Roque del Oeste, de Alegranza) și **Santa Cruz de Tenerife** (cuprinzând insulele Tenerife, La Gomera, La Palma și El Hierro). Comunitatea Insulelor Canare a fost creată în 1833 (*atunci provincie*) cu capitala la Santa Cruz de Tenerife. Rivalitatea dintre cele două mari orașe (Santa Cruz de Tenerife și Las Palmas de Gran Canaria) a dus la dijungerea în

cele două provincii de azi și la existența în paralel a două capitale (*Santa Cruz* și *Las Palmas*). Spiritul de autonomie al comunității avea să fie recunoscut și instituit în 1982.

Suprafața totală a insulelor (și insulițelor) componente ale arhipelagului Canare este de 7.493 km², adică 1,88% din teritoriul Spaniei (puțin peste cea a județului Sibiu - 5.432 km²), iar populația înregistrată la recensământul din 2022 era de 2.246.370, reprezentând 4,58% din populația Spaniei, corespunzător unei densități de 299,8 locuitori/km² (de 6 ori mai mare decât a județului Sibiu – 375.992 / 2011). Populația insulelor reprezintă un mix al coloniștilor (predominant, spanioli), alături de care băștinașii „Guanches”, creștinați și adoptând vorbitori de limba spaniolă, adaugă un plus de culoare și un minus de prosperitate. Numeroșii și permanenții emigranți atrași de interese economice, de locurile de muncă mereu ofertante, de farmecul insulelor și clima sănătoasă se adaugă an de an (dinspre Brazilia, Germania, Marea Britanie etc., chiar și din România). Populația insulelor arhipelagului se distribuie astfel: *Tenerife* – 898.680 locuitori; *Gran Canaria* – 838.397 loc.; *Lanzarote* – 123.039 loc.; *Fuerteventura* – 86.642 loc.; *La Palma* – 85.252 loc.; *La Gomera* – 21.746 loc.; *El Hierro* – 10.477 loc.; *La Graciosa* – 637 loc. Provincia Santa Cruz de Tenerife este împărțită administrativ în 54 municipalități după cum urmează: 31 în Tenerife, 6 în La Gomera, 3 în El Hierro și 14 în La Palma.

Legislativul Canarelor (*Parlamentul comunității*) se compune din 70 de membri aleși la fiecare 4 ani dintre candidații partidelor spaniole tradiționale, dar ai partidelor cu tentă naționalist-canariană (Congresul Național al Canarelor sau Frontul Popular al Insulelor Canare), în timp ce aleșii canarieni în parlamentul Spaniei sunt în număr de 29 (15 membri ai congresului și 14 senatori). Guvernul comunității este condus de un Președinte (*Ángel Víctor Torres*, 2019), ales de Parlamentul Canarian din rândul alianței politice majoritare. Al treilea oraș al arhipelagului, San Cristóbal de la Laguna, găzduiește Consiliul Consultativ al comunității.

Produsul Intern Brut (GDP) al Canarelor este de 44,732 mld. € (19.931 € per capita, sub cel mediu al Spaniei – 28.091 €), obținut în pondere de 35% din turism în 2018 (cu scăderea firească a aportului turismului generată de pandemie – 17,8% în 2020).

Relieful insulelor Canare este tipic vulcanic, centrat pe unul sau două edificii majore în fiecare insulă, la care se asociază cratere adventive (cu producții efuzive sau explozive – lave sau piroclastite) răspândite în interiorul structurilor calderă sau pe clinele exterioare ale acestora. În câteva insule (*Lanzarote*, *Tenerife*, *La Palma*) morfologia craterelor vulcanice, în detaliu, pare desprinsă din manualele de vulcanologie, reproducându-se în zeci de exemple. Manifestările (istorice, curente sau postvulcanice) se dezvoltă pretutindeni, în egală măsură. Cel mai înalt punct din Canare este vf. Pico del Teide, 3717 m (un crater vulcanic, adormit), cel mai înalt din întreaga Spanie. În zilele senine, El Teide poate fi văzut de pe țărmul Atlanticului din sudul Marocului (de la limita acestei țări cu fosta Sahară Spaniolă).

Clima din arhipelag este subtropical-submediteraneană, ușor variabilă în funcție de altitudine, cu temperaturi maxim - minim cuprinse între 15-20°C (Ianuarie-Februarie) și 21-28°C (Iulie-August). Temperatura apei oceanului din arhipelag variază între 19°C (Februarie-Martie) și 24°C (Septembrie-Octoberie). Microclimatul din insulele cu altitudini crescute (ex. *La Gomera*) este optim, temperaturile variind foarte puțin (22-28°C întreg parcursul zilei și întreg anul. Numărul orelor însorite din arhipelag oscilează între 10,5 (Decembrie-Ianuarie) și 14 (Iunie-Iulie). Regimul precipitațiilor este moderat și variabil de la o insulă la alta, oscilând între 100-550 mm/an, cu sezon specific ploios în Decembrie-Februarie, când se pot semnala furtuni violente și inundații locale.

Agricultura din arhipelag, susținută de vrednicia seculară a locuitorilor săi spanioli și băștinași Guanches, la care se adaugă priceperea emigranților europeni din afara Spaniei, recent sosiți pe insule, poate îmbogăți flora spontană a insulelor (la rândul ei foarte bogată) în haine paradisiace. Plantațiile dominante de trestie de zahăr, bananieri și viță de vie se armonizează cu culturile de cartofi (trei recolte pe an), legume, fructe, ceai, plante aromatice etc. Consumul enorm de produse alimentare oferit numărului mare de turiști (14,21 mil. în 2017) care petrec sejururi îmbelșugate în Canare, a motivat apariția și extinderea „serelor” protejate de folii opace, prin terasarea pantelor abrupte ale insulelor, menite a oferi protecție de razele prea fierbinți ale soarelui, spre deosebire de serele din climatul temperat care au rolul de a asigura și menține căldura.

Din lunga listă (*Beierkuhnlein et al., 2021*) a plantelor endemice din Insulele Canare (*Adenocarpus foliolosus*, *Adenocarpus ombriosus*, *Adenocarpus viscosus*, *Aeonium balsamiferum*, *Aeonium nobile*, *Aeonium urbicum*, *Aichryson aizoides*, *Aichryson bollei*, *Arbutus canariensis*, *Argyranthemum foeniculaceum*, *Argyranthemum frutescens*, *Bethencourtia*, *Bosea yervamora*, *Canarina canariensis*, *Cerastium sventenii*, *Ceropegia dichotoma*, *Ceropegia fusca*, *Cistus symphytifolius*, *Cryptotaenia elegans*, *Cytisus proliferus*, *Descurainia bourgaeana*, *Digitalis canariensis*, *Dracaena tamaranae*, *Echium aculeatum*, *Echium brevirame*, *Echium leucophaeum*, *Echium pininana*, *Echium webbii*, *Echium wildpretii*, *Erysimum scoparium*, *Euphorbia aphylla*, *Euphorbia bourgaeana*, *Euphorbia canariensis*, *Genista stenopetala*, *Gesnouinia arborea*, *Globularia ascanii*, *Globularia sarcophylla*, *Gradsteinia torrenticola*, *Hypericum canariense*, *Hypericum reflexum*, *Ixanthus*, *Kleinia neriifolia*, *Lactuca palmensis*, *Lavandula buchii*, *Limonium arboreum*, *Limonium perezii*, *Lotus berthelotii*, *Luzula canariensis*, *Malva acerifolia*, *Maytenus canariensis*, *Monanthes anagensis*, *Myrica rivas-martinezii*, *Pancratium canariense*, *Pericallis cruenta*, *Pericallis echinata*, *Phoenix canariensis*, *Phyllis viscosa*, *Pinus canariensis*, *Rhamnus crenulata*, *Rhamnus integrifolia*, *Salvia herbanica*, *Sideritis barbellata*, *Sonchus acaulis*,

Sonchus bornmuelleri, *Sonchus palmensis*, *Spartocytisus supranubius*, *Tinguarra*, *Tinguarra montana*, *Viola cheiranthifolia*) atrage atenția *Pinus canariensis*, o varietate foarte bine adaptată condițiilor climatice de aici, reprezentând soluția optimă pentru împăduriri și reîmpăduriri. De asemenea, se remarcă dominanța speciei *Erika* în pădurile relict *Laurisilva*.

Animalele observate în Insulele Canare și apele oceanice înconjurătoare (*iNaturalist*, 2021, *Farino, Muddeman*, 2022), destul de numeroase având în vedere tinerețea formării arhipelagului, dar explicabile prin apropierea de țărmlul african, cuprind un număr impresionant (4127) de specii și varietăți, între care au fost identificate următoarele categorii endemice: *Acalytris staticis*, *Acanthinula spinifera*, *Canariella hispidula*, *Canariella leprosa*, *Canariella planaria*, *Canariella pthonera*, *Canare vespertilio*, *Carabus faustus*, *Cerobasis denticulata*, *Cerobasis ericacea*, *Cerobasis insularis*, *Cerobasis longicornis*, *Cerobasis pineticola*, *Cerobasis rosae*, *Chrysotoxum triarquatam*, *Cryptella canariensis*, *Canarias Orientales gecko*, *Eublemma baccalix*, *Gallotia galloti*, *magnum ratus*, *Hemicycla berkeleii*, *Hemicycla inutilis*, *Hemicycla mascaensis*, *Hemicycla modesta*, *Hemicycla plicaria*, *Hemicycla pouchet*, *Hemicycla saulcyi*, *Hydrotarsus compunctus*, *Hydrotarsus pilosus*, *Insulivitrina machadoi*, *Insulivitrina reticulata*, *Insulivitrina tuberculata*, *Janulus pompylius*, *Keraea garachicoensis*, *Lachesilla meinanderi*, *Lachesilla tectorum*, *Longitarsus inconspicuus*, *Malacolimax wiktori*, *Merrifieldia hedemanni*, *Merrifieldia particiliata*, *Canary moray*, *Mordellistena aureomicans*, *Mordellistena eversi*, *Napaeus barquini*, *Napaeus isletae*, *Napaeus pygmaeus*, *Nebria currax*, *Obelus despreauxii*, *Orexana ultima*, *Orthotylus halophilus*, *Parmacella tenerifensis*, *Pomatias raricosta*, *Porcellio ovalis*, *Sculptiferussacia clausiliaeformis*, *Tachina canariensis*, *Theba arinagae*, *Truncatellina atomus*, *Valenzuela fortunatus*, *Zabrus canaricus*, *Zabrus crassus*, alături de care se remarcă o suită de insecte, între care: *Elipsocus coloripennis*, *Elipsocus fasciatus*, *Eupithecia tenerifensis*, *Graptodytes delectus*, *Leptotes webbianus*, *Oinophila nesiotis*, *Phyllonorycter cytisella*, *Phyllonorycter cytisifoliae*, *Phyllonorycter foliolosi*. Referitor la caracterul pașnic al tuturor animalelor endemice canariene, se menționează ca apogeu al pericolozității doar existența unui păianjen (*Porrhoclubiona minor*) care produce, la înțepătură, ușoare iritații.

Insulele Canare se bucură de o rețea de transport complexă și modernă, în pofida izolării extreme și a reliefului accidentat. În arhipelag operează 8 aeroporturi internaționale (El Hierro Airport, Fuerteventura Airport, Gran Canaria Airport, La Gomera Airport, La Palma Airport, Lanzarote Airport, Tenerife North–La Laguna Airport, Tenerife South Airport). Doar în insula La Graciosa nu există aeroport, în timp ce în Tenerife funcționează două, ultimul construit, *La Reina Sophia* (sau Tenerife Sud), fiind cel mai mare și mai modern din Atlanticul de Sud. Alături de rețeaua de aeroporturi, Canarele se bucură de o rețea densă de șosele moderne. Autostrada din Tenerife, care aproape închide inelul oval al periferiei insulei este completată de o serie de bucle deviate în jurul capitalei Santa Cruz și multe intersecții care ajută la fluidizarea traficului (predominant de autocare cu turiști). Rețelele de șosele din La Gomera, El Hierro și La Palma respectă regula unor inele periferice conectate cu rețelele interne care unesc toate obiectivele turistice ale insulelor și așezările dominante. Spațiile de parcare (*autoturisme, autocare, motociclete, biciclete*) nu sunt nicicând deficitare, de obicei, gratuite.

Porturile arhipelagului sunt bine cunoscute pentru traficul de mărfuri, pasageri și pescuit, de menționat fiind următoarele: Santa Cruz, Los Cristianos, Puerto de la Cruz (*Tenerife*), Puntagorda, Breña Alta (*La Palma*), San Sebastian, Valle Gran Rey (*La Gomera*), La Estaca (*El Hierro*), lor adăugându-li-se numeroase *marine*.

Marile așezări urbane ale insulelor devin centre administrative, economice, culturale ale acestora, iar în provincia *Santa Cruz de Tenerife* pot fi enumerate *Santa Cruz* - una dintre cele mai active municipalități social, economic, sportiv, universitar, sediul Parlamentului canarin, *San Cristobal de La Laguna* - fosta capitală înainte de 1833, actualmente sediul celei mai mari univerității din Insulele Canare și al Consiliului Consultativ, *Puerto de la Cruz* - unul dintre cele mai luxuriante stațiuni turistice, găzduind ștrandul natural *Martiánez* și mai ales ansamblul *Lolo Park* (delfinariu, grădină botanică și zoologică etc., unic în lume), *Los Cristianos*, *Orotava*, *Candelaria* (**Tenerife**); *San Sebastian de la Gomera*, *Vale de Gran Rey*, *La Palmite*, *Hermigua* și *Las Poyatas* – ultimele trei administrând în comun fabulosul parc național Garajonay (**La Gomera**); *Santa Cruz de la Palma*, *Los Llanos*, *Los Canarios* (**La Palma**); *La Frontera*, *Puerto de la Estaca* (**El Hierro**).

Istoria Insulelor Canare. Insulele Canare erau cunoscute și vizitate din timpuri străvechi de fenicieni, vechii greci și cartaginezi, fără ca aceștia să ctitorească aici comunități stabile, iar conform lui Plinius cel Bătrând cartaginezii lui Hanno Navigatorul, (sec. V î.Cr.) la primele lor vizite, le-au găsit nelocuite. Denumirile atribuite de romani insulelor erau: *Ninguaría* (Tenerife), *Canaria* (Gran Canaria), *Pluvialia* sau *Invale* (Lanzarote), *Ombria* (La Palma), *Planasia* (Fuerteventura), *Junonia* (El Hierro) și *Capraria* (La Gomera). Tot romanii par a fi botezat arhipelagul – Canare, după câinii sălbatici întâlniți în Gran Canaria la una din vizitele lor. Observațiile pliniene îi determină pe de *Abreu Galindo & Glas* (2010) să afirme că populația Guanches, întâlnită aici de spanioli în sec. XIV, a ctitorit prima comunitate umană din insule. Conform observațiilor dintre 1402-1496, insulele erau populate de grupuri etnice ușor distinte, dar cu similitudini fizice și lingvistice, provenind din același bazin populațional, numite

Guanches în Tenerife, *Maxos* în Fuerteventura și Lanzarote, *Canarii* în Gran Canaria, *Bimbaches* în El Hierro, *Auaritas* în La Palma și *Gomeros* în La Gomera. Slabele aplicații de navigatori ale străvechilor canarieni la momentul descinderii spaniole, prezumă o slabă comunicare între diversele comunități insulare și evoluții independente socio-culturale și lingvistice în fiecare dintre insule.

Originea populației băștinașe la momentul descinderii spaniole („*Guanches*”, nume generic pentru toate comunitățile indigene din toate Insulele Canare) rămâne subiect de dezbatere (*Pereira et al., 2003*), studiile antropologice (mtADN, halogrup U6) se bazează pe similitudinile genetice ale descendenților *Guanches* din zilele noastre și ale populațiilor berbere din vestul Saharei. Sosirea populației *Guanches* în Canare este estimată în jurul anului 1.000, într-o posibilă corelație cu exodul populației arabe din nordul Africii. O altă teorie a populării Canarelor (*Maca-Mayer et al., 2004, Olaya, 2021*) este legată de migrația populației cartagineze, mai întâi la sud de Atlas și apoi în insule, sub presiunea aceluiași exod arab din Africa. Oricum ar fi sosit, populațiile „*Guanches*” au adus cu ele capre, oi, porci și câini, grâu, orz și linte (cultivate până la sosirea spaniolilor), dar mai ales o suită de îndeletniciri și obiceiuri. Populațiile *Guanches* locuiau predilect în grotle naturale săpate în intercalațiile de tufuri (individuale sau de grup) rezultate natural al abraziunii marine la periferia insulelor, excavații conservate până astăzi și îndelung studiate de arheologi (ex. de-a lungul autostrăzii Los Cristianos – Santa Cruz, Tenerife).

Interesul față de Insulele Canare crește progresiv în sec. XIV, prin „vizite” frecvente în zonele sale nord-estice de către navigatori din Majorca, Portugalia și Genoa. Genovezul *Lancelotto* (Lanzarote, în dialect *Malocelo* va denumi insula (1312) după prenumele propriu (*La Voz, 2012*), în timp ce misionari din Majorca vor stabili un episcopat în insulele nordice între 1350-1400, iar Angelino Dulcert va elabora primele hărți ale insulelor.

Cucerirea și dominația supremă spaniolă asupra Insulelor Canare a fost un proces îndelungat și sângeros, care începe cu expediția din Lanzarote a aventurierilor normanzi *Jean de Béthencourt* și *Gadifer de la Salle*, vasali ai regelui Enrique al II-lea al Castiliei, urmată în 1405 de cucerirea Fuerteventura și El Hierro. Béthencourt avea să fie înscăunat rege al teritoriilor canariene cucerite, sub hegemonia coroanei Castiliene, perioada rămânând consemnată în istorie drept **Conquista señorial**. Deși nespaniol de origine, normandul avea să lase în Canare până în ziua de azi o sumedenie de descendenți purtători ai numelui Béthencourt. Normandul și-a stabilit o bază navală și în La Gomera, înainte de cucerirea spaniolă a insulei, dar nativii din La Gomera, Gran Canaria, La Palma și mai ales din Tenerife aveau să rămână nesubjugați de spanioli.

Între timp (1448), descendentul lui Jean, Maciot de Béthencourt, vinde titlul de stăpân al Lanzarote, prințului portughez *Enrique Navigatorul*, cu accețiunea papei Nicolas V, dar nu și a nativilor din insulă sau a regatului Castiliei, dezacord conciliat abia în 1479 prin tratatul de la Alcáçovas, care statuează reîntrirea Canarelor în deplină posesiune castiliană și statornicește posesiunile portugheze din Azore, Madeira și Cabo Verde. Avea să ia sfârșit astfel **Conquista castiliană** a cuceririi și dominației doar parțiale a Insulelor Canare.

Odată cu consolidarea monarhiei spaniole, prin căsătoriei descendentei coroanei Castiliei (Isabel I) cu descendentul coroanei Aragonului (Ferdinand II), puterea și dominația noului stat spaniol (tot sub titulatura Castilia) avea să impună soluții de forță asupra ocupării integrale a Canarelor (rămase în bună parte neocupate – Gran Canaria, Tenerife, La Palma). Începea **Conquista regală** (*realenga*) cu durată îndelungată și sângeroasă de finanțare și înarmare în scopul definit. În acest interval (1476-1496) apare ca dominantă figura lui *Alonso Fernández de Lugo*, un crud, ambițios și bun strateg militar, care urmează orbește ambițiile monarhice. El ia parte, alături de *Juan Rejon* (1478) la cucerirea deplină a Gran Canaria, în care rămâne vice rege alături de descendentul lui Rejon, Pedro de Vera, până în 1492, când cu suportul monarhului castilian organizează expediția de cucerire a La Palma. Confruntările cu *mencey-rile* (triburile) *Ganches* decurge rapid, cu singura confruntare asupra nesupușilor din Tanausu, înfrânți în primăvara lui 1493. Biruința din La Palma îl împinge pe *de Lugo* într-o nouă confruntare 1493-1496 cu singurele *mencey-ate* rămase independente, cele din Tenerife, organizate astfel pe spațiile de la periferia insulei - Anaga, Gümar, Abona, Adeje, Daute, Icod, Taoro, Tacoronte, Tegueste - și în relații de sprijin reciproc. Deși sosise cu o forță militară consistentă de Lugo va suferi o înfrângere dureroasă, salvându-și în extremis pielea după lupta de la Acentejo (1494), dar cu pierderea majorității trupelor sale (*Lo Cultural Y Costumbrista, 2012*). Fără dinții pierduți la Acentejo și fără a se descuraja, cu sprijin financiar și logistic al ducelui de Medina Sidonia din anturajul regelui Juan II, de Lugo se reîntoarce în Tenerife, cu o armată fortificată (incluzând veteranii cuceririi Granadei), angajându-se în două confruntări cruciale la Aguerre (14-15 Noiembrie 1494) și la Acentejo (25 Decembrie 1494). Succesul spaniolilor avea să fie asigurat de surpriza revenirii lor după ce luptătorii *Guanches* se crezuseră iremediabil victorioși, de maladiile cu care spaniolii umpluseră organisme *Guanches* și mai ales de atacul surpriză asupra zonei aparent impenetrabilă a *mencey-ului* Taoro (azi, municipalitățile Orotava și Puerto de la Cruz). Sfârșitul confruntărilor avea să aibă loc abia în 1496, când întreg arhipelagul Insulelor Canare avea să intre în deplina posesiune a coroanei spaniole.

Dominanța absolută asupra Insulelor Canare și înfrângerea oricărei opoziții din partea populației indigene a îngăduit trecerea la valorificarea eficientă a potențialului agricol și climatic prin culturi intensive de trestie de zahăr și viță-de-vie, valorificate predilect în Marea Britanie, subordonat prin culturi de licheni (*Roccella tinctoria*) utilizați în extracția de

colorant. Prosperitatea oferită de agricultura intensivă din arhipelag avea să genereze mari deficite ale forței de muncă, indigenii Guanches fiind insuficienți, în mare parte exterminați. Așa se explică explozia importului de scalvi africani, în timp, urmând trasee maderenze, caboverdiene și transbordarea spre teritoriile americane. Prosperitatea canarină avea să atragă atenția piraților și a jefuitorilor, între care (supușii otomani) Kemal Reis (1501) și Murat Reis cel Bătrân (1585) vor devasta succesiv Gran Canaria și Lanzarote. Asaltul naval al olandezilor din 1599 asupra Las Palmas de Gran Canaria avea să ducă la multiple distrugerii și pierderi de vieți omenești în ambele părți combatante atât în Gran Canaria, cât și în La Gomera și La Palma. Alte asalturi piraterești pornite din Nordul Africii (1618), aveau să se soldeze cu răpirea a peste 1.000 de canarieni transformați în sclavi, pentru ca asaltul britanicului Horatio Nelson (1797) să se soldeze cu pierderea a peste 400 din mateloți din echipajele sale de asalt, la care se adaugă propriul său braț drept.

Explozia culturilor de trestie de zahăr din Caraibe de-a lungul secolului XIX și eficiența caraibiană a acestora avea să falimenteze producția canariană și să motiveze trecerea la culturile de gândaci (*cochinilla*) valorificați în producția de coloranți. Atractivitatea Lumii Noi va duce în sec. XIX și începutul sec. XX la un exod masiv a populației canarine spre Americi (mai ales spre Caraibe și Venezuela).

În sec. XVIII-XX, Insulele Canare atrag atenția cercetătorilor și generează suite de publicații științifice ale savanților vremii – *Edens - 1715; Feuilée - 1724; Borda - 1771, 1776; Baudin-Ledru - 1796; von Humboldt - 1799; Buch, Smith, 1815* - în domenii cartografice, botanice, marine, vulcanice (*Sierra et al., 2004*).

Consumul sporit de banane din sec. XX în Marea Britanie va dinamiza plantațiile din Canare de acest tip (monopol al firmei Fyfes) însoțite de selecția unor varietăți extrem de valoroase și productive.

Războiul civil spaniol (1936-1939) avea să conducă mai întâi la înfrângerea mișcărilor anarhiste și marxiste din Canare, pentru ca în cele din urmă dictatorul Francisco Franco să-și stabilească aici (Santa Cruz de Tenerife) sediul Comandamentului, de unde, deplin protejat, va coordona întreaga conflagrație. Monumentul din Santa Cruz dedicat „concilierii naționale”, de fapt al înfrângerii republicane, va rămâne ca o pagină tristă a istoriei Spaniei, plasat într-un spațiu binecuvântat astăzi, protectiv pentru dictator, în apogeul discordiei naționale.

După sfârșitul dictaturii franchiste și reinstaurarea monarhiei democratice (1982), Insulele Canare își dobândesc autonomia intrând accelerat pe un făgaș progresist în care industria, serviciile, transporturile, comunicațiile, învățământul, cultura și nu în ultimul rând turismul aveau să marcheze an de an progrese, iar nivelul de trai al cetățenilor săi, creșteri pe măsură.

Vulcanologia Insulelor Canare. O privire succintă asupra genezei, evoluției cronologice și vulcanologice a insulelor Canare cuprinde numeroase și diverse viziuni avansate de-a lungul timpului. Ultimele compromisuri ideatice definesc categoriile denumite generic *insule vulcanice*, sau *bazalte de insule vulcanice* (Ocean Island Basalts – OIB) sau geneza vulcanică *hot spot* (sau *mantle plume* – panaș mantelic, rom.). În mod succint, se constată evoluția edificiilor vulcanice generatoare a insulelor într-o succesiune cronologică descrescătoare de la nord est (Lanzarote cu manifestări cu vârste de la 20,2 ml. ani) spre sud-vest (La Palma, El Hierro, cu manifestări în ultimele 1-2 mil. ani până în prezent). Vârsta maximă a vulcanitelor subaerene (datate izotopic) descrește de la nord-est la sud-vest (*Carracedo et al., 2015*) de-a lungul lanțului insular: *Lanzarote-Fuerteventura (20,2 mil.ani)*, *Gran Canaria (14,6 mil. ani)*, *Tenerife (11,9 mil. ani)*, *La Gomera (9,4 mil. ani)*, *La Palma (1,7 mil. ani)* și *El Hierro (1,1 mil. ani)*.

Conform conceptului actual al formării insulelor vulcanice în zonele oceanice prin mecanismele *hot spot* aplicate arhipelagului Canare (*Viñuela, 2007*), se disting următoarele stadii de evoluție din arhipelagul Canare: 1. *Stadiul vulcan submarin* (actualmente, *Essaouria, Rybin, Dacia, Conception*, în nordul arhipelagului și *Bisabuetas, Paps, Bimbache, Echo, Drago*, în sudul acestuia); 2. *Stadiul construcției scutului insular* (în prezent prin structurile intruzive și subvulcanice din toate insulele); 3. *Stadiul de apogeu vulcanic* (*La Palma, El Hierro*); 4. *Stadiul erozional* (*La Gomera*); 5. *Stadiul de reîntinerire post erozională* (*Fuerteventura, Lanzarote*).

O privire asupra teoriilor privind geneza vulcanicului Insulelor Canare ar cuprinde următoarele ipoteze: 1. *Propagarea de-a lungul unor fracturi* (*Anguita & Hernan, 1975*); 2. *Extensia locală a ridge-ului oceanic* (*Ancochea et al., 1998*). 3. *Uplift-ul tectonic a întregului bloc Canarin* (*Araña & Ortiz, 1986*); 4. *Hot spot* (*Miller et al., 2015*); 5. *Un model unificator* (*Anguita & Hernan, 2000*).

Față de alte zone de dezvoltare a insulelor vulcanice (ex. Hawaii și Midway), în care dominanța curgerilor vulcanice submarine și sub aeriene prevalează, Insulele Canare se individualizează (*Hoemle, Carracedo, 2009*) prin prezența constantă a structurilor stratovulcanice și inexistența subsidenței post vulcanice. Insulele Lanzarote și Fuerteventura cu mecanisme eruptive fisurale prezintă altitudini diminuate (sub 1000 m), în timp ce restul insulelor prezintă edificii centrale cu morfologii semețe, între care El Teide, bate recordul de altitudine (3717 m, Pico del Teide), la care se adaugă cei 3780 m ai fundului oceanic, de unde se inițiază vulcanismul submarin.

Vulcanismul din Canare a fost inițiat în Cretacic cu 70 mil. ani în urmă (*Steiner et al., 1998; Balogh et al., 1999*) conform descifrările paleomagnetice, micropaleontologice și de vârte izotopice K-Ar, stadiile sale submarine prevalând.

Cea mai recentă manifestare vulcanică din arhipelag, *La Palma*, 2021, este completată de erupțiile subvulcanice, El Hierro, 2011-2012 (*Carracedo et al., 2015*), totalitatea lor ilustrând longevitatea, forța și complexitatea acestui areal vulcanic, plin de „mistere”, spectaculozitate și risc pe măsură. Evidențele istorice privind activitatea vulcanică din arhipelag pentru ultimii 11.700 ani indică neîntrerupte și continue manifestări în fiecare dintre insule, mai puțin în La Gomera, care pare a fi atins stadiul de vulcan stins.

Studiile seismice și magnetice relevă pentru arealul arhipelagului dezvoltarea unei ample anomalii cu două apexuri marcante între Lanzarote și Fuerteventura, la nord, respectiv între La Palma și El Hierro, la sud.

O încercare de sinteză a vulcanologiei grupului sudic al Insulelor Canare (Tenerife, La Gomera, La Palma, El Hierro), se poate compune și cu observații din descrieri specializate (*Troll, Carracedo, 2016*):

1. *Tenerife* este rezultatul a trei „zone de rift”, dezvoltate dinspre nord-est, nord vest, și sud-vest asociate unor fluxuri eruptive și fisuri generatoare de dike-uri, active în ultimele 2 mil. ani (*Carracedo et al., 2015*), cea nordică afectată de zone de colaps și eroziune activă generând dike-uri sub-paralele. Vulcanul Teide, cel mai impunător din Canare (și din Atlantic), cu altitudinea maximă de 3717 m (*Pico del Teide*), își extinde baza la nivelul fundului oceanic cu peste 13 km, față de expunerea subaeriană. Este un edificiu major stratovulcanic divizându-și arealul printr-un suită de plutoni și stânci erotice (*Roque de Garcia - Chinchado*) în două semi-caldere. Colapsul calderii Teide pare a se fi produs (conform datărilor efectuate) în urmă cu 170.000 ani în urmă, prin prăbușirea suprastructurii edificului (peste 100 km³ de rocă). Emanațiile fumaroliene și depunerile de sulf, marcate vizual prin culoarea alb-gălbuie (*Pilon de Azucar*) și temperaturi de peste 86°C, asociate emanațiilor fumaroliene, indică caracterul activ și permanentul risc al unei erupții potențiale. Deși Pico del Teide nu dezvăluie intenții imediate de erupție, curgerile de lave bine conservate (tip 'A'ă, predominant obsidiane bazaltice) pe pantele sale (pot fi distinse 4-5 succesiuni de curgeri de lave) indică manifestări recente (istorice). De asemenea, o succesiune de cratere monogenetice, de obicei explozive, sunt larg distribuite atât în interiorul calderii, cât mai ales pe clinele exterioare ale acesteia. Buza sudică a calderii – *Las Cañadas* - este marcată printr-un escarpament adânc (peste 200 m) și prelung (peste 20 km), care circumscrie conturul estic, sudic și vestic al colapsului, flancul nordic fiind erodat și generând cursurile de apă spre Puerto de La Cruz, San Juan de Rambla și Icod de los Vinos. Fazele vulcanice sunt inițiate prin manifestări bazice (bazalte, basanite, trachi-bazalte, fonolite, trachite), pentru ca episoadele terminale să cuprindă erupții acide (riolite, dacite), de obicei prin explozii și generări de intercalații de tufuri. Cea mai recentă erupție din edificiul El Teide a fost înregistrată în 1798 (la baza vârfului *Pico Viejo* sau *Chahorra*) și a durat 3 luni. Lava emisă de-a lungul unei fisuri de 1 km s-a extins pe o suprafață de 5 km², pe alocuri debordând peste abruptul Las Cañadas prin cel mai scund punct al calderii - *Boca de Tauce*. Parcul Național El Teide este unul dintre cele mai atractive obiective turistice din Canare, înregistrând în 2016 peste 4 mil. vizitatori.

2. Vulcanismul din *La Gomera* te întâmpină la San Sebastian (capitala) cu expuneri de succesiuni lave/piroclastite, modelate de tectonica post- sau sin - vulcanică, dar și de eroziune, deși (*Cantagrel et al., 1984*) nu a mai dat semne de vibrație în ultimii 2,8 mil. ani (generarea de lacolite monzogranitice) sau 1,6 mil.ani (ultimele injecții de dike-uri de lamprofire) și poate fi catalogat drept *stins*. În aceeași măsură eroziunea din insulă a atins cote spectaculoase, nu numai prin puternica aplatizare a fostelor edificii vulcanice aproape în totalitate estompate, cât mai ales prin acumularea în văile aluvionare a unor depozite lacustre-aluvionare (epiclastice) de grosimi considerabile. Cu toate acestea, *La Gomera* (*Llanes et al., 2009*) atrage vulcanologic prin suitele extinse de aflorimente în care se dezvoltă succesiunile de lave și piroclastite (predominant bazice) intersectate frecvent de dike-uri care secționază pe zeci-sute de metri rocile precursorare. Impresionează cumulodormurile (dintre ultimele manifestări subvulcanice, de compoziții acide) înscrise pe fracturi prelungi (km-ice), datate aproximativ la 1,6-2,7 mil. ani (*Roque de Aguando – Fig. 2 d; Pedro e Pedra, Fig. 2 b*). Deși subvulcanice (cumulodormuri), aceste corpuri coezive și cu proprietăți reologice superioare rocilor efuzive-extruzive din cupola lor, au rezistat eroziunii și au generat spectaculoase forme de relief pozitive, vâdate de turiști. Prezumițiivul edificiu vulcanic major situat în apexul insulei (zona parcului național Garajonay), domină morfologic întreg ansamblul, dar datorită eroziunii masive pe văile nordice lasă loc presupusei evoluții centrale prin cele câteva datări de vârstă izotopică (*Cantagrel et. al, 1984*) din aflorimentele testate și care sugerează o evoluție a vulcanismului (subaerian) începând cu 10 mil. ani (complexul bazic inițial) și finalizându-se între 2,6 - 1,6 mil.ani în urmă (lamprofiric).

Bordura insulei este marcată de coaste abrupte care se continuă cu aceleași unghiuri și subacvatic, marcând eventuale rupturi de pantă generate de dike-urile care se extind și în acest areal subacvatic. În sectorul nordic, o spectaculoasă stâncă - „*Punta de los Organos*” - deschide bazaltele cristalizate prin răcire lentă, în coloane hexagonale care ating înălțimi de peste 100 m (amintind de suratele de la noi – *Detunata Goală, Racoș*).

3. *La Palma* este creația unui edificiu vulcanic major (acum extins), *Taburiente*, dezvoltat în apexul unui scut vulcanic. Fazele eruptive ale edificului sunt marcate de cel puțin un colaps major, de o suită de alunecări gigantice de teren și de reactivarea prin mai multe centre de erupție de mai mică anvergură (*Ancochea et al., 1994; Carracedo et al., 2015*). Eroziunea masivă urmând colapsul (sau colapsurile) edificului major a înregistrat sute de m de denudări vizibile în sectoarele mai puțin afectate, la rândul lor expuse unui risc crescut de generare a alunecărilor masive de teren. Ultima erupție (*Cumbre Vieja, 19.09.-13.12. 2021*, prima după erupția din 1971 de la *Teneguia*) a afectat 85 de zile jumătatea

vestică a insulei, afectând prin curgerile masive de lave bazaltice (curgeri 'A'ă), o suprafață de peste 1.000 de hectare și a condus la evacuarea a 7.000 persoane. Curgerea de lavă s-a extins pe o lărgime de 3,5 km și pe o lungime de 6,2 km, extinzând după deversarea în ocean suprafața uscată a insulei. Rezultatul erupției s-a soldat cu distrugerea a 3.000 de clădiri, și a numeroase drumuri. Orașul *Todoque* și fratele său din vecinătatea estică, *Los Campitos*, au fost complet acoperite sau distruse de lava care avea să ajungă la periferia *La Laguna* (din municipalitatea Los Llanos de Aridane). Nu au fost înregistrate decese determinate de erupția vulcanului din 2021, dar suma distrugerilor material înregistrate (cele mai ample din istoria insulei) se cifrează cumulativ la peste 843 mil. Euro.

4. *El Hierro* este cea mai mică insulă din arhipelag și cu populația cea mai redusă (exceptând *La Graciosa*) și deși cotate cu vulcanism activ, ultima manifestare din insulă a fost înregistrată în 1793 (*Llomo Negro*) cu o durată de o lună. Recent, 2013 insula a fost afectată de puternice manifestări seismice cu hipocentrul localizat în off shore, cu hipocentrul la 20 – 12 km, în extinderea nord vestică a insulei. Măsurările DTM după seism au indicat creșterea altitudinii din zona de țârm nord vestică a insulei cu peste 20 cm și pe restul cuprinsului său cu 11 cm. Deși vârsta izotopică a lavelor datate din *El Hierro* nu depășește 1,12 mil. ani, singura manifestare efectivă înregistrată în timpul istoric a fost submarină în extinderea zonei *La Restinga* (un oraș din sudul extrem al insulei). Manifestările au început în Octombrie 2011, cu apogeul în Noiembrie și cu ultimele manifestări în Martie 2012. La suprafața oceanului puternicele exhalatii de gaze și trombe de soluții roșcate au certificate efuziunea lavelor la fundul oceanului (monitorizate de IGN, Instituto Geográfico Nacional, Secția de Vulcanologie). Configurația edificiului *El Hierro* este definită de „riftul trifurcat”, care cuprinde zona apicală îmbrățișând caldera de colaps (*Los Lanillos*), semideschisă spre ocean (zona erupțiilor submarine). *Carracedo et al.* (2015) evaluând datele stratigrafice consideră că ultimele stadii de creștere a edificiului central (post scut) a avut loc cu 158.000 ani în urmă, constituind actualele creste situate la peste 1.000 m altitudine, urmate de două faze eruptive cu dezvoltări zonale, prima, cu aprox. 4.000 de ani în urmă, prin vulcanul *Tanganasoga* și ultima, cu 2.500 ± 70 ani în urmă prin conul de cenușă *Montaña Chamuscada*.

Turismul din Insulele Canare (cu „clima cea mai fericită din lume”). Turismul din Insulele Canare reprezintă o component esențială a economiei comunității, cu creșteri anuale constante începând cu anii '60 și recorduri succesive an de an (9 mil turiști/2007, 17,2 milioane turiști/2016). O statistică privind naționalitatea vizitatorilor din insulele paradisiace indică dominanța britanicilor (46,7%, în Lanzarote și Fuerteventura și 25% în întreg arhipelagul), urmați de germane (29,8% în Fuerteventura, 28,9% în Gran Canaria și 26,1% în Tenerife), scandinavi (58,7% în Gran Canaria), spanioli, italieni, francezi, polonezi etc. În termeni absoluți (numărul de turiști/insulă), Tenerife conduce cu peste 8 mil. vizitatori (2016), urmată de Gran Canaria, cu peste 6 mil. vizitatori (2016), an al recordului per arhipelag – 16 mil. vizitatori (2016).

În 2009, Autoritatea din Turism din Insulele Canare a inițiat o campanie publicitară denumită "*Operațiunea Fără lerni Triste*", prin care 100 agenți rezidenți canarieni cu vârste între 18 - 35 de ani, au fost selectați ca ambasadori ai arhipelagului. Campania s-a bazat pe sloganul original – *Insulele Fericite* - și îi însărcina pe acești ambasadori a comunica în 14 țări europene pachetul de oportunități și atractivități cu care Canarele pot umple iernile reci și limitative ale celor care-și alocă exclusiv în timpul verii câteva zile de recreere și odihnă. Campania a avut un succes răsunător, mai ales pentru scandinavii, deveniți turiști înrăiți ai sejururilor hibernale, atrași iremediabil de paradisul veșnic al Canarelor.

Pe lângă cei 257 km de plaje, alte suite de zone de atracție se pot menționa în Insulele Canare:

În *Tenerife* vizitatorul este sedus de „orașele muzeu” (*Santa Cruz* – Fig. 1.a,1 c., *La Laguna- The World Heritage Site*, *Puerto de la Cruz*, *Orotava*, *Candelaria* – Fig. 1 b) cu clădiri vechi monumentale și bine întreținute, cu grădini exotice și luxuriante, muzee, centre de divertisment (Loro Park, Lago Martiánez, ambele din Puerto de la Cruz), monumente istorice și de artă medievală, biserici cu arhitectura desăvârșită a secolelor XVI-XIX (Fig. 1 b), grădini botanice (Fig. 1 h), parcurile naționale *El Teide* (parte a patrimoniului omenirii UNESCO din 2007), cu numeroasele puncte de atracție: *Los Chinchados* (Fig. 1. e), *Las Cañadas*, *Pico del Teide* (Fig. 1 g), *Piedra La Rosa* (Fig. 1 f), *Observatorul Solar*, al doilea ca importanță din lume, șuvoaiile de lave de obsidian, platourile „selenare” de lapilli riolitice, sumedenia de cratere monogenetice, succesiunile lave/piroclastite etc.) și *Macizo de Anaga* (de la nord est de Santa Cruz, cu complexe vulcanice), iar lista atracțiilor pentru vizitatori este nelimitată.

La Gomera, insula din imediata proximitate a Tenerifei, deși cu un flux turistic subordonat (99.103 /2016), întâmpină vizitatorii din portul fanion *San Sebastian* (un oraș cochet, multicolor, desprins parcă dintr-o pagină vie a evului mediu-subit modernizat) cu căldura și buna organizare a unor vrednici locuitori care doresc și reușesc să ofere: - acces la Parcul Național Garajonay (Fig. 2 a, 2 c), un platou pe apexul insulei invadat de pădurea remnant Laurasilva (extinsă în Terțiat în sudul Europei), în care și-au pus capăt zilelor doi îndrăgostiți, ea, Gara, Gomeză, el, Jonay, Tenerifean, a căror poveste de dragoste și plănuitul mariaj avea să fie surprinsă de erupția *El Teide* - semn fatidic, motivând opoziția părinților căsătoriei lor, dar nu și hotărârii de a muri împreună nedespărțiți aruncându-se de pe stânie

Aguando (Fig. 2 d). Pădurea de laurisilva cu specia dominant Erika, atrage prin covoarele de mușchi care împiedică prin perdele de mușchi pătrunderea prin hățșurile sale, dar mai ales prin covorul de flori mov care acoperă în luna aprilie întreaga desime a sa (Fig. 2 c.). Platoul central al rezervației (o poiană puțin extinsă) include un monument megalitic (Fig. 2 a.), probabil un sanctuar religios al populației Guanches din perioada pre-conquistei spaniole. Bananele din La Gomera (care se maturează la clima blândă și constantă în 9 luni), devin standard de produs eco (spălate doar cu săpun), dar de consumat în primele 48 ore de după recoltă. O practică inedită din insulă, fluieratul ca limbaj de comunicare la mare distanță, a intrat din 2009 în patrimonial cultural al umanității și se predă în școli ca materie de bază.

El Hierro, cea mai mică insulă din flancul sudic al Canarelor, cu cea mai redusă populație și cel mai mic număr de vizitatori (13.712 în 2017), nu rămâne mai prejos prin ofertele sale turistice. Întreaga periferie a insulei (deși țărmlul este stâncos) oferă sumedenie de zone cu apă limpede și acces nepericulos la baie și plajă. Cele câteva orașele care se distribuie la periferia insulei (Fig. 2 e, 2 f) pe plasamentul fostelor sate pescărești sau ale micilor cetăți de apărare împotriva atacurilor pirateresti (Valverde-capitala insulei, *La Frontera*, *El Pinar*, *La Sabinosa*, *La Estaca*), transformate în veritabile stațiuni turistice marine, oferă suficiente capacități de cazare, oferte de călătorii în interiorul insulei și de vizitare a punctelor exotice (*Arenas Blancas*, *Playa de Tacorón*). În același timp, producția agricolă, pescărească și animalieră poate satisface nevoile și apetitul (uzual sau exotic) ale unui număr mereu crescând de turiști. O altă atracție a insulei, arborele *Garóe*, explică supraviețuirea populației Guanche de aici, în lipsa oricărei surse de apă potabilă (izvor, freatic, acumulare de suprafață...). Acest arbore extrage apa din atmosferă, o depozitează în propriile-i țesuturi, așa încât ea poate fi recuperată de om, constituind adevărate rezervoare pentru alimentarea comunității umane. Desigur, azi este doar un relict viu, azi problemele de alimentare cu apă (de uz casnic sau industrial) au găsit soluții operative și moderne.

La Palma, insula cu poziția cea mai vestică din arhipelag, atrage prin misterul și rezultatul frecventelor manifestări vulcanice (Fig. 2 g) își întâmpină vizitatorii (297.000 în 2017). Spre exemplu manifestările din 2021 (*Cumbre Vieha*), în loc să diminueze numărul turiștilor, l-a multiplicat...). Desigur, accesul spre zonele de maxim risc a fost eficient blocat, rămânând însă suficiente puncte de belvedere, la distanțe de siguranță, din care cei curioși a se confrunta cu năstrușnicia unei erupții de lave (Fig. 2 h), puteau admira fluxul continuu al curgerilor de bazalte. Peste aceste aspecte inedite demne de a fi observate și valorificate afectiv odată cu experiențele marine, se suprapun o serie de argumente de atractivitate ale insulei, printre care colosala producție de banane de cea mai bună calitate (ieftine și gustoase ca nicăieri în lume) și a belșugului de avocado, mango, papaya, vinul local abundent, ieftin și de bună calitate, și nu în ultimul rând, romul (din trestia de zahăr) sau culturile de tutun, valorificate printr-o excelentă producție de trabucuri. Toate, dedicate turiștilor!

Bibliografie

- Ancochea, E., Cantagrel, J. M., Fúster, J. M., Gudmundsson, A., 1998, *Vertical and lateral collapses on Tenerife (Canary Islands) and other volcanic ocean islands*, *Geology* 26 (9): 861, DOI:10.1130/0091-7613(1998)026<0861: VALCOT>2.3.CO;2
- Anguita, F., Hernán, F., 2000, *The Canary Islands origin: a unifying model*, *Jour. of Volc. Geoth. Research*, Vol. 103, Iss. 1-4, p. 1-26;
- Araña, V., Ortiz, R., 1984, *Volcanología*. Madrid: Rueda-C.S.I.C
- Aznar Vallejo, E., 1986, *La colonización de las Islas Canarias en el siglo XV.* In *En la España medieval*, Tomo V (Madrid: Universidad Complutense), pp 195-217.
- Balogh, K., et al., 1999, *Contributions to the chronology of the Basal Complex of Fuerteventura, Canary Islands*, *J. Volc. Geoth. Res.*
- Beierkuhnlein, C., Walentowitz, A., Welss, W., 2021, *FloCan-A Revised Checklist for the Flora of the Canary Islands*, *Diversity*, p. 1-19, *Diversity* 2021, 13, 480. <https://doi.org/10.3390/d13100480>;
- Cantagrel, J.M.; Candrero, A., Fuster, J.M.; Ibarrola, E., Jamond, C., 1984, *K-Ar chronology of the volcanic eruption in the Canarian archipelago Island of La Gomera*, Elsevier, *Bull. Volcanology*, vol. 47, p. 597-609;
- Carracedo, J.C., Troll, V.R., Zaczek, K., Rodriguez-Gonzálvez, A., Solar, V., Deegan, F.M., 2015, *The 2011-2012 submarine eruption of El Hierro, Canary Islands: New lessons in oceanic island growth and volcanic crisis management*, *Earth Science Reviews*, vol. 150, p.168-200, doi: 10.1016/j.earscirev.2015.06.007;
- de Abreu Galindo, J., Glas, G., 2010, *The History of the Discovery and Conquest of the Canary Islands*, ECCO, Print Ed.;
- Farino, T., Muddeman, J., 2022, *Natural History of the Canary Islands, - part 1*, Iberian Wildlife Tour; <http://www.iberianwildlife.com/canary-islands/flora-fauna-canaries.htm>
- Hobshoue, P., 2006, *In Search of Paradise: Great Gardens of the World*;
- Hoemle, K., Carracedo, J.C., 2009, *Canary Islands Geology*, in Gillespie, R., Clague, D., (editors), *Enciclopedia of Islands*, p. 134;
- iNaturalist, 2021, *Islas Canarias, check list*, https://www.inaturalist.org/check_lists/203347-Canary-Islands-Check-List?page=1;

La Cultura y Costumbrista, 2012, *Los Cruces De Caminos*, Archived, , *Wayback Machine*;
La Vos, April 27, 2012, *Lanzarote honors Lancelotto Malocello on the 700 anniversary of his arrival on the island*;
 Llanes, P., Herrera, R., Gómez, M., Muñoz, A., Acosta, J., Uchupi, E., Smith, D., 2009, *Geological evolution of the volcanic island La Gomera, Canary Islands, from analysis of its geomorphology*, *Elevier, Marine Geology*, Volume 264, Iss. 3–4, p. 123–139;
 Maca-Meyer, N., Amay, M., Rando, J.C., Flores, C., González, A.M., Cabrera, V. M., Larruga, J.M., 2004, *Ancient mtDNA analysis and the origin of the Guanches*, *European Jour. Hum. Gen.* 12 (2): p. 155–162. doi:10.1038/sj.ejhg.5201075. ISSN 1476-5438. PMID 14508507. S2CID 10363742;
 Miller, M.S., Butcher, A., O'Driscott, A., 2015, *Imaging Canary Island hotspot material beneath the lithosphere of Morocco and southern Spain*, *Earth and Planetary Sciences Letters* 431, doi:186-194, DOI:10.1016/j.epsl.2015.09.026;
 Moreno Gil, S., Brent Ritchie, J. R. 2009, *Understanding the museum image formation process: A comparison of residents and tourists*. *Journ. of Travel Research.* 47, 4, p.480-493;
 Olaya, V., 2021, *Studies shed new light on origins of Canary Islands population*, *El País*. from the original on 13 May 2020;
 Pereira, L., Macaulay, V., Prata, M.J., Amorim, A., 2003, *Phylogeny of the mtDNA haplogroup U6. Analysis of the sequences observed in North Africa and Iberia*, *Progress in Forensic Genetics* 9. *Proceedings from the 19th.* Vol. 1239. pp. 491–493, doi:10.1016/S0531-5131(02)00553-8;
 Sarah, A., 2004, *Canary Islands*, *Lonely Planet*;
 Sirera, M., Lui, J., Renn, J., 2004, *Expeditions to the Canary Islands in the romantic period (1770-1830)*, *Humboldt.mpiwg-berlin.mpg.de*;
 Steiner C.W., Hobson, A., 1998, *Mesozoic sequence of Fuerteventura (Canary Islands): Witness of Early Jurassic sea-floor spreading in the central Atlantic*, *Geol. Soc. of America Bull.*, 110(10), p. 1304-1317, DOI:10.1130/0016-7606(1998)110<1304:MSOFCI>2.3.CO;2
 Troll, V.R., Carracedo, J.C., 2016, *The Geology of the Canary Islands*, Elsevier, eBook ISBN 978012096635;
 Viñuela, J.M., 2007, *The Canary Islands Hot Spot*, *www.MantlePlumes.org*, p. 1-16;
 *** 2013, *Canarias: así es el perfil del turista que visita las Islas*, **Información estadística de Promotur, Hosteltur**;
 ***Demographics of the Canary Islands, https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_Canary_Islands,s Wikipedia.

Fig. 1 a. Clădirea parlamentului Canarin, Santa Cruz, Tenerife

Fig. 1 b. Basilica Santa Virjen din Candelaria, Tenerife

Fig. 1. c. Sediul Comandamentului military, Santa Cruz

Fig. 1 d. Casa de Ayutamiento (Primăria) Orotava

Fig. 1 e. Los Chinchados, El Teide, suită de blocuri eratice, subvulcani sau succesiune lave/piroclastite cornificate de dike-urile care le oferă un plus reologic în fața eroziunii.

Fig. 1 f. Domul de lavă La Rosa (Trandafirul), acoperite de curgeri ulterioare și urmând fisurații de răcire specific procesului îndelungat de cristalizare (sute de mii de ani)

Fig. 1 g. Parcul Natural El Teide (în fundal Pico del Teide)

Fig. 1 h. Draco gigantic din Grădina botanică Orotava

Fig. 2 a. Monumentul Guanches din Parcul Național Garajonay, ansamblu megalitic de cult

Fig. 2 b. Cumulodomul Pedro e Pedra, La Gomera (afectat de o fractură care rupe flancurile – Pedro e Pedra)

Fig. 2 c. Pădurea Laurisilva din Parcul Garajonay, invadată de florile lunii aprilie

Fig. 2.d. Cumulodomul Roque de Aguando (La Gomera), ultimele manifestări din insulă (1,7 mil. ani)

Fig. 2 e. Roque de la Bonanza, El Hierro

Fig. 2. f. Mirifica „La Sabinosa-El Sabinar”, El Hierro

Fig. 2. g. Cascata de Los Colores, La Palma

Fig. 2. h. Cumbre Vieja, La Palma, 30.09.2021 (imagine satelitară nocturnă, Eurimage.com)

PODIȘUL CERGĂULUI – OBSERVAȚII PRELIMINARE ASUPRA PROCESELOR GEOMORFOLOGICE ACTUALE CU ROL ÎN DEGRADAREA TERENURILOR

Dr. Ioan Mărculeț
Dr. Cătălina Mărculeț

Abstract. *The Cergău plateau – preliminary observations on the current geomorphic processes which influence the degradation of the terrain.* The Cergău plateau is part of the Secașe plateau and is located between the rivers Visa, Târnava Mare, Târnava and Secașul Mic. This plateau also has to face local degradation of the terrain, which implicitly diminishes the fertility of the soil. Out of the natural processes that determine this degradation, one can notice the geomorphic processes: surface erosion, torrential erosion, landslide and subsidence. Some of the areas heavily affected by these processes are: the northern hillside of the Secașul Mic Valley (between Rosia de Secas and Colibi), the southern hillside of Târnava (in the streams' basins: Tiurul, Viilor, Sărătura), the greenbelt of Cergău township etc.

Cuvinte cheie: Podișul Cergăului, Podișul Secașelor, procese geomorfologice, degradarea terenurilor

Keywords: The Cergău plateau, the Secașe plateau, geomorphic processes, the degradation of the terrain

În ansamblu, degradarea terenurilor afectează calitatea/fertilitatea solurilor, deteriorează căile de comunicații și, uneori, chiar pun în pericol așezările umane. Ca urmare, degradarea terenurilor diminuează potențialul economic natural al unor regiuni din țara noastră. O astfel de regiune, în cazul nostru o subunitate de relief, este Podișul Cergăului, din sud-vestul Depresiunii Transilvaniei.

Podișul Cergăului, parte (subunitate) componentă a Podișului Secașelor, este situat între râurile Visa, la est, Târnava Mare (de la Copșa Mică la Blaj) și Târnava (aval de Blaj), la nord, și Secașul Mic, la sud și vest, ocupând o suprafață de cca 320 km² (fig. 1). Relieful său are aspect colinar – culmi prelungi care se înscriu în suprafața de eroziune a Secașelor (Romanianul superior–Pleistocenul inferior) –, cu înălțimi de cca 450-550 m (fig. 2) – 514,4 m, în Dealul Chicera, la nord-est de satul Soroștin, și 566 m, pe interfluviul de la contactul cu Podișul Amnașului – și împărțit în două sectoare: Șeica Mică–Cenade, la est, și Cenade–Colibi, la vest (Maria Sandu, 2006, p. 140-141). Cea mai mare parte a podișului este cuprinsă între treapta hipsometrică de 300-400 m, iar cele mai mari înălțimi sunt situate pe cumpenele de ape ale celor patru râuri care încadrează unitatea: Dl. Comenzii (495 m), Dl. Soroștin (475 m), Dl. Cenade (481 m), Dl. Verigerului (482 m), Dl. Vârtoș (465 m).

În subunitatea de relief analizată, între cauzele degradării terenurilor se evidențiază procesele de versant, influențate atât de unii factori naturali (caracteristicile reliefului, litologiei, climei, hidrologiei ș.a.), cât și de unii antropici (utilizarea terenurilor, îmbunătățirile funciare ș.a.).

Caracteristicile reliefului care favorizează producerea proceselor cu rol în de degradarea terenurilor sunt: *structura și alcătuirea petrografică* (o alternanță de straturi sedimentare friabile, permeabile și impermeabile – sarmațiene și panoniene (fig. 3) – dispuse, în general, monocinal¹: nisipuri, pietrișuri, argile marnoase, marne nisipoase ș.a.), *frecvența pantelor mai mari de 7°* (pe versanții văilor marginale – pe frunțile teraselor Târnavei Mari și Târnavei și pe cuesta de pe dreapta Secașului Mic – și în unele bazine torențiale: Cenade, Spătac, Valea / Izvorul lezerului ș.a.), *fragmentarea destul de ridicată* (între 1 și 3,5 km/km²) ș.a.

Din punct de vedere *climatic*, un rol direct în dezvoltarea proceselor geomorfologice de pe versanții din Podișul Cergăului îl au *precipitațiile* (cca 500-650 mm pe an: 520,4 mm la Mihalț, 532,3 mm la Alba Iulia, 561,9 mm la Blaj, 562,6 mm la Crăciunel de Jos, 636,7 mm la Roșia de Secaș; I. Mărculeț, Cătălina Mărculeț, 2001, p. 16-17; Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, Mărculeț, 2002, 9. 19; fig. 4). Se evidențiază prin rolul lor, precipitațiile produse în perioada caldă a anului, îndeosebi în lunile de vară, când și precipitațiile torențiale au frecvențe maxime. În lunile iulie și august, precipitațiile cu valori mai mari de 10 mm în 24 de ore (fig. 5) accentuează scurgerea concentrată și a celei în pânză pe versanți.

Dintre celelalte fenomene atmosferice, cu rol secundar se remarcă *temperaturile ridicate*, care accentuează seceta ce creează crăpături în sol, și *vântul*, care, izolat și episodic, generează deflație.

Rețeaua hidrografică autohtonă semipermanentă și intermitentă din podiș (Șeica, Soroștin, Cenade, Spătac, Veza, Tiur, Viilor, Izvorul lezerului ș.a.) contribuie prin eroziune lineară, laterală și regresivă, în special în perioadele cu precipitații torențiale și în cele de topire bruscă a stratului de zăpadă.

Utilizarea terenurilor conduce din ce mai puțin la declanșarea proceselor de versant, datorită creșterii suprafețelor arabile abandonate și a reducerii pășunatului. Totuși, se menține o acțiune de degradare mai mare pe

¹ Pe aliniamentul Cenade-Soroștin, cuvertura sedimentară este modificată pe o cută de anticlinal orientată nord-vest-sud-est.

terenurile valorificate antropice în deceniile anterioare din vestul și sud-vestul podișului. Terenurile din nord-est și est, aferente sectorului Șeica Mică–Cenade, sunt mai împădurite (M. Stroia, 1995, p. 32; fig. 6), fapt pentru care și procesele de versant sunt net diminuate.

În subunitatea analizată, *pluviodenudarea și eroziunea în suprafață*, procese generate de ploile torențiale, se manifestă pe toate pantele mai mari de 3-5° cultivate cu plante prășitoare care nu acoperă în totalitate solul, pe râpele de desprindere ale alunecărilor de teren și pe materialele alunecate.

Ravenarea și torențialitatea, evidențiate prin prezența formelor eroziunii lineare – *rigolelor, ravenelor, ogașelor și torenților* – sunt mai active pe pantele cu înclinări mai mari de 10°. În Podișul Cergăului, apariția lor este favorizată de îmbinările concave existente în lungul suprafețelor versanților, de șanțurile rezultate în urma arăturilor, de unele drumuri și cărări greșit trasate etc. (N. Raboca, 1995, p. 61, 85-92; I. Mărculeț, Cătălina Mărculeț, 2001, p. 13, 36; Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, Mărculeț, 2002, p. 11-12, 14; Gh. Roșian, 2007b, p. 2-11 ș.a.).

Ravenele și ogașele s-au dezvoltat atât independent, cât și în cazul organismelor torențiale. Sunt mai frecvente în bazinele superioare ale afluenților din stânga Târnavei Mari (Șeica, Cenade, Spătac și Veza), Târnavei (Tiur, Viilor, Sărătură și Izvorul lezerului) și Visei.

Organismele torențiale (adevărate pâraie temporare), cu acțiunea lor complexă (eroziune, transport și acumulare), sunt mai dezvoltate în sectoarele din stânga Târnavei Mari și Târnavei și din dreapta Secașului Mic și mențin versanții într-o stare de relativ dezechilibru. Apariția lor este legată atât de factorii naturali, cât și de cei antropici: înclinarea mare a versanților, predominanța rocilor slab consolidate (nisipuri, marne nisipoase, argile etc.), regimul precipitațiilor primăvara și în lunile de vară, topirea rapidă a zăpezii, lucrările agricole executate pe linia de cea mai mare pantă (de sus în jos), deștelenirile, pășunatul excesiv (mai activ până în anii '90 ai secolului al XX-lea), trasarea necorespunzătoare a unor drumuri și neîntreținerea acestora etc.

Alunecările de teren sunt printre procesele cu rol major în modelarea versanților și, implicit, în degradarea terenurilor din Podișul Cergăului (N. Raboca, 1995, p. 61, 93-97; I. Mărculeț, Cătălina Mărculeț, 2001, p. 11, 13, 36; Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, 2002, p. 12-14; Gh. Roșian, 2007a, p. 2-6; Gh. Roșian, 2009, p. 35-36 ș.a.). Unele alunecări sunt vechi, parțial estompate, altele se pot reactiva, iar unele sunt active. După adâncimea stratului de sol și rocă afectat, alunecările de teren din subunitatea de relief studiată sunt de mai multe categorii². Dintre acestea amintim: *alunecările superficiale și alunecările profunde*.

a. Alunecările superficiale – frecvente pe dealurile din stânga Târnavei Mari și Târnavei (Mănăradei, Gorganu, Grueților, Măgura Spătacului, Perelor, Coasta Zăpodiei ș.a.), pe abruptul din dreapta Secașului Mic (în arealele localităților Sădinca, Broșteni, Roșia de Secaș, Secășel și Colibi) și pe versantul din stânga Visei – se produc pe terenurile mai nisipoase, a căror pantă depășește 10°, în urma ploilor de lungă durată și a înghețurilor și dezghețurilor de primăvară. În cadrul acestor alunecări se disting trei tipuri: în brazde, lenticulare și alunecări-surpări (N. Raboca, 1995, p. 95-97; I. Mărculeț, Cătălina Mărculeț, 2001, p. 13; Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, 2002, p. 12-14).

Alunecările în brazde au adâncimi de aproximativ un metru și au aspectul „cărărilor de oi”, de care se deosebesc prin modul de formare, mărimea brazdelor și prin răspândirea neregulată. În Podișul Cergăului afectează pătura de sol de pe terenurile cu pajiști secundare, utilizate ca pășuni și fânețe.

Alunecările lenticulare sunt mai frecvente pe versantul Secașului Mic și în bazinele pâraielor Șeica, Spătac, Izvorul lezerului etc. Se produc, predominant, pe versanții cu valori ale pantelor între 12 și 20°. Sunt mai adânci și afectează atât pătura de sol cât și roca din substrat. La partea superioară au o râpă de desprindere (cornișă) cu aspect preponderent semicircular, iar materialul alunecat are înfățișarea unor valuri scurte, cu înălțimi mici, frecvent mascate de vegetația erbacee. Pe versanți, masa de alunecare are aspectul unor solzi, mai estompați în cazul alunecărilor vechi.

Alunecările-surpări sunt prezente pe marile râpe de desprindere ale alunecărilor profunde și s-au format prin ruperea și prăbușirea pe pante a masei de teren, urmată de împingerea laterală pe un plan de alunecare. Masa deplasată prezintă un microrelief cu numeroase trepte, străpunse de unele crăpături transversale.

b. Alunecările profunde din Podișul Cergăului sunt, în general, de două tipuri: glimee și sub formă de trepte. Însă, există și porțiuni afectate de mai multe tipuri de alunecări, inclusiv alunecări sub formă de limbă.

Alunecările de tip glimee (grueți) sunt întâlnite pe versantul drept al Secașului Mic, în arealele localităților Roșia de Secaș–Tău și sunt insecvente (Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, Mărculeț, 2002, p. 13-14; Gh. Roșian, 2009, p. 35-36). Alte glimee, mai estompate, apar pe versanții Dealului Grueților, în arealul comunei Cergău (I. Mărculeț, Cătălina Mărculeț, 2021, p. 47).

² N. Raboca, în lucrarea „Podișul Secașelor – studiu de dinamica versanților”, 1995, p. 93, grupează alunecările de teren în două categorii: alunecări de tip glimee și alunecări superficiale.

Alunecările sub formă de trepte, cu adâncimi de 5-10 m, sunt poziționate, în general, în sectoarele mijlocii ale versanților dealurilor din dreapta Secașului Mic (Comenzii, Vârtopului și Coasta Zăpodiei) și de pe stânga Târnavei (Tiurului, Perelor și Labu Grecilor).

Analiza alunecărilor de teren din intravilanul localității Cergău Mare, realizată de Gh. Roșian (2007a), indică faptul că pe versantul nordic al Dealului Cergăului, în anul 2006, erau active trei alunecări, declanșate în luna august a anului 2008. Aceste alunecări prezentau morfologii preponderent lenticulare și treceau, pe alocuri, în curgeri norioase (Gh. Roșian, 2007a, p. 3 și 5). Din observațiile noastre, din anul 2006 până în prezent, pe respectivul versant din arealul localității Cergău Mare au mai devenit active 2-3 alunecări, de dimensiuni mai mici, situate de o parte și de alta a celor declanșate în 2008 (fig. 7).

Curgerile de noroi, condiționate de mai mulți factori (prezența unor roci și soluri impermeabile, panta de scurgere de peste 15°, ploi bogate etc.), au frecvența foarte redusă și sunt prezente, în special, pe frontul cuestei din dreapta Secașului Mic, în sectorul Broșteni-Roșia de Secaș (Cătălina Mărculeț, I. Mărculeț, 2002, p. 15).

Surpările apar acolo unde se realizează un dezechilibru între pantă și rezistența la frecare a rocilor, pe versantul din dreapta Secașului Mic, pe cornișele mai mari ale alunecărilor de teren lenticulare și profunde, în malurile concave râului Târnavă, în dreptul dealurilor Viilor și Sărătură (la sud și sud-vest de Crăciunelu de Jos) etc.

Pentru diminuarea efectelor negative ale acestor procese de denudare se impune luarea unor *măsuri*, precum:

- a) diminuarea eroziunii lineare prin fixarea în șanțurile ogașelor și în canalele de scurgere ale organismelor torențiale a unor structuri de tip garnisaj, fascinaj și cleionaj;
- b) evitarea cultivării cu plante prășitoare a versanților cu pante mai mari de 5-7° sau cultivarea acestora în fâșii ori cu benzi înierbate³;
- c) înierbarea sau împădurirea terenurilor cu energie mai mare de relief, cum sunt cele de pe frunțile teraselor Târnavei și de pe frontul cuestei din dreapta Secașului Mic;
- d) terasarea și plantarea cu viță-de-vie și pomi fructiferi a versanților domoli cu expoziție sudică.

Bibliografie

- Greco Florina, Palmentola Luigi (2003), *Geomorfologie dinamică*, Edit. Tehnică, București.
- Mărculeț I., Mărculeț Cătălina (2001), *Realități geografice în Valea Târnavei*, ISBN 973-0-02459-6, București.
- Mărculeț Cătălina, Mărculeț I. (2002), *Bazinul Secașului Mic – aspecte geografice*, ISBN 973-0-02885-0, București.
- Mărculeț I., Mărculeț Cătălina (2006), *Amenajarea teritoriului în bazinele hidrografice mici din Podișul Secașelor. Studiu de caz: Bazinul Spătacului*, în Comunicări științifice, vol. V, Edit. Samuel, Mediaș.
- Mărculeț I., Mărculeț Cătălina (2021), *Procesele geomorfologice actuale cu rol în degradarea terenurilor din Podișul Cergăului (Sectorul Cenade-Colibi)*, Terra plânge – salvați-o, VII, București
- Raboca N. (1995), *Podișul Secașelor – studiu de dinamica versanților*, Edit. Sarmis, Cluj-Napoca.
- Roșian Gh. (2007a), *Influența evoluției versanților prin alunecări de teren asupra utilizării terenurilor din intravilanul localității Cergău Mare (Podișul Secașelor)*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Geographia, nr. LII, 2, Cluj-Napoca.
- Roșian Gh. (2007b), *Probleme de geomorfologie aplicată în studiul reavenelor. Studiu de caz: ravena Rupturi*, Tendințe actuale în predarea și învățarea geografiei, Edit. Clusium, Cluj-Napoca.
- Roșian Gh. (2009), *Evoluția versanților afectați de alunecări masive de tip glinee. Studiu de caz: Versantul drept al Srcașului Mic (Sectorul Tău – Secășel)*, Geographia Napocensis, III, nr. 1, Cluj-Napoca.
- Sandu Maria (2002-2003), *Podișul Secașelor. Regionarea geomorfologică*, Revista de Geomorfologie, nr. 4-5, București.
- Sandu Maria (2006), *Podișul Secașelor*, în Unitățile de relief ale României, vol. II, Edit. Ars Docendi, București.
- Stroia M. (1995), *Podișul Secașelor – studiu geografic al agriculturii*, Edit. Olimp, București.
- ***(1967), *Harta geologică a R.S. României, scara 1:200.000, Foaia Turda*, Institutul Geologic, București.
- ***<https://www.google.com/maps/place/Comuna+Cergău/@46.0959212,23.8224248,11>.
- ***<https://www.google.com/maps/place/Roșia+de+Secaș+517640/@46.0652812,23.8890363>.
- ***<https://www.facebook.com/photo/?fbid=4960054147365601&set=pcb.696372261546202>

³ Sistemul de cultură în fâșii se realizează prin cultivarea în paralel cu curbele de nivel a unor fâșii cu plante prășitoare în alternanță cu fâșii cu plante protectoare, iar sistemul de cultură cu benzi înierbate constă în cultivarea plantelor prășitoare în alternanță cu benzi înierbate înguste de 4-6 m.

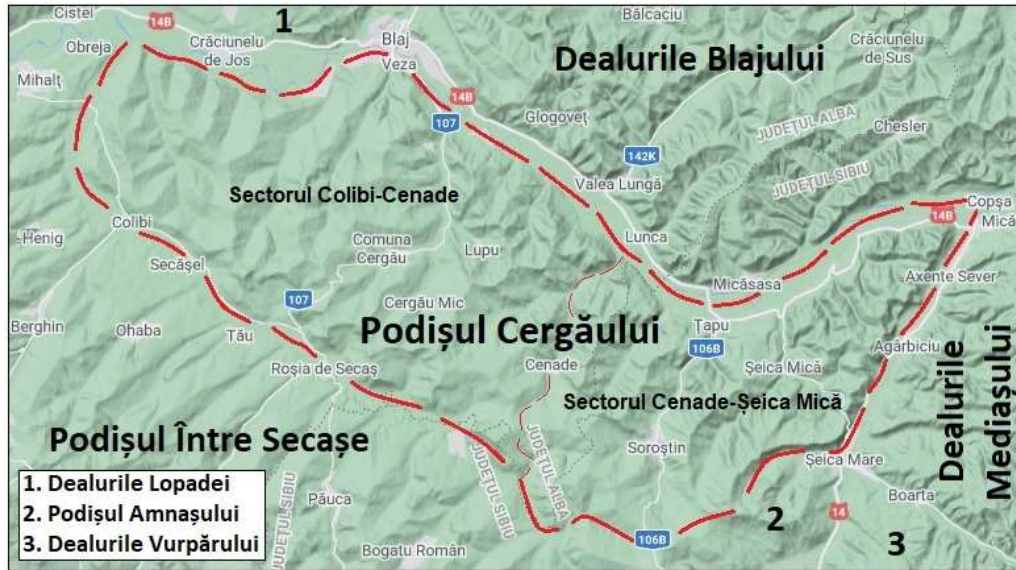

Fig. 1. Podișul Cergăului

(sursa: <https://www.google.com/maps/place/Comuna+Cergău/@46.0959212,23.8224248,11>)

Fig. 2. Suprafața de eroziune a Secășelilor (cca 450-550 m)
 (sursa: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4960054147365601&set=pcb.696372261546202>;
 Foto. Boitor Ciprian)

Fig. 3. Podișul Căpâlna – harta geologică:

1. Holocen (*depozite aluvionare*);
2. Pleistocen (*pietrișuri, nisipuri*);
3. Pannonian (*nisipuri, argile marnoase, pietrișuri*);
4. Sarmatian (*marnă, marnă nisipoasă, nisipuri*) (sursa: Harta geologică a RSR, Foia Turda, 1967)

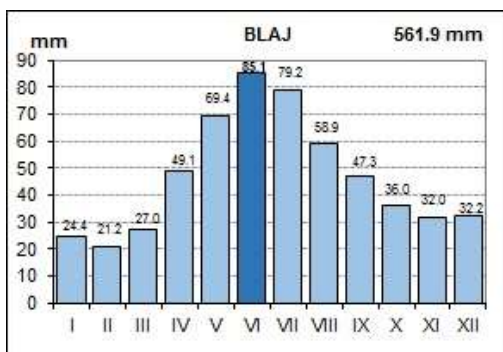

Fig. 4. Precipitațiile medii multianuale la stația meteorologică Blaj (1961-2016)

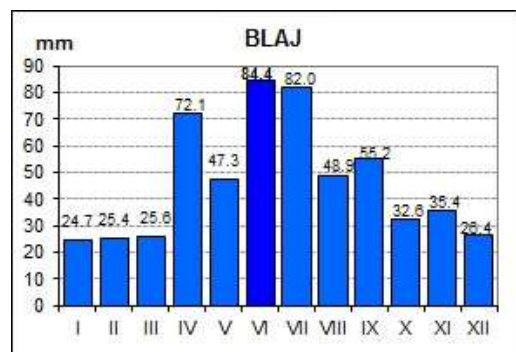

Fig. 5. Precipitațiile maxime lunare în 24 de ore la stația meteorologică Blaj (1923-2003)

Fig. 6. Podișul Cergăului – utilizarea terenurilor
(sursa: <https://www.google.com/maps/place/Comuna+Cergău/@46.0898256,23.9181239,27945>)

Fig. 7. Alunecările de teren de pe versantul nordic al Dealului Cergăului
(sursa: <https://www.google.com/maps/place/Comuna+Cergău/@46.091771,23.9182352>)

Fig. 8. Procese de versant pe dreapta Secășului Mic, în arealul comunei Roșia de Secaș
(sursa: <https://www.google.com/maps/place/Roșia+de+Secaș+517640/@46.0652812,23.8890363>)

MARTIE 2022, O LUNĂ ATIPICĂ DIN PUNCT DE VEDERE CLIMATIC

Dr. Nicolae Rusan

Abstract. *The paper entitled **March 2022, an atypical month from the climatic point of view**, proposes to analyze the thermal deviations, compared to the multiannual averages, especially in the Transylvania region. Also, an analysis is made of the synoptic situation at the European level and including an analysis of the baric formations that acted over Romania, which contributed to the appearance on certain days of the month, of authentic winter phenomena, as well as of days with temperatures with a lot below normal for this activity.*

Cuvinte cheie: *formațiuni barice, situații sinoptice, anomalii termice, valuri de frig*

Key words: *baric formations, synoptic situations, thermal anomalies, cold waves*

Introducere. Prima lună calendaristică de primăvară oferă un aspect deosebit de schimbător al vremii, în care zilele reci și umede alternează cu cele calde și însorite, ca urmare a modificărilor ce apar în circulația aerului deasupra Europei de Sud-Est. În această lună dorsala anticiclonei est-europene, normal ar trebui să se retragă treptat spre răsărit și astfel aerul mai cald și umed dinspre bazinul Mediteranei, ori dinspre Atlantic să pătrundă ușor în zona României.

Ca o consecință directă a acestor schimbări în distribuția centrilor barici de pe continentul european, temperaturile medii lunare înregistrează un salt față de ultima lună a iernii.

Un aspect important în prognoza advecțiilor reci în luna martie dar mai ales în partea a doua a acestei luni, este cunoașterea activității ciclonilor mediteraneeni în cuplaj cu anticiclonei reci staționari în nordul Europei. Luna martie 2022, ne trezește curiozitatea cu privire la fenomenele meteorologice, precum și de mersul vremii, datorită faptului că, tot mai mult, vremea devine atipică, prin faptul că nu se mai respectă normalul elementelor climatologice, aferente fiecărui anotimp al anului. În mod normal climatic, luna martie este o lună în care se face saltul de la temperaturi mai scăzute din anotimpul rece la temperaturi de primăvară. De la temperaturile medii normale ale lunii februarie, care în general ar trebui să coboare în cea mai mare parte a României sub 0C, și să facă o trecere la medii, în jur de 5°C în luna martie, acest scenariu se inversează în multe cazuri, în ultimii ani.

Un exemplu este și luna martie 2022, care este departe de tabloul general, considerat normal din punct de vedere climatic. Iar asta mai ales pentru că în mare parte a României, inclusiv în regiunile intracarpătice, luna martie a fost în medie mai rece decât luna februarie. Această diferență atipică de temperatură dintre cele două luni de la limita iarnă-primăvară este perceptibilă, pe baza datelor NCEP/NCAR, chiar la nivel continental, acolo unde putem observa temperaturile mult mai reduse din martie (fig.1 a, b).

În mod cert, astfel de diferențe între februarie și martie sunt pentru multe stații meteorologice la nivel continental și chiar la nivelul României o premieră în observațiile meteorologice. Explicația acestei diferențe provine din faptul că luna februarie a fost o lună extrem de caldă, mai ales în estul continentului, în timp ce martie s-a încadrat mai degrabă în limitele normalității climatice în estul continentului sau a fost caracterizată chiar de abateri negative în sud-estul continentului, situație observată și pe hărțile echivalente ale abaterilor de temperatură din aceleași două luni (fig.1 c, d).

Analiza sinoptică și climatologică. Pătrunderile de aer rece în luna martie, sunt atribuite în general influenței anticiclonei staționare din nordul Europei. Dintre aceștia amintim Anticiclonele Est Europeane, Anticiclonele Scandinave, Anticiclonele Groenlandeze (foarte rare). Răcirile din luna martie mai sunt influențate de avansul dorsalei Anticiclonei Azorice până în nordul Europei, care pe partea descendentă, trimite aerul rece spre sud, sud-estul continentului. De menționat faptul că, Anticiclonele Azorice, ca orice anticiclone înalt, persistă la sol atât timp cât persistă dorsala în altitudine. Cele mai mari răcirii au avut loc în prima și la începutul decadelor a doua, după care un val de aer rece a apărut spre sfârșitul lunii martie, continuând și în luna aprilie 2022.

În cursul acestui an am fost martorii celui mai rece debut de primăvară din ultimii 20 de ani, cel puțin temperaturile minime au fost demne pentru mijloc de ianuarie, nicidecum pentru perioada analizată.

Advecția de aer rece s-a realizat pe o componentă ultrapolară, fiind transportat aer rece dinspre Câmpia Rusă. Mai mult, condițiile de circulație atmosferică, în cazul analizat, sunt foarte reprezentative pentru episoadele autentice de iarnă. Astfel anticiclonele continentale au fost cele care au decuplat continentul de la fluxul de aer atlantic și au favorizat advecția masei de aer rece continentale euro-asiatice. În altitudine, geopotentialul face un blocaj de tip „Omega”, foarte bine conturată pe hărțile câmpului baric și ale izotermelor, prezent pe continentul european, începând din data de 8 martie și până în data de 13 martie 2022 (fig. 2 a, b, c, d, e, f, g, h, j, k, l, m).

De menționat faptul că, puține intervale din iarna calendaristică 2022, au avut această situație sinoptică. Această configurație barică, a condus la temperaturi maxime negative și cu minime ce au coborât până spre -10°C, chiar și spre

mijlocul lunii, iar masa de aer, în această configurație barică, ajunsă peste România și împrejurimi a fost una săracă în umezeală. În paralel cu această configurație, pe nord-estul extrem al Rusiei europene a fost activ un areal depresionar, asociat vortexului polar. Situația sinoptică locală, pe nordul Europei, ca rezultat al celor două sisteme barice amintite, face ca transportul maselor de aer să fie pe componentă vestică, dinspre nordul Atlanticului. Ulterior, masa de aer ajunge pe nord-estul extrem al Câmpiei Ruse, unde se va răci puternic, pe fond radiativ, dat de regimul anticiclonic.

Și a doua săptămână a lunii martie s-a menținut, din punct de vedere al contextului sinoptic, tot într-un scenariu mai degrabă de iarnă, generat de un cuplaj termo baric în zona țării noastre dintre un nucleu depresionar mediteranean umed și un anticiclon est european care, la începutul săptămânii se poziționa în zona Marii Britanii, pentru ca mai apoi acesta să fie împins în poziția sa tradițională, pe NE Europei, dorsala sa coborând până în bazinul Mării Mediterane.

Tot pe o direcție de deplasare NE – SV a ajuns în țara noastră și fronturi reci, asta spre jumătatea săptămânii a doua, pentru ca primele zile să fie caracterizate de linii de convergență formate în SV, S și SE țării, care au adus și precipitațiile.

Din punct de vedere al circulației maselor de aer, începutul săptămânii a doua a lunii martie 2022, cu o masă de aer polar marin prezentă pe aproape tot continentul european, iar o nouă coborâre polară viguroasă vine dinspre NE ce aduce abaterile termice la altitudinea de 850 hPa până la temperaturi de -10°C ... -12°C sub normalul perioadei.

Masa de aer care a stat mai mult timp peste întinderile reci ale Rusiei, va fi transportată pe o componentă nord-nord-estică către partea centrală și sudică a Europei, inclusiv, peste România, situație ce a favorizat apariția precipitațiilor solide, în mare parte de țară, inclusiv în Transilvania, conform imaginilor de mai jos (fig. 3 a, b).

Analiza temperaturilor și a precipitațiilor din luna martie 2022, comparativ cu luna martie 2021 și cu mediile multianuale (intervalul de referință 1991-2020).

Analiza temperaturilor. Luna martie începe cu valori de temperatură mult scăzute, pentru prima lună de primăvară, dar răcirea mai accentuată s-a instalat începând cu data de 7 și până în data de 13 ale lunii.

Începutul săptămânii a doua a lunii martie (intervalul 07-13 martie), debutează cu temperaturi maxime cuprinse între 1°C – 3°C , iar minimele nopții, au avut valori, începând de la -2°C , -3°C , cu -7°C , -8°C la munte, iar pe creste chiar spre -10°C , -11°C .

Începând cu data de 9 martie, vremea s-a răcit accentuat, atât pe timpul zilei, cât și pe timpul nopții, astfel că valorile temperaturilor maxime, au avut valori cuprinse la nivelul zonei analizate între -1°C ... -3°C , iar la munte -6°C , -7°C , cu -10°C , -15°C pe crestele montane.

O încălzire a intervalului apare spre zilele de 12-13, când temperaturile maxime au înregistrat o creștere, situându-se între 3°C – 8°C , și -2°C la -4°C la munte.

Trebuie menționat faptul că, vremea s-a menținut rece pe tot parcursul lunii, cu valori de temperatură sub normalul termic al lunii. În acest capitol al lucrării, s-a făcut o analiză a temperaturilor medii, atât din punct de vedere al mersului acestora față de anul 2021, precum și evoluția acestora față de mediile multianuale.

Raportat la valorile medii de temperatură ale lunii martie 2021, se observă că luna martie 2022, a fost mai rece, la toate stațiile meteorologice luate în calcul, valorile temperaturilor au fost mai scăzute cu 1°C până la 3°C , cu cele mai mari diferențe la unele stații meteorologice din depresiunile din estul Transilvaniei (fig. 4 a).

În ce privesc mediile lunare ale lunii martie 2022, raportate la mediile multianuale (intervalul de referință 1991-2020), reiese că luna martie 2022, este mult mai rece, înregistrându-se diferențe între mediile lunare și cele multianuale de 1°C - 3°C , cu cele mai mari abateri în zona de munte din Carpații Meridionali și la unele stații meteorologice din depresiunile din estul Transilvaniei (fig. 4 b).

Analiza precipitațiilor. În ce privesc cantitățile de precipitații, căzute în luna martie 2022, putem spune că acestea au fost deficitare în tot arealul luat spre analiză.

Cantitatea totală de precipitații din luna martie 2022 a avut valori de peste 50 mm, în zonele montane înalte din Carpații Meridionali, unde au căzut cele mai mari cantități, comparativ cu celelalte zone, astfel că la stațiile Bâlea-Lac au căzut 85,6 l/mp), la Păltiniș (54,5 l/mp), iar în restul zonei montane cantitățile de precipitații din această lună au fost mai reduse, fiind cuprinse între 20 și 50 l/mp.

În cea mai mare parte din zonele, joase, precipitațiile nu au depășit 10 l/mp.

Luna martie 2022, comparativ cu luna martie 2021, a fost mai deficitară în precipitații (fig.5 a), iar comparativ cu mediile multianuale, precipitațiile căzute au avut valori mult sub normalul pluviometric multianual (fig.5 b).

Din analiza hărții pe care sunt trecute clasele anomaliilor pluviometrice, se poate observa că încadrarea în clase de severitate a anomaliilor pluviometrice din luna martie 2022 (fig. 4 c), se constată că regimul pluviometric a fost foarte deficitar pe areale extinse la nivelul țării, inclusiv zone din Transilvania.

Analizând încadrarea în clase de severitate a anomaliilor pluviometrice din luna martie 2022 (fig. 4), se constată că regimul pluviometric a fost foarte deficitar în nordul, Transilvaniei, deficitar în sudul Transilvaniei, iar local, s-a în cadrat în limite normale în sud-vestul Transilvaniei, izolat, în Carpații Orientali și Meridionali.

Datorită temperaturilor foarte scăzute din luna Martie 2022, mai ales începând cu data de 8 martie, acestea au condus la apariția precipitațiilor mixte, predominant ninsori. Pe harta repartiției stratului de zăpadă la nivelul României, din data de 10 martie 2022, se observă că, stratul cel mai consistent de zăpadă se află în zona de munte, dar strat de zăpadă se întâlnește în multe zone joase din Transilvania, strat care până la această dată nu exista în această lună, iar la munte era mult mai scăzut (fig. 6).

Concluzii. Abaterea de la normalul termic și pluviometric din luna martie 2022, s-a datorat în primul rând, repartiției formațiunilor barice care au contribuit la advecțiile de aer rece pe partea de est, sud-est a Europei.

Cantitățile de precipitații ale lunii au fost negative comparativ cu mediile multianuale, chiar dacă în perioada 8-13 martie au căzut precipitații, acestea nu au putut compensa deficitul acumulat, pentru a ajunge la valori apropiate de normalul acestei luni.

Din analiza evoluției temperaturilor și a precipitațiilor, comparativ cu luna martie 2021, se constată o tendință negativă la ambii parametri.

Bibliografie

Topor, N., Stoica, C. (1965), *Tipuri de circulație și centri de acțiune atmosferică deasupra Europei*, Institutul Meteorologic, București.

Ștefan, S. (2004), *Fizica atmosferei, vremea și clima*, Ed.Universității, București.

Pop, G. (1988), *Introducere în Meteorologie și Climatologie*, Ed.Științifică și Enciclopedică, București.

Stăncescu, M., Reckerth, U., Miliian N. (2016), *Fenomenele meteorologice severe din 19 iunie 2016, localitatea Cuci, judetul Mureș*,

Sesiunea Anuală de Comunicări Științifice a Administrației Naționale de Meteorologie, București, 1-2 noiembrie 2016.

***Hărți climatologice și diagnoze zilnice - portal INTRANET al Administrației Naționale de Meteorologie (www.meteoromania.ro).

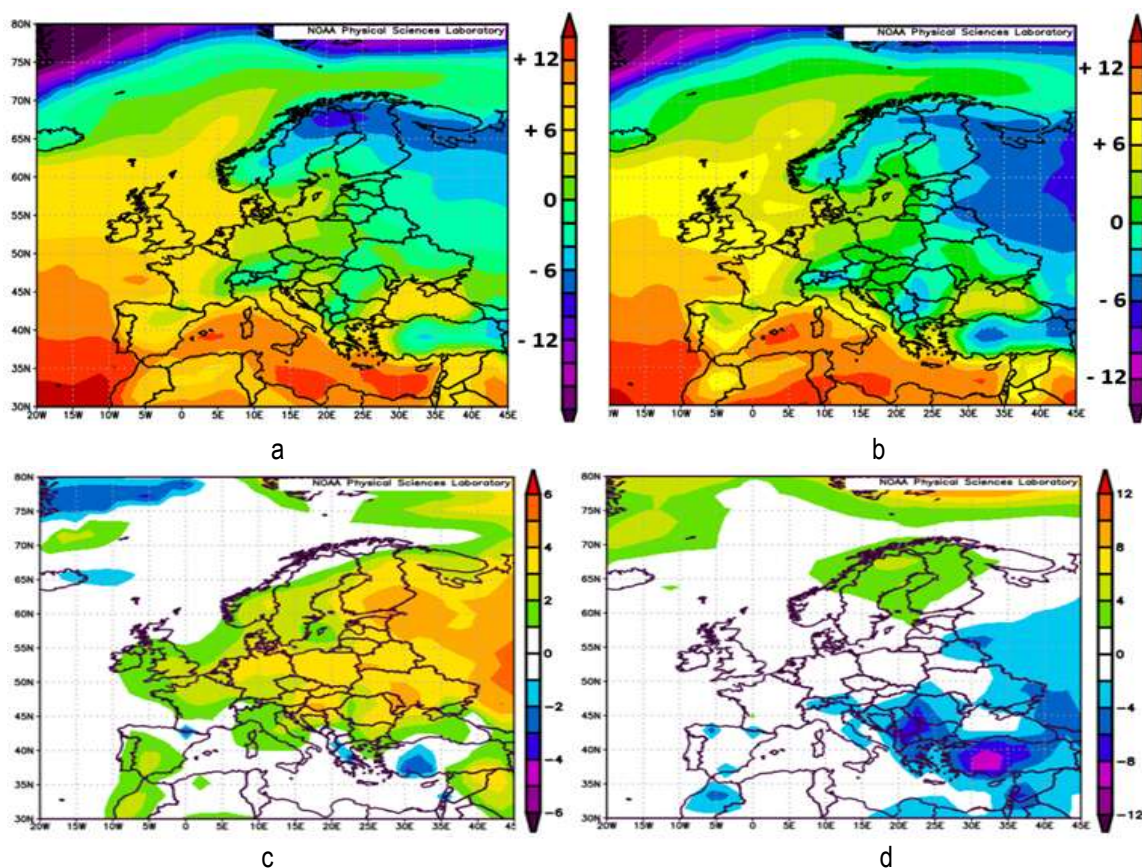

Fig.1. Temperatura medie a aerului la nivel european: a. în luna februarie; b. în luna martie; c. abaterea temperaturii medii a aerului la nivel european în luna februarie; d. în luna martie (pe baza datelor NCEP/NCAR).

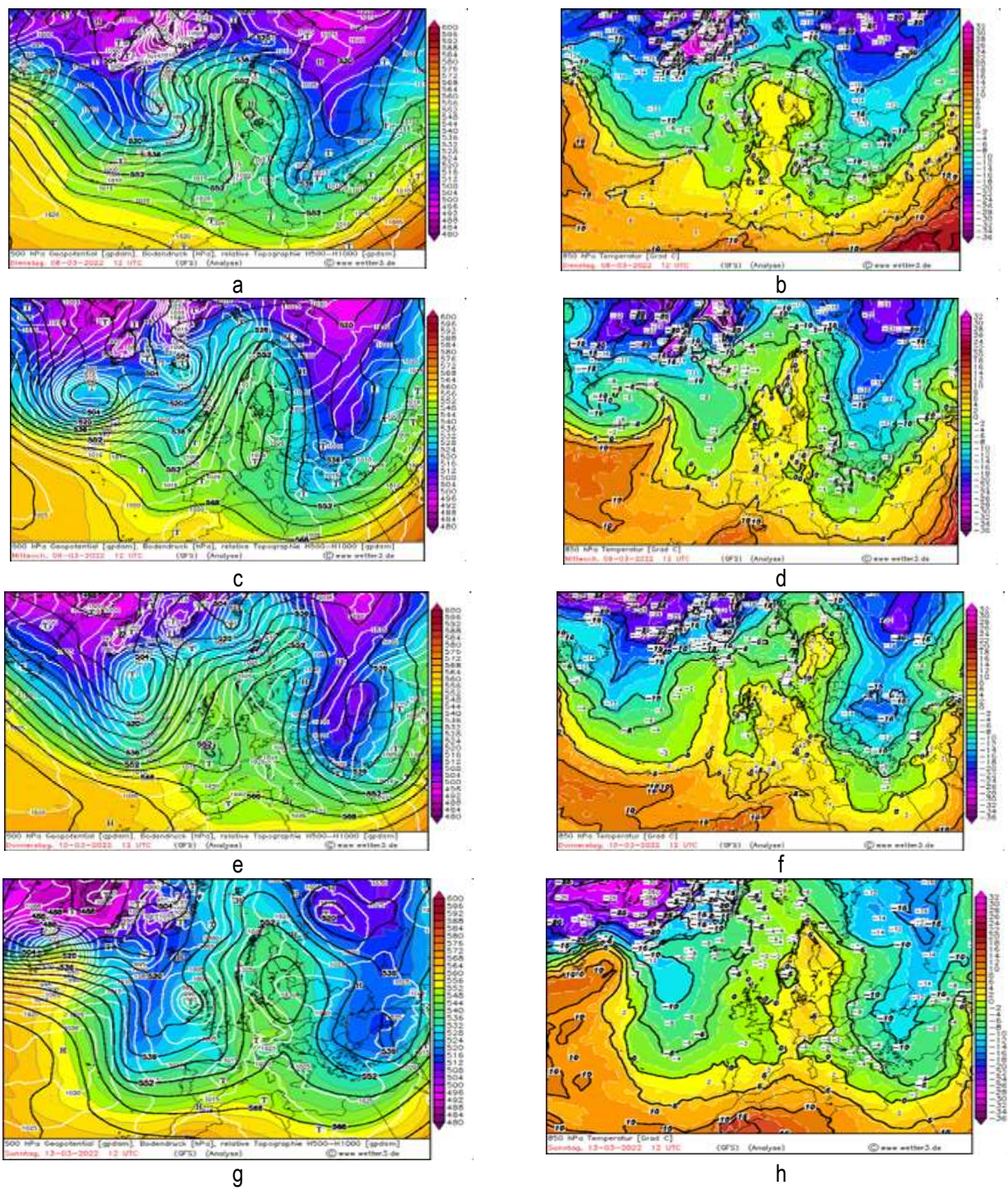
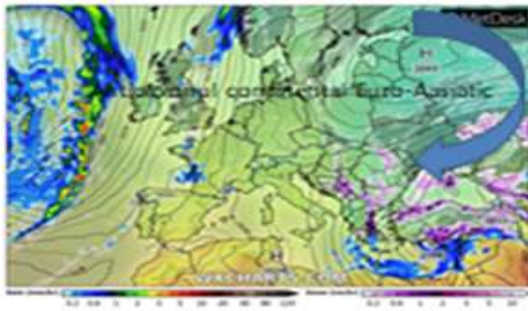
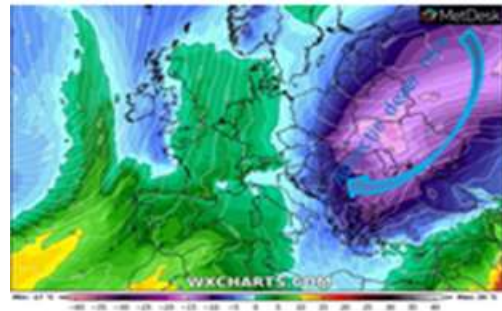

Fig. 2. Repartiția reliefului baric și a geopotențialului, precum și a izotermelor, la nivelul european: **a.** relieful baric în data de 8 martie; **b.** izotermele în data de 8 martie; **c.** relieful baric în data de 9 martie; **d.** izotermele în data de 9 martie; **e.** relieful baric în data de 10 martie; **g.** izotermele în data de 10 martie; **g.** relieful baric în data de 13 martie; **h.** izotermele în data de 13 martie.

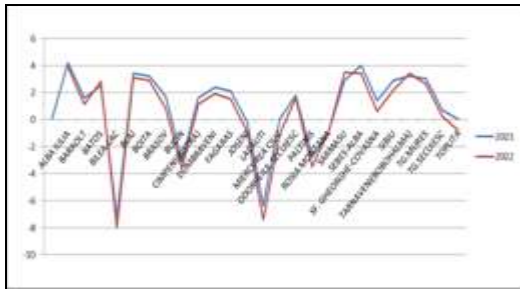

a

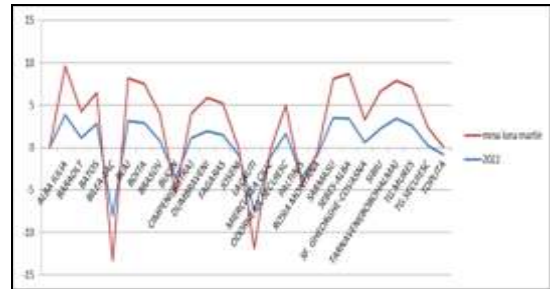

b

Fig. 3. a. Anticlonul continental Euro-Asiatic; b. advecția aerului rece

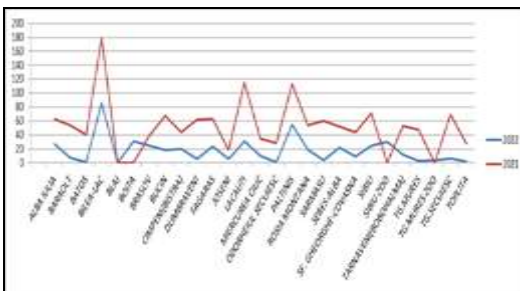

a

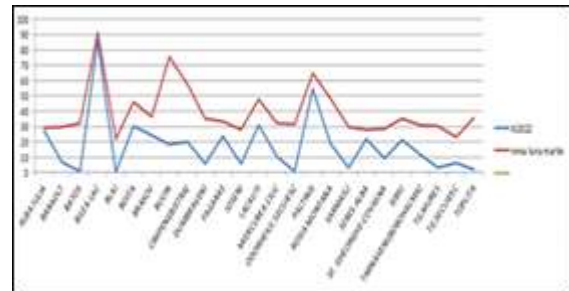

b

Fig.4. a. Comparație: temperaturile medii lunare martie 2022 cu martie 2021; b. Comparație: temperaturile medii lunare, martie 2022 cu mma (intervalul de referință 1991-2020)

a

b

Fig. 5. Comparație: a. a cantităților de precipitații lunare martie 2022 cu martie 2021; b. a cantităților medii ale precipitațiilor lunare, martie 2022 cu mma (intervalul de referință 1991-2020)

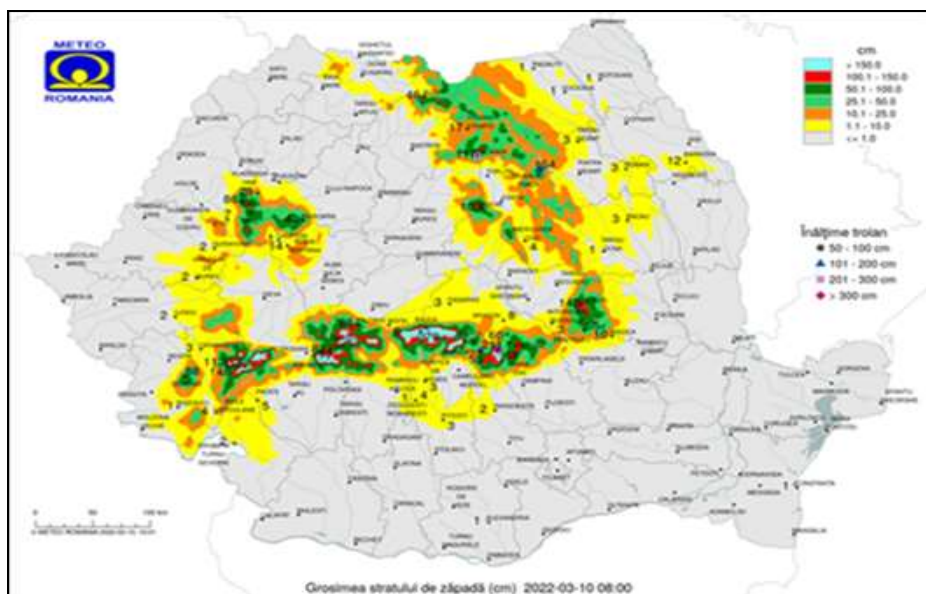

Fig. 6. Harta cu repartiția grosimii stratului de zăpadă la nivelul României, actualizată în data de 10 martie

FACTORII ATMOSFERICI ȘI DISEMINAREA CORONAVIRUSULUI ÎN ROMÂNIA

Dr. Cătălina Mărculeț

Abstract. *Atmospheric factors and the spread of the Coronavirus in Romania.* This article presents the main atmospheric factors and the connection with the spread of the Coronavirus: solar radiation, air temperature, air humidity, air pollution, etc. From the analysis of the relationships between the multiplication of cases of Coronavirus infection and atmospheric factors, the seasonal nature of the COVID-19 disease emerges, making it possible to anticipate the periods of spread and viral multiplication and to take preventive measures.

Cuvinte cheie: factori atmosferici, Coronavirus, România.

Keywords: atmospheric factors, Coronavirus, Romania.

Acest subiect și rezultatele prezentate în articol reprezintă o parte din tema de cercetare *Impactul geografic și social al pandemiei de Coronavirus* realizată în anul 2021 Institutul de Geografie al Academiei Române.

Factorii atmosferici care interferează cu fenomenul diseminării Coronavirusului au fost studiați, încă din primele luni de la declararea pandemiei, de cercetători din mai multe țări (Pani, S. K. *et al.*, 2020; Shi, P. *et al.*, 2020; Yueling Ma *et al.*, 2020 ș.a.). Rezultatele studiilor efectuate pentru alte regiuni de la latitudini medii s-au axat pe identificarea acelor elemente meteorologice și de calitatea aerului care se corelează cu această transmitere virală (Bashir, M.F. *et al.*, 2020; Cameletti, M., 2020; Cole, M.A. *et al.*, 2020; Lolli, S. *et al.*, 2020 ș.a.).

Rolul factorilor atmosferici de a influența diseminarea coronavirusului în România nu este unul direct, ci doar indirect, pregătind condițiile de instalare a morbidității și mortalității.

Printre principalii factori atmosferici care au o legătură cu fenomenul răspândirii virusurilor, în general, dar și Coronavirusului, în special, se numără: radiația solară și durata strălucirii Soarelui, temperatura aerului, umezeala aerului, poluarea aerului etc.

În continuare, punctarea unor corelații observate între factorii ce țin de manifestările atmosferice și evoluția infecțiilor cu Coronavirus în România, constituie un demers menit a înțelege complexitatea acestei pandemii.

*

Constituind sursa energetică primară a proceselor meteorologice, **radiația solară**, cu toate transformările diferențiate survenite în atmosferă și la suprafața terestră, reprezintă unul dintre factorii esențiali în geneza regimului climatic (Clima României, 2008).

Și pentru sănătatea organismului uman radiația solară joacă de asemenea un rol important. Spre exemplu **radiațiile ultraviolete**, în cantități mici, sunt benefice pentru sănătate, contribuind la producerea vitaminei D, cu rol de stimulare a activității sistemului imunitar.

În contextul răspândirii noului tip de virus din timpul pandemiei, declarată în martie 2020 la nivel mondial, s-au impus interdicții și restrângeri ale deplasării persoanelor și în România, în timpul stărilor de urgență și alertă. Măsurile de combatere a răspândirii virusului prin limitarea deplasărilor au generat în cascadă și efecte nedorite, de reducere a expunerii la lumina solară și, prin urmare, de instalarea deficitului de vitamina D și de slăbirea sistemului imunitar. Pe acest fond de imunitate redusă, cumulum acestei virozei cu alte afecțiuni preexistente, îndeosebi la persoanele vârstnice, sau la cele cu boli cronice, a generat forme grave ale bolii indusă de Coronavirus, o parte semnificativă din cazuri soldându-se cu decese. Spre exemplu, într-un raport al Institutului de Sănătate Publică se precizează faptul că, de la începutul pandemiei și până la finalul anului 2021, aproape 86% din totalul deceselor s-au înregistrat la persoane cu vârsta de peste 60 de ani, iar peste 93% din cei decedați aveau cel puțin o comorbiditate asociată.

Pentru exemplificarea corelației dintre regimul radiativ și evoluția morbidității și mortalității din perioada pandemiei am folosit datele raportate de Institutul Național de Sănătate Publică pentru anul precedent pandemiei, comparate cu primul an de pandemie.

Din luna august, care corespunde cu debutul perioadei de scădere a duratei zilelor și, pe cale de consecință, a duratei de strălucire a Soarelui (fig. 1) și a cantității de radiație solară primită, cu efect în scăderea producției de vitamina D în organismul uman și în scăderea imunității, se remarcă și o creștere accelerată a deceselor. Diferențele rezultate din comparația situațiilor anilor 2019 și 2020, indică valori mai mult decât duble pentru decesele cauzate de bolile respiratorii din lunile august și septembrie în anul pandemiei (fig. 2).

Cât de importantă este **temperatura aerului** și conexiunea ei cu noul Coronavirus și cu izbucnirea focarelor de COVID-19, este subliniat într-o serie de lucrări publicate, îndeosebi **temperaturile scăzute** favorizând multiplicarea și răspândirea virusurilor (Méndez-Arriaga, 2020; F. Shi, P. *et al.*, 2020; Xie, J. & Zhu, Y., 2020; Yueling Ma *et al.*, 2020).

În graficul comparativ pentru situația deceselor cauzate de boli respiratorii din anii 2019 și 2020 se observă că începând cu debutul sezonului rece situația s-a agravat, pentru luna octombrie constatându-se o creștere de patru ori a deceselor din anul 2020 (4203 persoane) față de anul 2019 (1269 persoane) (fig. 2).

Luna noiembrie, cea mai rece a toamnei, a avut șicea mai mare creștere a mortalității cauzată de bolile respiratorii, de la 1321 decese în anul 2019, la 8123 decese în 2020 (fig. 2).

Așadar este de reținut corelația inversă între valorile de temperatură și înmulțirea cazurilor de îmbolnăviri cu Coronavirus și decese COVID în România din ultimii doi ani.

Pentru ilustrarea condițiilor termice în care focarele de infecție virală pot să apară, am utilizat graficele publicate în lucrarea Clima României, la Editura Academiei Române în anul 2008 (fig. 3 și 4). Se disting mari variații de la o zi la alta ale mediilor diurne de temperatură, cele mai mari salturi termice interdiurne fiind specifice anotimpului de iarnă, dar discrepanțe majore apar cu regularitate și primăvara, în aprilie și martie, sau toamna, în luna octombrie.

Și din graficele variației zilnice a cazurilor de COVID-19, de poate constata *o evoluție sezonieră a cazurilor de infectare* cu Coronavirus în România (fig. 5 și 6).

Creșterea accelerată a numărului de cazuri zilnice de boală s-a înregistrat îndeosebi *toamna și primăvara*. Cele mai puține cazuri de boală și decese au fost specifice lunilor de vară, sub influența benefică a luminii solare, a temperaturilor propice și, prin aerisirea încăperilor, a scăderii concentrației de particule virale, complex de factori care contribuie, în general, la o bună stare de sănătate umană.

Variațiile interdiurne de temperatură care ajung la cele mai mari valori iarna, (fig. 3 și 4) sunt într-o bună corelare cu nivelurile mai ridicate ale cazurilor de infecții respiratorii din acest anotimp, în general, nu doar pentru noul Coronavirus (fig. 7).

Dar și observația că virusurile se dezvoltă în funcție de vremea rece este confirmată de *frecvența mai mare a îmbolnăvirilor din timpul iernii*. Astfel, temperaturile foarte scăzute specifice lunilor ianuarie și februarie, perioadele cele mai reci din an (fig. 3), au corelație inversă cu valorile maxime ale cazurilor de infecții respiratorii care sunt specifice primelor săptămâni ale anului (fig. 7).

Analiza evoluției gripei, infecțiilor respiratorii acute (ARI) și a infecțiilor respiratorii acute severe (SARI), din graficul distribuției săptămânale a tuturor cazurilor de infecții respiratorii pentru ultimele trei sezoane dinaintea pandemiei (fig. 7), sugerează și o legătură indirectă între temperaturile scăzute și bolile virale, explicabilă prin faptul că oamenii tind să rămână mai mult timp în interior, în încăperi neaerisite, alături de alte persoane, condiții care contribuie la sporirea transmiterii și multiplicării virusurilor.

Umiditatea aerului constituie un alt important factor atmosferic ce intervine în răspândirea bolilor respiratorii și în creșterea mortalității cauzate de acestea.

O serie de cercetări, anterioare apariției pandemiei cauzate de noul Coronavirus, au indicat că infecțiile respiratorii au crescut neobișnuit de mult în condițiile de aer rece și uscat (Biktasheva, 2020; Yueling Ma *et al.*, 2020).

De aceea concluziile studiilor au arătat că o creștere a mortalității legată de boala COVID-19 poate fi corelată cu iernile uscate, deoarece condițiile de uscăciune permit persistența virusurilor mai mult timp în aer. Pe de altă parte, din punct de vedere fiziologic, asocierea condițiilor de temperaturi scăzute cu o umiditate redusă a aerului, are efecte negative asupra sănătății, întrucât perturbă nivelul de umiditate din plămâni printr-o evaporare mai rapidă decât poate fi înlocuită. În plus, efectele bolii COVID-19 sunt mai exagerate la persoane cu afecțiuni respiratorii preexistente.

În schimb, s-a observat că riscul de deces din cauza COVID-19 scade doar prin creșterea umidității aerului. Măsurile de umidificare a aerului din încăperile de locuit pot preîntâmpina formele grave ale bolii, evitând astfel și decesele.

În România, așa cum am arătat anterior pentru temperaturile scăzute, perioada ianuarie-februarie rămâne una critică pentru răspândirea și multiplicarea virală și apariția infecțiilor respiratorii, inclusiv COVID-19, din cauza persistenței aerului rece și uscat.

Cu deosebire în ultimii ani, în care numărul zilelor cu ninsoare și strat de zăpadă s-au redus până la dispariție, în ariile de câmpie și deal, unde este și cea mai mare densitate de locuire din țară, condițiile de aer uscat și rece din timpul iernii au favorizat apariția focarelor intense de infecții respiratorii, care au culminat cu atingerea a peste 140 000 de cazuri săptămânal (fig. 7).

Poluarea este un factor atmosferic agravant în fenomenul pandemic. Pe de o parte, din cauza particulelor fine aflate în suspensie, este favorizată persistența în aer a aerosolilor care conțin și particule virale, pe de altă parte, are loc amplificarea simptomelor acestei bolii virale prin asocierea cu boli respiratorii și cardiace cauzate de aerul poluat (Cole *et al.*, 2020).

O expunere de lungă durată la o calitate slabă a aerului crește riscurile infectării și mortalității cauzate de COVID-19. În ariile urbane, poluarea legată de trafic conduce la urmări severe ale bolii, îndeosebi din cauza asocierii cu o incidență mai ridicată a unor comorbidități precum bolile respiratorii și cardiovasculare preexistente (Marco T. *et al.*, 2021).

În România, orașele mari au fost cele mai afectate de pandemia de Coronavirus, unde, pe lângă densitatea mare a populației, poluarea aerului a agravat îmbolnăvirile și a condus la creșterea numărului de decese. Printre cele mai poluate orașe din țară se numără București, Cluj-Napoca, Brașov și Iași (*Air quality in Europe – 2020 report*), județele în care se află aceste orașe, dar în primul rând capitala țării și județul Ilfov, fiind și printre cele mai afectate de morbiditate și mortalitate în timpul pandemiei (fig. 8).

Concluzii. Condițiile de vreme și poluarea aerului sunt factori importanți care se asociază în transmiterea pandemică, deși influența lor nu este directă, având un rol secundar față de aspectele epidemiologice specifice virozelor.

Din analiza relațiilor dintre înmulțirea cazurilor de infectare cu Coronavirus și factorii atmosferici, reiese caracterul sezonier al bolii COVID-19, făcând posibilă anticiparea perioadelor de răspândire și multiplicare virală și luarea de măsuri preventive.

Dacă transmiterea virală se corelează pozitiv cu poluarea aerului, în schimb, cu temperatura și umiditatea aerului, dar și cu durata zilelor, durata strălucirii Soarelui și cantitatea de radiație primită se corelează negativ.

În consecință, combaterea poluării aerului poate ajuta la diminuarea pericolului răspândirii virale, iar măsuri precum aerisirea temeinică și sistematică a încăperilor chiar și în timpul perioadelor reci, umidificarea aerului din locuințe, mișcarea în aer liber și expunerea la lumina solară ș.a. contribuie la fortificarea organismelor pentru prevenirea formelor grave de boală și a mortalității cauzate aceasta.

Bibliografie

- Bashir, M. F. et al. (2020), *Correlation between climate indicators and COVID-19 pandemic in New York, USA.*, Sci. Total Environ, 728, 138835.
- Biktasheva, I. V. (2020), *Role of a habitat's air humidity in Covid-19 mortality*, Sci. Total Environ, 2, 138763.
- Calotă Violeta, Bunghez Cristina, Neamțu Andra (2012), *Ghid privind recomandările pentru populație în vederea protecției față de expunerea la radiația ultravioletă (UV) naturală și artificială*, Institutul Național de Sănătate Publică, Editura Universitară „Carol Davila”, 32 p.
- Cameletti, M. (2020), *The Effect of Corona Virus Lockdown on Air Pollution: Evidence from the City of Brescia in Lombardia Region (Italy)*, Atmos. Environ., 239, 117794.
- Cole, Matthew A. and Ozgen, Ceren and Strobl, Eric (2020), *Air Pollution Exposure and COVID-19*, SSRN:<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3628242>
- Lolli, S., Chen, YC., Wang, SH. et al.(2020),*Impact of meteorological conditions and air pollution on COVID-19 pandemic transmission in Italy*, Sci Rep., 10,16213. <https://doi.org/10.1038/s41598-020-73197-8>
- Marco Travaglio, Yizhou Yu, RebekaPopovic, Liza Selley, Nuno Santos Leal, Luis Miguel Martins (2021), *Links between air pollution and COVID-19 in England*, Environmental Pollution, Volume 268, Part A, 115859, ISSN 0269-7491, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2020.115859>.
- Méndez-Arriaga, F. (2020),*The temperature and regional climate effects on communitarian COVID-19 contagion in Mexico throughout phase 1*,Sci. Total Environ, 2, 139560.
- Pani, S. K., Lin, N.-H. & Babu, S. R. (2020), *Association of COVID-19 pandemic with meteorological parameters over Singapore*,Sci. Total Environ.,740, 2.
- Pietrogrande, Maria C., Lucia Casari, Giorgia Demaria, and Mara Russo (2021),*Indoor Air Quality in Domestic Environments during Periods Close to Italian COVID-19 Lockdown*, International Journal of Environmental Research and Public Health, 18, no. 8: 4060. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084060>
- Shi, P., Yinqiao Dong, Huanchang Yan, Chenkai Zhao, Xiaoyang Li, Wei Liu, Miao He, Shixing Tang, Shuhua Xi(2020), *Impact of temperature on the dynamics of the COVID-19 outbreak in China*,Sci. Total Environ, 728, 138890, ISSN 0048-9697,<https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138890>
- Xie, J. & Zhu, Y. (2020), *Association between ambient temperature and COVID-19 infection in 122 cities from China*,Sci. Total Environ,724, 138201.
- Yueling Ma, Yadong Zhao, Jiangtao Liu, Xiaotao He, Bo Wang, Shihua Fu, Jun Yan, Jingping Niu, Ji Zhou, Bin Luo (2020), *Effects of temperature variation and humidity on the death of COVID-19 in Wuhan, China*, Science of The Total Environment, Vol. 724, 138226, ISSN 0048-9697, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138226>,
- *** (2020), *Air quality in Europe – 2020 report*, European Environment Agency
<https://covid19.geo-spatial.org/statistici/repartitie-cazuri-judete>
<https://www.cnsct.ro/index.php/analiza-date-supraveghere/gripa-si-infectii-respiratorii-acute/1208-analiza-sezon-gripal-2018-2019/file>
<https://www.imuno-medica.ro/noutati/Lumina-ca-medicament-II-43>
https://insp.gov.ro/download/CNSCBT/docman-files/Coronavirus%20nCoV/analiza_cazuri_confirmare_covid-19/Raport-saptamanal
<https://ourworldindata.org/coronavirus/country/romania>
<https://playtech.ro/2021/cati-romani-au-murit-in-2020-fata-de-2019-impactul-coronavirus-in-statisticile-care-conteaza/>
<https://www.reginamaria.ro/articole-medicale/rolul-esential-al-vitaminei-d-sanatatea-organismului>

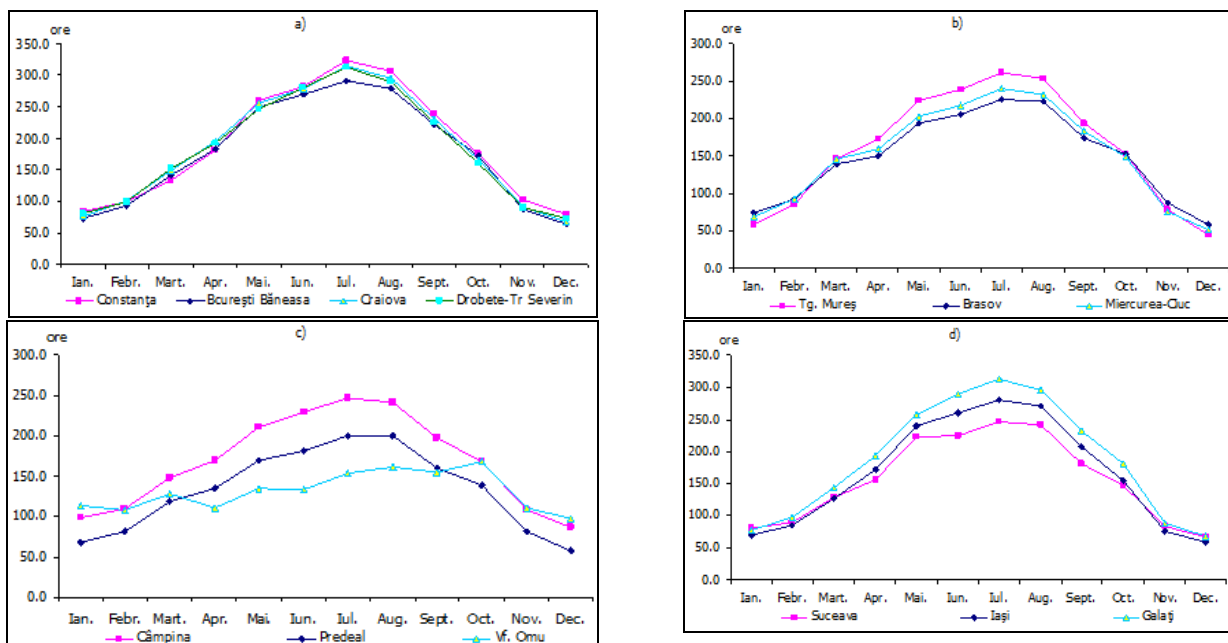

Fig. 1. Durata medie lunară de strălucire a Soarelui (Clima României, 2008).

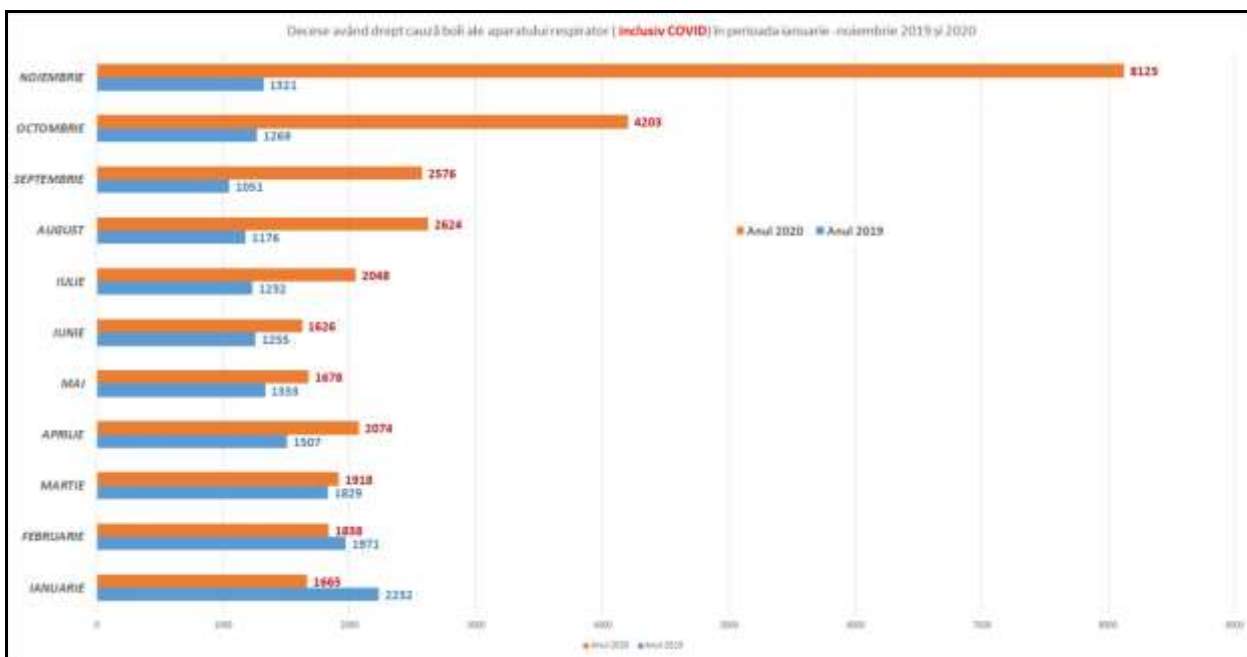

Fig. 2. Comparația deceselor cauzate de bolile aparatului respirator în perioadele ianuarie – noiembrie ale anilor 2019 și 2020 (sursa: Institutul Național de Statistică, citat de playtech)

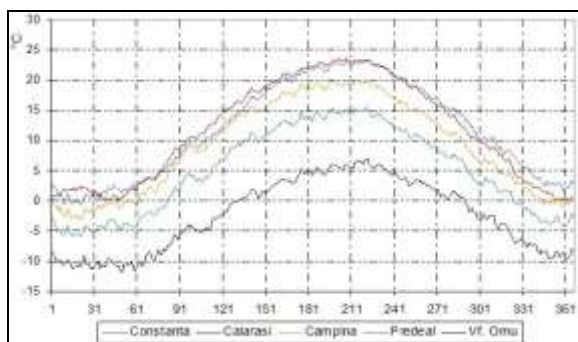

Fig. 3. Variația anuală a mediilor diurne pe 40 de ani (Clima României, 2008).

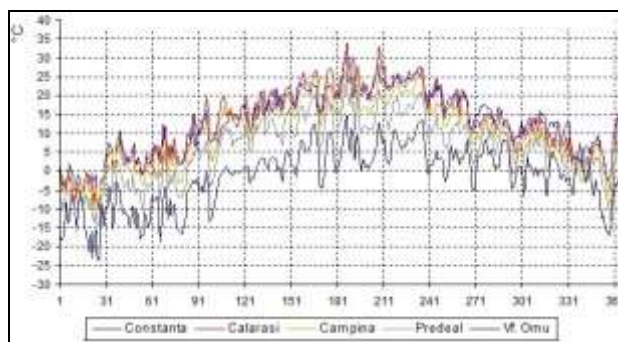

Fig. 4. Evoluția temperaturilor medii zilnice în anul 2000 la câteva stații meteo din România (Clima României, 2008)

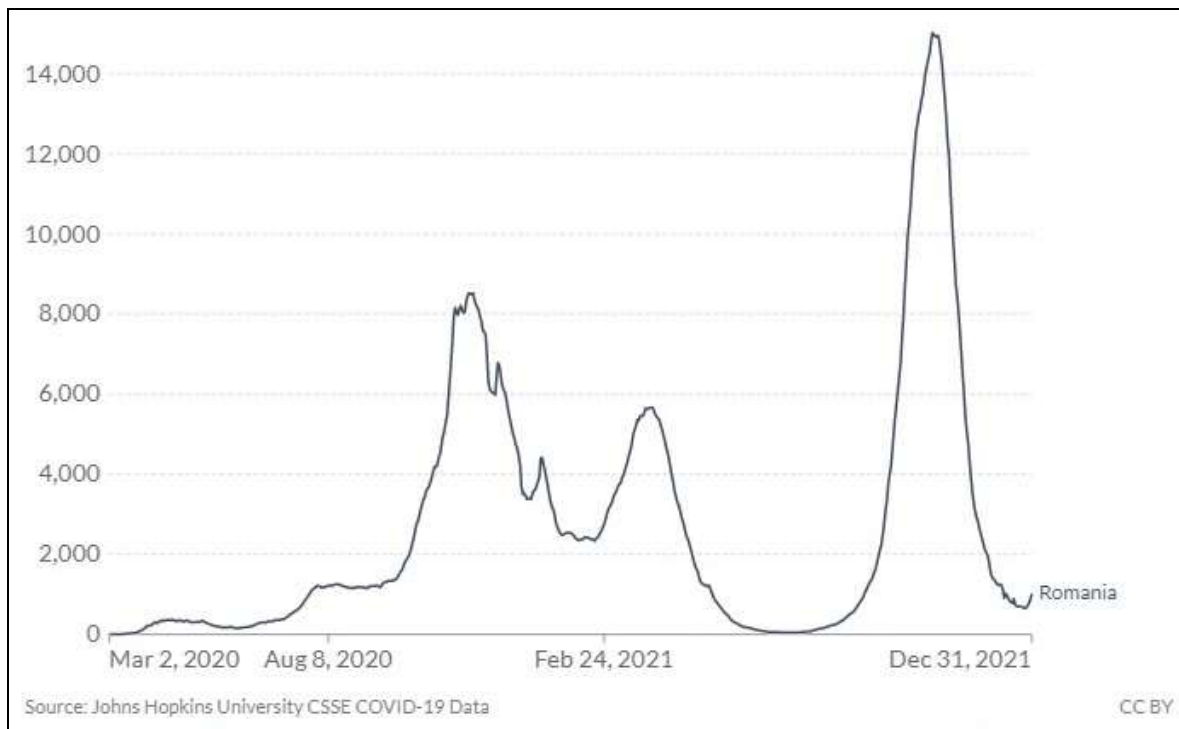

Fig. 5. Numărul cazurilor zilnice de COVID-19 din perioada martie 2020 – 31 decembrie 2021
(sursa: ourworldindata.org/coronavirus/country/romania)

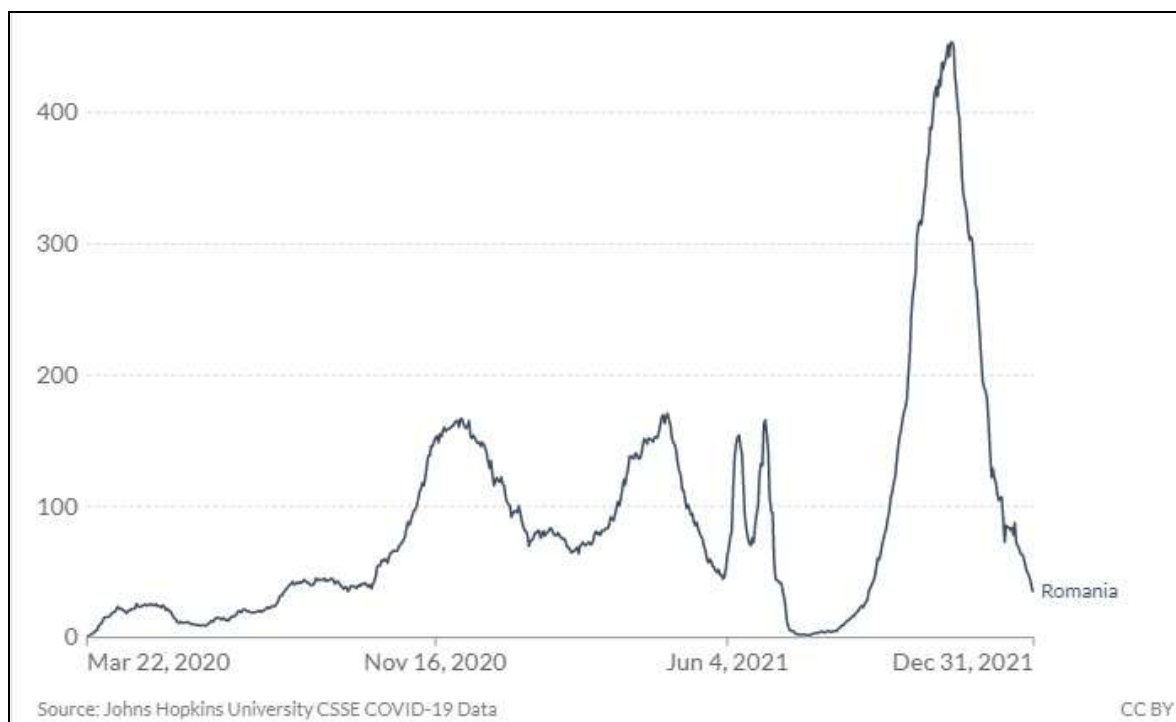

Fig. 6. Numărul de decese zilnice COVID-19 din perioada martie 2020 – 31 decembrie 2021
(sursa: ourworldindata.org/coronavirus/country/romania)

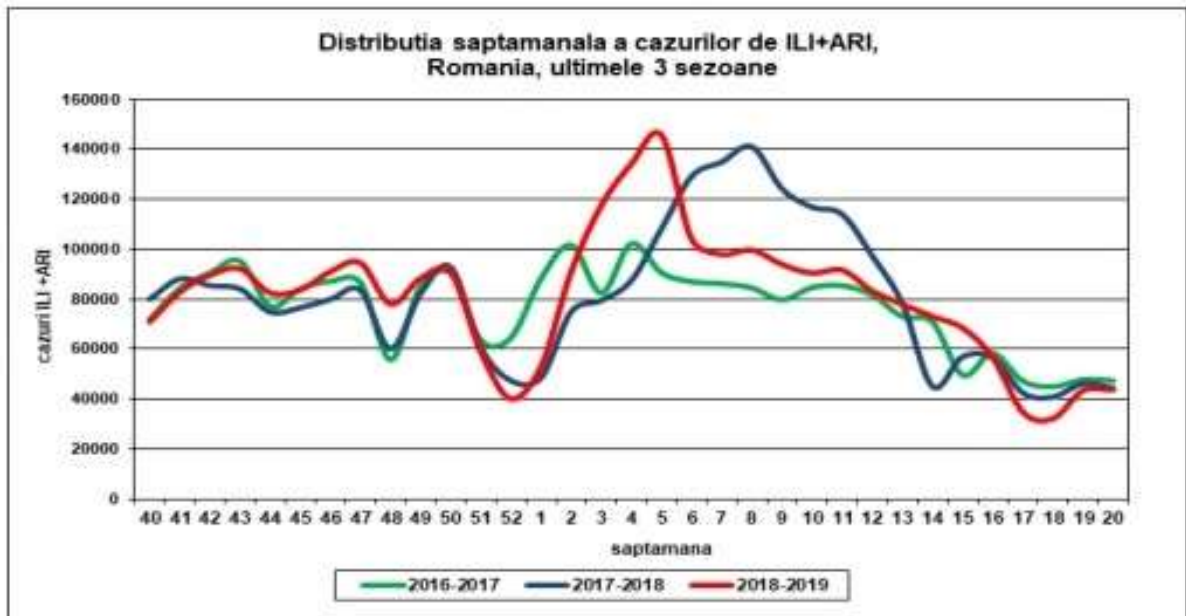

Fig. 7. Distribuția săptămânală a cazurilor de infecții respiratorii din ultimele trei sezoane înregistrate înaintea pandemiei (Sursa: Centrul Național de Supraveghere și Control al Bolilor Transmisibile, www.cnsctb.ro)

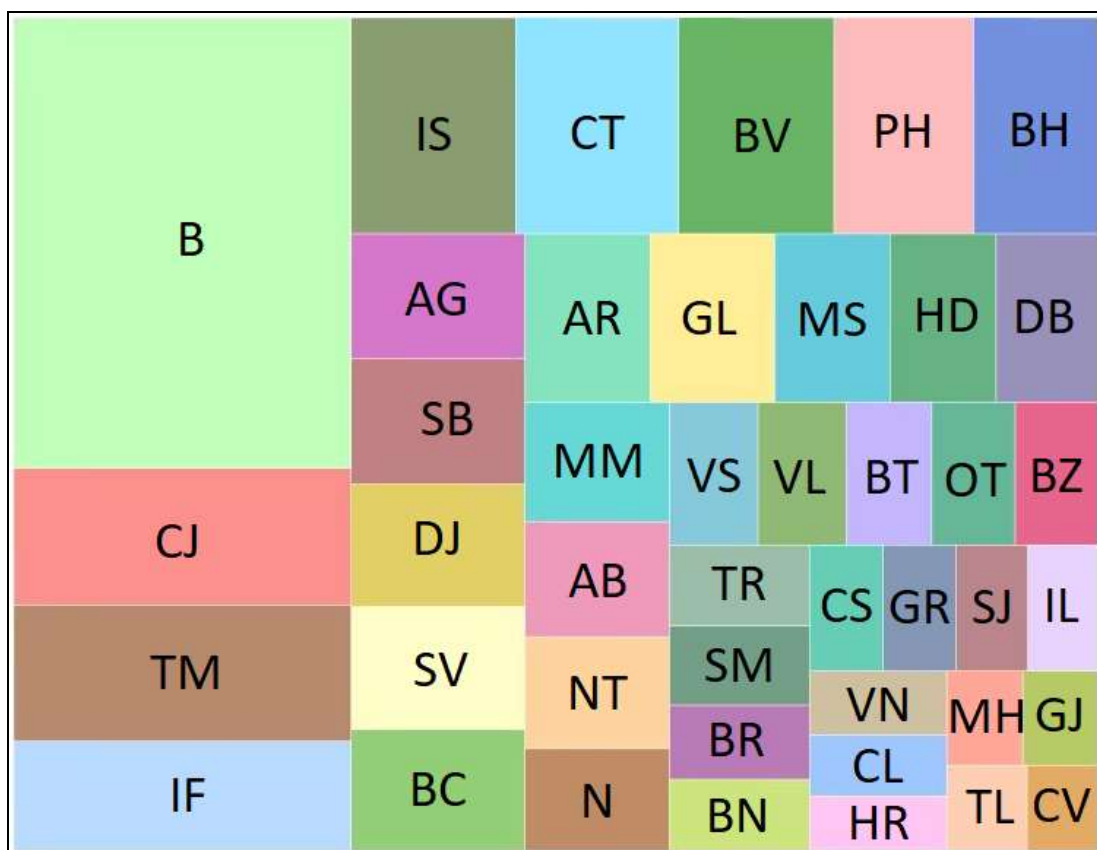

Fig. 8. Repartiția pe județe a cazurilor de COVID-19 (sursa: Coronavirus COVID-19 România Project, <https://covid19.geo-spatial.org>)

MOBILITATEA TERITORIALĂ A POPULAȚIEI DIN MEDIAȘ. CAUZE ȘI CONSECINȚE

Elena Jampa

Résumé. *L'étude La mobilité territoriale de la population de Mediaș. Des causes et des résultats relève des importants mouvements démographiques déterminés par des facteurs militaires, confessionnels, sociaux et économiques. Les migrations externes, causées par des conflagrations mondiales, des conflits militaires, des persécutions religieuses ou des intérêts économiques ont provoqué: des évacuations, des réfugiés, des déportations, des émigrations, l'enrôlement dans l'armée, des dislocations temporaires ou permanentes de la population. Les conflits militaires, l'évolution de l'économie ou les mesures restrictives des gouvernements politiques autoritaires ont conduit aux mouvements internes de la population: évacuations, dislocations, détachements, internements dans le système pénitencier, domicile obligatoire.*

Cuvinte cheie: *mobilitate, emigrație, victimă, refugiați, evacuați, dislocați*

Mots clés: *mobilité, émigration, victimes, réfugiés, évacués, disloqués.*

Studiul *Mobilitatea teritorială a populației din Mediaș. Cauze și consecințe* nu analizează impactul socio-economic, care a determinat structura demografică a orașului Mediaș, ci relevă mișcări de tip migraționist ale unor grupuri de persoane, migrări determinate de factori politici, militari, confesionali, demografici, sociali sau economici.

I. Mobilitatea populației în antichitate și Evul Mediu. 1. *Migrație în antichitate.* Dovezi arheologice ale prezenței unor grupuri de populații, stabilite temporar sau pentru perioade îndelungate, începând din neoliticul timpuriu până în feudalismul timpuriu, există pretutindeni, în arealul actualului Municipiu Mediaș¹.

2. *Emigrația la Mediaș. Primii coloniști.* Începând cu secolul XI, regatul Ungariei duce o politică de expansiune, aducând, din rațiuni de ordin economic și militar, coloniști secui și sași în spațiul intracarpatic. Mormintele cu nișă cefalică (secolele XII-XIII) descoperite la Biserica parohială luterană Mediaș, sunt atribuite unor populații maghiare și primului val al coloniștilor germani, veniți în Transilvania după mijlocul secolului al XII-lea. Așezarea Mediaș apare menționată prima dată în anul 1146, iar ca atestare documentară *Mediesy* apare în anul 1267, fiind o așezare în care s-a stabilit o populație de origine germană².

În Evul Mediu, orașul regal liber Mediaș era locuit exclusiv de coloniștii sași, fiind tolerați câțiva călugări romano-catolici de la Mănăstirea franciscană. Străinii (români, maghiari, evrei, romi, negustori străini) aveau voie să intre în cetatea fortificată doar în zilele de târg. Literatura istorică din sec. al XV-lea menționează prezența românilor, în *Măierime*, care au cumpărat foste grădini ale sașilor din zona *extra-muros* a orașului; în 1522, unei șatre de țigani i se permite să se așeze lângă poarta Țekesch; în 1662 sunt semnalati evrei plători de taxe și impozite, dar aceștia locuiau în afara cetății. Evreii, veniți de prin părțile orașului Târgu Mureș, la începutul sec. al XIX-lea, formează o comunitate după 1838. Abia în 1781, decretul *conciivilitas* semnat de împăratul Iosif II, permite stabilirea în interiorul zidurilor orașului a persoanelor de alte etnii; Mediașul își pierde statutul de oraș pur german; aici sunt mutați ofițeri militari austrieci, care, în majoritate, erau catolici³.

3. *Mișcări de populații datorate persecuțiilor religioase (sec. XVIII-XIX).* După adoptarea Reformei luterane de către sașii transilvăneni în anii 1542-1543, preoții și călugării romano-catolici de la Mănăstirea ordinului Sf. Francisc din Mediaș au fost izgoniți din oraș în 1556 și vor reveni doar în urma edictelor tereziene (1721). Ultimii patru călugări franciscani au părăsit mănăstirea în 1952, când politica comunistă de epurare etnică a impus strămutarea acestora la mănăstirea Radna⁴.

În timpul disputelor religioase dintre adepții Reformei, de la jumătatea sec. al XVI-lea, în orașele Brașov și Sibiu erau semnalate grupări schismatice anabaptiste, care, persecutate în centrul Europei, se refugiau în Ungaria și în Principatul Transilvania, tolerant religios. Opinăm că și la Mediaș a existat o astfel de comunitate eretică de anabapțiști, izgonită din oraș, în urma Dietelor de la Deva (1603) și Cluj (1607) și silită să se refugieze spre Sătmar⁵. În anii 1621-1623, grupuri de noi creștini, originari din Moravia, anabapțiști din congregația *hutteriților*, cunoscuți ca *habani*, persecutați de Rudolf al II-lea, au fost aduși la Vințu de Jos, pe domeniul principelui Gabriel Bathori. Însă, după un secol, politica împăraților austrieci de catolicizare a răsăritului european, a condus la măsuri represive îndreptate contra

¹ RAN, Mediaș.

² www.visitmedias.com/istoria-mediasului (accesat: 22.04.2022); Ioniță 2005, p. 219.

³ www.medgyes.ro/node/1095 (accesat: 10.02.2022); Țigău 2015, p. 44; *Erdely zsidó* 2014, p. 221.

⁴ Pop 2003, p. 464.

⁵ Popovici 1976, p. 71-72.

luteranilor și a anabapțiștilor. În perioada 1734-1766, în timpul lui Carol al VI-lea și Maria Tereza, aproximativ 3.000 de luterani eretici din Austria Superioară, landurile Steiermăck și Kärnten – Carintia, care refuzau să se reconvertească la catolicism, au fost deportați în Principatul Transilvania. *Transmigranții* sau *landlerii* au fost colonizați în sate din jurul Sibiului, însă numeroase familii s-au instalat, temporar, în scaunele Mediaș (Ighișu Nou, Bazna), Sighișoara, Rupea și Cincu. În 1766-1767, familii de luterani convertiți în *frați rebotezători* se vor atașa unui grup de *hutteriți anabapțiști*, de la Vințu de Jos, a căror comunitate era persecutată și pe cale de dizolvare, vor părăsi noile gospodării, se vor refugia la Criș și Dacia, scaunul Rupea, apoi vor trece în Țara Românească, unde vor forma o nouă comunitate și, în final, vor emigra în Rusia, U.S.A. și Canada⁶.

Alte 40 de familii de luterani din comitatul german Hanau, s-au stabilit în Scaunul Mediaș (1771). Despre sprijinul acordat acestora de comunitatea săsească, care le-a oferit pământ și i-a ajutat să-și ridice case, notarul Mediașului, Michael von Heydendorff senior, în calitate de comisar însoțitor, îl informează pe suveranul habsburg Iosif al II-lea, în timpul primei vizite în Transilvania (1773), cu ocazia popasului făcut la Șaroș.

În anul 1845, preotul Stephan Ludwig Roth, a reușit să convingă 1.010 luterani germani din regiunea Baden - Württemberg să emigreze în Transilvania, în cercul Mediaș, iar în oraș s-au stabilit 137 de șvabi⁷.

4. *Emigrația la Mediaș din considerente economice (secolele XIX-XXI)*. După impunerea legilor imperiale din sec. XVIII, de interzicere a nomadismului, grupuri numeroase de romi au migrat din sate limitrofe către Mediaș, stabilindu-se la periferia orașului (actualul cartier Ciocârlia), în zona bălții Țekesch (actuala str. Ciprian Porumbescu), pe malul Târnavei și în zona Luncii.

Exploatarea gazului metan, după 1922, a constituit factorul favorizant al dezvoltării industriale și urbane a orașului, atrăgând lucrători din alte țări și regiuni. Conform recensământului din anul 1939, orașul Mediaș avea 15.505 locuitori; după locul nașterii: 6.477 erau născuți în localitate, 417 erau din Muntenia și Dobrogea, 177 din Moldova, 76 din Oltenia, 38 din Basarabia, 54 din Bucovina, 1.068 erau născuți în străinătate⁸.

Recensământul Primăriei Mediaș din 1948, consemna o populație de 22.713 locuitori: români 11.496, germani 5.489, maghiari 4.692, evrei 774, poloni 88, slovaci 66, cehi 48, țigani 20, ruși 18, ucraineni 11, alții 11⁹.

Pentru migranții externi (sticlari din Cehia și Slovacia) sau interni (țărani care plecau de la sat la oraș), proprietarii fabricilor au construit colonii în apropierea fabricilor *Vitrometan*, *Geamuri*, *IRTI* și *ASAM*.

Migrația externă către alte continente, în special către America, fenomen global între 1871-1915, a determinat zeci de medieșeni să plece în USA, îndeosebi în jurul orașului Cleveland, atrași de mirajul înavuțirii rapide; însă numeroase persoane au revenit acasă după câțiva ani. Un alt val de emigranți s-a înregistrat la încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale, când numeroși etnici germani, foști membri ai unor organizații naționalist-socialiste germane din România sau foști participanți în unități ale Armatei germane, au părăsit orașul, însoțind unități germane. În anii 1944-1947 din Mediaș au emigrat în Germania, Austria, Franța, SUA, 100 persoane fizice și 20 de persoane, care posedau firme¹⁰. Marea emigrație a comunității germane a început în anii 1960-1962, când cetățeni români de origine etnică germană solicitau vize de plecare definitivă pentru reunificare familiilor aflate în R. F. Germania, iar fenomenul emigrării a fost galopant după 1989¹¹. Dacă înainte de 1989, fluxurile de populație s-au derulat dinspre spațiul rural spre cel urban, în ultimii ani s-a constatat tendința de inversare a acestor fluxuri, atât din cauza problemelor economice și sociale generate de procesele de restructurare industrială, cât și ca urmare a dezvoltării infrastructurii edilitare a unor comune. O dată cu deschiderea granițelor, un segment important al populației a ales să emigreze în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit.

Conform recensământului din 2011, populația municipiului Mediaș era de 47.197 locuitori: români 36.222, maghiari 4.548, romi 1.910, germani 700, ruși, lipoveni 19, greci 11, alții 56, pentru 3.731 din populație apartenența etnică nu era cunoscută¹².

II. Prezențe militare străine temporare. Orașul Mediaș a fost asediat și jefuit de multe ori, iar locuitorii săi au fost afectați de incursiuni tătare (1242), otomane, ale unor trupe regale, imperiale, clericale sau de epidemii de ciumă.

1. În vara anului 1534, în cetatea Mediaș se retrage Aloisio Gritti, trimisul sultanului în Ungaria. Italianul, încolțit de aproape 40.000 transilvăneni și moldoveni înarmați, își stabilește tabăra de sute corturi lângă zidurile orașului, apoi își

⁶ www.vestebuna.wordpress.com/2008/07/17/fratii-hutteriti (accesat: 06.09.2021).

⁷ Câmpeanu, Drotloff 2015, p. 90; Giura, Giura 2019, p. 23.

⁸ *Anuar* 1939, p. 112.

⁹ PA Mediaș, dos. 7/1948, f. 1.

¹⁰ ANIC, Fond CASBI, vol. VI, *Dosare persoanele fizice*, județele: Sibiu, Someș, Suceava, Târnavă Mare; CNSAS, fond *Documentar*, dos. nr. 55, vol. 54, *Tabel nominal cuprinzând fugarii aflați în evidența organelor Securității Statului*.

¹¹ Gheorghiu 2015, p. 478, p. 564.

¹² Primăria Mediaș, *Strategia de dezvoltare durabilă a Municipiului Mediaș, pentru perioada 2021-2027*.

retrage suita de circa 3.000 de persoane și numeroase animale în interiorul cetății, obligând localnicii să se retragă în Castel. După două luni de asediu, la 29 septembrie 1534, Gritti este învins și ucis în mod barbar¹³.

2. În noiembrie 1601 Sigismund Bathori se afla, cu trupele sale la Mediaș, iar în august 1602 orașul a fost ocupat de trupele imperiale conduse de generalul Basta¹⁴.

3. În anul 1705, în timpul Războaielor Curuților, Mediașul a fost asediat, timp de nouă săptămâni, de circa 25.000 de mercenari curuți. După ce orașul a suferit daune materiale și au existat victime umane, din lipsă de muniție și provizii, asediații s-au predat, fiind obligați să plătească o răscumpărare de 8.000 de florini rhenani¹⁵.

4. În timpul acțiunilor revoluționare și contrarevoluționare, din Transilvania anilor 1848-1849, în Mediaș și localitățile limitrofe, au staționat, temporar, diverse unități militare austriece și ale revoluționarilor unguri, care au provocat mari daune materiale. La 3 noiembrie 1848, Mediașul a fost ocupat de 6.000 de soldați ai generalului imperial Gedeon, iar trupele generalului Bem au învins trupele imperiale, au ocupat și devastat orașul de două ori (17-18 ianuarie 1849 și 24-27 1849), impunând locuitorilor daune în valoare de 100.000 de guldeni¹⁶.

5. *Prezența unor unități de cavalerie ușoară la Mediaș (secolele XIX-XX)*. În anii 1800-1805 la Mediaș funcționa un centru de asentare (recrutare) și câteva unități de infanterie erau staționate temporar. În perioada 1806-1918, șematismele unităților militare austro-ungare menționează, la Mediaș, activitatea unor unități și subunități de cavalerie austro-ungare, alcătuite din 70-125 de persoane, unități încartiruite în Cazarma husarilor: *Regimentul nr. 6 dragoni* (1806), *Regimentul nr. 9 ulani*, *Regimentul nr. 3 husari*, *Detășamentul 2 husari*, *Regimentul nr. 4 husari*, *Escadronul de cadeți*¹⁷. Clădirea Cazarmii husarilor, din actuala Piață A. Șaguna, a fost amenajată în spital al Crucii Roșii (1914-1918)¹⁸.

6. În timpul *Primului Război Mondial* medieșenii au avut ocazia să cunoască unități militare, staționate temporar. La 16 decembrie 1918, în oraș a sosit, cu trenul, un batalion al Armatei române, de aproximativ 200 de vânători, sub comanda căpitanului Traian Ilescu. Întreținerea unităților militare române, aflate în deplasare către liniile frontului din Transilvania și Ungaria (decembrie 1918 - iunie 1919), a fost asigurată din depozite găsite de la fosta armată austro-ungară și prin exploatarea locale, prin *bună învoială*¹⁹.

7. *Prezența unor unități din armatele română, sovietică și germană (1941-1945)*. Unități germane, aflate în trecere și prin Mediaș (1941-1942) și-au suportat cheltuielile de cartiruire, au rechiziționat școala confesională evreiască, pe care au transformat-o în spital pentru armata germană²⁰.

La începutul lui septembrie 1944, în zona Sighișoara - Dumbrăveni - Mediaș au activat unități militare din cadrul Armatei a 4-a române, conduse de generalul Gheorghe Avramescu și unități sovietice ale Corpului motomecanizat, având misiunea de a interzice pătrunderea inamicului pe valea Târnavei Mari.

Raidurile aeriene germane asupra șoselelor Copșa Mică - Mediaș și Mediaș - Moșna din 2-9 septembrie 1944, au produs daune materiale și victime umane (militari și civili) la Mediaș și în localități limitrofe. În timpul atacurilor aeriene au murit 40 militari din Divizia 9-a din cadrul Armatei române, 5 soldați sovietici și 25 civili, ulterior existând și alte victime²¹. Victime colaterale ale războiului au fost 44 de persoane civile din Mediaș și din alte localități, persoane ucise în timpul atacurilor aeriene, în timpul mânăuirii unor muniții de război sau au fost împușcate de soldați sovietici. În perioada septembrie 1944 - mai 1945, în Cimitirul Eroilor Mediaș au fost înhumați, cu onoruri militare, 125 militari ai armatei române și 26 de militari sovietici, căzuți în timpul atacurilor aeriene locale din septembrie 1944, sau care au fost aduși la Spitalul militar din oraș, de pe câmpurile de luptă de la Oarba de Mureș, Vestul României, Ungaria și Cehoslovacia. În cimitirele locale confesionale (catolic, reformat, evanghelic, evreiesc) au fost înhumați, în morminte comune, fără onoruri militare și fără însemne de căpătâi prizonieri de război străini: 16 austrieci, 11 germani și 30 maghiari²².

Ostașii armatei roșii sosiți în zona Sighișoara - Mediaș după 9 septembrie 1944, s-au remarcat prin acte puțin onorante pentru uniformă militară²³. În drum spre Berlin, militarii sovietici, chiar și după semnarea Armistițiului (12 septembrie 1944), au rechiziționat, fără forme legale, bunuri materiale de la întreprinderi și de la persoane particulare din

¹³ Museo 1534, p. 3-119.

¹⁴ *Magyar Emlékek I*, 1913, p. 96.

¹⁵ Câmpeanu, Drotloff 2015, p. 56.

¹⁶ Bucur 2015, p. 94; Giura, Giura 2019, p. 25.

¹⁷ *Schematismus* 1805, p. 41; *Schematismus* 1806, p. 244; *Schematismus* 1870, p. 616; *Schematismus* 1890, p. 612; *Schematismus* 1909, p. 774; *Schematismus* 1914, p. 696.

¹⁸ Knall, Chiriac 2021, p. 21.

¹⁹ Knall 2018, p. 62; Abrudan 2017, p. 602.

²⁰ SJAN Mureș, fond 330, dos. 11, ff. 10-14, f. 91; f. 124.

²¹ Ploșteanu, Suciu, Lădăriu 1985, p. 14, p. 23, p. 60; AP Mediaș, dosare *Decese* 1944-1945; ANVR, subfiliala Mediaș, Informare nr. 91 din 10 iulie 1992.

²² AP Mediaș, dosare *Decese* 1941-1945.

²³ SJAN Mureș, fond *Prefectura jud. Târnava Mare*, dos. 4/379/1944, ff. 21, 24.

oraș și din toate comunele și satele plasei Mediaș în valoare de sute de milioane de lei, au spart și jefuit fabrica *Karres*, fabrica de umbrele, *Vitrometan*, *IRTI* și au ucis cinci localnici. Trupele armatei sovietice au fost hrănite și aprovizionate de Primărie și de comunități locale²⁴.

III. Mișcări de populație determinate de conflicte militare. 1. *Evacuarea și refugiul în Ungaria (1916)*. Deschiderea frontului ardelean, după intrarea în Transilvania, la 28 august 1916 a unităților armatei române, a avut impact psihologic asupra comunităților locale, ducând la declanșarea unui fenomen al refugiului: În luna august 1916, în timp ce unitățile armatei române, erau implicate în luptele de la Sibiu și zona Făgăraș, țărani și-au evacuat animalele și familiile dincolo de râul Mureș, iar 270 de medieșeni (frunțași sași și maghiari) s-au refugiat, pentru câteva săptămâni, în Ungaria, la Csongrád și Macs. În același timp, spre Sighișoara și Mediaș s-au evacuat sătenii și funcționarii din administrație din localitățile de pe Valea Hârtibaciului²⁵.

2. *Militari din Mediaș participanți la Primul Război Mondial*. Serviciul militar de patru ani în armata austro-ungară, impunea dislocarea, temporară sau definitivă, a militarilor în alte regiuni ale imperiului. În timpul primei conflagrații mondiale, la acțiuni militare din Galiția, Munții Carpați, sudul Transilvaniei, Rusia, Italia și în Franța (Verdun), din Mediaș au participat: **a. 476 militari români**, 61 au decedat pe front, în spitale sau lagăre, 71 au fost răniți sau invalizi, 19 erau dispăruți sau prizonieri²⁶; **b. 671 militari etnici germani**, 150 decedați, 8 prizonieri²⁷, **c. cca. 100 militari etnici maghiari**, 28 decedați, 12 prizonieri, **d. 22 militari evrei**, 5 căzuți pe front sau în lagăre, 10 au fost prizonieri²⁸.

Cei mai mulți prizonieri de război au stat 4-5 ani în lagăre din Rusia; Italia, Serbia sau Ungaria. Unii prizonieri s-au înrolat, ca voluntari, în unități ale Armatei Roșii, fiind trimiși să înfrunte unități ale Armatei Albe țariste, alți prizonieri s-au înrolat în cele două Corpuri de voluntari transilvăneni, trimise pe frontul din România²⁹. Câțiva soldați medieșeni, luați prizonieri pe frontul italian s-au înrolat în Legiunea Română și au luptat împotriva revoluționarilor din Budapesta în 1919, iar câțiva maghiari au trecut în unitățile lui Bella Kun: Militarii etnici maghiari dezertori și participanți la revoluțiile comuniste din Ungaria și Rusia, repatriați, au devenit liderii mișcării revoluționare din Mediaș. Militarii români și germani, înrolați după 1 decembrie 1918 în diviziile ardelenesti, care s-au alăturat armatei române, au participat la acțiunile militare din Ungaria și la răsturnarea regimului comunist al lui Bella Kun în 1919³⁰.

3. *Emigranți din armata țaristă rusă „albgardiști” refugiați la Mediaș (1923)*. După revoluțiile rusești din 1905 și 1917, în România au emigrat militari, foști membri ai *Gărzilor Albe* țariste și civili ruși. Mulți *albgardiști* s-au înscris în P.C.R., câteva familii stabilite la Mediaș erau în atenția Securității, rușii fiind suspecți ca posibili sabotori³¹.

4. *Militari din Mediaș participanți la al Doilea Război Mondial*. Populația Mediașului s-a diminuat cu câteva sute de locuitori, militari căzuți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Evreii, excluși de la încorporări militare, *soldații fără uniformă*, au fost concentrați în două detașamente de muncă, organizate militar, care au efectuat activități obștești în întreprinderi industriale locale, ce aveau comenzi militare, dar au fost dislocați la Sighișoara și în Valea Jiului³².

La începutul războiului, în Armata română au fost încorporați 834 militari medieșeni, de toate etniile.

Încă din 1941, numeroși tineri etnici germani din Mediaș, au reușit să treacă, clandestin granițele României, pentru a se înrola în armata germană, iar în 1943, după acordul semnat de conducătorii României și Germaniei, 907 de sași medieșeni s-au înrolat voluntar în unități germane. După anexarea Transilvaniei de Nord de către Ungaria în 1940, maghiari din Ardealul de Sud, printre care și medieșeni, au emigrat ilegal frontiera pentru a se înrola, ca voluntari, în armata maghiară sau germană.

Iată situația participării militarilor medieșeni la război: **a. militari români** - 474 militari înrolați în Armata română, 38 morți, 56 prizonieri de război în U.R.S.S., Ungaria, Germania și Austria, 26 invalizi, 4 dispăruți³³; **b. militari etnici**

²⁴ ANIC, inv. 3523, p. 209; SJAN Mureș, fond 670, dos. 3997, f. 149; pentru hrănirea la restaurantul *Strugure de Aur (Traube)*, a celor 4.850 de soldați și ofițeri sovietici staționați sau aflați în trecere prin orașul Mediaș, Primăria și numeroase întreprinderi și persoane individuale au contribuit cu suma de 4.735.032 lei; în perioada 23.08.1944 - 1.09.1945 trupele sovietice au rechiziționat din orașul Mediaș, fără forme legale, bunuri materiale în valoare de 18.358.120 lei.

²⁵ Abrudan 2017, p. 589; Popa 2018, p. 58; Pauer 2004, p. 28-48.

²⁶ SJAN Sibiu, inv. 453, ASTRA, ff. 14-25.

²⁷ SJAN Sibiu, cota P1 - 6 329, *Lista soldaților etnici germani din Mediaș participanți la primul război mondial, din partea Bisericii evanghelice din Mediaș*; ABE Mediaș, *Registrul de decese*; Braisch I-II, 1936.

²⁸ www.adatbazisokonline.hu/adatbaznf-a-magyar-katona-aldosatorol-a-nagy-haborubam (accesat: 12.02.2022); *Zsido Lexikon* 1929, p. 583; www.medyes.ro/node/1095 (accesat: 03.07.2018).

²⁹ Braisch I, 1936; www.andco.ro/aplicatie (accesat: 14.02.2018), fișa nr. 6235 Biko Samuel; Klingenspohr, Drotloff 2018, p. 10.

³⁰ ANIC, inv. 3229, p. 124; Ciobanu 2013, p. 94.

³¹ Guzun 2014, p. 3, familii de refugiați *albgardiști* ruși: Cernov Nicolae, Fedorenko Izodor, Prijborovski Victor, Trifan Ilkievici.

³² ACE Mediaș, SA 9 F1.

³³ ANVR subfiliala Mediaș, fișe veterani de război; informare 1992; AP Mediaș, dosare *Decese 1941-1950*; ASCLEP Mediaș, *Liste cu militarii morți între 01.01.1941-31.12.1945*.

germani - în Armata română au fost înrolați 260 (1941), rămași 20 (1944), în Armata germană s-au înrolat, voluntari - 275 în unități Waffen SS și 430 în Wehrmacht, circa 200 au fost în servicii sau recruți, cărora li s-au alăturat 10 etnici maghiari pe câmpuri de luptă sau în lagăre din întreaga Europa, din Rusia până în Estonia au căzut 188 militari sași (143 pentru Armata germană, 10 pentru Armata română, 33 în locuri necunoscute), 51 au fost dispăruți sau prizonieri³⁴;

c. militari etnici maghiari – cca. 100 înrolați în Armata română, cca. 30 înrolați în Armata ungară, 4 morți, 25 prizonieri în URSS, 3 invalizi.

5. *Elevi de la Școala Tehnică a Aeronauticii Mediaș prizonieri de război în Germania.* Pe baza înțelegerii dintre România și Germania nazistă, de schimburi militare, 83 de elevi de la Școala Tehnică a Aeronauticii Mediaș, aflați în Germania, la cursuri de subofițeri de rezervă, au fost surprinși acolo de evenimentele de la 23 august 1944, fiind făcuți prizonieri de către nemți; eliberați și repatriați în țară după doi ani și-au susținut examenele finale, apoi au fost degradați³⁵.

6. *Victime colaterale* ale războiului au fost 44 de persoane civile din Mediaș și din alte localități; persoane ucise în timpul atacurilor aeriene sau împușcate, ulterior, de către soldați sovietici sau au murit, accidental, în timpul mănuirii unor muniții de război.

7. *Etnici germani și maghiari fugiți din Mediaș (1941-1945).* Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (C.A.S.B.I.), instituție înființată pentru a prelua și administra averile persoanelor juridice și fizice, considerate inamice, care s-ar fi refugiat în Germania, Ungaria, o dată cu unitățile germane sau maghiare, a confiscat în Mediaș locuințe de la 79 de persoane fizice și 20 persoane juridice. După 1940, în urma Dictatului de la Viena, aproximativ 50% din populația maghiară reformată din Mediaș a emigrat în Ungaria, revenind acasă după terminarea războiului³⁶.

8. *Alte victime ale războaielor, militari și prizonieri de război străini înhumați la Mediaș.* În timpul celor două conflagrații mondiale, la Spitalul orășenesc, de garnizoană, sau de Crucea Roșie, au fost aduși militari din toate armatele, răniți pe câmpurile de luptă, dar și prizonieri de război, evacuați din lagăre. În Primul Război Mondial, la Mediaș au murit: doi militari ai armatei române, un militar maghiar, 9 prizonieri de război italieni, 2 prizonieri de război ruși și au fost reînhumați 13 militari ai armatei germane³⁷.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, 5 prizonieri de război sovietici, care au lucrat în întreprinderi din Mediaș și la Copșa Mică, decedați în Spitalul orășenesc, au fost înhumați în Cimitirul Eroilor.

Între septembrie 1944 – octombrie 1945 în gara Mediaș au fost debarcate mai multe loturi de prizonieri de război: 37 maghiari, 11 germani și 17 austrieci. Militarii din armatele română și sovietică au fost înhumați, cu onoruri militare în Cimitirul Eroilor, iar prizonierii de război au fost înhumați în diferite cimitire confesionale, în gropi comune, fără însemne de căpătâi³⁸.

IV. Victime ale persecuțiilor rasiale sau ale politicilor regimurilor totalitare. 1. *Evrei din Mediaș, victime ale Holocaustului românesc (1941-1944).* Deși, oficial, se afirmă că evreii din Transilvania de Sud nu au fost victimele holocaustului românesc, totuși, în anii 1941-1943, în ghetourile și lagărele din Transnistria, au fost deportați din această regiune, evrei comuniști, care fuseseră evacuați din lagărul de la Tg. Jiu și cei care au săvârșit abateri în detașamente de muncă forțată. În lagărele de la Râbnîța și de la Vapniarca, din Transnistria și-au găsit sfârșitul doi evrei ^{mediașeni}, iar în 1944 au fost repatriați 6 evrei³⁹.

2. *Mediașul, gazdă pentru români și evrei repatriați, refugiați, evacuați, deportați din alte regiuni românești (1941-1946).* În perioada războiului și în următorii ani, la Mediaș s-au stabilit, temporar, numeroși cetățeni străini: deportați, refugiați, repatriați, victime ale politicilor rasiale sau ale conflictelor militare. Au fost ajutați temporar, de comunitatea locală, 153 de evrei și zeci de români și din Basarabia și Bucovina de Nord, refugiați din Polonia, dar și 20 evrei și români din Transilvania de Nord. Evreii deportați din Bucovina de Nord și Basarabia de autoritățile române (1941-1944), care nu au pierit în Transnistria din cauza malnutriției și a molimelor, au fost eliberați și repatriați, o dată cu atingerea liniei Nistrului de către Armata Roșie în martie 1944, însă autoritățile sovietice din Cernăuți, au permis, între 1945-1947, repatrierea către România a celor, care se născuseră în afara în granițelor URSS-ului și care au avut

³⁴ SJAN Sibiu, fond inv.149, dos. nr. 63/1943, ff. 558-564; dos. 64/1941, ff. 316-330; dos. nr. 64/1942; *Die Heimatgemeinschaft* 1995, p. 12-17; AP Mediaș, dosare *Decese 1941-1947*; fotografii ale monumentului funerar din Biserica Evanghelică Mediaș.

³⁵ Țiplea 2004, p. 55.

³⁶ ANIC, CASBI VI, 1945, Dosare persoanele fizice. Județele: Sibiu, Someș, Suceava, Târnava Mare; Sărășan 2018, p. 243.

³⁷ SJAN Sibiu, nr. inv. 175, Dos. nr. 34, f. 3; AEE Mediaș, *Registrul de decese*; ONCE, Adresa nr. CE – 2421 din 20.07.2018, *Tabel nominal cu militari de alte naționalități înhumați în municipiul Mediaș. Militari germani înhumați în Primul Război Mondial*; fotografii din Cimitirul evanghelic din Mediaș, parcela Militari străini.

³⁸ www.andco.ro (accesat: 04.02.2018), fișa nr. 2787, Rațiu Grețian; AP Mediaș, Dos. nr. 9/1944; Dos. *Hotărâri și corespondențe 1971*; ABE Mediaș, *Registrul de înmormântări*, vol. VIII, p. 179; ONCE, Adresa nr. CE – 2421 din 20.07.2018; Drăgan 1957, p. 91.

³⁹ www.andco.ro/aplicatie (accesat: 9.08.2018), fișa nr. 2777, Fazakas Josif, Rosenfeld Alexandru; fișa nr. 7126, Szikszay Eugen, Gjar Moise; Carp I, 1947, p. 42; ACE Mediaș, OS 4, F5, au fost repatriați: Mark Moise, Zelig Ludovic, Herschkovitz Laras, Löwi Wilhelm, Löwi Eugen și Windriech Max.

cetățenie română în Vechiul Regat înainte de 1941. Desigur că mulți dintre acești evrei au emigrat în Palestina sau alte țări din Occident⁴⁰.

3. *Romii din Mediaș deportați în Transnistria, victime ale Holocaustului românesc (1942)*. În contextul politicii guvernării Antonescu de persecuție și epurare etnică și rasială se înscrie și deportarea romilor în Transnistria din anul 1942. La Mediaș erau mobilizabili 81 de romi sedentari, care aveau cazier sau erau suspectați că trăiesc din furturi și prostituție⁴¹. Într-un vagon de transportat animale, din trenul E 6, nr. 3, format la 13 septembrie 1942 la Alba Iulia, cu 25 de vagoane, au fost înghesuiți 39-43 de romi din Mediaș, păziți de 2 soldați, având 195 de rații de pâine. În februarie 1943, la apropierea trupelor sovietice de frontul românesc, la Mediaș au fost repatriați doar 13 romi (2 capi de familie, 2 femei și 9 copii), restul murind în lagăre, din cauza condițiilor degradante de viață⁴².

4. *Etnicii germani din Mediaș deportați în lagăre de muncă din URSS (1945)*. În anii 1944-1945, ca formă de reparații de război, decidenții sovietici au deportat în lagăre de muncă de folos obștesc din Donbas și Urali germani din România. Între 18-22 ianuarie 1945 din Mediaș au fost deportați 960 de etnici germani (596 bărbați, 404 femei), evacuați în trei eșaloane (trenuri), alcătuite din 147 vagoane⁴³. Din cauza muncii istovitoare, a condițiilor precare de trai, a mizeriei, păduchilor și bolilor, în lagărele de muncă sovietice au murit 64 de etnici germani medieșeni⁴⁴.

5. *Persoane dislocate, strămutate la Mediaș (1952-1954)*. Deportările și dislocările de populație din anii 1952-1954, de inspirație stalinistă, au fost o practică politică curentă, de represiune în lanț. În anul 1952 în orașul Mediaș, au fost dislocate, cu domiciliul obligatoriu, 202 persoane din orașul Stalin (Brașov), Feldioara, Hălchiu, Cristian, Ghimbav, câteva persoane din regiuni limitrofe și macedoneni din Veria. Din Mediaș au fost strămutate 16 persoane la Seuca, Dumbrăveni, Gheorghieni, iar ultimii patru călugări maghiari de la Mănăstirea franciscană au fost mutați la o mănăstire din Baia de Criș, jud. Hunedoara⁴⁵.

7. *Deținuți politici, victime ale regimului totalitar comunist*. În anii 1952-1964, perioada represiunilor comuniste și a proceselor politice, în închisori de exterminare, penitenciare de reeducare, lagăre și colonii de muncă, la Canalul Dunărea - Marea Neagră au fost internate aproximativ 250 de persoane din Mediaș. Deținuții politici aveau, de obicei, pedepsele prelungite, urmate de domiciliu obligatoriu (D.O.) în sate din Bărăgan sau muncă obligatorie (M.O.) în alte localități. În închisorile și lagărele comuniste au murit 17 de medieșeni, sau persoane implicate în viața politică a orașului⁴⁶.

Concluzii. Structura demografică a orașului Mediaș nu a fost afectată, semnificativ, de migrații externe ale unor persoane, stabilite aici temporar; fluctuații importante au fost resimțite după epidemii, invazii și evenimente politice și militare (războaie, emigrări, măsuri politice represive).

Bibliografie

Surse arhiviste

CNSAS 55, 47 - Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Documentar*, Dos. nr. 55, vol. 47/1955 *Situația numerică pe întreg cuprinsul țării*.

CNSAS 55, 54 - CNSAS, fond *Documentar*, Dos. nr. 55, vol. 54, *Fugarii aflați în evidențele Securității Statului*.

CNSAS, 3960 - CNSAS, fond *Documentar*, Dos. nr. 3.960.

CNSAS, fond *Documente*, Fișe de domiciliu obligatoriu.

ABE Mediaș - Arhiva Bisericii Evanghelice Mediaș, *Dosar cu etnicii germani deportați în lagăre de muncă în URSS*.

ACE Mediaș - Arhiva Comunității Evreiești Mediaș, SA 9 F 1; SA 37 F5; SA 41 F 1, F 2, F 6.

ANIC, 3229 - Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inventare*, *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice. Fototeca. Portrete*, nr. inv. 3229.

⁴⁰ ACE Mediaș, SA 37, F5, Adresa din 3 octombrie 1946; SA, F 3; AP Mediaș, Dos. nr. 6/1948, Decizia nr. 336/1945.

⁴¹ www.ushmm.org/online/hsv/person-advance-search.php?NameSearch (accesat: 17.07.2021), *Tabel nominal de țigani condamnați, recidiviști, sau care nu au mijloace de existență, mobilizabili* (ID: 46348), *Tabel nominal de țigani condamnați, recidiviști, sau care au mijloace de existență, nemobilizabili* (ID: 46347), *Tabel nominal cu țiganii ce se evacuează în Transnistria de pe raza polițiilor din Sighișoara, Dumbrăveni și Mediaș în 13 septembrie 1942* (ID: 45801).

⁴² *Minorități* 2001, p. 323, p. 329, p. 544, Raportul nr. 23.153/12 august 1942.

⁴³ www.forumkronstadt.ro/ro/deportationsausstellung-online (accesat: 10.07.2021); CNSAS, fond *Documentar*, Dos. nr. 3.960, f. 188, Nota secretă nr. 3839 din 2 februarie 1945 a Poliției găzii Brașov; Schipor 2019, p. 28, 47.

⁴⁴ ABE Mediaș, *Dosar cu etnicii germani deportați în lagăre de muncă în URSS*.

⁴⁵ CNSAS, Fond *Documentar*, Dos. 55, vol. 47; AP Mediaș, dosare *Decese* 1944-1945.

⁴⁶ CNSAS, fișe matricole penale și deținuți politici; au decedat în urma regimului concentraționar: Binder Helmut, Binder Wilhelm, Biriș Victor, Bobonea Ioan, Brandsch Rudolf, Cojocar Ioan, Dăianu Achim, Demeter Iosif, Kattinger Dietmar, Duldner Iulius, Fodor Petre, Handel Emil, col. Pop Leonida, Roth Hans Otto, Serdici Vasile, Soos Karl Albert, Struguraș Ioan; *Raport* 2006, p. 19, p. 159, p. 211.

- ANIC, 3227 - Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Inventare, *Fototeca. Participanți români la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, nr. inv. 3227.
- ANIC, CASBI VI, 1945 - Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice în 1945 (CASBI)*, Dosare persoanele fizice. Județele: Sibiu, Someș, Suceava, Târnava Mare, vol. VI, 1945.
- ANVR Mediaș, 1992 - Asociația Națională a Veteranilor de Război, subfiliala Mediaș, *Informare nr. 91 din 10 iulie 1992 cu privire la însemnele memoriale (monumente, cruci, troițe, plăci comemorative, etc.) existente în localitățile aparținătoare Subfilialei Mediaș a A.N.V.R.*
- AP Mediaș, dosare decese 1941-1950 - Arhiva Primăriei Mediaș, dosare *Decese, Conscrieri de moarte, Cazuri de moarte 1941-1950*.
- AP Mediaș, dos. 6/1948 - Arhiva Primăriei Mediaș, dos. nr. 6/1948 *Decizii*.
- AP Mediaș, dos. 7/1948 - Arhiva Primăriei Mediaș, dos. nr. 7/1948 *Recensământ*.
- AP Mediaș, dos. 9/1971 - Arhiva Primăriei Mediaș, dos. nr. 9/1971 *Hotărâri și corespondențe*.
- SCLEP Mediaș, 2020 - SCLEP Mediaș, *Liste cu militarii morți între 01.01.1941-31.12.1945*.
- SJAN Sibiu, P1- 6329 - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu, cota P1 - 6 329, *Lista soldaților etnici germani din Mediaș participanți la primul război mondial, din partea Bisericii evanghelice din Mediaș*.
- SJAN Sibiu, fond ASTRA, inv. 453 – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu, Fond ASTRA, nr. inv. 453, Pachet nr. 12, act. nr.12 a, 1 „*Listele participanților la Primul Război Mondial*”, 1922, dos. 11 a, Județul Sibiu, „*Tablou nominal despre locuitorii români din Mediaș, care au luat parte la războiul din anii 1914-1918*”.
- SJAN Sibiu, 175, 34 - SJAN Sibiu, nr. inv. 175, dos. nr. 34 *Societatea săsească pentru îngrijirea mormintelor din Transilvania (1917-1944)*.
- SJAN Mureș, 330, 11/1945 - SJAN Mureș, fond inv. nr. 330, *Legiunea de Jandarmi Târnava Mare (1933-1949)*, dos. nr. 11/1945, *Corespondență*.
- SJAN Mureș, 670, 4/3997 - SJAN Mureș, fond inv. nr. 670, *Prefectura Județului Târnava Mare*, dos. nr. 4/3997.
- SJAN Mureș, 670, 4/379/1944 - SJAN Mureș, fond *Prefectura Județului Târnava Mare*, dos. nr. 4/379/1944.
- ONCE 2421/2018- Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, Adresa nr. CE – 2421 din 20.07.2018, *Tabel nominal cu militari de alte naționalități înhumați în municipiul Mediaș. Militari germani înhumați în Primul Război Mondial; Anexa Tabel nominal cu militari de alte naționalități înhumați în municipiul Mediaș, prizonieri germani înhumați în al Doilea Război Mondial*.

Lucrări generale și speciale

- Abrudan 2017 - M. Ghe. Abrudan, *Frontul transilvănean al Marelui Război reflectat în memorialistica sașilor ardeleni*, în „Banatica”, 27, 2017, p. 587-608.
- Anuar 1939 - *Anuarul Statistic al României 1939 și 1940*.
- Câmpeanu, Drotloff 2015 - L. Câmpeanu, H. Drotloff, *Curuți vs. imperiali: bătălia pentru Mediaș. Asediul orașului din 1705, descris de un contemporan anonim*, în *Mediaș 750*, I, Mediaș, 2015, p. 47-93.
- Bucur 2015 - A. Bucur, *Acțiuni militare în zona Mediașului, în perioada 2-11 martie 1849*, în *Mediaș 750*, I, Mediaș, 2015, p. 94-106.
- Braisch I-II, 1936 - M. Braisch, *Ehrenbuch der Kriegsteilmer von 1914-1918 der evang. Kirschengemeinde A. B. in Mediaș*, I-II, Mediaș, 1936.
- Carp I, 1947 - M. Carp, *Cartea neagră. Suferințele evreilor din România, 1940-1944*, I, București, 1946.
- Ciobanu 2013 - V. Ciobanu, *Germanii din România în anii 1918-1919*, Sibiu, 2013.
- Erdelyi V, 1879 - *Erdelyi országyűlési emlékek (1601-1607)*, V, Budapest, 1879.
- Erdelyi zsidó 2014 - E.M. Kiss, *Erdelyi zsidó közösséges*, Budapest, 2014.
- Gheorghiu 2015 - L. Gheorghiu, *Comunitatea dispărută*, 2005.
- Giura, Giura 2019 - L. Giura, M. G. Giura, *Stephan Ludwig Roth și românii*. Antologie, Sibiu, 2019.
- Guzun 2014 - V. Guzun, *Emigrația albă și biserica rusă pe teritoriul României socialiste, 1950-1952*, Cluj-Napoca, 2014.
- Knall 2018 - H.J. Knall, *Mediașul în perioada Marii Uniri*, în *Mediașul și Marea Unire. Studii*, Mediaș, 2018, p. 40-90.
- Knall, Chiriac 2021 - H.J. Knall, Dr. M. Chiriac, *Evenimentele politico-militare din Mediaș în perioada noiembrie 1918 – ianuarie 1919*, în „Magister”, 34, 2021, p. 18-22.
- Ioniță 2005 - A. Ioniță, *Morminte cu gropi antropomorfe din Transilvania și relația lor cu primul val de colonizare germană*, vol. coord. colectiv, *Relații interetnice în Transilvania (Secolele VI-XIII)*, București, 2005, p. 217-229.
- Klingenspohr, Drotloff 2018 - A. Klingenspohr, H. Drotloff, *Cartea de onoare a membrilor comunității evanghelice Mediaș, combatanți în Primul Război Mondial*, în *Mediașul și Marea Unire*, Mediaș, 2018, p. 5-22.
- Magyar Emlékek* I, 1913 - *Magyar Történelmi Emlékek*, I, Budapest, 1913.
- Minorități 2001 - Minorități etnoculturale. Țigani din România (1919-1944)*, volum editat de L. Năstăsă, A. Varga, Cluj-Napoca, 2001.
- Museo 1534 - *Fr. Augustini Musei Tarvisini de expugnatione Megghes (1534)*, în *Magyar Történelmi Tár*, III, Budapest, 1874, p. 61-75.
- Pauer 2004 - H.G. Pauer, *Liceul „Stephan Ludwig Roth” în epoca războaielor mondiale (1914-1945)*, în *Liceul Stephan Ludwig Roth. Fragmente istorice*, I, Mediaș, 2004, p. 28-48.
- Pop 2003 - Cl. Pop, *De la deportare la emigrare. Sașii din județul Târnava Mare (1940-1989)*. Studiu de istorie orală, Rezumat Teza de doctorat, Cluj-Napoca, 2003.
- Popa 2018 - L. Popa, *Sașii la răscruce de vreme: însemnări ale unor preoți sași din Transilvania din vremea Primului Război Mondial*, Cluj-Napoca, 2018.

Popovici 1976 - A. Popovici, *Istoria anabaptilștilor din România*, curs predat la Seminarul Teologic Baptist București (1957), Chicago, 1976.

Ploeșteanu, Suci, Lădaru 1985 - Gr. Ploeșteanu, V. Suci, L. Lădaru, *Epopoea de pe Mureș*, 1985.

RAN Mediaș - *Repertoriul Arheologic Național*, Mediaș.

Raport 2006 - *Raport final. Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România*, București, 2006.

Sărășan 2018 - Preot Dr. A. Sărășan, *Mediaș. De la Media Colonia până astăzi*, Mediaș, 2018.

Schematismus 1805-1914 - *Kais. Königl. Militär Almanach und Schematismus* Wien, 1805; 1870; 1890; 1909; 1914.

Șovrea 2019 - N.A. Șovrea, *Ritual funerar și habitat în regiunea Târnavei Mari (secolele IX-XII)*, Teză de doctorat, Sibiu, 2019.

Țigău 2015 - D.L. Țigău, *Un privilegiu regal pentru romii de la Mediaș (1522)*, vol. *Mediaș - 750. Studii*, I, 2015, p. 34-46.

Țiplea 2004 - M. Țiplea, *Școala Tehnică de Aviație Mediaș (1920-2004)*, Mediaș, 2005.

Zsido Lexikon 1929 - *Magyar Zsidó Lexikon*, Budapeșt, 1929.

Pagini web

www.adatbazisokonline.hu/adatbazis/a-magyar-katona-aldozatvallalasa-a-nagy-haboruban (accesat: 20.02.2022).

www.andco.ro/aplicație (accesat: 14.02.2018).

www.forumkronstadt.ro/ro/deportationsausstellung-online (accesat: 10.07.2021).

www.iicmer.fise-matricole-detinuti-politici (accesat: 03.09.2021).

www.medgyes.ro/node/1095 (accesat: 10.02.2022).

www.ushmm.org/online/hsv/person-advance-search.php?NameSearch (accesat: 12.08.2021); „*Tabel nominal de țigani condamnați, recidiviști, sau care nu au mijloace de existență, mobilizabili*” (ID: 46348), întocmit de Comisariatul de Poliție Mediaș 1942; „*Tabel nominal cu țiganii condamnați, recidiviști sau care au mijloace de existență, nemobilizabili*” (ID: 46347) întocmit de Comisariatul de Poliție Mediaș 1942; „*Tabel nominal cu țiganii ce se evacuează în Transnistria de pe raza polițiilor din Sighișoara, Dumbrăveni și Mediaș în 13 septembrie 1942*” (ID: 45801), întocmit de Legiunea de Jandarmi Târnavă Mare.

www.vestebuna.wordpress.com/2008/07/17/fratii-hutteriti (accesat: 06.09.2021).

ATLASUL GEOGRAFIC PENTRU ȘCOALELE SECUNDARE, EDIȚIA A IV-A, APROBAT ÎN ANUL 1929

Dr. Ioan Mărculeț

Abstract. *School Atlas for Secondary Schools, the IVth edition, approved in 1929* (110 pages), devised by General Constantin Teodorescu and secondary school teacher Nicolae A. Constantinescu, was endorsed by the Ministry of Public Instruction due to the order no. 477 of 24 July 1929 and published by the Unirea Cartographic Institute, from Brașov. The paper, which was scrupulously and neatly elaborated, has approximately 120 maps (alongside many charts, block diagrams, national flags etc.) and is divided into five sections: *General Maps, Europe, Romania, European States* and *The Continents*. Due to its content, this work accurately conveys the world's geographic and political situation during the interwar period.

Cuvinte cheie: *atlas geografic, hărți, România, geografia lumii*

Keywords: *school atlas, maps, Romania, world geography*

„Atlasul geografic pentru școlile secundare”, ediția a IV-a (110 pag.), elaborat de generalul Constantin Teodorescu¹ și de profesorul Nicolae A. Constantinescu², a fost aprobat de Ministerul de Instrucție prin ordinul cu numărul 477, din 24 iulie 1929, și a fost tipărit la Institutul Cartografic „Unirea” din Brașov, după anul 1930.

Lucrarea, îngrijit și scrupulos realizată, conține cca 120 de hărți (la care se adaugă numeroase grafice, blocdiagrame, drapelurile ale unor state etc.), este împărțită în cinci secțiuni – „Hărți Generale” (pag. 1-16), „Europa” (pag. 17-24), „România” (pag. 25-58), „Statele Europene” (pag. 59-83) și „Continentele” (pag. 84-106) – și redă, destul de fidel, situația geografică și politică a lumii din perioada interbelică.

În rândurile care urmează semnalăm câteva aspecte din conținutul acestui atlas geografic școlar:

1. Pentru a facilita înțelegerea reprezentărilor cartografice, lucrarea debutează cu o comparație între o hartă fizico-geografică și blocdiagrama aceluiași teritoriu.

2. Pe majoritatea hărților (p. 2, 3, 14, 15 etc.), în locul Antarcticii este menționat „Oceanul Înghețat de Sud”, iar pe harta emisferelor de la pagina 4, teritoriul Arcticii este marcat ca „neexplorat”.

3. La paginile 2 și 3 este desenat un profil al înălțimilor și adâncimilor prezente de-a lungul paralelei de 40° latitudine nordică, pe care sunt punctate, pentru comparație, și alte înălțimi sau adâncimi de pe Terra: „Kosciusko 2230” (din Australia), „Everest 8840” (din Asia), „Kilimandjaro 5893” (din Africa), „Aconcagua 6970” (din America de Sud) ș.a.

4. La paginile 5, 6 și 7 sunt redată mai multe hărți cosmogonice cu informațiile științifice din acea perioadă: „Sistemul Solar”, „Fazele Lunei”, „Mișcarea anuală a Lunei”, „Mișcarea Lunei în 29 zile”, „Fluxul și refluxul oceanelor”, „Harta cerească – emisfera boreală”, „Harta cerească – emisfera australă”, „Bolta cerească boreală (mitologică)”, „Bolta cerească australă (mitologică)”, „Deosebirea de timp”, „Eclipsele”, „Mișcarea anuală a Pământului în jurul Soarelui”, „Mărimile comparative a planetelor” și „Împărțirea sferei Pământului în linii cerc și zone”.

5. Pe „Harta confesiunilor” (pag. 9) sunt redată distinct regiunile locuite de creștini, mahomedani, budiști și brahmani. În rest, toate celelalte teritorii sunt considerate ca fiind populate cu „păgâni (Fetiși, Șchintoși etc.)”. Acești „păgâni” se regăsesc și pe unele hărți ale continentelor: Europa (pag. 24), Asia (pag. 87), Africa (pag. 95) și America (pag. 99).

6. Harta „Rasele omenești” (pag. 9) indică prezența a patru rase: albă (caucaziană sau mediteraneană), galbenă (mongolă), neagră și indiană (malaeză). Ultima rasă, indiană, cuprinde populația băștinașă din America de Nord și America de Sud.

7. Harta europeană a produselor agricole (pag. 21) redată distinct regiunile în care predomină grâul, vița-de-vie și a cartoful. Atrage atenția cultura cartofului care ocupă doar două areale bine delimitate: la sud-est de Marea Baltică (aproximativ între Dvina de Vest și Neman) și Insula Irlanda.

¹ Constantin Teodorescu (1863-1942) a fost general în Primul Război Mondial și geograf militar. Dintre lucrările sale menționăm: „Prima excursie a turiștilor militari la Brăila-Măcin” (1904), „Reorganizarea armatei române” (1905), „Curs de geografie militară a României și a țărilor vecine” (două volume, 1912), „Răspuns la un articol din Revista Armatei” (1912), „Geografia militară” (1914) și „Atlas geografic și istoric pentru școlile secundare” (1928, în colaborare cu Nicolae A. Constantinescu).

² Nicolae A. Constantinescu (1885-1971) a fost profesor de istorie și a publicat mai multe lucrări (cărți, articole, hărți, atlase): „Neagoe-Vodă Basarab și Sfântul Nifon: după minunata povestire a unui călugăr din Sfântu Munte” (1921), „Bucovina administrativă și forestieră” (1934), „Atlas geografic, istoric, economic și statistic (1934, în colaborare cu Constantin Teodorescu)”, „Planul unei monografii de istorie locală (pentru sate)” (1935), „Istoria universală și problemele ei actuale” (1935), „Expansiunea românilor: continuitatea în Dacia și factorii expansiunii în Sud-Estul Europei” (1941), „Chestiunea Timoceană” (1941), „Formarea vitejilor la români în evul mediu” (1942) etc.

8. Pe harta naționalităților din Europa (pag. 24), atrage atenția populația slavă, împărțită în trei mari grupuri: slavii de nord (rușii și rușii mici sau ucrainenii), rușii de vest (polonezii, cehii și slovaci) și slavii de sud (slovenii, croații, sârbii și bulgarii).

9. Pe hărțile climatice ale României (pag. 25 și 27), distribuția izotermelor și izohietelor este, în linii generale, destul de asemănătoare cu cea din prezent, deși în perioada interbelică rețeaua stațiilor meteorologice era mult mai restrânsă și durata măsurărilor mult mai mică³.

10. Pe harta vegetației din țara noastră (pag. 34-35), stepele cu pădure sau avantstepele (silvostepa) ocupă un areal destul de întins în partea central-vestică a Depresiunii Transivaniei (arealul cuprins aproximativ între localitățile Ocna Sibiului, Blaj, Diciosânmartin / Târnăveni, Târgu Mureș, Reghin, Gherla, Cluj / Cluj-Napoca, Turda, Aiud și Alba Iulia).

11. Datele de statistică utilizate pentru prezentarea populației României (pag. 40⁴) sunt preluate din rezultatele preliminare ale recensământului general al populației din 29 decembrie 1930.

12. Harta naționalităților din România (pag. 41), indică o prezență cu majoritate absolută și cu majoritate relativă a naționalității germane în regiunile localităților Brașov, Sighișoara, Sibiu, Bistrița, Timișoara, Babadag etc.

13. „Dezvoltarea teritorială a statului român din Evul Mediu până astăzi” (pag. 44-45) este redată prin conținuturile a zece hărți istorice: „Dacia liberă și Tracia”, „Primele voievodate din sec. VIII-XII”, „Țara Românească la 1350-1370”, „Moldova în hotarele lui Petru Rareș”, „Cele trei principate în secolul XVII”, „Știrbirile teritoriale în epoca feudală”, „Cele mai largi hotare ale Principatelor în trecut și cele mai înguste”, „Țările române în epoca redeșteptării (1848)”, „Principatele unite 1859-1878” și „România întregită 1919”.

14. Conform diagramelor economice din atlas (pag. 58), în perioada interbelică (în general în anul 1927) România se poziționa pe locul: 12 la producția de grâu, 9 la orz, 18 la secară, 11 la ovăz, 5 la porumb, 16 la cartofi, 12 la sare (în 1925), 6 la petrol, 16 la in, 7 la cânepă, 14 la zahăr din sfeclă, 3 la camfor, 7 la vin și 19 la bere. Potrivit acestor reprezentări, locul întâi la producții era ocupat de: Statele Unite ale Americii (la grâu, orz, ovăz, porumb, sare și petrol), Republica Sovietică / Uniunea Sovietică (la secară, cartofi, in, cânepă și camfor), Germania (la zahăr din sfeclă și bere) și Franța (la vin).

15. Secțiunea „Statele Europene” este compusă din 15 hărți: „Elveția”, „Rusia (R.S.F.S.R.)”, „Iugoslavia”, „Bulgaria”, „Polonia, Letonia, Lituania, Danzig⁵, Prusia Orientală”, „Italia”, „Islanda, Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda, Estonia”, „Grecia, Albania”, „Olanda, Belgia, Luxemburg”, „Franța”, „Spania, Portugalia”, „Ceho-Slovacia, Austria, Ungaria”, „Germania”, „Anglia, Irlanda” și „Turcia”.

16. Secțiunea „continentelor” (pag. 84-106) cuprinde hărțile referitoare la Asia, Africa, America (cu America de Nord și America de Sud) și Oceania (Australia și Oceania propriu-zisă). Asia, Africa și America au în comun următoarele hărți: „Harta fizică”, „Izotermele anuale și ploii”, „Popoare”, „Religii”, „Zone de culturi [agricole] și mine” și „Harta politică”. Asia, dispune în plus de o hartă geologică și o hartă a densității populației, iar America, de o hartă a Statelor Unite și o hartă a Americii de Sud. Comparativ cu celelalte continente din secțiune, Oceania este redată doar pe două hărți: o hartă fizică și una politică.

17. La finalul atlasului geografic (pag. 107-109), atrag atenția:

- profilurile comparative ale celor mai mari înălțimi ale munților și cele mai mari adâncimi ale oceanelor și mărilor (pag. 107);
- noțiunile de geografie fizică redade prin imagini: „Stânci sfârâmate în apă”, „Vulcan”, „Trombe marine”, „Formațiunea [formarea] globului terestru”, „Spectru solar”, „Reflecția Soarelui în nori”, „Fulgi de zăpadă”, „Fenomene atmosferice și climatice” și „Limite ghețurilor eterne” (pag. 108);
- o prezentare comparativă a lungimii în kilometri a principalelor cursuri de apă din cele 5 continente: Europa, Asia, Africa, America (America de Nord și America de Sud) și Oceania (pag. 109).

De la tipărire până în prezent, atlasul a fost proprietatea mai multor persoane care au lăsat în paginile sale unele însemnări. Între acestea, atrag zâmbete însemnările domnișoarei Collete Popp, elevă în prag de examen – „*Domnișoară descrie-ne cursul Oltului. –Oltul curge ... Oltul se îndreaptă spre ... ăă. Oltul străbate ... –Treci la loc domnișoară!*”, „*Amintire din ziua de Joi 13 Iulie 1940, când învățam pentru capacitate. Luni 17 dăm capacitatea. E o căldură!!! Al dracu rău să'nveți că ți se topește știința, creierul ... faci pleoșnice la meninge, pleoșniță la creier.*” – și cele ale unui posibil admirator, Vassy Baddea – „*Iscălitura mea va fi un obstacol în calea uitării.*”, „*Am un buchet / Și nu-i complet / O floare lipsește / Colleta se numește.*”

³ Geografia României, vol. I, Geografie fizică, 1983, p. 206, 209 și 233; Atlasul geografic al lumii, 1992, p. 56.

⁴ Inclusiv cele care au stat la baza realizării hărții „Densitatea populației României”, anexată ulterior, între paginile 40 și 41, și rămasă nepaginată.

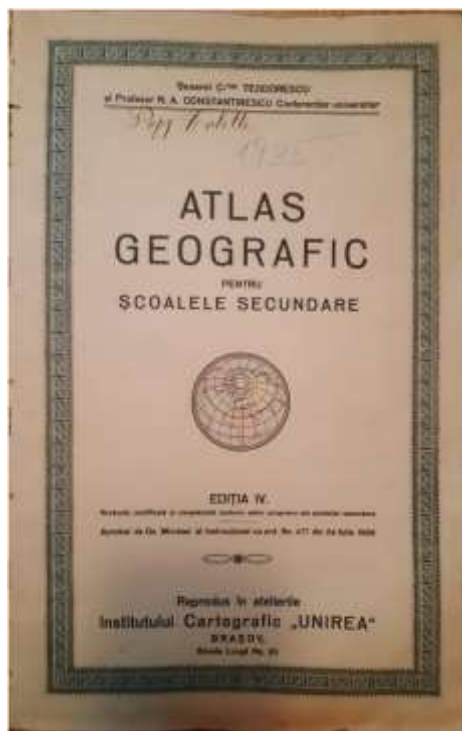
⁵ Oraș-stat între 1920 și 1939. În prezent se numește Gdańsk și face parte din Polonia.

Bibliografie

- ***(1992) *Atlasul geografic al lumii*, Edit. Didactică și Pedagogică, București.
 ***(1983) *Geografia României*, vol. I, Geografie fizică, Edit. Academiei Române, București.
 ***https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Teodorescu.

Anexe

Elemente preluate din „Atlasul geografic pentru școlile secundare”, ediția a IV-a

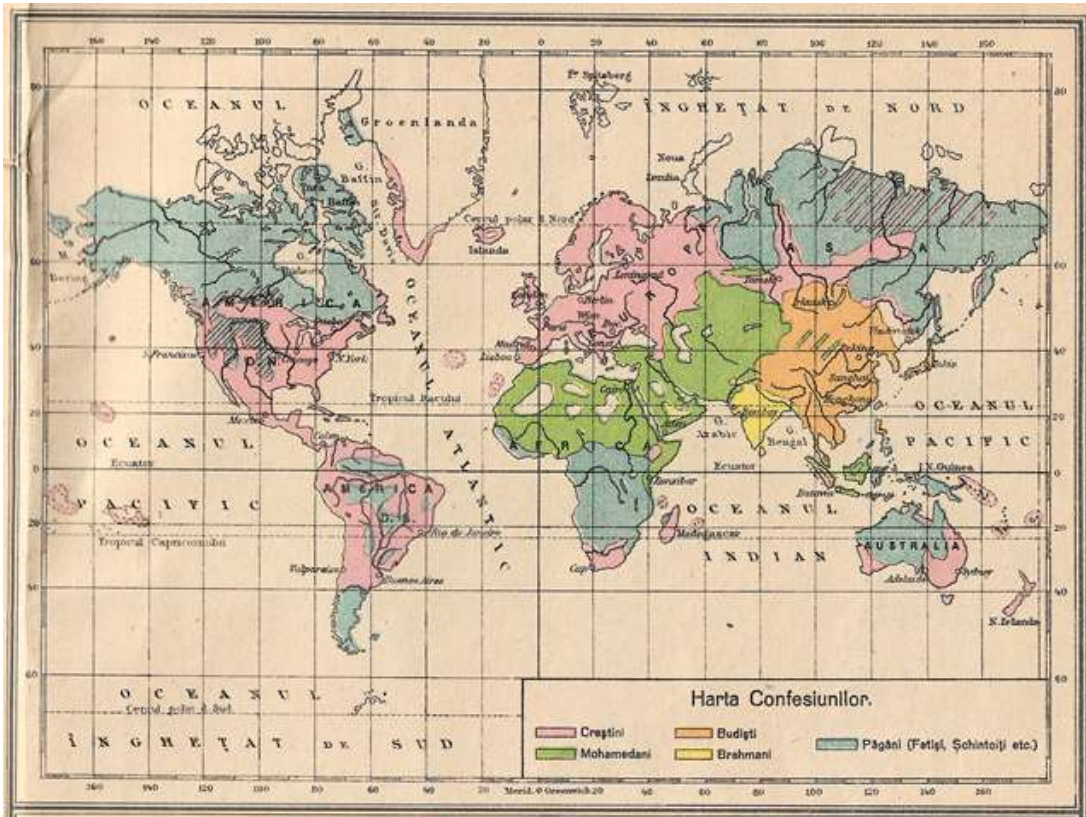
Coperta atlasului

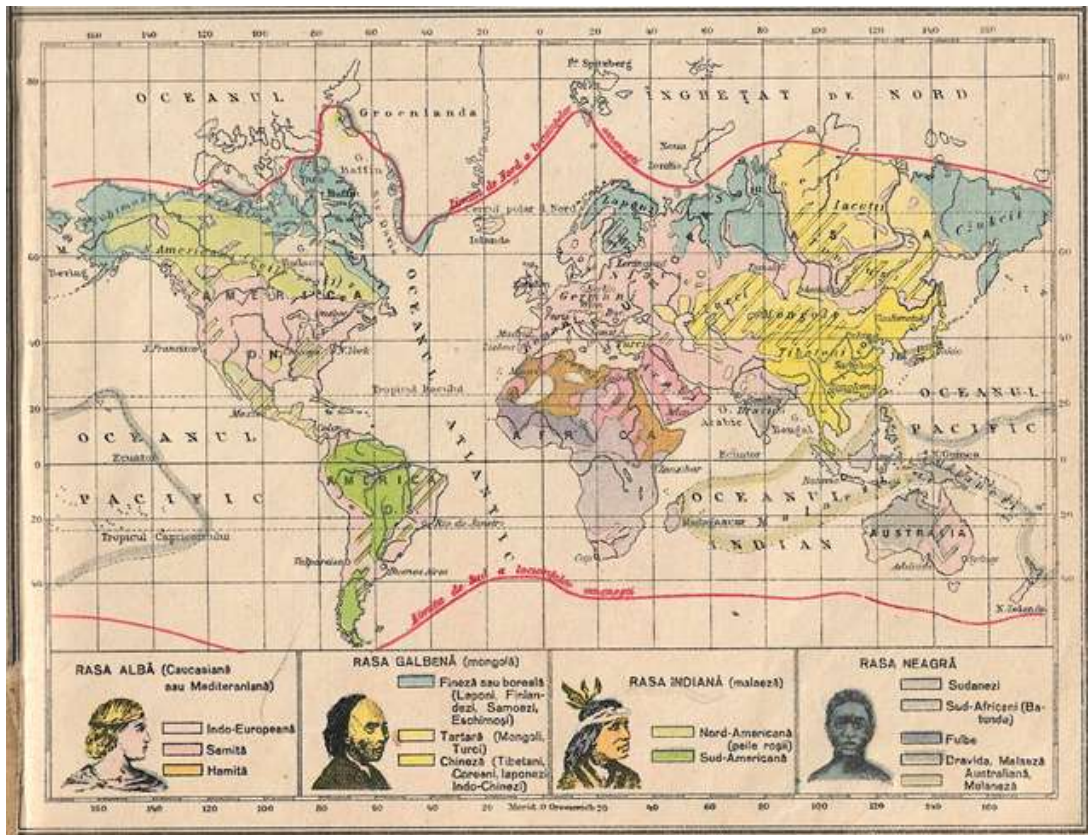
Harta Emisferei Boreale (p. 4)

CUPRINSUL ATLASULUI			
Hărți Generale:	Pagina	Pagina	
Reprezentarea pe hartă a unui teren și explicația simbolurilor geografice	1	Depresiunile Vrancei și Zăbrănițului: Porțile de Ier, Bășile Dianări de jos	53
Acțiuni pozitive vizată în natură	1	România interioară	54-55
Planiglobul: Evoluțiile, zona vânturilor, profilul comparativ al înălțimilor și adâncimilor	2-3	Bășile Dunării: Planul municipiului Constanța, Depresiunea Jiuului	56
Regiunile Polare: Emisferele boreală și austral	4	Regiunile școlare—Diagrama	58
Hărți cosmografice, foaie I.: Sistemul solar, Pașele lunii, Mișcarea anuală a lunii, Mișcarea lunii în 29/30 zile, Pământ și rotații oarecure de timp	5	Stările Europene:	
Hărți cosmografice, foaie II.: Eclipsa, Mișcarea anuală a pământului în jurul soarelui, Mișcarea cooperativă a planșetelor, împărțirea sferei pământului în trei, oceane și zone	6-7	Elveția	59
Harta confederațiilor, Republici oarecure	8	Spania	60-61
Planșetă: Caronii maritimi, vegetația și clima, Isotermele în lună, iulie și ianuarie	9	Polonia	62
Destinația populației: Zootele de cultură	10-11	Italia	63
Isotermele și vânturile în iulie și ianuarie	12	Polonia, Letonia, Lituania, Danzig, Prusia, Olanda	64-65
Mapamondul și relieful, Producția mondială a surselor, diagrame	13	Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda, Estonia	66-67
Limitele extreme până unde cade zapada, Piele uscate în continente	14-15	Grecia, Albania	68-69
	16	Olanda, Belgia, Luxemburg	70
Europa:		Francia	71
Harta geologică, Zone de cultură și mine	17	Spania și Portugalia	72-73
Europa fizică	18-19	Cehoslovacia, Austria, Ungaria	74-75
Destinația populației: Isotermele anuale și ploii	20	Germania	76-77
Producția agricolă și animală: Bazinele râurilor	21	Anglia și Irlanda	78-79
Europa politică	22-23	Turcia	80-81
Harta naționalităților și a religiilor	24		82-83
România:		Continentele:	
Temperatura verii și a iernii	25	Asia fizică	84-85
România fizică	26-27	Asia geologică: Isoterme anuale și ploii	86
Temperatura anuale, ploii și vânturilor	28	Asia: Popoare, Religii, Destinația populației	87
Limitele râurilor, depresiunile subcarpatice și carpatice	29	Zone de cultură și mine	88
România pe regiuni naturale și istorice	30-31	Asia politică	89-90
Depresiunile Sibiului și Făgărașului	32	Africa fizică	91-92
Parcul României, Lămurire Mării Negre	33	Africa politică	93-94
Harta vegetației	34-35	Africa: Isoterme anuale și ploii, populația	95
Delta Dunării: Bășile Ecaru, Calul și Jiuja	36	Africa: Religii, Zone de cultură și mine	96
Harta viticulturii și a pădurilor, diagrame	37	America fizică	97
Harta solurilor, însoțită de diagrame	38-39	America: Isotermele anuale și ploii, populația	98
Populația și suprafața pe regiuni a României, statistică demografică (diagrame)	40	America: Religii, Zone de cultură și mine	99
Harta naționalităților, religii și apartenență	41	America politică	100-101
Harta geologică	42-43	Statele-Unite	102
Descrierea teritoriului a Statului Român din anul 1918 până astăzi	44-45	America de Sud	103
		Oceanul politic	104-105
România pe județe	46-47	Oceanul fizică	106
România din perioada balcanică, Depresiunile Elveț și Tri-Scania	48	Vederea comparativă a celor mai înalți munți, Adâncimea Oceanului și mării	107
Industria mare, forța motrică, producția minei (diagrame)	49	Noțiuni de Geografie fizică	108
Căile de comunicație	50-51	Lungimea în km. a principalelor fluviu	109
Import, Export, Foaie, Căi ferate, Navigația, Școala, diagrame	52	Bandierile politice ale Statelor Extra-Europene	110
Regiunile școlare, diagrame			
Securitatea, populația și densitatea populației			

Pagina de cuprins

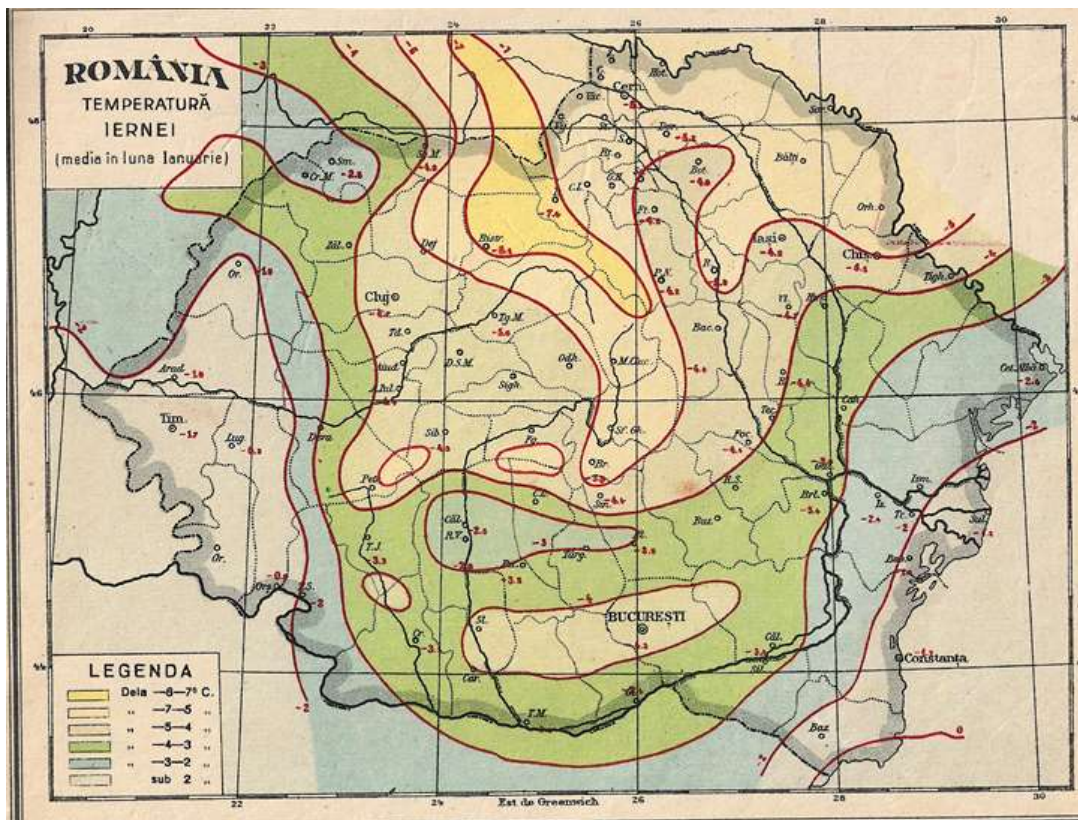
Harta confesiunilor (p. 9)

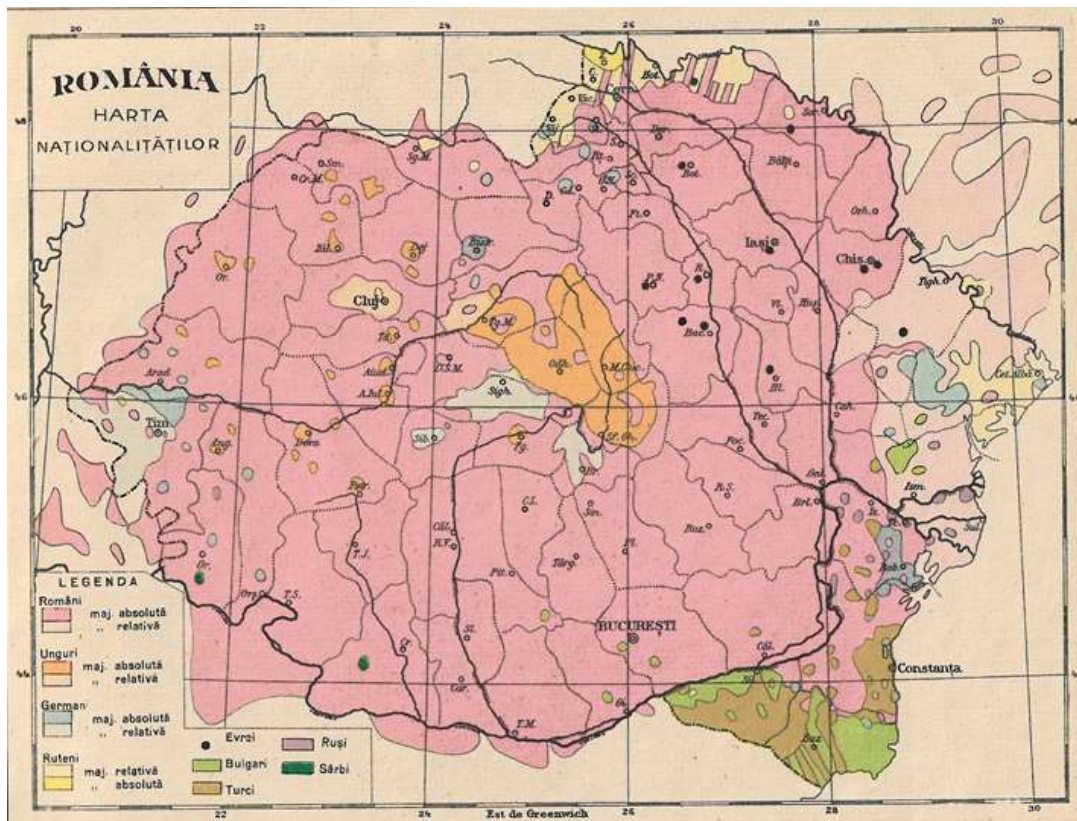
Rasele omenesti (p. 9)

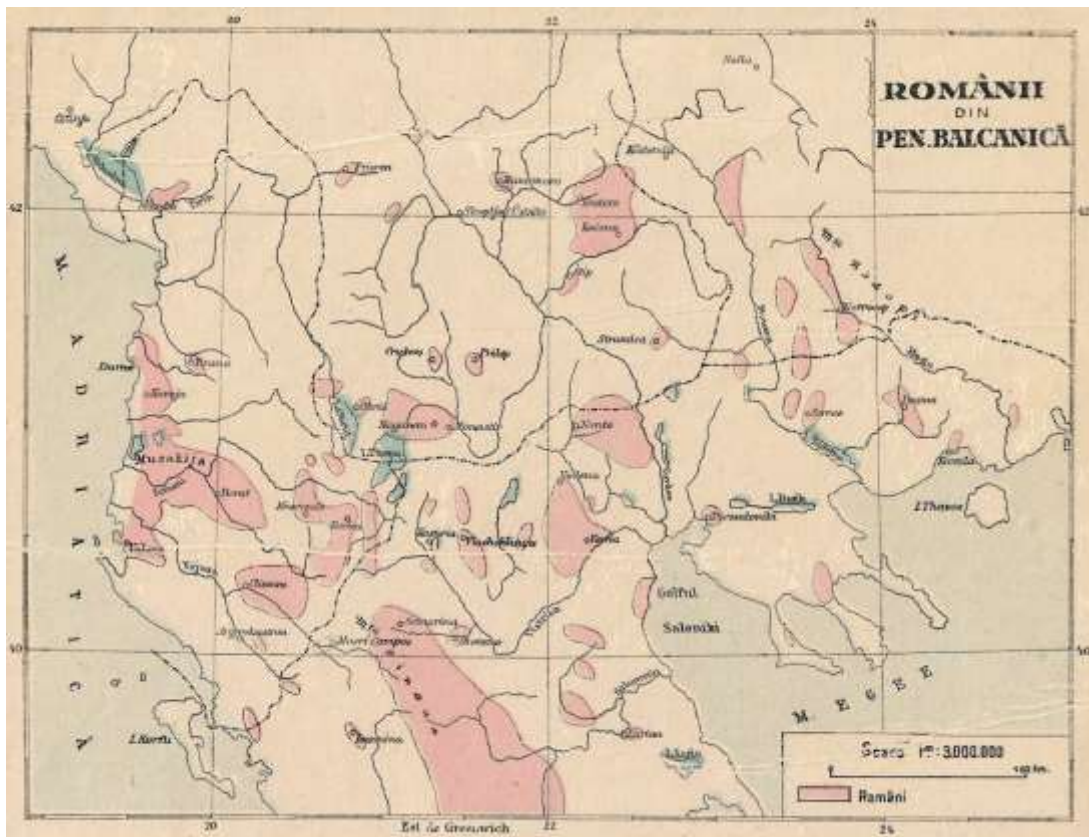
Europa – producția agricolă și animală (p. 21)

România – temperatura iernii (p. 25)

România – harta naționalităților (p. 41)

Românii din Peninsula Balcanică (p. 48)

CUPRINS

NOTA REDACȚIEI.....	3
---------------------	---

ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

REZULTATELE A DOUĂ PERIEGHEZE EFECTUATE ÎN CARTIERUL GUȘTERIȚA (2012) (Dr. Alexandru Bucur).....	5
SECUII DE PE VALEA MIJLOCIE A TÂRNAVEI MARI (SECOLELE XII-XIII) (Dr. Adrian N. Șovrea).....	11
PROPRIETĂȚI TERAPEUTICE ALE UNOR PLANTE ȘI FRUCTE, PREZENTATE DE SHIHĀB AL-DĪN AL-NUWAYRĪ ÎN LUCRAREA <i>AMBIȚIA SUPREMĂ ÎN ARTELE ERUDIȚIEI</i> (Dr. Vasile Mărculeț, Delia Cacovean).....	20
O CAZANIA A LUI VARLAAM DIN PATRIMONIUL MNIR ȘI ISTORIA SA, PÂNĂ DE CURÂND NEȘTIUTĂ (Dr. Ginel Lazăr).....	29
EPIDEMII, CALAMITĂȚI NATURALE ȘI ANTROPICE, INTEMPERII ÎN ȚARA FĂGĂRAȘULUI (MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA - 1918). INFORMAȚII PRELIMINARE (Dr. Constantin Băjenaru).....	35
ELEVI ȘI STUDENȚI DIN MEDIAȘ LA ACADEMII COMERCIALE (1849–1919) (Dr. Dragoș Lucian Țigău).....	44
CONSIDERAȚII PE MARGINEA VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII UNUI PREOT ORTODOX DIN ȚARA MOȚILOR, EMANUII BEȘA (1858-1919) (Dr. Răzvan Mihai Neagu).....	51
PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN LOCALITATEA FÂNAȚE (JUDEȚUL MARAMUREȘ) ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (Dr. Marius Câmpeanu).....	57
ASPECTE DIN VIAȚA POLITICĂ ÎN SIGHIȘOARA INTERBELICĂ – RAPORTUL CU SAȘII (Ion Eugen Sârbu).....	66

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

DIN ISTORIA FOTOGRAFIEI SIBIENE: ATELIERUL JULIE HERTER & WILHELM AUERLICH (1884-1916) (Dr. Gudrun-Liane Iltu).....	74
ACADEMICIANUL ȘI ARHITECTORUL ALEXEI ȘCIUSEV PRIN PRISMA CREAȚIILOR SALE (Anatolie Povestca).....	81
DESPRE ȘCOALA ȘI DASCĂLUL ROMÂN ÎN REVISTA <i>PLAIURI HUNEDORENE</i> (1932-1935) (Dr. Ghergina Boda).....	88
O PRELEGERE A SAVANTULUI HERMANN OBERTH LA SIGHIȘOARA ÎN 1930 (Dr. Nicolae Teșculă).....	93
FILIALA „TRAIAN BRAD” LA CEAS ANIVERSAR (Dr. Marian Suci).....	96
GAMING – ISTORIC ȘI EVOLUȚIE (Delia Crișan).....	99

GEOGRAFIE ȘI ȘTIINȚELE MEDIULUI

INSULELE VULCANICE. 4.A. CANARE (<i>TENERIFE, LA GOMERA, EL HIERRO, LA PALMA</i>) – ISTORIE, VULCANOLOGIE, TURISM (Dr. Dorin Dordea).....	103
PODIȘUL CERGĂULUI – OBSERVAȚII PRELIMINARE ASUPRA PROCESELOR GEOMORFOLOGICE ACTUALE CU ROL ÎN DEGRADAREA TERENURILOR (Dr. Ioan Mărculeț, Dr. Cătălina Mărculeț).....	114
MARTIE 2022, O LUNĂ ATIPICĂ DIN PUNCT DE VEDERÉ CLIMATIC (Dr. Nicolae Rusan).....	119
FACTORII ATMOSFERICI ȘI DISEMINAREA CORONAVIRUSULUI ÎN ROMÂNIA (Dr. Cătălina Mărculeț).....	124
MOBILITATEA TERITORIALĂ A POPULAȚIEI DIN MEDIAȘ. CAUZE ȘI CONSECINȚE (Elena Jampa).....	130
ATLASUL GEOGRAFIC PENTRU ȘCOALELE SECUNDARE, EDIȚIA A IV-A, APROBAT ÎN ANUL 1929 (Dr. Ioan Mărculeț).....	138

ISSN 2247 – 7772
ISSN-L = 2247-7772